

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav hospodářských a sociálních dějin

Studijní obor: moderní hospodářské a sociální dějiny

Disertační práce

PhDr. Lucie Šmídová

FRANTIŠEK A ALENA FALERŠTÍ.

ŽIVOTY A MANŽELSTVÍ VE VÍRU TOTALITNÍCH REŽIMŮ

FRANTIŠEK AND ALENA FALERSKI.

LIVES AND MARRIAGE IN WHIRLWIND

OF TOTALITARIAN REGIMES

Vedoucí práce:

Doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D.

2020

Za cenné rady a profesionální přístup děkuji svému školiteli a vedoucímu disertační práce
Doc. Mgr. Jaroslavu Šebkovi, Ph.D.

Napsání této práce by nebylo myslitelné bez velkorysých darů a nezištné pomoci či spolupráce níže uvedených osob. Jsem velice zavázána a upřímně děkuji (v abecedním pořadí): prof. MUDr. Pavlu Caldovi, CSc., PhDr. Zoře Dvořákové, JUDr. Vladimíru Fišerovi, monsignoru prof. Tomáši Halíkovi, Th.D., J. Havlovi, ing. Pavlu Holému, Miroslavu Hopfingerovi, Mgr. Bohumíru Jakubjácovi, prof. MUDr. Vladislavu Klenerovi, CSc., ing. Jiřímu Kněžů, CSc., ing. Jiřímu Kutilovi, CSc., Mgr. Petře Loučové, Pavlu Mikovcovi, JUDr. Jiřímu Navrátilovi, prof. PhLic. Vojtěchu Novotnému, Th.D., doc. PhDr. Liboru Ovečkovi, Th.D., MUDr. Dagmar Pohunkové, prof. PhDr. Ing. Jiřímu Roytovi, Ph.D., Jiřímu Ryantovi, doc. PhDr. Mirei Ryškové, prof. PhDr. Janu Sokolovi, CSc., Ph.D., Jiřímu Stránskému, PhDr. Janu Stříbrnému, mgr. Marku Světlíkovi, PhDr. Janu Synkovi, Romanu Šantorovi, Jaroslavu Šikýřovi, ing. Jarmile Špryňarové, PhDr. Štěpánce Tůmové, PhDr. Ludmile Vachtové, ing. Zdeňku Vilímovi, ing. Františku Vilímovi, mgr. Ivaně Vítků, Jiřímu Zachariášovi a MUDr. Janě Žmolíkové.

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal/a samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze... dne 20. 10. 2020

.....
Lucie Šmídová

Abstrakt

Disertační práce nabízí pohled na manžele Alenu a Františka Falerské, jejichž životy silně poznamenaly totalitní režimy, a v detailu zkoumá dynamismus proměn jejich spirituálního života v kontextu politických, společenských a církevních transformací po roce 1918 s důrazem na léta 1939–1945 a 1948–1989. Práce představuje spiritualitu dvou intelektuálů–církevních laiků z hlediska vývoje, vnější formy, identity, zastávaných názorů, genderu a reakce na útlak. Předložená studie kombinuje dominující biografický přístup s historickou antropologií, přičemž standardní práce s písemnými prameny byla rozšířena o metodu orální historie.

Klíčová slova

Totalitní, spiritualita, římskokatolická církev, politický vězeň, manželství.

Abstract

This dissertation offers an insight into the couple Alena and František Falerski, whose lives were considerably marked by totalitarian regimes. It examines in detail the dynamism of the changes to their spiritual lives within the context of the political, social and ecclesiastical transformations after 1918, with an emphasis on the periods 1939-1945 and 1948-1989. This work presents the spirituality of two intellectuals and church laity from the point of view of the respective development, external appearance, identity, opinions, genders and the reactions to oppression. This study combines a predominantly biographical approach with historical anthropology, where the standard work based on written sources has been expanded by the use of the oral history method.

Key words

Totalitarian, spirituality, Roman Catholic Church, political prisoner, marriage.

OBSAH

1	ÚVOD	1
1.1	Vymezení, důvody a význam zvoleného tématu	1
1.2	Badatelské otázky a vymezení základních pojmů	3
1.3	Předkládaná práce v kontextu již vydaných autorčiných prací	5
1.4	Metodické přístupy	6
1.5	Primární prameny	8
2	INSTITUCIONÁLNÍ RELIGIOZITA (1927/1930 – únor 1948)	14
2.1	Situace římskokatolické církve v daném období	14
2.2	Dětství a mládí Františka Falerskiho	19
2.3	Dětství a mládí Aleny Falerské (Sedmíkové)	49
3	SPIRITUALITA TRPĚNÁ I ZAKÁZANÁ (únor 1948 – listopad 1989)	76
3.1	Situace římskokatolické církve v daném období	76
3.2	Vězeňská léta Františka Falerskiho (1949–1959)	82
3.3	Vzlety a pády Aleny Falerské (1948–1959)	107
3.4	Cesta do manželství a manželský život (1959–1969)	112
3.5	Vdova Alena Falerská (1969 – 1989)	138
4	STÁŘÍ ALENY FALERSKÉ (1989 – 2004)	167
4.1	Situace římskokatolické církve v daném období	167
4.2	Plody dlouholetých zkušeností	169
5	ZÁVĚR	175

6	EPILOG	182
7	POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA	184
7.1	Archivy	184
7.2	Rozhovory s pamětníky	185
7.3	Dobová periodika	186
7.4	Vydané prameny, soukromé tisky, autobiografie, rozhovory atd.	186
7.5	Sekundární literatura	190
7.6	Publikované práce Aleny Falerské	206
7.7	Publikované práce Františka Falerskiho	206
8	SEZNAM ZKRATEK	207

1. ÚVOD

1.1 Vymezení, důvody a význam zvoleného tématu

Manželé Alena a František Falersští prožili většinu svého života v totalitních režimech, které ze své podstaty usilovaly o ovládnutí „celého“ člověka. Křesťanství, činící si podobný nárok, byť z důvodů zcela odlišných, bylo těmito režimy logicky vnímáno jako nepřátelský prvek. Tento tlak ovlivňoval jednotlivé křesťany, jejich komunity i instituce. Předkládaná disertační práce nabízí pohled na dva jedince totalitními režimy nepřehlédnutelně zasažené a v detailu zkoumá dynamismus proměn jejich spirituálního života v kontextu politických, společenských a církevních transformací po roce 1918 s důrazem na léta 1939–1945 a 1948–1989. Práce je rozdělena na tři části:

- I. Prvnímu období (1927–1949) dominuje především prvorepublikový katolicismus a jeho defetistický i obrozující duch, který otevřeně formoval Františka Falerskiho, ale nepřímo ovlivnil i jeho budoucí ženu Alenu, formální evangeličku. Oba (budoucí) manželé se v tomto období přirozeně pohybovali v hranicích vymezených institucionální religiozitou.
- II. Ve druhém období (1949–1969) reagují na náraz politických a společenských změn po roce 1948, přičemž o spiritualitě je možné hovořit až na výjimky pouze u Františka Falerskiho. Pro tuto fázi zahrnující i deset let Falerskiho vězeňské spirituality je určující vnitřní svět s jeho pohnutkami.
- III. V období třetím v rozmezí let 1969–1989, resp. 2004 je pozornost věnována výhradně katolické spiritualitě vdovy Aleny Falerské, která má jak institucionální podobu, tak i výraznou polohu vztahovou (tj. neformální). Spiritualita této konvertitky se odehrávala v kontextu revitalizace katolické podzemní církve po srpnové okupaci.

Tato studie představuje typologii spirituality dvou intelektuálů-církevních laiků a současně otevírá badatelské téma spirituality osob, které nejsou příslušníky kléru, ani nežijí

tzv. zasvěceným životem.¹ Spiritualita, jež může představovat jednu ze základních dimenzí, resp. potřeb lidského života, totiž byla až dosud ve své laické formě pojímána jako spiritualita určitých sociálních skupin v určitém čase a prostoru, třebaže ze své podstaty může být a často i bývá vysoce individualizovaná. Nadto bylo v tomto případě možné pohlížet na spiritualitu obou manželů i z hlediska identity či prizmatem genderu, což – ve druhém případě – není přístup v církevních dějinách běžně aplikovaný.

Třebaže bylo zvolené téma formulováno jako téma sociálních dějin, částečně se překrývá i s dějinami církevními. V této souvislosti je důležité upozornit na pasáž z úvodu základní monografie k dějinám české katolické církve ve druhé polovině 20. století „*Katolická církev v Československu 1945–1989*“ od Stanislava Balíka a Jiřího Hanuše: „*Vnitřní život církve však může být v archivech zachycen pouze částečně a často pouze nepřímou. Ke slovu by zde měly přijít jiné druhy pramenů – deníky, náboženská literatura včetně samizdatové produkce a exilových časopisů, koncepty či záznamy kázání, pastýřské listy, osnovy exercicií (duchovních cvičení), paměti a vzpomínky.*“² Není přehnané tvrdit, že tato studie představuje svým tématem i nadstandardním využitím ego-pramenů (včetně pramenů orálních) pozitivní a tvůrčí odpověď na výše uvedenou výzvu.

Volba tématu však nevychází jen z obsahu dochovaných pramenů a významu spirituality jako takové, ale též z faktu, že oba manželé Falersští se pohybovali v blízkosti osob, které měly významný vliv nejen na jejich spiritualitu, ale také na teologii a život římskokatolické církve, resp. církve československé evangelické. Byť nelze vliv ani jednoho z manželů z celospolečenského, ani celocírkevního hlediska přeceňovat, zejména aktivity Aleny Falerské umožňují bližší poznání osob jako byli P. Josef Zvěřina, P. Antonín Bradna, Václav Vaško či P. František Tomášek, tedy osob v dějinách české církve 2. poloviny 20. století neopominutelných.

V neposlední řadě je nutno zmínit i autorčin svého druhu osobní vztah k Františku „Bonnymu“ Falerskému, který její zájem o tuto osobnost podnítil: její otec Jaroslav Šikýř strávil dva roky ve Falerského skautském oddílu. Třebaže na přání rodičů oddíl na jaře roku 1948 opustil, skautskou praxi i vzpomínky na svého vedoucího si nesl s sebou do dalšího

¹ Osoby žijící tzv. zasvěceným životem jsou především (ale nikoliv pouze) členové mužských a ženských řeholních řádů a kongregací.

² Balík, Stanislav – Hanuš, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945–1989*, Brno 2013, s. 9. Nutnost vydat se touto cestou však nastiňuje například i studie Fiala, Petr – Hanuš, Jiří, *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích. Pokus o vymezení teoretických a metodologických otázek výzkumu*, in: P. Fiala, J. Hanuš (eds.), *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*, Praha 2002, s. 14.

života. Tak se stalo, že autorka již od svého dětství znala „Bonnyho“ či – přesněji řečeno – mýtus, který o něm jeho okolí vytvořilo. Když se po letech ukázalo, že osud Františka Falerskiho není zpracován, rozhodla se v průběhu páté dekády svého života ujmout tohoto úkolu sama.

1.2 Badatelské otázky a vymezení základních pojmů

Kromě snahy o co nejdetailnější poznání života obou manželů si autorka na základě pečlivého posouzení výpovědní hodnoty dochovaných pramenů i zvážení relevance jednotlivých témat položila tyto badatelské otázky:

- Jakou vnější formu měla spiritualita manželů Falerských, co ji utvářelo a jak se v čase vyvíjela?
- Jakou spirituální identitu získávali manželé Falerští postupem doby a jak byla významná v porovnání se zbývajícími složkami jejich identity?
- Jakým konkrétním způsobem se spiritualita manželů Falerských projevovala v jejich názorech (včetně vyznávaných, ale ne vždy explicitně vyjadřovaných hodnot) a v každodenním běžném životě?
- Jsou formy a projevy jejich spiritualit gendrově podmíněné?
- Jak ovlivnila spiritualitu manželů Falerských interakce s totalitními režimy, resp. jaké byly jejich reakce na útlak, jemuž byli v této oblasti vystaveni?

V této práci je používán pojem „**spiritualita**“ tak, jak jej definuje psycholog prof. Smékal: „*V současné době lze spiritualitu chápat jako způsob praktikování duchovního života, jako praxi víry v Boha, jako souhrn způsobů vyjadřování vztahu k Absolutnu nebo souhrn způsobů vztahování se k Bohu vázaných na určitou tradici, příp. fixovanou v předpisech nebo dokonce vázanou na určitou typologicky danou strukturu osobnosti. Spiritualita je tedy určitým pojetím Boha a nadpřirozena i pojetím životní cesty.*“³ Takto široké pojetí bylo zvoleno nejen proto, že kromě spirituality členů různých církví zahrnuje též spiritualitu osob vně církví včetně těch, kteří se z určitého důvodu zdráhají používat

³ Smékal, Vladimír, *Psychologie duchovního života*, Brno 2017, s. 24.

slovo Bůh, ale Smékalova definice zahrnuje vedle viditelných vnějších projevů i projevy vnitřní, které jsou osobité a často i obtížně postižitelné, byť nikoliv méně důležité.⁴

Pojem „**identita**“ je převzat od prof. Hanuše a dr. Husáka, kteří jej podrobně vymezili ve své práci o kněžské identitě.⁵ Pro účely této práce však nebyly převzaty všechny charakteristiky, nýbrž pouze vybrané pasáže, neboť předkládaný text nepojednává o kněžské identitě, ani nemá identitu jako své ústřední téma. Z obecné části byly převzaty tři charakteristiky: *«1. Identitou se rozumí jistý typ sounáležitosti (s panstvím, s národním či státním celkem, s náboženstvím, se sociální skupinou, s nadnárodním celkem), s čímž souvisí i něco, co bychom mohli nazvat jako „sebeporozumění“, jež míří hlouběji do lidské osobnosti, ovlivňuje to, jak vidíme svět kolem sebe a své místo v něm, a může také do značné míry předurčovat připravenost ke konkrétnímu jednání. 2. Sounáležitost je vyjadřována různými formami loajality k určitému společenskému celku, které mohou mít podobu racionální, nebo naopak výrazně emocionální. Emocionální stránka identity je velmi významná, neboť souvisí s mírou ztotožnění. [...] 5. Pro formování identity v moderní době jsou významná krizová období, jako je například válečná hrozba, v nichž je možné identitu „probudit“, ať již niterně, nebo prostřednictvím vnějších tlaků, například propagandistických. Taková období případně nabízejí i příležitost identitu nově formulovat.»*⁶ Z charakteristik, které autoři pojmenovali jako náboženské/křesťanské/katolické, byla převzata jedna charakteristika: *«4. V případě náboženských identit hraje velký důraz vymezení oproti jiným konfesím (katolíci versus protestanti), proti nepřátelskému světu (liberální, pokrokářské či konzumní společnosti), proti nepřátelské ideologii (nacismus, komunismus), proti nadzemským bytostem (d'ábel). Zajímavý fenomén ekumenismu ve 20. století umožňuje úvahu, zda úlohu nepřítele nepřebírají ti, kdo jsou „protiekumeničtí“, „konzervativní“, „antiprogresivní“ atp.»*⁷

Pojmem „**církev**“ se v této práci označuje církev římskokatolická. Ostatní církve (především českobratrská církev evangelická) jsou pojmenovány celým názvem nebo zkratkou.

⁴ V průběhu několika posledních dekad byl výraz „spiritualita“ často používán v protikladu vůči vztahování se k transcendentnu, které se odehrává v rámci tradičních náboženství a které se běžně označuje jako náboženský život. K vývoji pojmu „spiritualita“ a jeho vztahu k pojmu „náboženství“ viz Nelson, James M., *Psychology, Religion, and Spirituality*, New York 2009, s. 8–12.

⁵ Hanuš, Jiří – Husák, Petr, *Kněžská identita ve 20. století*, in: Hanuš, Jiří et al., „Služebníci neužiteční“. Kněžská identita v českých zemích ve 20. století, Brno 2015.

⁶ Hanuš, Jiří – Husák, Petr, *cit. dílo*, s. 5–6.

⁷ Hanuš, Jiří – Husák, Petr, *cit. dílo*, s. 7.

„Svátostmi“ se rozumí svátosti uznávané římskokatolickou církví, tj. křest, biřmování, eucharistie, svátost smíření, svátost pomazání nemocných (známá též jako „poslední pomazání“), svátost kněžství a svátost manželství. Jedná se o obřady vykonávané představiteli katolického kléru, tj. jáhny, kněžími a biskupy, kteří k tomu mají oprávnění (výjimkou je svátost manželství, kterou si partneři udělují navzájem svým slibem/souhlasem za přítomnosti kněze, který „pouze“ uděluje požehnání církve). Důležitost svátostí vyplývá ze skutečnosti, že z hlediska římskokatolické církve zprostředkovávají neviditelnou Boží milost (blížkost) a nejedná se tedy o pouhé symbolické akty.

1.3 Předkládaná práce v kontextu již vydaných autorčiných prací

František Falerski a okrajově i jeho manželka Alena byli tématem článku „*Reflexe teroru, perzekuce a zvláště státní moci a jejich důsledků bývalým politickým vězněm Františkem Falerskim*“, který v roce 2014 vyšel v Časopise Národního muzea.⁸ V témže roce na podzim autorka obhájila na Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK rigorózní práci s názvem „*Tři životy Františka Falerskiho*“.⁹ Falerskiho členství v Legio angelica podnítilo zpracování kratičké studie o tomto spolku ministrantů uveřejněné v roce 2016 opět v Časopise Národního muzea.¹⁰ Na počátku 2018 vyšla v nakladatelství Karolinum monografie „*Tři životy. František Falerski – skaut, politický vězeň a osobnost K 231*“, která se od rigorózní práce liší nejen obsahově (v mezidobí byla objevena celá řada nových a důležitých pramenů), ale i formulačně.¹¹ Dále autorka připravila k vydání korespondenci teologa Josefa Zvěřiny s Alenou Falerskou z let 1971–1975 a napsala k ní rozsáhlou úvodní studii. Rukopis této publikace již byl odevzdán do nakladatelství Karolinum, které má v úmyslu ji vydat v září 2020. Aniž by autorka byla schopná přesně kvantifikovat počet stran či procento textu, konstatuje, že v této práci bylo dosaženo shody nebo alespoň vysokého stupně podobnosti především s částmi monografie o Františku

⁸ Šmídová, Lucie, *Reflexe teroru, perzekuce a zvláště státní moci a jejich důsledků bývalým politickým vězněm Františkem Falerskim*, Časopis Národního muzea. Řada historická, roč. 183, č. 1-2, 2014, s. 35–48.

⁹ Šmídová, Lucie, *Tři životy Františka Falerskiho*, rigorózní práce, obhájeno na ÚHSD FFUK 2014.

¹⁰ Šmídová, Lucie, *Legio angelica – nástroj disciplinace katolických chlapců. Výchova ke kněžství a k laické misijní činnosti v Legio angelica pod vedením P. Methoda K. Klementa, OSB v letech 1927–1937*, in Časopis Národního muzea. Řada historická, roč. 185, č. 3–4, 2016, s. 39–48.

¹¹ Šmídová, Lucie, *Tři životy. František Falerski - skaut, politický vězeň a osobnost K 231*, Praha 2018.

Falerskim. Určité pasáže jsou shodné i s úvodní studií ke korespondenci Josefa Zvěřiny s Alenou Falerskou.

1.4 Metodické přístupy

Předkládaná studie je zpracována tradiční biografickou metodou, která kromě analýzy skutečného života připouští kupříkladu i analýzu mýtu, který se se zkoumanou osobou pojí. Kromě nesporných kladů této metody spočívajících v porozumění nejen zkoumané osobě, ale i době a prostředí, v nichž žila, nutno mít na paměti i rizika s ní spojená, jako například heroizaci. V tomto ohledu představuje určitou přirozenou korekci antropologizující přístup, který se zaměřuje na jednotlivce z okruhu „obyčejných lidí“ a mimo jiné zkoumá vliv těchto lidí na vlastní život a prostředí, v němž žijí a naopak.¹² Orientace této práce na spiritualitu také výborně koresponduje se zaměřením historické antropologie na takové kategorie, jako jsou kupříkladu hodnoty, chování, postoje apod.

Standardní práce s písemnými prameny byla doplněna o výstupy získané pomocí tzv. orální historie.¹³ Skutečnost, že se jedná o metodu relativně novou (česká historiografie začala tento přístup aktivně používat až po roce 1989) a někdy neprávem podceňovanou, vyžaduje její bližší představení. V první řadě nutno uvést, že orální prameny (na rozdíl od v minulosti vzniklých písemných či obrazových materiálů, které historik v přítomnosti interpretuje) jsou materiálem vytvořeným v přítomnosti, na jehož tvorbě se historik (eventuelně jiná osoba jednající s historikem v součinnosti) aktivně podílí. Jak způsob záznamu vyprávění, tak kladené otázky tedy zcela zásadně odrážejí důvod, proč historik rozhovor vede. Cestou dotazování pamětníka¹⁴ lze v zásadě získat dvojí druh poznatků: informace, které jsou z nějakého důvodu v dobových písemných pramenech obtížně dohledatelné či neexistují vůbec¹⁵ a dále informace svědčící o tom, jak na pamětníka člověk či situace, o nichž vypráví, po letech působí (tyto informace předává pamětník jak

¹² von Dülmen, Richard, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002.

¹³ Ne všichni historici považují orální historii za metodu. Existují i opodstatněné názory, že se jedná o svébytný vědecký obor. Vzhledem k tomu, že z hlediska této práce není podstatné, zda se jedná o metodu či obor, je v ní orální historie prezentována jako metoda, neboť se v současnosti podle všeho jedná o převládající přístup.

¹⁴ Z důvodu větší srozumitelnosti a čtivosti textu se autorka rozhodla používat výraz „pamětník“ a nikoliv „narátor“, kterýžto výraz se v odborné literatuře pracující s orální historií často vyskytuje.

¹⁵ Typicky se například jedná o popis podmínek, v nichž byli v totalitních režimech drženi političtí vězňové (a o nichž osobní spisy vězňů vedené jejich vězniteli mlčí).

verbálně, tak řečí těla). Vlastní emoce, subjektivní pohled a nedokonalost/selektivnost lidské paměti (a s tím kupříkladu související vznik mýtů apod.) tedy v kontextu této metody nejsou, jak by se na první pohled mohlo zdát, slabinami, ale přínosem. Orální prameny tak nehrají roli nedokonalé náhražky pramenů písemných, ale jsou svébytným zdrojem informací. Vzhledem k paralelní práci s písemnými prameny však autorka ověřovala všechna fakta, k nimž existovaly i dostupné prameny písemné.

Poněkud opomíjeným aspektem orální historie bývá etika práce.¹⁶ Historik musí dbát na to, aby ve snaze získat co největší množství informací pamětníkovi neublížil. Toto je nutné mít na paměti, zejména pokud se rozhovor týká témat ze své podstaty bolestných (např. politického vězeňství). Nejen nezbytný takt a schopnost rozpoznat u pamětníka stres, který mu vzpomínky způsobují, ale také dovednost v podobě empatického chování by tedy měly patřit k výbavě historika používajícího tuto metodu.

Sběr orálních pramenů probíhal především v letech 2011–2018. Vzhledem k vysokému věku pamětníků a také postupnému vzniku nových otázek vyplývajících z postupujícího bádání v archivech apod. nebylo vždy možné či smysluplné snažit se dostat všem standardům sběru orálních pramenů.¹⁷ Například ne s každým pamětníkem bylo reálné se setkat opakovaně a tak po osobním setkání následovala výměna emailové korespondence. Ne vždy mělo smysl iniciovat další setkání, neboť šlo o vysvětlení skutečných drobností. Někteří pamětníci byli v tak špatném fyzickém stavu, že souhlasili pouze s rozhovorem po telefonu. Jeden pamětník například nechtěl být nahráván vůbec, neboť špatně mluvil – záznam proběhl formou psaní poznámek během rozhovoru. Je nemyslitelné, či spíše morálně nepřijatelné, aby historik požadavkům tohoto druhu plně nevyhověl. Za svého druhu orální pramen nutno považovat i korespondenci s doktorkou Vachtovou, která žije trvale v Curychu. Třebaže konverzace o manželích Falerských probíhala písemnou formou, má, až na malé výjimky (kupř. řeč těla), všechny atributy orálního pramene.

¹⁶ Srov. Vaněk, Miroslav – Mücke, Pavel, *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, Praha 2015, s. 228–239. Ani tato klíčová publikace obsahující i kapitulu o etických otázkách, nevěnuje problému psychologické přípravy tazatele v podstatě žádný prostor.

¹⁷ V ideálním případě by měl proběhnout první rozhovor, který historik slovo od slova přepíše. V průběhu druhého rozhovoru má pamětník nad přepsaným textem možnost dořici to, co ještě říci chce a historik má možnost klást doplňující otázky. Následně vznikne upravený text rozhovoru, jehož styl i obsah plně odpovídají sdělenému, ale přesto je poněkud kultivovanější než doslovný přepis, který obsahuje i slovní „vatu“ apod.

Třebaže to charakter dochovaných pramenů i zvolené téma umožňují, práce nevyužívá nástrojů teologických disciplin jako například teologické antropologie a striktně se drží postupů používaných v rámci sociálních dějin.

1.5 Primární prameny

Tato práce vychází ze široké palety pramenů písemných a orálních.

Základní soubor pramenů je obsažen v **Archivu Národního muzea** v osobním fondu František Falerski. Tento fond tvoří většina osobní pozůstalosti po Františku a Aleně Falerských, které autorce věnovaly MUDr. Jana Žmolíková a Mgr. Ivana Vítků, neteře Aleny Falerské, a dále většina skautské pozůstalosti po 4. pražském oddílu Junáka, kterou jí darovali její bývalí členové ing. František Vilím, Pavel Mikovec a ing. Jiří Kněžů, CSc. Inventář k tomuto fondu obsahuje nadstandardní množství informací, což bylo umožněno tím, že autorka prameny osobně prostudovala a následně zpracovala mj. i na základě informací získaných formou rozhovorů, v jiných archivech, literatuře apod. Osobní Fond František Falerski tvoří: osobní doklady obou manželů v nejširším slova smyslu (např. legitimace, oddací listy, žádost o rehabilitaci), jejich studijní materiály (seznamy přednášek, výpisky apod.), deníky a poznámky, rozsáhlá korespondence rodinná, osobní a institucionální a ilustrační materiál (především fotografie z obou rodin, ale také Falerskiho vlastní kresby a grafiky). Fond dále obsahuje rukopisy Falerskiho článků a odborných textů, jeho skautskou pozůstalost osobní i oddílovou a také materiály vztahující se k činnosti v K 231. Z pozůstalosti Aleny Falerské stojí za pozornost například materiály vztahující se k její veřejné činnosti (na Arcibiskupství pražském, v Junáku atd.), teologické výpisky apod. Z materiálů rodinných příslušníků má vysokou vypovídací hodnotu korespondence rodičů Františka Falerskiho se státními institucemi v době synova věznění. Třebaže fond čítá pouze 12 kartonů, je nutné vyzdvihnout jeho pestrost a informační hutnost způsobenou mimo jiné skutečností, že je tvořen materiály od několika dárců.

Dalším fondem uloženým v Archivu Národního muzea, který obsahuje prameny týkající se Františka Falerskiho, je fond organizace politických vězňů K 231. Dochované

materiály představují pouhé torzo korespondence a dokumentů, které tato organizace vyprodukovala či jejichž vznik podnítila. Mimo jiné i v souvislosti s Falerskim poskytuje fond spíše nástin jeho konkrétních aktivit, než aby umožňoval podrobný vhled (ne všechny texty prokazatelně psané rukou Františka Falerskiho byly archiváři identifikovány jako jeho texty). Na druhé straně i toto torzo výborně dokládá každodenní fungování ústředí a míru nasazení a profesionality osob v této organizaci angažovaných, což umožňuje dobré porozumění kontextu Falerskiho života v této době. Materiály týkající se organizace K 231 a mezi nimi i prameny ilustrující aktivity Františka Falerskiho po srpnové okupaci z pohledu státu se nachází ve fondu Sběrka KV ČSFR uloženém v **Ústavu pro soudobé dějiny České akademie věd**.

V **Archivu bezpečnostních složek** je možné studovat výslechové protokoly Františka Falerskiho a též související dokumenty o zatčení, uvalení vazby apod., které tvoří součást fondu Vyšetřovací spisy – Centrála.¹⁸ Jedná se o materiály dokládající především konstrukci obvinění. Zatímco datum, místo zatčení a jiná podobná fakta se při srovnání s informacemi z jiných zdrojů ukázala jako poměrně spolehlivá, výslechové protokoly nelze z řady důvodů považovat za zdroj informací o tom, co se skutečně odehrálo. Hlavním rizikem práce s těmito prameny je často obtížně rozpoznatelná hranice vedoucí mezi pravdou, pravdou uvedenou ve lživém kontextu a vyslovenou lží z dílny StB. Tento archiv dále obsahuje četné prameny vztahující se k celé řadě osob z okruhu bývalých politických vězňů či osob účastnících se na aktivitách podzemní církve, s nimiž se manželé Falerští stýkali nebo které osobně znali. Jedná se o prameny související s jejich zatčením, sledováním ze strany bezpečnostních složek/zpravodajských služeb apod.

V **Národním archivu** jsou prameny vztahující se jak ke členům rodiny Falerských, tak k rodině Sedmíkových. Ve fondu Policejní ředitelství Praha II. lze dohledat informace o adresách, na nichž bydlely rodiny Falerských a Sedmíkových, dále jsou zde posudky k majetkovým poměrům atd. V 1. oddělení se nachází fond Školští bratři obsahující především prameny hospodářské a organizační povahy týkající se působení tohoto řádu v českých zemích a na Slovensku po celou dobu jeho existence. Ve 3. oddělení ve fondu Ministerstvo školství I. (MŠ I.) je uložena zpráva zemského školního inspektora o Svatováclavském penzionátu vedeném školskými bratry prezentující názor státní správy na tuto soukromou školu. Ve 4. oddělení ve fondech Státní prokuratura, Státní soud a

¹⁸ Dokumenty týkající se Františka Falerskiho jsou uloženy ve složce nadepsané Čančík a spol.

Správa Sboru nápravné výchovy je uložený spis vedený k Františku Falerskimu prokuraturou, jeho soudní spis a také jeho osobní vězeňský spis. Z těchto materiálů lze získávat poznatky o průběhu soudu i věznění z pohledu státní moci. Ve fondu Správa sboru nápravné výchovy je uloženo i svědectví Františka Falerskiho z října 1968 o poměrech ve vězení z opačného pohledu. Osobní fond Sedmík v 6. oddělení obsahuje životopisný materiál, deníky a poznámky, korespondenci, též rozsáhlý ilustrační materiál apod. včetně sbírky fotografií a negativů. Množství pramenů týkající se rodinných příslušníků je omezené a z hlediska tématu práce spíše obtížně využitelné.

1. oddělení Národního archivu též obsahuje fondy bývalého **Centra dějin české teologie** (zřízeného při Katolické teologické fakultě UK), v němž se nachází i fond Pozůstalost Josef Zvěřina. Z hlediska této práce jsou klíčové prameny z první poloviny 70. let (především korespondence s církevními i světskými úřady), které pomohly lépe pochopit obsah dopisů, které si P. Zvěřina s Alenou Falerskou v této době vyměnili. Ke stejnému účelu slouží i fondy Personálie kněží a Elenchy v **Archivu Arcibiskupství pražského** dokumentují kněžské působení Josefa Zvěřiny.

V **Archivu hlavního města Prahy** se nalézají fondy: Soukromá pětiletá škola obecná, Pélleova 15, Bubeneč, Arcibiskupské československé gymnasium v Praze XIX. a Jiráskovo gymnasium Praha II. – Nové Město, Resslova 10. Obsahují školní výkazy s informacemi uváděnými na vysvědčení Františka Falerskiho. V případě Jiráskova gymnázia je k dispozici i maturitní protokol.

V **Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky** se nalézají fondy Osobní spisy. K dispozici jsou spisy Jiřího Sedmíka (otce Aleny Falerské), Františka Vítků (švagra Aleny Falerské) a Jana Falerského (strýce a kmotra Františka Falerskiho). Kromě stručných osobních údajů a informací o pracovním zařazení a výši platu obsahují tyto spisy i pracovní hodnocení a jiné podrobnější informace vztahující se k vykonávané práci.

Ústřední vojenský archiv vlastní prameny k působení Jiřího Sedmíka v rakousko-uherské armádě, legiích a československé armádě (fond Kancelář legií). Fondy Domácí odboj a Sbírká 255 obsahují informace o odbojové činnosti Jiřího Sedmíka za druhé světové války založené na svědectví pamětníků/přeživších. **Ústřední archiv Českobratrské církve evangelické** vlastní fond Synodní rada ČCE dokumentující manažerské a donátorské aktivity Jiřího Sedmíka v této církvi.

Archiv kanceláře prezidenta republiky obsahuje ve stejnojmenném fondu dokumenty týkající se milosti prezidenta republiky ve věci prominutí neodpykaného zbytku vedlejšího trestu ztráty čestných práv občanských Františka Falerskiho.

Archiv a muzeum Skautského institutu vlastní fond 4. oddíl Praha, v němž jsou uloženy některé oddílové kroniky.

Velmi důležité prameny se nacházejí i v soukromém vlastnictví. Miroslav Hopfinger vlastní šest deníků Františka Falerskiho z let 1962–1968, které po stránce vnější i vnitřní tvoří jeden celek.¹⁹ Z hlediska bádání o období po roce 1959, tj. po Falerskiho návratu z vězení, se jedná o klíčový zdroj informací. Výraz deník (třebaže autor sám tento výraz používá) však pro charakteristiku tohoto textu není zcela přesný. Nejedná se totiž o typické deníkové záznamy umožňující poznat každodenní život pisatele v delším časovém horizontu, ale spíše o analýzu vlastních pocitů, prožitků, vzpomínek a názorů v kontextu všedního života s cílem povytce terapeutickým. Určitý prostor byl věnován i kunsthistorickým a filosofickým úvahám. Zápisy přímo i nepřímo svědčí o tom, jak náročné bylo pro politické vězně opětovné zařazení do společnosti, která nejenže se k nim nestavěla vstřícně, ale velmi se lišila od té, kterou před mnoha lety opustili. Miroslav Hopfinger vlastní i dva Falerskiho deníky z let 1943–1948 a sešitek se seznamem přečtené literatury z období gymnaziálních studií.

MUDr. Jana Žmolíková, třebaže většinu pozůstalosti po svých předcích již darovala Národnímu archivu, autorce apod., stále vlastní řadu rodinných památek vypovídajících o předcích pocházejících z rodu Sedmíků i Frolíků. Z hlediska zpracování této studie mají vysokou vypovídací hodnotu deníčky, které si paní Růžena Sedmíková vedla v letech 1932–1941. Obyčejné kapesní diáře²⁰ umožňující zápisy v průměrné délce patnácti centimetrů (a v některých letech ani to ne), jsou hustě popsané stručnými zápisy o každodenních aktivitách a nejenou i o emocích, které autorka řádků prožívala. Paní Sedmíková je i autorkou rukopisných „*Pamětí Růženy Sedmíkové*“ prozrazujících řadu informací, které velmi dobře vypovídají o atmosféře a vztazích v rodině. Ukázalo se, že ty

¹⁹ Celkem šest sešitů formátu A5 obsahuje 953 rukopisných stran. Stránky deníků jsou číslovány Františkem Falerskim, přičemž stránkování každého následujícího sešitu navazuje na sešit předešlý.

²⁰ Některé diáře jsou uspořádány tak, že každému dni je věnována jedna stránka, v jiných se na jednu stránku vešly dny dva. Paní Sedmíková dodržovala omezení dané typem diáře.

údaje, které bylo možné si ověřit, skutečně odpovídají pravdě, což celému textu (tj. včetně údajů, které ověřit nelze) dodává na důvěryhodnosti. Využitelnost textu pro badatelské účely je zvýšena i tím, že nepochybně výjimečná osobnost Jiřího Sedmíka není líčena jen ve světlých barvách, ale pokud možno plasticky. V souvislosti s těmito vzpomínkami je však nutné zdůraznit ještě jednu věc – zaznamenané události tvořily ve své naprosté většině součást aktivní rodinné paměti (mytologie), která může rodinu ovlivnit více než samotná skutečnost. Proto je v práci o Sedmíkově dceři nutno brát formotvorný prvek informací obsažených v tomto textu velmi vážně.

Neméně důležité jsou i dopisy, které si Jiří Sedmík vyměňoval se svou rodinou, když byl ve vězení.²¹ I když po obsahové stránce museli být pisatelé opatrní, přesto tyto dopisy výborně zrcadlí povahu jednotlivých členů rodiny a vztahy mezi nimi. Dalším cenným pramenem je kronika návštěv v letní vilce rodiny Sedmíkovy. S výjimkou období okupace, kdy byla zakopána v zemi, obsahuje tato několik centimetrů silná kniha zápisy prakticky ode všech návštěv od postavení vilky až po dnešek, čímž se stává neocenitelným zdrojem informací o intenzivním společenském životě rodiny.²²

PhDr. Ludmila Vachtová vlastní korespondenci, již si v letech 1969–1984 po svém odstěhování do Curychu vyměňovala s Alenou Falerskou. Tyto dopisy po dlouhou dobu nahrazovaly dříve prakticky každodenní kontakt (osobní či telefonický) obou žen a obsahují velmi detailní popisy jejich každodenního života. Nadto sloužily i k výměně názorů v oblasti kulturní a náboženské/teologické. Není přehnané tvrdit, že se jedná o prameny zásadní, neboť bez nich by bylo možné sledovat osudy a názory Aleny Falerské v období normalizace jen s velkými obtížemi. Tyto dopisy byly původně součástí pozůstalosti po Aleně Falerské, kterou autorka obdržela darem. Protože však Dr. Vachtová ještě žije, rozhodla se jí dopisy nabídnout, což Dr. Vachtová přijala s povděkem. Následně požádala o pomoc svou přítelkyni PhDr. Polanu Bregantovou, která všechny dopisy s velkou pečlivostí uspořádala.²³

²¹ V rodině se dochoval konvolut celkem 37 na stroji přepsaných dopisů, z nichž 20 je napsáno v češtině (8 dopisů psala dcera Jiřina, 12 Jiří Sedmík) a 17 v němčině (všechny jsou od Jiřího Sedmíka). Konvolut obsahuje i poslední Sedmíkův dopis napsaný v den popravy.

²² Tato kronika byla k vidění například v Husitském muzeu v Táboře na výstavě „Svobodní zednáři a Tábor“, kam ji MUDr. Žmolíková laskavě zapůjčila.

²³ Jedná se o konvolut 294 dopisů, pohlednic a korespondenčních lístků, z nichž tři jsou nedatované (konkrétně se jedná o originály přijaté od PhDr. Vachtové a kopie dopisů odeslaných JUDr. Falerskou). Dopisy nalezené v pozůstalosti JUDr. Falerské byly doplněny ještě o několik dopisů, které u sebe měla PhDr. Vachtová. PhDr. Bregantová všechny dopisy chronologicky sestavila, očíslovala a oskenovala.

Autorka vlastní pět deníků Aleny Falerské. První tři z let z let 1943–1945, 1945–1947 a 1948–1955 jsou běžné deníky psané s většími či menšími přestávkami. Deník z let 1964–1970 je zaměřený na vztahy s tchýní a situaci po manželově smrti. Deník z ledna a února 1990 se téměř výlučně týká činnosti v ústředí nově obnovené organizace Junák, v němž paní Alena krátce působila, a obsahuje i stručné zápisy z jednání apod. Dále autorka vlastní korespondenci mezi Alenou Falerskou (průklepové kopie odeslaných originálů) a Josefem Zvěřinou (originály) z let 1971–1975. S pomocí těchto dopisů bylo mimo jiné možné zrekonstruovat dosud málo probádané období v životě tohoto významného teologa. Dopisy Aleny Falerské s matkou (také ve vlastnictví autorky) byly většinou napsány v době, kdy paní Sedmíková pobývala v lázních. Ilustrují nejen konkrétní životní události, ale také myšlení, postoje a životní priority obou žen. V neposlední řadě autorka vlastní i dvacetistránkový text Františka Falerskiho „Exkurs o mučednictví“ psaný jeho rukou. Třebaže je zčásti nečitelný, dokládá způsob Falerskiho teologického myšlení.

Naprostá většina pramenů orálních vznikla na základě autorčiných rozhovorů s pamětníky. V některých případech však bylo možné využít i rozhovory s bývalými skauty vedené zástupci Skautského institutu a zveřejněné na Internetu pod názvem „Příběhy skautských pamětníků“.

Co se způsobu citace primárních písemných pramenů týče, autorka používá citace vyžadované institucemi, které prameny vlastní či spravují. U pramenů v soukromém vlastnictví uvádí název/popis pramene (např. profesní životopis), přičemž jméno osoby, která jej vlastní, je uvedeno pouze v případě, že citovaný pramen (a jeho vlastník) není pojednán v této podkapitole.

2. INSTITUCIONÁLNÍ RELIGIOZITA (1927/1930 – únor 1948)

2.1 Situace římskokatolické církve v daném období

Špatná pověst římskokatolické církve v nové republice, resp. mezi jejím českým obyvatelstvem, byla zčásti oprávněná – uvedme například její urputný boj proti moderně, absenci jasně formulovaného sociálního učení církve (nikoliv však absenci aktivní pomoci chudým zejména ze strany řádů k tomuto účelu založených) či do konce první světové války trvající lojalitu vůči habsburskému trůnu apod. Zčásti však byla uměle vytvořená, neboť byla důsledkem protikatolického resentimentu české společnosti, která se v procesu národního obrození identifikovala s protestantským výkladem českých dějin a tedy i s husitstvím, jakožto jejich vrcholem, dobou pobělohorskou jako dobou vůči českému národu veskrze nepřátelskou atd. atd. Současně však platí, že až do konce války a až na výjimky (např. příslušníky ateistické Volné myšlenky) nevedl negativní postoj k římskokatolické církvi její členy k tomu, aby z církve vystoupili a eventuálně přestoupili do některé jiné z povolených církví.

Odmítání římskokatolické církve a jejích symbolů skutečně nešlo po převratu přehlédnout. Kromě stržení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí, lokálního obrazoborectví, ničení božích muk apod., které bylo „pouhým“ důsledkem z řetězu utrženého lidského primitivismu (byť se pro mnoho katolíků stalo obecnějším symbolem popřevratového období vůbec), docházelo z hlediska dlouhodobého fungování římskokatolické církve v českých zemích k procesům, které ji – na rozdíl od fyzického ničení jejích symbolů – na existenci skutečně ohrožovaly: Vatikánem oslyšené revoluční požadavky Jednoty československého katolického duchovenstva reprezentujícího více než dvě třetiny kléru především z Čech a Moravy vyústily v masový odchod věřících z církve a založení nové Československé církve husitské v roce 1920. Následovaly rozbroje ve farnostech, boje o církevní majetek atd. Výsledkem byl šok pro katolíky po dlouhá staletí nepředstavitelný.²⁴ Konflikt s Vatikánem se však neodehrával pouze na úrovni římskokatolické církve – dostalo se do něj i samotné Československo. Oslavy upálení Mistra Jana Husa v roce 1925 způsobily takové pnutí mezi katolíky a novou republikou, jejíž deklarovaný étos byl „husitský“, že vygradovalo v tzv. Marmaggiho aféru, kdy byl z Prahy odvolán papežský nuncius. Následující dlouhá jednání však vyústila v *modus*

²⁴ Dle sčítání lidu z roku 1921 odešlo z římskokatolické církve 1 388 tisíc osob, přičemž zhruba polovina z nich se hlásilo k bezvěrectví, viz Kárník, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*, Praha 2000, s. 318.

vivendi, dohodu uzavřenou mezi Československem a Vatikánem v roce 1928, jíž se obě strany dohodly na způsobu, jakým budou ovlivňovat fungování církve na našem teritoriu.

Část praktikujících katolíků, včetně kléru, na situaci reagovala pocitem ohrožení a ukřivděností, které – zejména pokud nebyly svou intenzitou přiměřené okolnostem – do značné míry vylučovaly zdravou reflexi římskokatolické církve i vlastní víry, o ztížené identifikaci s novým státem ani nemluvě. Současně však meziválečné období dalo vyrůst i generaci katolických vlastenců, v řadě případů vysoce vzdělaných (jako například Růženě Vackové, Josefu Zvěřinovi atd.), generaci, jejíž mnozí členové za své postoje tvrdě zaplatili v dobách obou totalit, ale kteří dokázali být onou skutečnou „solí země“, oním „kvasem“, bez něhož by československý stát byl nemálo kulturně i duchovně ochuzen a církev ve svém celku, zejména v období po roce 1948, by přežila spíše ve formě své vlastní karikatury, pokud by vůbec přežila.

Každý tlak ovšem vyvolává protitlak a tak negativní postoj české společnosti k církvi, jehož vyjádření mělo mnoho forem, způsobil, že se objevila celá řada jedinců, kteří hledali cesty, jak učinit církev atraktivnější zejména pro mladé lidi. Určitým symbolem této snahy v meziválečném období byl P. Method Klement OSB, o jehož aktivitách bude částečně pojednáno v souvislosti s Františkem Falerskim. Nepřehlédnutelnou roli sehrála Česká liga akademická sdružující vysokoškolské katolické studenty, z nichž mnozí studovali kromě „své“ vysoké školy ještě Studium catholicum (viz níže) atd. Obecně lze ke katolickým organizacím a projektům říci, že první republika sdružování ve spolcích skutečně přála a tak by jejich seznam obsahující celou paletu od progresivních po konzervativní byl opravdu dlouhý.

Jakoby stranou hlavních vášní se již v prosinci roku 1918 sloučily dvě evangelické církve augšpurského a kalvínského (helvetského) vyznání a daly tak vzniknout Českobratrské církvi evangelické hlásící se k husitské tradici (němečtí evangelíci a evangelíci ze Slezska si vytvořili vlastní církve). O ČCE nelze říci, že by nějak profitovala z krize probíhající v římskokatolické církvi, a to ani majetkově, ani co do počtu osob z ní přestoupivších.²⁵ Také její vývoj byl například v porovnání s československou církví husitskou klidnější (tj. nedošlo u ní k rozkolu vedoucímu k odchodu významné části členů apod.). Nejvíce sborů vzniklo na Českomoravské vysočině a na Valašsku. V roce 1919

²⁵ Dle sčítání lidu z roku 1921 k ČCE přestoupilo 74 tisíc osob a celkový počet jejich členů činil 231,2 tisíc osob, viz Kárník, Zdeněk, *cit. dílo*, s. 319.

byla založena Husova bohoslovecká fakulta, na níž od roku 1922 studovaly i ženy, které od roku 1925 směly v ČCE dokonce působit i jako kazatelky.

V době narození Františka Falerskiho (*1927) a Aleny Sedmíkové (*1930) byly nejhorší protikatolické vášně na území nové republiky již zažehnány, Československá strana lidová byla aktivní a respektovanou vládní stranou (Mons. Jan Šrámek byl také členem hradní Pětky) atd. Jako symbolický příklad pro toto tvrzení uveďme velkolepé celonárodní a multikonfesní svatováclavské oslavy v roce 1929 podporované demokratickými politickými stranami. Pozitivní dopad na atmosféru mezi katolíky samotnými, ale i na jejich vztahy k československému státu měl také Celostátní katolický sjezd konaný v roce 1935. Navíc se v delším časovém horizontu prokázal kladný vliv různých obrodných hnutí (liturgického, katechetického apod.), které měly často svůj počátek již v době předválečné.

Nejprve obavy z německé agrese a posléze mnichovské události se svými následky způsobily obyvatelstvu zbytkového státu otřes, který v jejich očích umožnil částečnou rehabilitaci katolické symboliky a katolicismu vůbec. V národě hlásícím se k protestantsky uvažujícímu Masarykovi tak bylo možné, aby se během několika málo dní v první polovině září roku 1939 paladiu země české poklonilo v Týnském chrámu a posléze na Staroměstském náměstí 150 tisíc osob. Katolický prezident, stejně jako akcentace svatováclavské tradice tvořily přirozený rámec tohoto trendu během druhé republiky a následně i protektorátu. Typickým příkladem úsilí o zachování českého národa a povzbuzení jeho katolických kvalit je Národní kulturní rada, jejíž program jasně deklaroval vlast, národ a Boha jako své priority. Tento v zásadě pozitivní přístup, tak pochopitelný za daných okolností, však měla doprovázet regulace kultury a zejména literatury „žádoucím“ směrem – například potlačováním braku a rozvrtných knih, což je přístup z hlediska umělecké svobody jen obtížně akceptovatelný.

Na pozadí některých nastupujících autoritářských rysů nového státu se také objevily negativní či přímo agresivní a antidemokratické projevy představitelů pravice – politické a kulturní zástupce katolíků nevyjímaje – vůči první republice a jejím ikonám, v menší míře i vůči Židům. Třebaže nepřekročily hranice ústního či písemného projevu, inspirovaly k podobným útokům i společenské „dno“, které tak zdrženlivé nebylo. Snad nejznámějším příkladem je „hon“ na Karla Čapka, který však – poněkud paradoxně – měl důstojný církevní pohřeb v bazilice sv. Petra a Pavla na Vyšehradě: organizoval a celebroidal jej opat

strahovského kláštera P. Metoděj Jan Zavoral OPraem ve chvíli, kdy Národní muzeum ani Národní divadlo nejevily snahu po jeho uctění.²⁶

Obsazení českých zemí a vyhlášení protektorátu s sebou nesly okamžité ukončení výše zmíněných slovních útoků ze strany konzervativců a katolíků, protože pokračování v těchto aktivitách by znamenalo faktickou kolaboraci s nacistickým režimem. Tito lidé se tak doslova přes noc mentálně ocitli na jedné lodi se zbytkem národa, čímž však rozhodně není řečeno, že se katolíci dříve či později, z prospěchářství či ze strachu a více či méně vědomě kolaborace nedopouštěli.

Je příznačné, že především v prvních letech protektorátu šly svatováclavský étos i určité pokatoličtění veřejného života a kultury ruku v ruce se zájmem o Josefa Balbína, ale i české dějiny vůbec. Obojí však bylo možné i zneužít – opakované kolaborantské prezentace paralel mezi Svatou říší římskou a českým knížectvím/královstvím na straně jedné a nacistickým Německem a protektorátem na straně druhé budiž toho příkladem. S postupem války si však Němci a kolaboranti uzurpovali symbol sv. Václava stále více a častěji, až byl jakožto veřejný a národní symbol (nikoliv jako světec!) zdiskreditován.

Okupace samozřejmě podnítila i vzdor vůči okupantům, zpočátku pochopitelně otevřenější a masovější. Za různé projevy vlastenectví, které se pohybovaly od „pouhých“ kázání prodchnutých patriotismem po příslušnost k odbojovým skupinám, skončily v nacistickém vězení a v koncentračních táborech stovky českých kněží (zřejmě nejznámějším byl budoucí arcibiskup P. Josef Beran). Mnozí z nich nepřežili a mnozí zde prožívali „premiéru“, v níž za komunistické éry pokračovali (to platí například o budoucím biskupovi P. Štěpánu Trochtovi SDB). Další stovky kněží byly „pouze“ internovány. Nebezpečí českému kléru však nehrozilo jen od představitelů okupační moci, ale i od spolubratrů německé národnosti – zřejmě nejvíce perzekvovaných kněží má na svědomí Franz Werner Bobe, převor řádu maltézských rytířů a spolupracovník gestapa. Počet popravených, vězněných a jinak pronásledovaných praktikujících katolických laiků nelze z pochopitelných důvodů vůbec stanovit. Pronásledování samozřejmě nebyla ušetřena ani ČCE a její členové.

²⁶ Koncelebrantem zádušní mše byl vyšehradský kanovník P. Bohumil Stašek, významný lidovecký politik, z jehož iniciativy se na počátku protektorátu uskutečnila řada národně orientovaných kulturních a náboženských akcí (druhý pohřeb ostatků K. H. Máchy aj.). Byl proto zatčen a většinu války prožil v koncentračním táboře v Dachau.

Němečtí katolíci v protektorátu získali vlastní duchovní správu. Situace německých kněží však nebyla automaticky jednodušší než v případě jejich českých kolegů – pokud se kupříkladu v Praze a okolí ukázalo, že byli administrátory farností pouze formálně (zatímco fakticky jimi byli čeští kněží), byli ve své většině posláni k sanitě. Současně se ale okupantům nepodařilo prosadit, aby Vatikán jmenoval na uvolněné biskupské stolce na území protektorátu německé biskupy, ač o to německé úřady velmi usilovaly.

Pro církve v období mezi dvěma totalitami je charakteristický jak obranný postoj vůči narůstající komunistické moci (například snaze zestátnit školy, připravit církve o zemědělskou a lesní půdu apod.), tak proces úspěšného obnovování katolických škol, tisku, organizací atd. Do nové pozice se dostala lidová strana: na jedné straně, ač byla povolena, musela se alespoň formálně stát stranou křesťanskou a nikoliv pouze katolickou. Na straně druhé se jí dostávalo dříve méně obvyklé podpory řady katolických intelektuálů (neboť správně usoudili, že doba vyžaduje semknutost navzdory existující názorové pluralitě) a nadto do ní vstupovali lidé, kteří by za první republiky volili spíše vstup do agrární strany apod.

Umně zakrývaná snaha církve paralyzovat (vždyť celá řada členů KSČ byla buď formálními, ale v některých případech i praktikujícími katolíky) se od druhé poloviny roku 1947 začala projevovat stále otevřeněji. Zatímco dříve komunisté podmiňovali svobodu vyznání „pouze“ loajalitou k lidově demokratickému státu (VIII. sjezd v březnu 1946), s blížícím se únorem 1948 napětí vzrůstalo. Například Archiv bezpečnostních složek obsahuje celou řadu pramenů dokládajících sledování významných představitelů kléru i vlivných katolických laiků bezpečnostními složkami dlouho před únorem 1948. Snaha eliminovat přirozený vliv Vatikánu na české biskupy a tedy i dění v české církvi, stejně jako (před únorem neúspěšné) pokusy zformovat „pokrokovou“ frakci v církvi a lidové straně byly po převzetí moci komunistickou stranou završeny s razancí, která si nezdala s tím, co ještě před nedávnem uskutečňoval nacistický režim.

Co se vývoje spirituality v letech 1918–1948 týče, můžeme hovořit prakticky výlučně o vnějších projevech, nikoliv o vnitřních prožitcích. Tradiční projevy spirituality, resp. náboženského života, představovaly zejména soukromou modlitbu, návštěvy kostelů (někdy i každodenní), přijímání svátostí, účast na obřadech jako byly například svatby, křty, pohřby či novokněžské svěcení, zachovávání svátků, dále účast na poutích apod. Kromě těchto genderově neutrálních aktivit obsahoval náboženský život českých katolíků i

vyhraněně ženské či mužské aktivity: společné modlitbě růžence se věnovaly téměř výhradně ženy, mezi ministranty bychom nenalezli žádné dívky apod. Přísně genderově omezené a tradiční bylo samozřejmě kněžství povolené jen mužům a dále příslušnost k ženským a mužským řádům.²⁷ Zejména městská mládež objevovala nové cesty realizování své spirituality například v exerciciích, které ve své původní formě byly dílem již sv. Ignáce z Loyoly, ale jejichž novější formy se v našem prostředí teprve zabydlovaly. Nově také jezdily děti a mládež pod stany apod., a to nejenom v rámci katolického skautingu. U všech laických aktivit (s výjimkou Kolakovičovy Rodiny²⁸) ještě zaznamenáváme jasné a nepřekrývající se oddělení rolí laiků a kléru, přičemž příslušníci kléru se nacházeli v dominantní pozici.

2.2 Dětství a mládí Františka Falerskiho

František Falerski se narodil 3. dubna 1927 Julii Falerské, rozené Novákové (*10. 12. 1889)²⁹ a Františku Falerskimu (*11. 12. 1886). Porod proběhl doma v Libni v Kaplířově ulici 256 a dítě bylo pokřtěno 17. 4. 1927 v libeňském kostele sv. Vojtěcha jako František Jan Vojtěch Antonín. Jeho kmotry byli Jan Falerský s chotí Annou.³⁰ Poměrně dlouhé křestní jméno je složené ze jmen otce, kmotra a obou dědečků.³¹

²⁷ Týká se pouze řeholníků a řeholnic, laičtí příslušníci řádu, kteří nežili v komunitách s ostatními členy řádu (tzv. terciáři či, v případě benediktinského řádu, obláti), se občas sdružovali ve smíšených skupinách.

²⁸ Tomislav Kolakovič byl chorvatský jezuita, který na Slovensku (již od roku 1943) a v českých zemích (po válce) zakládal kroužky Katolické akce pracující tzv. jocistickými metodami práce. Tyto kroužky mladých lidí (často vysokoškoláků) nazýval Rodina. Pronásledování osob zapojených do této akce začalo na Slovensku již v roce 1945, celorepublikově však vyvrcholilo v prvních letech po únoru 1948, kdy byly desítky členů Rodiny odsouzeny za smyšlená obvinění k dlouhým trestům.

²⁹ V rigorózní práci (Šmídová, Lucie, *cit. dílo*, s. 22) i v monografii (Šmídová, Lucie, *cit. dílo*, s. 19) je mylně uvedeno „Moldánková“, což bylo příjmení uvedené na jedné z lékařských zpráv vystavených pro ošetřujícího lékaře paní Julie Falerské, ANM, fond František Falerski, inv. č. 334.

³⁰ Pozůstalost Františka Falerskiho obsahovala dva křestní listy. První byl datovaný 19. 4. 1927 a je na něm uvedeno, že byl vydaný pro polský konzulát, což zřejmě souviselo s tím, že František Falerski starší se narodil v Polsku (později SSSR) a v době synova narození měl i polskou státní příslušnost. Druhý byl vydaný 22. 5. 1929. Oba křestní listy obsahují shodné informace o dítěti i rodičích s tím rozdílem, že na druhém křestním listu je uvedeno jméno František Hav. Jan Křt. Vojtěch Antonín, ANM, fond František Falerski, inv. č. 1.; informace o přesné adrese: NA, Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941–1950, karta 1982, signatura F 61/6 Falerský a fond Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva, signatura Falerský Fr.

³¹ Dědeček z matčiny strany byl Antonín a dědeček z otcovy strany se jmenoval Adalbert, tj. Vojtěch, ANM, fond František Falerski, inv. č. 1.

Paní Falerská byla dcerou pražského sedláře³² a zřejmě měla dva sourozence – bratra Toníka a sestru Terezii přezdívanou Rinka, provdanou Wachtfeidlovou.³³ Za Františka Falerskiho st. se provdala 24. 6. 1926 a až do své smrti byla ženou v domácnosti. František Falerski st. (celým jménem František Alfréd Falerski) se narodil ve Stryji v Haliči (Polsko, později SSSR) polskému otci a české matce a od roku 1888 žil v Praze.³⁴ Pravděpodobně navštěvoval obchodní školu.³⁵ V roce 1908 se odstěhoval na území bývalé Jugoslávie, kde s přestávkou dlel až do roku 1925. Poté se již natrvalo usadil v Praze, přičemž československé občanství mu bylo uděleno v roce 1933.³⁶ V době synova narození byl příslušný do města Zaleszczyki v Malopolsku.³⁷ Podle synových křestních listů byl přednostou stavebně technické kanceláře, tj. soukromým úředníkem. František Falerski st. měl dva sourozence – Karlu (Karolinu) Falerskou³⁸ a Jana (Johanna) Falerského (Falerskiho)³⁹, výše zmíněného kmotra, který v době narození svého synovce/kmotřence a i v době pozdější pracoval na ministerstvu zahraničí jako úředník.⁴⁰ Nejenže manželé Falerští nesdíleli byt s žádnými dalšími příbuznými, ale žádný z dochovaných pramenů osobní ani úřední povahy nenaznačuje, že by s rodinnými příslušníky pěstovali intenzivní kontakty, které bývaly pro katolické rodiny tak typické (výjimku představuje krátkodobé soužití paní Julie Falerské s její švagrovou v šedesátých letech – viz kapitola Cesta do manželství a manželský život). Je také pravděpodobné, že František Falerski neměl sourozence, ani přímé bratrance a sestřenice (samotná skutečnost, že byl jedináček, až tak

³² ANM, fond František Falerski, inv. č. 1.

³³ ANM, fond František Falerski, inv. č. 195 (rodinné album) a 358 (korespondence Julie Falerské se Státní léčebnu psychiatrickou v Horních Beřkovicích ohledně úmrtí Terezie Wachtfeidlové).

³⁴ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941–1950, karton 1982, signatura F 61/6 Falerský.

³⁵ Deníky Františka Falerskiho z let 1962–1968 (dále citováno jako „Deníky 1962–1968“), s. 187. Nelze ověřit z jiného zdroje.

³⁶ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941–1950, karton 1982, signatura F 61/6 Falerský. V rigorózní práci (Šmídová, Lucie, *cit. dílo*, s. 22) i v monografii (Šmídová, Lucie, *cit. dílo*, s. 19) je mylně uveden rok 1926.

³⁷ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941–1950, karton 1982, signatura F 61/6 Falerský a fond Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva, signatura Falerský Fr., doplňující údaj 1886; křestní list F. Falerskiho uvádí nesprávně „Zaleszczyk“, ANM, fond František Falerski, inv. č. 1.

³⁸ Karla Falerská – NA, fond Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva, signatura Falerská Karla; Karoline Falerský – NA, fond Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva, signatura Falerský Karoline;

³⁹ Jan Falerský – NA, fond Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva, signatura Falerský Jan; Johann Falerský – NA, fond Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva, signatura Falerský Johann.

⁴⁰ Archiv MZV, fond Osobní spisy 1945–1992, karton č. 165, Jan Falerský.

překvapující není – jednak byli rodiče v době narození syna poměrně staří, jednak nebylo u městských úřednických rodin až tak neobvyklé mít pouze jedno dítě).⁴¹

Manželé Falerští se poměrně často stěhovali – v době od synova narození celkem čtyřikrát.⁴² V ulici Starodružiníků 6 v Dejvicích, kam nastěhovali v dubnu roku 1939⁴³, potom žili až do padesátých let, neboť, jak vyplývá ze synových deníků, nebylo udržitelné mít tak velký byt v situaci, kdy syn byl zavřený (manželé Falerští potom obývali menší byt na náměstí A. V. Suvorova).⁴⁴ Františku Falerskimu st. se zjevně dařilo: v roce 1932 už byl prokuristou a disponentem Pražské akciové tiskárny, kde pobíral pěkný úřednický plat 2 000 Kč měsíčně, který manželům umožnil pronájem dvoupokojového bytu za roční nájemné 6 000 Kč.⁴⁵ Plat i bydlení svědčí o příslušnosti manželů Falerských ke střední třídě (František Falerski ml. dokonce hovoří ve svých denících o tom, že rodiče měli služku, nicméně této příjmové skupině by spíše odpovídala posluhovačka).⁴⁶ O tuto práci František Falerski st. ve stejném roce přišel⁴⁷, ale již v roce 1933 si našel novou. Tentokrát se jednalo o místo obchodního zástupce u benzinářské firmy, kde měl údajně vydělávat na provizích slušné peníze.⁴⁸

Přísně vzato, samotný fakt, že rodiče dali svého syna pokřtít, o jejich víře nevypovídá vůbec nic (v meziválečném Československu bylo poměrně běžným zvykem dát dítě pokřtít i v případě, že sami rodiče byli pouze pokřtěni, aniž by skutečně v Boha věřili či dokonce víru nějakým způsobem praktikovali). V případě Falerských si však můžeme být jisti, že maminka skutečně věřící byla, o čemž svědčí například její pozdější korespondence se synem.⁴⁹ JUDr. Navrátil, který oba Falerskiho rodiče znal osobně, byl přesvědčený, že i otec byl skutečně a nikoliv pouze formálně věřící.⁵⁰

⁴¹ Podle sčítání obyvatel z roku 1930 měla městská úřednická rodina v průměru 1,7 dětí, viz Průcha, Václav a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa. 1. díl*, s. 396.

⁴² NA, fond Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva, signatura Falerský Fr., doplňující údaj 1886.

⁴³ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva, signatura Falerský Fr., doplňující údaj 1886.

⁴⁴ Deníky 1962–1968, s. 207; náměstí A. V. Suvorova bylo původně pojmenováno Bachmačské náměstí a tento název mu byl po roce 1989 opět vrácen.

⁴⁵ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941–1950, karton 1982, signatura F 61/6 Falerský.

⁴⁶ Deníky 1962–1968, s. 105.

⁴⁷ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941–1950, karton 1982, signatura F 61/6 Falerský.

⁴⁸ Deníky 1962–1968, s. 188.

⁴⁹ Dopisy paní Julie Falerské synovi ze zimy a z jara roku 1945, ANM, fond František Falerski, inv. č. 48.

⁵⁰ Rozhovor s JUDr. Jiřím Navrátilem ze dne 2. 2. 2012.

Jak každodenní péče a výchova, tak předávání formální víry a budování spirituality v širším slova smyslu se v počátečním období Falerskiho života opíraly o matčinu radostnou osobnost a její pěkný vztah k synovi (říkala mu Feryčku), který byl minimálně v jeho nejranějším dětství velmi něžný – dospělý František Falerski kupříkladu při reflexi svého vztahu k tělesnosti vzpomíná, jak si jako velmi malý hoch směl hrát s matčinými prsy, což naznačuje, že byl velmi dlouho kojen a byl vítaným dítětem. Spontánní matčinu důvěru k Bohu a jeho úmyslům lze sice nezpochybnitelně doložit až o řadu let později,⁵¹ ale lze ji předpokládat již dříve – jestliže ji dokázala projevovat ve chvílích, kdy syn byl nasazený na nucenou práci mimo domov a na Prahu dopadaly bomby, je pravděpodobné, že ji měla i dříve, v časech o poznání klidnějších na úrovni osobní i společenské.

V životě rodiny Falerských můžeme předpokládat tradiční návštěvy kostela o nedělích i o svátcích a také návštěvy křtin, svateb a pohřbů. Všechny tyto události byly přísně ritualizované, obřadním jazykem byla latina a rozdělení rolí mezi klérem a laiky, stejně jako v řadě případů mezi muži a ženami bylo striktně dané. Neformální projevy víry v Boha mohly mít formu modlitby – společné (před jídlem apod.) i osobní, četby zbožných knih apod., ale také spontánního jednání, kdy se rodiče obraceli o pomoc k určitému svatému, křížovali se apod.

S jistou opatrností lze o předškolním období říci, že Falerskiho víra se vyvíjela organicky a v souladu s katolickým prostředím, v němž jeho rodina žila a s nímž se identifikovala. Současně je vysoce pravděpodobné, že již v tomto období – v důsledku tehdy běžného způsobu výchovy katolických dětí – začal usilovat o bezhříšnost, jakkoli je tento stav nedosažitelný.⁵² Tuto tezi do jisté míry podporuje i deníkový zápis z doby po návratu z vězení, který se však převážně dotýká pozdějšího období: *„Nejdříve doma. Žádný cit pro autonomii dětské duše. Dítě je cosi nedostatečného, co svou dostatečnost získá osvojováním životních forem od druhých. Vždycky jsem cítil dost síly v sobě, abych si sám vybíral své formy, ale kde může dítě brát důvěru, když hned pomocník rodinné výchovy, škola, mu autoritativně touto důvěrou otřesou? Svatováclavský pensionát a arcibiskupské gymnasium, katolické ústavy s rakousko-uherských pojetím katolicismu, tj. se zbastardisovanými a k absurditě dovedenými poučkami scholastiky. Psychologický*

⁵¹ Dopisy paní Julie Falerské synovi ze zimy a z jara roku 1945, ANM, fond František Falerski, inv. č. 48.

⁵² Katolíci pod pojmem „hřích“ rozumí svobodné a vědomé porušení Božího zákona vyjádřeného v tzv. desateru přikázání (v jednoho Boha věřit budeš, nevezmeš jméno Boží nadarmo, pomni, abys den sváteční světil, cti otce svého a matku svou, nezabiješ, nesesmilníš, nepokradeš, nepromluvíš křivého svědectví, nepožádáš manželky bližního svého, aniž požádáš statků jeho).

*problém subjekt–objekt řešen jednostranně v neprospěch subjektu. Bohu důvěru, k sobě samému podezření, hlídat sebe sama v zájmu vytvoření objektivního katolíka. Podobně jako doma i tady jsem měl pocit stísněnosti, také pro konformnost okolí však bez schopnosti vzpoury, tedy pouze vnitřní resistance.*⁵³

Jak ještě uvidíme, v roce 1962 (tj. v době, kdy byl zápis pořízen) procházel František Falerski hlubokou vnitřní krizí, která mu sice mohla umožnit přiznat si na svém okolí to negativní a dříve záměrně či nevědomě přehlížené, ale současně lze pochybovat, že byl schopen pozitivního pohledu na svět tam, kde k tomu byl dobrý důvod (ostatně o několik let později hovořil například o arcibiskupském gymnáziu s velkým respektem).⁵⁴ Taktéž způsob výchovy, který postrádal respekt a důvěru vůči dítěti a dnešnímu mladému rodiči může připomínat spíše drezůru než výchovu, byl v době Falerskiho dětství a mládí zcela běžný a naprosto nevylučuje postoj milujících rodičů, kteří se ve svém synovi „vidí“. Pro tuto interpretaci hovoří kupříkladu fotografie malého Františka pořízená ve fotoateliéru Langhans, což bylo v případě rodiny Falerských poněkud „nad poměry“, dále skutečnost, že měl jako student vlastní pokoj v bytě, který měl pokoje pouze dva apod. V souvislosti se skautingem, který hrál ve Falerskiho životě významnou roli, však může být důležitá poznámka o neschopnosti vzpoury, neboť by mohla vysvětlovat intenzivní potřebu realizovat se jako vůdčí osobnost mimo rodinné a školní prostředí.

Výhrady k výuce náboženství ve školách, byť jen obecně specifikované, jsou – z čistě faktického hlediska – pravděpodobně namístě. V dané době a prostředí, tedy desítky let před Druhým vatikánským koncilem a v období doznívajícího boje proti moderně, by nebylo realistické u pedagogů zmíněných škol očekávat prezentaci jakkoliv progresivních či alternativních názorů. Současně je zřejmě blízko pravdě, že se jednalo o situaci, kterou charakterizoval Ludvík Dřímál v souvislosti s katechezí prováděnou v meziválečném období ve státních školách takto: „[...] zjednodušené formulace náboženských pravd, přizpůsobené chápavosti dětí, nebyly později rozvíjeny úzce s jejich osobní zkušeností, především v kritickém období dospívání. [...] Vždyť již v tehdejší době bylo možno vnímat,

⁵³ Deníky 1962–1968, s. 15–16.

⁵⁴ Rozhovor s Mgr. Markem Světlíkem vedený dne 24. 5. 2016.

*že při katechezi nemáme před sebou pouze děti věřící, ale spíše děti tázající se, pochybující a hledající.*⁵⁵

Nicméně Falerskiho ostrou, byť velmi stručnou a nekonkrétní kritiku církevního učení formulovanou na počátku roku 1962 lze také interpretovat jako důkaz o projevu frustrace intelektuála, kterou byl schopen „léčit“ teprve II. vatikánský koncil zahájený o něco později v témže roce. Opět ve vztahu ke skautingu také stojí za připomenutí, že podobné výhrady neměl František Falerski ke spolku ministrantů Legio angelica, kde prezentovaná věrouka nebyla jiná. Za rozdílným postojem je zřejmě nutné hledat míru naplnění, kterou v tomto mimoškolním prostředí jako skaut a katolík našel.

Nedlouho po zahájení školní docházky začal spiritualitu Františka Falerskiho ovlivňovat Svatováclavský penzionát. Po necelém roce a půl stráveném na obecné škole ve Strašnicích, kam nastoupil do první třídy v roce 1933, přestoupil malý František 1. prosince 1934 do Svatováclavského penzionátu⁵⁶, neboť se rodina přestěhovala ze Strašnic do Dostálovy ulice 7 (dnes V. P. Čkalova) v blízkosti Vítězného náměstí.⁵⁷ Svatováclavský penzionát byla internátní škola zřízená a provozovaná mužskou římskokatolickou kongregací Bratrů křesťanských škol (Fratres Scholarum Christianarum – FSC), zkráceně školskými bratřími. Tuto školskou kongregaci založil roku 1679 sv. Jean-Baptiste de la Salle (1651–1719).⁵⁸ Všichni členové jsou pouze laickými bratry (tj. nejsou vysvěceni na kněze), aby je kněžské povinnosti nerozptylovaly od pedagogické práce. Do Čech přišli školští bratři v roce 1898 na pozvání „Svatováclavské matice školské“ (původní název spolku zněl „Přátelé katolických škol bratrských“) s cílem založit obecnou školu a učitelský ústav.⁵⁹

⁵⁵ Dřimal, Ludvík, *Katecheze dětí a mládeže v období první Československé republiky*, in: *Studia theologica*, č. 3, 2003, s. 67, citace převzata z Zimmermannová, Marie, *Vývoj katechetiky v českých zemích v letech 1920–1994*, Červený Kostelec 2017.

⁵⁶ Přesnější informaci o strašnické škole nemáme, neboť jedná se o údaj uvedený ve Výkazu o docházce a prospěchu žactva druhé třídy soukromé pětitřídní obecné školy s právem veřejnosti v Praze Bubenči, tj. ve výkazu Svatováclavského penzionátu, AHMP, fond Soukromá pětitřídní škola obecná, Pélleova 15, Bubeneč, NAD 1951, inv. č. 176.

⁵⁷ NA, fond Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatelstva, signatura Falerský Fr., doplňující údaj 1886.

⁵⁸ Se jménem tohoto svätce se můžeme setkat i v jeho počestělé formě: sv. Jan Křtitel de la Salle.

⁵⁹ Valentová, Radka, *Pedagogický přínos učitelského ústavu kongregace školských bratrů ve Svatém Janu pod Skalou*, bakalářská práce, obhájeno na KTF UK, Praha 2009, s. 12–13.

Školští bratři se snažili uplatňovat moderní způsoby výuky za použití zajímavých pomůcek, učitelé si byli vědomi mezipředmětových vazeb apod.⁶⁰ O vztahu k dětem hodně vypovídá skutečnost, že od samého počátku existence řádu byly bratrům-učitelům zakázány fyzické tresty. V době, kdy malý František chodil do obecné školy, již takové tresty nebyly povoleny ani ve státních školách, ale lze předpokládat, že pedagogové, kteří tyto tresty nikdy neměli ve svém repertoáru, měli k žákům jiný přístup než ti, kteří tyto praktiky používali až do chvíle, kdy byli nuceni je opustit. Z hlediska osobnostní formace žáků je zaznamenáníhodný důraz, jaký řád kladl na lidské kvality pedagogů. Již sv. Jan-Baptiste de la Salle formuloval pro své učitele tzv. dvanáct cností: vážnost, mlčenlivost, pokoru, opatrnost, moudrost, trpělivost, zdrženlivost, tichost, horlivost, bdělost, zbožnost a velkomyslnost.⁶¹ Třebaže je nemožné, aby lidská bytost disponovala všemi těmito vlastnostmi a navíc v maximální míře, je pravděpodobné, že školští bratři se svým charismatem vytvořili ve Svatováclavském pensionátu poněkud klidnější a vstřícnější atmosféru, než bylo obvyklé ve státních školách. O tom, zdá se, do jisté míry svědčí i zpráva zemského školního inspektora z roku 1938, v níž se na straně 8 o učitelském sboru píše toto: „*Sbor pracuje v bratrské shodě, duch školní práce je opravdový, řízení školy pečlivé*“.⁶² Také vzpomínky Jiřího Suchého, který v průběhu války navštěvoval necelý rok školu vedenou školskými bratřími ve Sv. Janu pod Skalou, jsou pozitivní: jeho učitelé prý byli – až na jednu výjimku – „*jemní, citliví a ohleduplní*“, což bylo v kontrastu s přístupem pedagogů, kteří ho učili v Praze na státních školách různých stupňů.⁶³

Důvody, které vedly manžele Falerské k tomu, aby poslali svého syna do soukromé katolické školy, neznáme, a to ani zprostředkovaně (kupříkladu skrze pozdější vzpomínky syna apod.). Pouhá skutečnost, že byli věřící, se sama o sobě nejeví jako příliš přesvědčivá – vždyť i na státní škole mohl syn navštěvovat hodiny náboženství a připravovat se na první svaté přijímání.⁶⁴ Kromě víry však mohla hrát roli i snaha nasměrovat syna ke kněžskému povolání a/nebo umožnit mu pobyt v prostředí, které je nejen katolické, ale

⁶⁰ Valentová, Radka, *cit. dílo*, s. 25–26 a 28–31.

⁶¹ Valentová, Radka, *cit. dílo*, s. 9–11.

⁶² NA, MŠ I. Praha, sign. obecné a měšťanské školy, fascikl: Praha XIX – Bubeneč, Školští bratři, krabice 2511, zpráva zemského školního inspektora.

⁶³ Švagrová, Marta – Suchý, Jiří, *S řeholníky jsme hráli kulečnick i ping-pong*, in: Lidové noviny, 30.12.2017, přistoupen elektronicky 11.6.2019 zde: https://www.lidovky.cz/kultura/s-reholniky-jsme-hrali-kulecnik-i-ping-pong-rika-jiri-suchy.A171229_105435_in_kultura_jto.

⁶⁴ V souladu se zákonem č. 226/1922 Sb., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských (známým jako tzv. malý školský zákon), byla výuka náboženství ve školách obecních, měšťanských i středních povinná, rodiče však mohli požádat okresní školní úřad, aby jejich dítě bylo této povinnosti zproštěno.

umožňuje i snadnější společenský vzestup skrze kvalitní výuku. Nadto se škola mohla pochlubit tím, že její žáci pochází z příznivých sociálních poměrů, velmi dobře se chovají ve škole i mimo ni (zpráva školského inspektora z roku 1938 uvádí, že ani jeden z žáků školy neměl sníženou známku z chování) a velmi aktivní bylo i sdružení rodičů působící při škole.⁶⁵

Svatováclavský pensionát v době, kdy ho František Falerski navštěvoval, sídlil v Pélleově ulici 83 v Praze Bubenči.⁶⁶ Jednalo se o obecnou chlapeckou školu s internátem, která však přijímala i studenty, kteří nebyli ubytováni v penzionátu a do školy docházeli pouze na výuku – říkalo se jim externí žáci a to byl i případ malého Františka. Kromě Svatojánské školy měli školští bratři v Čechách ještě další dva ústavy: Joaneum (některé z dochovaných dokumentů uvádí též název Johanneum), což byl útulek pro sirotky a učně v Salmově ulici 8 v Praze II⁶⁷ a učitelský ústav s již zmíněnou cvičnou školou ve Sv. Janu pod Skalou.⁶⁸

Fond „Školští bratři“ v Národním archivu obsahuje řadu dokumentů především hospodářského a hospodářsko-majetkového charakteru a je z něho zjevné, že až do druhé světové války se jednalo o projekt s velkorysími plány i realizacemi (budova v Pélleově ulici byla vzdušná, světlá a obklopená zelení a její bezprostřední okolí bylo klidné⁶⁹). Současně v něm však nelze nalézt podstatné informace týkající se výuky (například písemné přípravy jednotlivých učitelů na výuku, třídní knihy apod.), což je škoda, neboť

⁶⁵ NA, MŠ I. Praha, sign. (obecné a měšťanské školy), fascikl: Praha XIX – Bubeneč, Školští bratři, krabice 2511, zpráva zemského školního inspektora.

⁶⁶ Srov. např. NA, fond Školští bratři, inv. č. 13; pro informaci o období, kdy školu navštěvoval František Falerski – AHMP, fond Soukromá pětitřídní škola obecná, Pélleova 15, Bubeneč, NAD 1951, inv. č. 176.

⁶⁷ Srov. např. NA, fond Školští bratři, inv. č. 36. V době okupace byla Školským bratřím budova v Bubenči nejprve v červenci 1939 zabrána a posléze vyvlastněna. Také Joaneum doplatilo na protektorátní politiku – 30. 10. 1942 bylo rozpuštěno a práceschopní bratři byli totálně nasazeni, NA, fond Školští bratři, inv. č. 40.

⁶⁸ Srov. např. NA, fond Školští bratři, inv. č. 39. Na tuto školu velmi pěkně vzpomíná Jiří Suchý. Vzhledem k jeho upřímně, ale zejména rozumně pojímanému katolictví a životním zkušenostem vůbec, můžeme říci, že jeho vzpomínky hovoří spíše proti tomu, jak tuto školu zpětně vnímal v roce 1962 František Falerski – srov. https://www.lidovky.cz/kultura/s-reholniky-jsme-hrali-kulecnik-i-ping-pong-rika-jiri-suchy.A171229_105435_in_kultura_jto, přistoupeno 30. 7. 2019.

⁶⁹ NA, MŠ I. Praha, sign. (obecné a měšťanské školy), fascikl: Praha XIX – Bubeneč, Školští bratři, krabice 2511, zpráva zemského školního inspektora.

učitelé byli vesměs invenční.⁷⁰ Co se výše školného u externích studentů týče, je pravděpodobné, že činilo 50 Kč měsíčně.⁷¹

Ani o předmětu „náboženství“ nemáme mnoho informací. Tento předmět byl povinný, čímž se Svatováclavský penzionát lišil od státních škol, kde bylo možné děti z výuky náboženství odhlásit. Také ho neučili zvláštní učitelé kvalifikovaní k výuce náboženství – katecheté, ale sami učitelé z řad školských bratří, kteří učili i zbylé předměty. Bez ohledu na obsahovou kvalitu náboženské výuky je skutečností, že i tento předmět se školští bratří snažili vyučovat tak, aby chlapce zaujal⁷². Zajímavé je, že ač se jednalo o školu katolickou, navštěvovalo ji několik málo evangelických a pravoslavných žáků. O tom, jakým způsobem se škola u těchto žáků stavěla k povinné výuce katolického náboženství, však nejsme zpraveni. Je nicméně zjevné, že žáci této školy nebyli vedeni k apriornímu odmítání jinověrců jako lidí nedokonalých, špatných a zkrátka neakceptovatelných, což nebyl v době první republiky přístup běžný. Do jaké míry ovlivnil tento tolerantní přístup katolickou identitu malého Františka, není jasné. O svém katolictví a příslušnosti do katolického „světa“ malý a posléze mladý František podle všeho nepochyboval, není však zřejmé, s výjimkou skautingu v Legio angelica, jak silná (ve smyslu kladném i záporném) byla jeho emoční vazba na různá katolická prostředí.

Absolvování povinné školní docházky v církevní škole mělo samozřejmě svá specifika: zaprvé se týkalo jen malého počtu dětí a zadruhé se jednalo o prostředí, kde katolictví bylo zcela nezpochybnitelné – je kupříkladu nemyslitelné, že by se takového prostředí byl jen náznakem dotkla kampaň za odstranění křížů ze škol, kterou umožňoval výnos prvního poválečného ministra školství a osvěty Gustava Habrmana apod.⁷³ Vyučující také nosili černé mnišské roucho, což umocňovalo celkový vizuální dojem z tohoto prostředí a vtiskovalo mu specifický ráz. Toto prostředí tvořilo určitý kontrast oproti tehdejší Praze, jejíž obyvatelé tlak na konformitu ve smyslu vnucované návštěvy bohoslužeb apod. nepocíťovali. Podobně hluboce katolické byly i další katolické instituce a organizace, které František Falerski před svým zatčením navštěvoval.

⁷⁰ NA, MŠ I. Praha, sign. (obecné a měšťanské školy), fascikl: Praha XIX – Bubeneč, Školští bratří, krabice 2511, zpráva zemského školního inspektora.

⁷¹ Z „Kompetenčního účtu“ za prvních šest měsíců roku 1939 lze vyčíst, že měsíční platba externistů činila 50 Kč, NA, fond Školští bratří, inv. č. 40. V tomto roce však již František Falerski Svatováclavský penzionát nenavštěvoval, takže můžeme tento údaj na roky předešlé pouze extrapolovat.

⁷² NA, MŠ I. Praha, sign. (obecné a měšťanské školy), fascikl: Praha XIX – Bubeneč, Školští bratří, krabice 2511, zpráva zemského školního inspektora.

⁷³ Zimmermannová, Marie, *cit. dílo*, s. 34 a Kárník, Zdeněk, *cit. dílo*, s. 315–316.

František Falerski se ve Svatováclavském penzionátu učil dobře: v druhé a třetí třídě měl na vysvědčení jednu až dvě dvojky, ve čtvrté a páté třídě měl samé jedničky.⁷⁴ Nepřekvapí proto, že po absolvování páté třídy nastoupil do primy nedalekého Arcibiskupského gymnázia v Praze – Bubenči, což byl prestižní vzdělávací ústav vedený jezuity (nicméně ne všichni pedagogové byli jezuité – prof. Klener vzpomíná na učitele zpěvu a tělocviku, kteří byli externisté).⁷⁵ Samozřejmě i zde bylo katolické náboženství zcela integrální součástí života školy.

Mgr. Eva Novotná uvádí ke kvalitám bubenečských jezuitských pedagogů toto: „*Jak známo, součástí jezuitské formace bylo studium filosofie, kterou za první republiky studovali zpravidla v rakouském Innsbrucku, a teologie, která byla přednášena v belgické Lovani. Kromě klasických jazyků řečtiny a latiny ovládali bratři zpravidla další tři světové jazyky. Ze svých studií si přivázeli kontakty na renomované odborníky, kteří také ovlivňovali život a vědeckou úroveň gymnázia. Bratři věnovali žákům většinu volného času. Přísný řád byl doprovázen množstvím kvalitních a smysluplných činností provozovaných ve volném čase, od divadla počínaje, přes sport a římskými výlety konče.*“⁷⁶ Dodejme, že jezuité kromě výše řečeného samozřejmě ještě vystudovali obor, který učili, tj. chemii, matematiku, český jazyk apod. V určité době o většině jezuitů z pražské provincie platilo, že v Bubenči vyučovali, vystudovali nebo obojí.⁷⁷ Přes 70% studentů arcibiskupského gymnázia odešlo po maturitě studovat teologii do dejvického semináře, řada odešla do římského Nepomucena.⁷⁸ S trochou smutné nadsázky lze říci, že arcibiskupské gymnázium bylo „vstupenkou“ nejen do kvalitních škol doma i v zahraničí, ale také, jak se později ukázalo, do komunistických lágrů – vždyť mezi absolventy najdeme teology P. Adolfa Kajpra, P. Antonína Mandla, P. Josefa Zvěřinu, P. Otu Mádra aj.⁷⁹ (Pro pořádek uveďme, že z nadstandardního počtu 217 jezuitů, kteří působili

⁷⁴ AHMP, fond Soukromá pětitřídní škola obecná, Pélleova 15, Bubeneč, NAD 1951, inv. č. 176.

⁷⁵ Rozhovory s prof. Klenerem vedené v letech 2011–2018.

⁷⁶ Novotná Eva, Úvod. Arcibiskupské gymnasium v Praze – Bubenči, in: *Almanach Arcibiskupského gymnasia Praha – Bubeneč*, Praha 2003, s. 7–8.

⁷⁷ Novotná Eva, *cit. dílo*, s. 7.

⁷⁸ Nepomucenum (Pontificio Collegio Nepomuceno) je římská papežská kolej pro bohoslovce z českých zemí, kterým slouží od roku 1929. Jejím předchůdcem byla kolej Bohemicum. Do Nepomucena byli doporučováni jen ti nejlepší studenti.

⁷⁹ Srov. např. Novotná Eva, *cit. dílo*, s. 7–8.

v českých zemích na přelomu let 1949–1950, bylo v období 1948–1968 uvězněno 72 z nich.)⁸⁰

Výuka náboženství na tomto ústavu byla samozřejmě povinná.⁸¹ Ráno se vyučování zahajovalo modlitbou Otčenáše a na začátku jednotlivých hodin se žáci pokřizovali. Na počátku školního roku navíc probíhaly exercicie, které měly formu rozjímání nad přednesenými homiliemi. Celkovou atmosféru církevní školy vizuálně doplňovali pedagogové-jezuité v černých klerikách.⁸² Škola měla i svého spirituála, školního faráře, jehož samozřejmou náplní práce bylo poskytovat studentům duchovní vedení. Do jaké míry se toto institucionální vedení proměňovalo ve skutečné vedení, kolik chlapců se skutečně nechalo duchovně vést, je otázkou, stejně jako to, zda měl spirituál vliv konkrétně na Františka Falerskiho.

Student osmiletého gymnázia je samozřejmě schopen zaregistrovat rozdíly, resp. rozpory mezi antimodernistickým pojetím církevního učení a vědeckými poznatky. Zdá se však, že k napětí vyplývajícímu z těchto rozporů na škole nedocházelo, že věda byla jasně oddělena od církevní nauky a teologie, které se nenacházely v pozici cenzorů vůči přírodním vědám. To zajisté není překvapivé vzhledem k důrazu, jaký kladou jezuité v rámci své mnohaleté formace na studium a vědu. Jako doklad, že minimálně František Falerski v tomto ohledu problémy neměl, můžeme brát vzpomínku jednoho z jeho skautů, který si vybavil debatu na oddílové schůzce o tom, jak byl stvořen svět. František Falerski trval na tom, že biblický text o stvoření nelze brát doslovně, že závazným zdrojem informací je v tomto ohledu věda.⁸³

Na arcibiskupském gymnáziu studoval František Falerski s vyznamenáním.⁸⁴ První dva ročníky gymnázia (v letech 1938–1940) absolvoval v ulici Zikmunda Wintra 299. Poté byla celá škola nucena se k 30. červnu 1940 přestěhovat na Smíchov do bývalého dívčího gymnázia v Husově (dnes Drtinově) ulici 17.⁸⁵ Zde škola směla fungovat ještě necelé dva

⁸⁰ Vlček, Vojtěch, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, Olomouc 2004, s. 427–428, převzato z Balík, Stanislav – Hanuš, Jiří, *cit. dílo*, s. 174.

⁸¹ AHMP, fond Arcibiskupské československé gymnasium v Praze XIX., NAD 934.

⁸² Rozhovory s prof. Klenerem vedené v letech 2011–2018.

⁸³ Rozhovory s autorčíným otcem Jaroslavem Šikýřem. Pan Šikýř se na základě této zkušenosti dokonce domníval, že František Falerski nebyl věfící a když se dozvěděl opak, byl velmi překvapen.

⁸⁴ AHMP, fond Arcibiskupské československé gymnasium v Praze XIX., NAD 934.

⁸⁵ Původní budovu ve Wintrově ulici využíval oddíl pořádkové policie (Ordnungspolizei) říšského protektora K. H. Franka – Štogrová-Doležalová, Jarmila, *Historie*, in: *Almanach Arcibiskupského gymnasia Praha – Bubeneč*, Praha 2003, s. 10.

roky. Na začátku ledna 1942 však byl ústav na rozkaz K. H. Franka zrušen „*pro nepřátelské chování žáků i učitelů vůči Říši*“. Studenti dostali možnost pokračovat ve studiu na Jiráskově gymnáziu v Praze II. v Resslově ulici 10.⁸⁶ František Falerski této možnosti využil.

Na arcibiskupském gymnáziu také František Falerski potkal svého pravděpodobně největšího přítele Vladislava Klenera, budoucího lékaře, skauty přezdívaného Bača.⁸⁷ Již po skončení gymnázia se však intenzita styků s V. Klenerem poněkud snížila, protože skauting i vysokoškolská studia Františka Falerskiho velmi zaměstnávaly. Dalším jménem, s nímž se setkáváme v denících z doby studií, ale i v dopisech z vězení, je „Bazilíš“, což byla přezdívka Jiřího Macha, dnes již zesnulého doktora práv.

V tomto období života a ve škole – nikoliv ve skautském oddíle – získal František Falerski svou celoživotní přezdívku „Bonifác“, která se později zkracovala také na „Bonny“ (též Bony, Boni apod.). Tato přezdívka překročila rámec školy a skautského oddílu a také období mládí, kdy jsou přezdívky nejpopulárnější – František Falerski byl „Bonny“ i v dospělosti, a nejen pro přátele, ale například i pro svou manželku a její rodinu.

Na Jiráskově gymnáziu se František Falerski učil hůře než v Bubenči. S výjimkou čtvrtého ročníku, kdy měl ještě vyznamenání, byly jeho výsledky výrazně slabší – od šestého ročníku měl i čtyřky.⁸⁸ Na špatné známky mohl mít vliv i vysoký počet zameškaných hodin v 6. ročníku (168 za obě pololetí)⁸⁹ a přerušení výuky ve druhém pololetí 7. ročníku v důsledku povinného pracovního nasazení žáků vybraných tříd. František Falerski působil v Německém Brodu, kde se adaptoval rozestavěný železniční tunel na podzemní továrnu.⁹⁰ Jak ještě uvidíme v pasážích věnovaných skautingu, bylo to období velmi náročné a vyčerpávající po stránce fyzické i psychické.

Co se výuky náboženství na této škole týče, bylo ve čtvrtém ročníku ještě povinné, později již nikoliv. V pátém ročníku si František Falerski jako nepovinný předmět zapsal

⁸⁶ Štugrová-Doležalová, Jarmila, *cit. dílo*, s. 10.

⁸⁷ Prof. Vladislav Klener nastoupil do bubenečského arcibiskupského gymnázia až v průběhu prvního ročníku. Gymnaziální studia zahájil v Bratislavě, také v arcibiskupském gymnáziu. Důvodem přestupu z jedné školy na druhou bylo nucené stěhování rodiny z Bratislavy, kde otec za první republiky pracoval jako úředník.

⁸⁸ AHMP, fond Jiráskovo gymnasium Praha II. – Nové Město, Resslova 10, NAD 931, hlavní katalog.

⁸⁹ AHMP, fond Jiráskovo gymnasium Praha II. – Nové Město, Resslova 10, NAD 931, hlavní katalog pro 6. ročník.

⁹⁰ Rozhovory s prof. Klenerem vedené v letech 2011–2018.

pouze zpěv, ale od šestého ročníku až do maturity navštěvoval opět hodiny náboženství (v sedmém ročníku společně s angličtinou).⁹¹

Gymnaziální studia podpořila Falerskiho sebedůvěru a vybavila ho mimo jiné více či méně pokročilou znalostí němčiny, angličtiny, ruštiny, latiny řečtiny a zřejmě i francouzštiny, což je podstatné vzhledem k jeho budoucímu formálnímu studiu i sebevzdělávání – po návratu z vězení mohl čerpat a čerpal z cizojazyčné literatury v době, kdy humanitní fakulty byly schopny ve velkém chrlit absolventy, kteří staré jazyky neznali vůbec a míra znalosti moderních jazyků jim neumožňovala četbu odborných textů v těchto jazycích.

Maturitní zkoušku složil František Falerski 27. května 1946. Maturoval z českého jazyka (chvalitebně), vlastivědy, která byla shrnutím dějepisu, zeměpisu a nauky o státu a ekonomice (chvalitebně), z latiny (dobře) a z biologie (výborně). Vzhledem k celoživotnímu jednoznačně humanitnímu zaměření jsou tyto známky poněkud překvapující, nicméně výkon u maturity nemusí nezbytně odrážet studentovy zájmy.⁹²

František Falerski, nadaný, pilný a dobře vychovaný jedináček, který dělal svým rodičům radost a nemusel jim pomáhat s péčí o mladší sourozence či s živností apod., se mohl v nadstandardní míře věnovat svým koníčkům. Především během studia na osmiletém gymnáziu rád maloval (v letech 1943–1946 navštěvoval malířskou školu Vladimíra Sychry),⁹³ chodil na výstavy, hrál na klavír (měl doma křídlo) a na kytaru.⁹⁴ Rád a hodně četl.⁹⁵ Na prvním místě však byl skauting, který měl na jeho osobnost silný vliv, neboť v něm po řadu let hledal a skutečně nalézal své místo v životě.⁹⁶ Faktická i emoční vazba mladého Františka na skautské prostředí byla opravdu silná a je doložená v jeho denících z té doby, oddílových a družinových kronikách a také o ní hovoří pamětníci.

⁹¹ AHMP, fond Jiráskovo gymnasium Praha II. – Nové Město, Resslova 10, NAD 931, hlavní katalogy.

⁹² AHMP, fond Jiráskovo gymnasium Praha II. – Nové Město, Resslova 10, NAD 931, Ústní zkoušky dospělosti 27. května 1946 (maturitní protokol VIII.B 1945/1946).

⁹³ Uvedeno v životopise, který tvořil přílohu přihlášky do Svazu československých výtvarných umělců podané v roce 1965, ANM, fond František Falerski, inv. č. 13.

⁹⁴ Srov. deníky Františka Falerskiho z let 1943–1948, *passim*, deníky 1962–1968, *passim*, rozhovory s Pavlem Mikovcem vedené na jaře 2012 a rozhovory s prof. Klenerem vedené v letech 2011–2018.

⁹⁵ Sešítek Františka Falerskiho se seznamem přečtené literatury.

⁹⁶ Tato práce neobsahuje řadu informací o Falerskiho skautském oddílu, které již byly publikovány v monografii o Františku Falerskim (Šmídová, Lucie, *cit. dílo*, *passim*) a které s tématem spirituality nesouvisí. Autorka tedy prosí eventuální zájemce o tuto problematiku, aby si přečetli kapitolu o skautingu ve zmíněné publikaci.

Skautské hnutí se v českých zemích etablovalo díky Antonínu Benjaminu Svojsíkovi již před válkou. Tento profesor žižkovské reálky pracoval se svými žáky skautským způsobem od roku 1911 a o rok později se jako jeden ze spoluautorů zasloužil o vydání zcela zásadního díla českého skautingu „*Základy junáctví*“. Skutečný rozvoj tohoto hnutí však nastal až v období meziválečném, kdy ovšem došlo k jeho tříštění do celé řady větších (a zastřešujících) i menších organizací, „Svojsíkovi“ skauti však zůstávali nejpočetnější.⁹⁷ Svojsíkův postoj k nastalé situaci byl smířlivý, nicméně ho vnímal negativně.⁹⁸

Autentické skautské hnutí stojící na zálesáctví (či z angličtiny – woodcraftu) Ernesta Thompsona Setona a výchovných metodách Roberta Stephensona Smythe Baden-Powella bylo nejen z mravního hlediska poměrně elitní záležitostí. Hnutí čerpající své mravní ideály z křesťanství přitahovalo především městské děti a často nejprve jejich rodiče, kteří je do oddílů přihlašovali s cílem dostat je do dobré a respektované společnosti. Skauti se z měst dostali do přírody, naučili se sebeobsluže v nejširším slova smyslu a v náročných podmínkách, pěstovali silnou vůli, učili se organizovat aktivity sobě a druhým a nést za to příslušnou odpovědnost a v neposlední řadě si nacházeli dobré kamarády.

Jedním z podstatných rysů meziválečného skautingu bylo jeho rozdělení na organizace, které byly založeny čistě s cílem zapojit se do skautského hnutí a organizace, které se pro oblíbený skauting rozhodly, aby svoji mládež udržely u určitého ideálu, který se skautingem neměl nic nebo jen málo společného a který dosud nebyl podáván v dostatečně atraktivním „hávu“, který by mohl skautingu na poli volnočasových aktivit konkurovat. Falerskiho počátky ve skautingu jsou svázány s druhým typem oddílu.

Není zcela zřejmé, kdy se František Falerski začal skautingu věnovat. Prvním oddílem, do kterého vstoupil, byl pravděpodobně 12. (pražský?) oddíl Junáku – svazu skautů a skautek R. Č. S., který se dle Falerskiho záznamů sloučil se skautskými oddíly

⁹⁷ „Svojsíkovi“ skauti se v meziválečném období sdružovali v organizaci nazvané „Svaz Junáků – skautů R.Č.S.“, resp. od roku 1934 „Svaz Junáků – skautů a skautek R.Č.S.“, roce 1934 byl jeho název pozměněn na „Svaz Junáků – skautů a skautek R.Č.S.“ a v roce 1939 na „Junák“. V době před válkou vstoupila do tohoto svazu řada skautských organizací a svazů, které dříve působily samostatně. V roce 1940 však byl Junák rozpuštěn a svoji činnost obnovil až v květnu 1945. V roce 1948 vstoupil Junák do Svazu československé mládeže, což *de facto* znamenalo jeho zánik, AHMP, MHMP II. / Národní výbor hl. m. Prahy, odbor vnitřních věcí, spolkový katastr, signatura: XIV/0379, číslo kartonu: 605.

⁹⁸ Cieslar, Jan, *Časopis Junák (Skaut-Junák) a český skauting v letech 1915–1940*, diplomová práce, obhájeno na FF UK, Praha 2003, s. 67. Cieslar tento svůj názor opírá o Svojsíkův článek „Zájem o skauting u nás“ otištěný v pátém ročníku časopisu *Junák* v roce 1919 (srov. *Československá vlastivěda* X, s. 614).

spolku Legio angelica.⁹⁹ Není také jisté, zda začal se skautingem v roce 1937 či až v roce 1939. Co se Legio angelica týče, naprostou jistotu ohledně jeho členství v tomto oddíle máme od léta roku 1940, neboť ji dosvědčuje profesor Klener.¹⁰⁰

Pokud je Falerskiho záznam v „Cancbůchu 3“ pořízený *ex post* přesný, stal se po letním táboře 12. oddílu v roce 1939, kdy se oddíl začal rozkládat, rádcem. Znamenalo by to, že se stal (byť za poněkud nestandardních podmínek) rádcem již ve dvanácti letech. Letního tábora Legio angelica ve mlýně u Viktorů v Raděticích u Bechyně v roce 1940 se také účastnil ve funkci rádce. Tak rychlý postup na žebříčku skautské hierarchie znamená, že František Falerski záhy projevil svou schopnost v pozitivním slova smyslu na sebe upozornit.

Zmíněný spolek Legio angelica¹⁰¹ byl jednou z organizací reagujících na oslabenou pozici katolické církve v nové republice a z hlediska cílů a náplně činnosti se jednalo o unikátní organizaci. Jejím cílem bylo zvyšovat úroveň ministrantské činnosti a připravovat ministranty na kněžské povolání a laickou apoštolskou činnost. Spolek byl od svého založení po dobu celých deseti let dílem (možná by bylo přesnější říci „dítětem“) benediktinského mnicha P. Methoda Klementa OSB. Oficiálně deklarované vzory a ideály členů tohoto spolku nebyly malé – chlapci si měli brát příklad z tzv. thébské starověké legie, jejíž členové údajně ve jménu věrnosti Kristu obětovali své životy. Také měli vzorně a co nejčastěji ministrovat, přičemž před touto činností nesměli dát přednost ničemu jinému. K přijímání měli chodit pravidelně a co nejčastěji (i denně), každoročně měli absolvovat exercicie apod. Co se žádaných charakterových vlastností týče, měli být legionisté zbožní a uctiví, ale také v nich měl vládnout vojenský duch poslušnosti a kázně, který dobývá a vítězí. Značnou nadnesenost požadavků, příkladů a formulací obsažených ve stanovách i v „*Liturgické příručce pro ministranty*“ z roku 1934 nutno samozřejmě vnímat v dobovém úzu, který u projevů tohoto druhu neměl k přepjatosti a exaltovanosti

⁹⁹ Archiv „Svazu Junáků“ byl za okupace zničen a není tedy možné tyto soukromě zaznamenané údaje porovnat s oficiálními údaji vedenými svazem. Taktéž dokumenty obsažené v pozůstalosti P. Klementa tyto údaje neobsahují.

¹⁰⁰ Prof. MUDr. Vladislav Klener, CSc. (*1927), skauty přezdívaný Bača, vystudoval Lékařskou fakultu UK. Věnoval se vnitřnímu lékařství, od roku 1961 radiobiologii a klinické radiační patologii. Přednášel na 3. lékařské fakultě UK a na Fakultě jaderné a fyzikálně inženýrské ČVUT v Praze. V roce 1995 se stal ředitelem nově zřízeného Státního ústavu radiační ochrany. V letech 1996–2007 pracoval ve Státním úřadě pro jadernou bezpečnost. Byl členem spolku Legio angelica a v letech 1945–1948 vedl vlastní skautský oddíl. Profesor Klener se na můj popud a navzdory svému vysokému věku zapojil do identifikace některých pramenů týkajících se spolku Legio angelica (viz níže), které vlastní benediktinské opatství, a také se díky svým osobním kontaktům aktivně snaží o uchování řady cenných pramenů týkajících se skautingu.

¹⁰¹ Plným názvem „Legio angelica, družina hochů-ministrantů pod ochranou sv. Václava“

daleko. Na druhé straně nelze ani podceňovat neustálé zdůrazňování výjimečnosti členů spolku ze strany P. Klementa, ale i jeho spolupracovníků z řad farářů a členů tzv. falanx, což byla skupina osvědčených odrůstajících hochů, kteří byli Legio angelica a jeho cílům oddáni. Členství ve „falanx“ bylo prestižní záležitostí.¹⁰² O tom, jak velmi po této pozici zřejmě toužil František Falerski, který byl v době, kdy byl členem Legio angelica, příliš mladý na to, aby mohl na členství v této skupině být jen pomýšlet, svědčí i to, že František Falerski a Milan Ubl používali ve vlastním skautském oddíle společný podpis „f_l_nx“. Z hlediska biografie Františka Falerskiho je podstatné především to, že Legio angelica mělo i své skautské odbory, byť skauting byl především pražským specifíkem.¹⁰³

Členstvo tohoto spolku bylo velmi různorodé. Jednalo se organizaci působící především v Čechách a na Moravě a její členové se počítali na tisíce. Družinky vznikaly při jednotlivých farnostech a jejich úroveň se odvíjela od kvalit místních farářů. Dopad tohoto spolku mohl být značný – přímý i nepřímý. Kromě plošného pozdvižení úrovně ministrantů nutno vzít v úvahu i vliv, jaký měli někteří bývalí legionisté z okolí P. Klementa na českou církev a teologii ve druhé polovině 20. století (najdeme mezi nimi takové osobnosti, jako byli P. Jiří Reinsberg, P. Anastáz Opasek OSB, P. Antonín Mandl či P. Josef Zvěřina).

P. Klement, který pochopil, že chce-li dosáhnout svých cílů, musí chlapce odpovídajícím způsobem motivovat, věnoval velkou péči programu společných setkání. Kromě vzdělávacích aktivit například v oblasti liturgie, nikdy neopomněl další přitažlivé aktivity – od promítání filmů až po skauting,¹⁰⁴ který však nebyl dostupný všem pražským členům, ale teprve těm, kteří se osvědčili v tak zvaném „základním“ Legio angelica a složili odpovídající interní zkoušky. Jak vidno z právě řečeného, legionistické skautské odbory typově patřily mezi ty organizace, které skauting používaly jako nástroj k udržení dětí a mládeže u jiného cíle/jiné myšlenky než byl samotný skauting.¹⁰⁵

¹⁰² Srov. především časopis *Legio angelica*, který členové povinně odebírali, a kde se mj. psalo o fallanx a nově přijatí členové byli jmenovitě uváděni.

¹⁰³ Výraz „odbory“ se tehdy běžně používal jako synonymum pro výraz „oddíl“ a setkáme se s ním i mimo skautské prostředí.

¹⁰⁴ P. Klement budování skautských odborů nepodcenil a na pomoc si přizval zkušeného skautského praktika Mirka Vosátka, který mj. napsal i řadu knih o skautské praxi. Jeho působení v Legio angelica bylo krátké, ale zanechalo za sebou výraznou stopu: zorganizoval a vychoval tzv. „technickou četou“, která byla *de facto* roverským kmenem.

¹⁰⁵ Tento přístup za První republiky rozhodně nebyl neobvyklý. Kupříkladu Sociální demokraté zřídili skauting v dorostu D.T.J., komunisté měli „Skauty práce“ a „Skauty Spartakovy“, kteří později splynuli v „Mladé průkopníky“ apod. – viz *Československá vlastivěda X*, s. 614.

Třebaže se jednalo o organizaci sdružující katolické chlapce za jasným duchovním cílem, docházelo zřejmě v některých případech i k pokusům o ovlivňování politického smýšlení svěřenců. Prof. Klener vzpomíná na letní tábor v roce 1939, kdy za jedním z chlapců přijel na návštěvu tatínek, který chlapcům v rámci organizovaného setkání vyprávěl o kladech Mussoliniho vlády v Itálii. Zda se jednalo o výjimku či zda k podobným pokusům docházelo častěji, není možné zjistit (nezapomeňme, že družinky existovaly při jednotlivých farách a náplň organizovali sami faráři, aniž by o tom podávali zprávy řediteli spolku či jiné nadřizené osobě). Spolkový časopis *Legio angelica*, který všichni členové odebírali povinně, však můžeme s klidným svědomím označit nejen za katolický, ale i přiměřeně vlastenecky orientovaný.

Míra zapojení Františka Falerskiho do činnosti tohoto spolku zůstává poněkud nejasná. Třebaže ministrantská činnost byla podmínkou vstupu do „základního“ *Legio angelica*, přičemž bez účasti v něm nebylo možné vstoupit do jejích skautských odborů, je profesor Klener názoru, že František Falerski ministrantem nebyl a účastnil se v *Legiu angelica* pouze skautských aktivit. To by se dalo vysvětlit tak, že se František Falerski dostal mezi skauty z *Legio angelica* v momentě jejich sloučení s 12. oddílem (viz výše). Bez ohledu na konkrétní formu Falerskiho zapojení do legionistických aktivit však lze soudit, že se s tímto spolkem identifikoval vnitřně a do značné míry i navenek, tj. že se cítil být jak katolíkem, tak i členem *Legio angelica*. Stejně tak musel být vnímán i svým okolím. Pokud by tomu tak nebylo, nebyl by v takovém oddíle dostatečně věrohodný pro funkci rádce.

Konkrétních informací o rádcovských aktivitách Františka Falerskiho v *Legio angelica* máme velmi málo, zato svědčí o velkém zaujetí pro věc. Papírky s písemnými přípravami na schůzky František Falerski lepil do cancbůchu s poznámkou, že program byl splněn.¹⁰⁶ Jak přípravy, tak samotná práce se svěřenou družinou představovala dlouhé hodiny práce odvedené pro druhé. Zřejmě nejpozději v tuto chvíli se skauting stal místem Falerskiho hluboké seberealizace. Falerskiho cesta vzhůru v *Legio angelica*, byť „pouze“ v prostoru určeném dětem a mládeži, byla neodlučitelně spojena s vírou v Boha. Přesto se mladý František podle všeho cítil být více skautem než katolíkem, synem, studentem či Čechem, byť ani jednu z těchto dalších rolí/identit nikterak nerozporoval, protože mu byly přirozené. Za silnou identifikací se skautingem zřejmě nutno hledat – kromě fascinace

¹⁰⁶ Cancbůch – přípravy na schůzku, ANM, fond František Falerski, inv. č. 108.

řadou aktivit, které skauting nabízí, a velké lásky k přírodě – též možnost vést a vychovávat ostatní.

Skautská činnost v oddíle pokračovala i po zákazu skautingu, který Legio angelica zastihl na letním táboře v roce 1940. V následujícím roce se kromě schůzek konal putovní tábor, jehož se František Falerski také zúčastnil. Zatčením P. Ladislava Pavelky, druhého ředitele Legio angelica,¹⁰⁷ v roce 1941 však Falerskiho rádcovská činnost v Legio angelica skončila.

Skautské hnutí obecně nepropagovalo mravní průměrnost, ale naopak podporovalo své členy v úsilí o dosažení vysokých mravních kvalit. Ovšem důraz na mravní a duchovní výlučnost, jaký vidíme například v časopise *Legio angelica* (určeném skautům i neskautům sdruženým v tomto spolku), byl skutečně nadstandardní. Mnohé nasvědčuje tomu, že skauting v Legio angelica umožňoval dosáhnout respektovaných výsledků a respektované pozice, což je znakem dobrých oddílů. Toto prostředí nepochybně podpořilo a kultivovalo schopnost Františka Falerskiho prosadit se a vést (eventuelně i vychovávat) lidi, což vedlo k jeho oprávněnému sebevědomí a někdy i pocitům výjimečnosti ve smyslu poslání, které má naplnit.

František Falerski se ocitl v katolickém a současně velmi podnětném mimoškolním prostředí ve věku, kdy se mládež začíná odvracet od autorit jako jsou rodiče a učitelé, jejichž názory až dosud přebíralo (tj. někdy mezi 10. a 12. rokem). Pokud tyto autority nahradí autorita jiná, k práci s mládeží přiměřeně kvalifikovaná (jako je tomu například u dobrých skautských vedoucích), jedná se svým způsobem o výhru, neboť mládež v období puberty autoritu ještě vyhledává. V případě Františka Falerskiho to konkrétně znamenalo, že jeho spiritualita nebyla novými autoritami nijak zpochybňována. Vzhledem k tomu, že forma náboženské praxe zejména na letních táborech umožňovala chlapcům poměrně hluboký prožitek například mší (a samotné eucharistie především) a zahrnovala i povinné exercicie (na které se František Falerski velmi těšil) či nepovinné adorace, měli skauti z Legio angelica možnost svou víru skutečně prožívat, doslova v ní prodlévat a vnitřně ji

¹⁰⁷ Pravděpodobně nejznámějším textem o Legio angelica je publikace Jiřího Reinsberga a Bohumila Svobody (Reinsberg, Jiří – Svoboda, Bohumil, *Legio angelica a P. Method K. Klement OSB*, Svitavy 2000). Třebaže z ní lze čerpat celou řadu spolehlivých údajů, jedná se o text, který prozrazuje silnou citovou vazbu autorů na P. Klementa, což je pochopitelné, neboť se jedná o bývalé členy spolku, jejichž vedoucím byl sám P. Klement. Odchod P. Klementa z pozice ředitele vysoce pravděpodobně nebyl zcela dobrovolný a mnohé „jeho“ chlapce to velmi zasáhlo. Zřejmě v důsledku této okolnosti je P. Pavelka autory vyličen způsobem, který neodpovídá pravdě, resp. dochovaným pramenům.

reflektovat. Falerskiho cancbůchy, ale i vzpomínky profesora Klenera dosvědčují, že celý tábor byl nejen naplněný společnými, někdy ritualizovanými, katolickými aktivitami, ale také prodchnutý individuální spiritualitou jeho účastníků. Dá se říci, že nejpozději v tomto období dostal František Falerski možnost nalézt v katolické víře životní styl usilující o niterný kontakt s tím, co katolíci nazývají živoucím Bohem.

V období, kdy se František Falerski nemohl věnovat skautingu, chodil na jednodenní výpravy s Vladislavem Klenerem. O tomto společně tráveném čase jsme výborně zpraveni z dvojice deníků s názvem „Bonba“ (Bon- jako Bonifác a -ba jako Bača). Oba exempláře deníků psali oba chlapci – v každém exempláři se střídají rukopisy obou chlapců, podle nichž poznáme autorství zápisu (každý zápis je také na konci opatřen značkou autora). Typické je, že pokud autor zápisu hovoří o obou chlapcích současně, používá pro ně společný výraz Bonba (*Bonba šli, Bonba uviděli* atd.). Kromě fotografií a perokreseb kolorovaných anilínovými nebo vodovými barvami jsou texty doplňovány i precizně vypracovanými mapkami. Je nasnadě, že chlapci využili svou kapacitu a zaujetí pro skauting uvolněné ukončením činnosti Legio angelica právě při svých výpravách a psaní „Bonby“. Třebaže ani jeden z chlapců nezanedbával svůj duchovní život (především modlitby a návštěvy nedělních bohoslužeb), tyto výpravy – na rozdíl od akcí Legio angelica – duchovní rozměr neměly a pomáhaly v obou chlapcích utvrzovat jejich skautskou, nikoliv katolickou identitu. V deníkovém zápisu ze dne 20. 9. 1943 František Falerski uvádí, že Ladislav Klener na výpravy již nemůže chodit (*„S Bačou to bylo tak krásné, rozuměli jsme si dokonale. Škoda, že teď nemůže chodit.“*).¹⁰⁸

Období bez organizovaných skautských aktivit však netrvalo dlouho, nicméně tentokrát se již nejednalo o skauting pevně propojený s katolictvím – v září 1943 František Falerski vstoupil do skautského oddílu skrytého v Klubu českých turistů (dále pouze „KČT“).¹⁰⁹ Pravděpodobně se jednalo o 3. pražskou skupinu.¹¹⁰ Vstup do KČT znamenal vstup do organizace podléhající protektorátnímu Kuratoriu pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě.¹¹¹ Přestože se kuratoria obával, v deníku si pochvaluje, jaké je to u

¹⁰⁸ ANM, fond František Falerski, inv. č. 109, s. 18 (číslování stran doplněno pro účely pořádání fondu).

¹⁰⁹ Deník Františka Falerskiho z let 1943–1944 (dále citováno jako „Deník 1943–1944“), zápis ze dne 20. 9. 1943, ze kterého můžeme usuzovat, že nejpozději tento den vstoupil do KČT.

¹¹⁰ Deník ing. Karla Štrauba z roku 1943 – srov. zápisy z podzimu 1943; v KČT se ve snaze „zamést stopy“ používal pro skautské oddíly název skupina.

¹¹¹ Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě vzniklo a působilo na základě nařízení vlády ze dne 28. 5. 1942 o povinné službě mládeže a navazující legislativy. Jednalo se o zastřešující organizaci pro všechny organizace pracující s mládeží, které musely působit v souladu s cíly kuratoria, jimiž byla výchova

„káčat“ nádherné, protože je to „samý skauting“.¹¹² Hned druhou schůzku se mladý František stal zástupcem vedoucího. I tentokrát, podobně jako v případě jeho raných skautských aktivit, můžeme mluvit o schopnosti rychle se prosadit. Ještě na podzim roku 1943 – 21. listopadu – došlo ke spojení 3. a 4. skupiny dorostu pražského odboru KČT. Další změna následovala v únoru 1944 – dosavadní vedoucí 4. skupiny odešel k 2. únoru a novými vedoucími se stali František Falerski, ještě ne sedmnáctiletý, a o něco starší Milan Ubl, skauty přezdíváný Želva.¹¹³ V této souvislosti je oprávněné se ptát, zda byli k tomuto úkolu skutečně kompetentní. Možnost získat formální vzdělání pro (budoucí) skautské vedoucí v lesní škole nepřipadala v úvahu. Instruktorové zkoušky, které k vedení skupiny v KČT potřebovali, však zřejmě měli. Zdá se, že to byla především schopnost zaujmout své okolí a vést lidi, co Františka Falerskiho doslova „katapultovalo“ do pozice spoluedoucího (nikoliv zástupce vedoucího!) skupiny již v tomto věku.

„Čtyřka“ se pod novým vedením musela v první řadě stabilizovat, protože z ní odcházeli zejména starší chlapci.¹¹⁴ Tento úkol se podařilo splnit bezesbytku – téměř okamžitě po převzetí vedení se rozeběhly družinové i oddílové aktivity jako byly schůzky, výlety, vícedenní výpravy, soutěže krátkodobé i dlouhodobé, individuální i mezi družinami. Pečlivě se vedla kronika, díky níž jsme o dění v oddíle podrobně informováni. Také ručně psaný oddílový bulletin „Dědečkův kufřík“ byl připravovaný s velkou péčí. Vrcholem byl bezesporu letní putovní tábor. „Čtyřka“ organizovala různé besídky a vedoucí nepodceňovali ani spolupráci s rodiči. Toto všechno nutno vnímat na pozadí protektorátní reality: Oddíl neměl vlastní klubovnu a scházel se v prostorách KČT ve Školské ulici 16. Stávalo se, že v době schůzky nebyla volná žádná místnost a chlapci seděli na chodbě. Do běžného skautského programu bylo nutné zařadit některá prokuratorní témata. KČT se musela zapojovat do hromadných akcí pořádaných kuratoriem („Čtyřka“ například konala pořádkovou službu u expozice ve výstavní síni Myslbek v rámci „Týdne mládeže“). Na poslední chvíli byl zrušen třítydenní tábor oficiálně organizovaný KČT apod. Je naprosto nemyslitelné, že by podobné podmínky byli ochotni snášet vedoucí, kteří nebyli skauty, ale i lídry tělem i duší.

děti a mládeže k oddanosti Velkoněmecké říši. Ty organizace, které se k těmto cílům nepřihlásily, byly zrušeny.

¹¹² Deník 1943–1944, zápis ze dne 20. 9. 1943.

¹¹³ Kronika 4. skupiny KČT vedená od 13. 2. 1944 do 31. 12. 1944 (dále citováno jako „Kronika 1944“), jedna z úvodních stránek nadepsaná Historie „Čtyřky“. První výlet skupiny pod novým vedením se konal 13. 2. 1944. Někdy se jako datum založení „nové Čtyřky“ uvádí právě toto datum.

¹¹⁴ „Kronika 1944“, passim.

Jestliže podmínky, v nichž působila roce 1944 „Čtyřka“, můžeme směle označit za náročné, potom situace v první třetině roku následujícího doslova ohrožovala její existenci. Při posuzování níže řečeného je nutné mít na paměti, že to, co by se z hlediska dospělých mohlo jevit jako marginální problém (vždyť byla válka a šlo jen o skauting!!), mělo v očích vedoucích i jejich skautů velký význam a tomu také odpovídalo jejich osobní nasazení.

S příchodem nového roku, od ledna 1945, byl František Falerski v rámci Technische Nothilfe nasazen spolu se svými spolužáky do Německého Brodu a Milan Ubl očekával, že v nejbližší době bude nasazen také. Třebaže nakonec Prahu opustit nemusel, protože byl nasazen na práci pro Německou říši v Praze v kanceláři, nejistota samozřejmě ovlivňovala chod celého oddílu. „Čtyřka“ měla dvě možnosti: buď se spojit s třináctou skupinou KČT, nebo pokračovat pod vedením rádců. Byla zvolena druhá varianta (byť není jasné, kdo toto rozhodnutí učinil – zda pouze vedoucí, či oddílová rada, tj. i rádcové), v důsledku čehož byly organizační schéma oddílu i jeho program znatelně okleštěny. Vezmeme-li v úvahu, že zájem chlapců o práci ve skupině KČT byl podmíněn tím, jak zajímavý program jim nabízela, je možné si udělat představu o tom, jak náročné muselo být pro „náctileté“ rádce a vedoucí udržet skupinu za těchto podmínek.

František Falerski v této době prokázal svojí autoritu a organizační schopnosti, neboť se mu podařilo řídit oddíl na dálku – pomocí dopisů. Současně začalo být zjevné, že ač je Milan Ubl pracovitý, spolehlivý a u chlapců oblíbený, tím dominantním z obou vedoucích je právě František Falerski (aniž by se však vůči Milanu Ublovi choval povýšeně). Rádcové i Milan Ubl podávali pravidelná a poměrně podrobná hlášení o programu i celkové situaci v oddíle.¹¹⁵ Milan Ubl, navzdory své pracovitosti (podařilo se mu dokonce získat pro oddíl několik nových chlapců!), byl z celé situace zřejmě poněkud malomyslný a sloučení s 13. skupinou vedenou Jiřím Navrátilem mu zřejmě nebylo proti mysli. Pro Františka Falerskiho to však bylo nepřijatelné, v tomto smyslu Ubla zjevně instruoval a samostatná „Čtyřka“ byla zachována.¹¹⁶

¹¹⁵ ANM, fond František Falerski, inv. č. 81–87 (část nazvaná „Korespondence skautská – Humpolec“). Korespondence zasílaná samotným Falerskim se v jeho pozůstalosti vcelku logicky nezachovala.

¹¹⁶ ANM, fond František Falerski, inv. č. 87. V této souvislosti je zajímavé, že Milan Ubl informoval Františka Falerskiho v dopise ze 4. 4. 1945 o tom, že byli společně s 13. skupinou a Jiřím Navrátilem na dvoudenním výletě na Svini. Jiří Navrátil totiž o tomto období s autorkou hovořil jako o době, kdy se skrýval (mj. proto, že již jednou byl vyslýchán gestapem), rozhovor s JUDr. Jiřím Navrátilem ze dne 2. 2. 2012.

O životě Františka Falerskiho v průběhu jeho nasazení na práci pro Německou říši nevíme prakticky nic kromě toho, že fyzicky pracoval. Jedním z mála dokladů o tom, jak se se situací vyrovnával, je dopis Miloslava Štvána přezdívaného Špalinda, člena Legio angelica a její falanx. Z kontextu vyplývá, že ho František Falerski pravděpodobně žádal o radu. Pisatel přesně chápe nastalou situaci (těžká fyzická práce, spolupracovníci, kteří vyznávají úplně jiné hodnoty) – sám se v ní nachází již tři a půl roku. Nicméně vysvětluje, že dříve žili maloměstským a zajištěným způsobem života a tato nová situace má i své kladné stránky, neboť je přípravou na plnění jejich úkolu: „*Bůh nám dal úkol. Máme být průbojníky jeho království, předními hlídkami, jeho falanga. Můj drahý, to je úžasný úkol...*“ Po delší první části dopisu následují praktické rady, jak si uspořádat denní program apod.¹¹⁷ – Toto je jeden z mála dokladů o tom, že se František Falerski někomu svěřoval. Autorita Miloslava Štvána zjevně vyplývala z jeho členství ve falanx i z konkrétní životní zkušenosti. Oprávněně se v tomto kontextu můžeme ptát, zda byl Falerskimu „pouze“ mentorem, byť empatickým a praktickým, či zda se ujal jeho duchovního vedení. Pokud by odpověď zněla: „ano“, nebyl by František Falerski ani první, ani poslední, jehož duchovnímu vedení se M. Štván, budoucí kněz, krátce vězněný oběma totalitními režimy, věnoval.¹¹⁸ Nejen citovaná krátká věta, ale v jistém smyslu i celý dopis, je nabitý energií a odhodláním a také odkrývá, že s katolictvím nebyl František Falerski jen pasivně konfrontován ve škole a v kostele, ale aktivně jej vyhledával, a to ve formě, která v sobě měla prvek nezpochybnitelného osobního nároku. Falerskiho angažovanost ve víře tedy nemohla být ani v tomto věku jen formální a praktikovaná, poněkud lapidárně řečeno, „pro klid v rodině“. Současně odpověď naznačuje, že Františku Falerskimu dosavadní nástroje na zvládání problémů, tak účinné ve skautu i ve škole, pravděpodobně nestačily a bylo nutné je pozměnit, pravděpodobně proto, že tyto nástroje vyžadovaly čas, prostor a energii, které neměl. Z hlediska duchovního života považuje M. Štván ranní a večerní modlitbu a zpytování svědomí za naprosté minimum, které se musí splnit za každých okolností, přičemž zdůrazňuje, že netvrdí, že se František Falerski nemodlí – prý to uvádí jen pro úplnost. Také považuje za absolutně nutnou každodenní aktivitu rozšiřující obzory: četbu, procházku přírodou, rozhovor se zajímavým člověkem. Tato rada naznačuje, že podmínky v Humpolci musely být náročné, když každodenní minimum bylo stanoveno takto relativně nenáročné. Jednalo se zřejmě o první zkušenost s nutnou redukcí náboženské praxe.

¹¹⁷ Dopis Františku Falerskimu podepsaný „Špalinda“ ze dne 18. 3. 1945, ANM, fond František Falerski, inv. č. 61.

¹¹⁸ *Vzpomínky na Milu Štvána – Špalka, Skauti Legio Angelica. Středisko Mawadani, Praha 2017, interní tisk, passim.*

V posledních měsících války byl chod oddílu ochromen.¹¹⁹ Nadto se oddílu nevyhnulo skutečné neštěstí: Tři členové oddílu byli v neděli 22. dubna na výletě zraněni při náletu „kotlářů“ na železniční transport. Jeden z chlapců, Karel Štraub přezdívaný King, přišel o část nohy – byla mu amputována pod kolenem. Vzhledem k semknutosti oddílu však nepřekvapí, že se všichni zranění chlapci, tedy i Karel Štraub, který chodil s protézou, do oddílu vrátili a účastnili se běžného programu, letní stanové tábory nevyjímaje.

Získat představu o aktivitách „Čtyřky“ v době pražského povstání nebylo na základě pramenů dost dobře možné. Dle zápisu Milana Ubla v kronice se u něj na počátku května každý den stavovaly dvě spojky pro případ, že by bylo nutné „podniknout nějaké kroky“; zápis však plynule pokračuje až líčením činnosti, kterou „Čtyřka“ vyvíjela po osvobození. Členové například pomáhali v pražské Charitě uprchlíkům a repatriantům. Tento druh činnosti je pro skauty typický a na straně vedoucích i členstva signalizuje správné chápání skautské role ve společnosti, stejně jako fakt, že křesťanství a skauting k sobě mají blízko. Pavel Mikovec, člen protektorátní „Čtyřky“, hovoří o tom, že oddíl jako celek získal od starosty Junáka za svou činnost během války kříž se stuhou. Údajně se jednalo o sledování změn v pražských ulicích.¹²⁰ V životopise sloužícím jako příloha k žádosti o přijetí do Svazu československých výtvarných umělců (z roku 1965) František Falerski uvádí, že byl od roku 1943 zapojen do práce v jedné z buněk ilegální organizace Český lev a že za tuto činnost byl 9. 5. (sic!) 1945 vyznamenán.¹²¹ Z těchto kusých, neověřených informací lze jen těžko soudit, o jak riskantní činnost šlo (jak staří chlapci se do činnosti zapojili atd.), a už vůbec nelze cokoliv vyvozovat o vědomí rizika jak na straně vedoucích, tak na straně zúčastněných členů „Čtyřky“. Vzhledem k tomu, že hranice mezi vlastenectvím a naivitou u chlapců ve věku členů „Čtyřky“ může být nejasná, kloním se spíše k názoru, že vedoucí chlapce neměli do této činnosti zapojovat, byť lze dobře pochopit, že chlapci nepochybně po dobrodružství toužili, stejně jako toužili vyznamenat se prací pro vlast. Nezodpovězenou otázkou zůstává, nakolik tato zkušenost ovlivnila Františka Falerskiho při rozhodování, zda se má zúčastnit údajného pokusu o státní převrat v květnu 1949.

¹¹⁹ „Čtyřka“ například trpěla špatnou docházkou – ne vždy a všude jezdily tramvaje, rodiče se kvůli náletům báli pouštět chlapce ven apod. Milan Ubl v dopisu ze 17. února uvádí, jak denně odesílá chlapcům lístky, aby s nimi udržel kontakt. Také některé schůzky jsou jen informační, aby se chlapci dostali brzy domů, ANM, fond František Falerski, inv. č. 87.

¹²⁰ Pamětník si po letech již nepamatoval, komu byly získané informace předávány, rozhovory s Pavlem Mikovcem vedené na jaře 2012. Jiří Navrátil tuto aktivitu potvrdil také, rozhovor vedený 2. 2. 2012.

¹²¹ ANM, fond František Falerski, inv. č. 13.

František Falerski, ač byl synem otce, který se narodil a dlouhá léta žil v cizině, neměl problémy se svou českou identitou. Svědčí pro to nejen samozřejmost, s níž se za Čecha považoval v době války i míru, ale i vnější přiměřenost jeho navenek prezentovaného češství. Rodina však měla příbuzné v Německu a udržovala s nimi styky. Jejich osudy (ale ani jejich počet) neznáme, nicméně komunikace probíhala v němčině a příbuzní občas Falerským posílali peníze.

Poválečné období bylo v životě Františka Falerskiho skutečně naplněno horečnatou činností nejen v milovaném skautingu, ale – jak uvidíme o několik stránek níže – i na poli studijním. Zatímco za války byla „Čtyřka“ a její vedení spíše v defenzivní pozici, po válce došlo k jejímu rozvoji v mnoha ohledech – v lidském, materiálním i organizačním. V první řadě se okamžitě přihlásila k zastřešující organizaci Junák. Stala se jeho 4. pražským oddílem a úspěšně pokračovala v náboru nováčků, započatém již na jaře 1944.¹²² Ihned na jaře 1945 byla také založena vlčácká smečka a nakonec, na podzim v roce 1946, se „Čtyřka“ dočkala i svého roverského kmene. Třebaže poslední slovo ve vedení 4. oddílu míval František Falerski, pozice obou vedoucích v rámci struktury Junáka se v čase měnila – oba byli po jistou dobu vedoucí střediska „48“, tj. nadřízení „Čtyřky“. Z hlediska dějin skautingu je zajímavé, že vlastní klubovnu – bývalý mlékárenský kiosek v Chotkových sadech zvaný „skleník“ – získal oddíl po Foglarově „Dvojce“, která jej obývala během války.¹²³

Sám František Falerski se stal členem roverského kmene Mirka Vosátky, skautského praktika a autora užitečných příruček, jehož autorita mezi skauty byla vysoká. M. Vosátka, jak bylo uvedeno v jedné z poznámek výše, působil krátce i v Legio angelica a František Falerski se s ním vysoce pravděpodobně seznámil skrze své bývalé druhy z této organizace, neboť roverský kmen, jehož byl členem, tvořili z velké části právě bývalí členové Legio angelica, Vladislava Klenera (Baču) nevyjímaje.

Raketový růst oddílu s sebou samozřejmě nesl i navýšení počtu aktivit a jejich rozšíření po tematické stránce. Ve zprávě o první rodičovské schůzi „Čtyřky“ z února 1947 se hovoří o 348 podnikcích uskutečněných oddílem v roce 1946. Kromě toho „Čtyřka“ uspořádala šest delších výletů a čtyřtýdenní letní tábor. Samozřejmě to neznamená, že se

¹²² Členství v Junáku umožnilo Františku Falerskimu, aby si ještě v roce 1945 doplnil formální skautské vzdělání v tzv. lesní škole pro (budoucí) oddílové vedoucí. Pokračoval i v letech 1946 a 1947 na lesní škole v Červeném Hrádku – Deník Františka Falerskiho z let 1945–1948, ANM, fond František Falerski, inv. č. 44.

¹²³ Foglar, Jaroslav, *Život v poklusu*, Praha 1997, s. 149–150.

každý den konala nějaká akce – čtyři družiny tvořící oddíl pracovaly samostatně a řada akcí tedy běžela paralelně. Přesto se jedná o úctyhodný počet a svědčí o velkém zaujetí, ale také invenci, s níž se nejen Falerski s Ublem, ale také rádcové družin věnovali svým úkolům. Jakkoli se může zdát, že popisy aktivit zahrnující bezpočet her, soutěží, výkladů atd. se stále opakují a podobají se jako vejce vejci, jsou za nimi hodiny příprav a sledování výchovných cílů. Oddíl také vydával bulletin „Gong“, který si po obsahové stránce nezadal s profesionálními časopisy pro mládež. Tentokrát už nebyl ručně přepisovaný jako jeho válečný předchůdce, ale rozmnožovaný na cyklostylu. Naprostým vrcholem oddílového života byly letní tábory, přičemž poslední se konal v létě 1948.¹²⁴

Do února 1948 výborně fungující oddíl začal po politickém převratu utlumovat svoji činnost, která zřejmě někdy v druhé polovině roku skončila úplně. Výjimku představovali roveři, resp. roveři včetně starších členů oddílů, kteří se scházeli dál, podnikali výpravy a vydávali až do roku 1950 svůj bulletin „Pěšiny“. Za dobu existence oddílů jím prošlo více než sto chlapců, přesto v roce 1968 ani po roce 1989 oddíl svoji činnost neobnovil.

Činnost Františka Falerskiho v sekularizovaném skautském oddíle rozhodně neměla otevřeně evangelizační ráz, nasvědčují tomu i texty psané členy oddílu (např. zápisy v kronikách atd.) a vlastní poznámky. V neděli bylo na táboře možné jít do kostela – a František Falerski do kostela spolu s některými dalšími skauty chodil, ale to bylo vše. Někteří mladší a pouze „řadoví“ členové oddílu ani nevěděli, že jejich vedoucí věřící byl. Výše řečenému však do jisté míry odporuje Falerskiho dopis P. Methodu Klementovi datovaný 10. 3. 1947, který určité ambice v tomto směru naznačuje. František Falerski jej napsal po roverském výletě do Sázavského kláštera, kde P. Klement v té době působil.¹²⁵ Vysloveně radostně v něm píše, že roveři sice díky skautingu uznávají existenci Boha, ale mají nevalné mínění o církvi. A na Sázavě je on a Sláveček¹²⁶ tak zaujali svým chováním, že se šli ráno dobrovolně podívat na mši. To se mu prý nikdy dříve nepovedlo. Mše se roverům líbila, a navíc se ho po cestě jeden hoch zeptal, jak to má udělat, aby se mohl dát pokřtít. Je tedy možné, že nevyřčeným cílem výletu byla určitá snaha o přivedení roverů k

¹²⁴ Skutečně legendárním se stal „Tábor vozunžárů“ na Padrtských rybnících v Brdech v roce 1947. Všichni pamětníci, s nimiž autorka hovořila, s nadšením vzpomínali na divoká prasata chovaná v oboře, kde byl tábor umístěn. Výbojnost těchto volně žijících zvířat v průběhu tábora klesala úměrně tomu, jak se naplňovala odpadová jáma za táborovou kuchyní a rostla ochota pražských skautů krmit je různými dobrotami – na dochovaných fotografiích vidíme prasata obklopená chlapci ve vzdálenosti asi jednoho metru.

¹²⁵ Dopis F. Falerskiho M. Klementovi uložený v nezpracované pozůstalosti M. Klementa u benediktnů v Emauzích.

¹²⁶ Celé jméno není v dopise uvedeno, ale je možné, že se jednalo o Slávka Hlaváče, bývalého člena Legio angelica a její falanx (o řadu let později Františka Falerskiho oddával a posléze i pohřbíval).

víře v Boha. Skutečnost, že hochy vzal zrovna za P. Klementem, který to s mládeží skutečně uměl, by tomu nasvědčovala. Falerskiho bývalé členství v Legio angelica, které své členy otevřeně vedlo k apoštolské činnosti a skutečnost, že s lidmi z tohoto spolku nikdy nepřerušil kontakty, dává celé události logický rámec.

Jednou z posledních věcí, které je nutné v souvislosti se „Čtyřkou“ zmínit, jsou aktivity spadající do kategorie, kterou bychom s jistou dávkou opatrnosti mohli nazvat kontemplační.¹²⁷ Na táborech pořádal František Falerski noční procházky, jejichž jediným účelem bylo být „sám se sebou“. Jednalo se o pokus o jakýsi „přesah“ mimo rámec běžných skautských aktivit. Schopnost být sám se sebou, reflektovat svůj život/existenci v tichu jsou běžné součástí toho, co nazýváme duševní hygienou bez ohledu na to, zda mají i spirituální rovinu. František Falerski sám považoval tuto aktivitu za stěžejní, byť nelze říci, že by jí v kronice či v „Gongu“ dělal reklamu.¹²⁸

Tento zkrácený exkurz do skautského života Františka Falerskiho dává nahlédnout, kolik praktických dovedností a organizačních zkušeností v tomto prostředí získal a nemělo by tedy nijak překvapovat, že jak ve vězení, tak o mnoho let později v K 231 působil na viditelném místě.

Po maturitě pokračoval František Falerski ve vysokoškolském studiu. Určitý vliv na Falerskiho směřování měl jeho otec, byť se jednalo o vliv nepřímý. Syn záhy cítil, že svého otce intelektuálně převyšuje, občas mu to dával ironicky najevo, nechtěl být jako on, ale podobně jako ve škole, ani doma se nedopouštěl žádných rebelií. Proti způsobu otcovy obživy se vyhranil ve svém deníku vedeném za války, když napsal, že nechce být

¹²⁷ Velmi zjednodušeně lze kontemplaci v užším (tj. náboženském) slova smyslu definovat jako metodu duchovní práce vedoucí ke kontemplativnímu stavu mysli či kontemplativnímu vidění světa, tj. k „přímému“ nazírání Boha a nazírání světa jako od Boha neodděleného. Je teoreticky možné (byť neprokázané), že Františka Falerskiho k této aktivitě nějakým způsobem inspiroval P. Jan Evangelista Urban OFM, jehož Studium catholicum navštěvoval. P. Urban se tématu kontempace věnoval a považoval ji za hermeneutický klíč k celé teologii – srov. Ventura, Václav, *Jan Evangelista Urban – život a dílo. Sonda do dějin české teologie a spirituality*, Brno 2001, s. 168–172.

¹²⁸ Za stěžejní tuto aktivitu označuje v dopise datovaném 11. září, který se podařilo dostat ven z pracovního tábora neoficiální cestou a z něhož se dochoval pouze přepis uvedený v 15. čísle bulletinu „Pěšiny“, vydávaném rovery, ze 14. října 1949, ANM, fond František Falerski, inv. č. 124; Prof. Klener na dotaz, zda je možné, že by se František Falerski inspiroval exerciciemi konanými na závěr tábora Legio angelica, odpověděl, že je to nepravděpodobné, protože při těchto exerciciích se pracovalo jiným než kontemplativním způsobem – rozjímalo se nad pronesenými promluvami.

„nedovařeným inteligentem“ jako „spousty ředitelů a bankovních úředníků“, ale bude se snažit stát intelektuálem.¹²⁹

Po letech, v roce 1963, František Falerski poeticky vzpomíná ve svém deníku na své rozhodnutí stát se filosofem: „Překrásný letní čas krátce po žních v přírodě jinošsky sladké a důvěrně známé už z předcházejících pobytů s rodiči, to byl rámeček pro rychlý a poprvé cílevědomý vývoj, který nabyl značného významu pro celou mou budoucnost. Na samotářských potulkách lukami a lesem, ve dne i za měsíčních nocí, jsem se rozloučil s představou své budoucnosti malířské a po cestách skutečné mystické intuice jsem poznal svou životní cestu ve filosofii. Málo jsem znal tehdy z této disciplíny víc, než právě jen to slovo, a přece to stačilo, abych byl natolik fascinován, že budoucnost právě jen filosofická se pro mne stala možnou. Vlastně jsem od té doby už nikdy nepocítil rozpaky při volbě povolání. Ani dnes, po tolika letech, mi není snazší vysvětlit to podivné osvětlení, jež na mne tehdy zazářilo. Pamatuji si jen, že mé bdělé sny kouzily barvitě a sladkobolné představy filosofa-bosáka, oděného v ošuntělý oděv chudých lidí, s vybledlým kloboukem nad vousatou tváří, cestujícího se svou misionářskou filosofií od města k městu, zapalujícího víru a naději. Kombinace františkánského ideálu se Sokratem a americkým hobo.“¹³⁰

Pomineme-li okolnost, že František Falerski by ve zmiňované chvíli svou představu filosofa zřejmě nepopsal identicky, je zápis zajímavý poněkud rozpornou sestavou uvedených inspirativních osobností. Chudý františkán milující všechny živé tvory, kazatel a misionář oslovující na ulici své bližní, představuje jiný osobnostní typ než střízlivě diskutující Sokrates, logický muž se zájmem o člověka a společnost, který hledá pravdu. František Falerski, ač se sám považoval za filosofa a tak se i prezentoval, byl svému okolí často (především?) kazatelem, tedy nikoli Sokratem, byť hluboká potřeba intelektuální činnosti jasně na Sokrata odkazuje.¹³¹ Navíc, třebaže kazatelská role byla Falerskimu vlastní, měl – posoudíme-li jeho dochované písemné výstupy zaměřené na druhé – spíše mentalitu přísného dominikána zaměřeného na cíl než smířlivého františkána. Americký tulák hobo reprezentuje především touhu po nespoutanosti a přírodě. Přírodu František Falerski miloval, trávil v ní mnoho času, ale volnost si příliš nedopřával, a to ani v době mládí, kdy ji teoreticky mohl mít. Komponenta představující amerického hobo tedy mohla odrážet nerealizovanou potřebu volnosti. Podstatné je, že Falerskiho identita filosofa byla

¹²⁹ Deník Františka Falerskiho z let 1943–1944 (dále citován jako „Deník 1943–1944“), s. 12.

¹³⁰ Deníky 1962–1968, s. 519–520.

¹³¹ Kazatelský tón lze snadno postřehnout ve Falerskiho kronikářských zápisech i v interních bulletinech „Čtyřky“.

velmi silná, záhy zřetelná i navenek a v poválečném období byla vlastně jediná, které mohla „konkurovat“ identitě skauta (nikterak nezpochybňovaná a zcela samozřejmá katolická identita se nacházela spíše na bazální úrovni, z níž tyto dvě další – podle všeho atraktivnější – vycházely).

Na Karlově univerzitě se František Falerski rozhodl studovat dějiny umění (u prof. Matějčka) v kombinaci s estetikou (u prof. Mukařovského). Filosofii však věnoval během svého studia nadstandardní prostor.¹³² Vzhledem k objemu absolvovaných filosofických přednášek František Falerski *de facto* studoval v plné šíři i tento obor.¹³³ Vzhledem k důrazu, jaký katolická církev již od Tridentského koncilu klade na umění, resp. krásu jakožto Boží atribut, je volba tohoto studijního zaměření u mladého katolíka se zájmem o umění a výrazným estetickým cítěním velmi pochopitelná. Zejména studium křesťanského umění (navštěvoval přednášky jako Starokřesťanské sochařství apod.) lze hodnotit jako projev spirituální praxe svého druhu.¹³⁴

Jak již bylo naznačeno, nejen v reakci na protikatolický resentment, ale i na pocit ohrožení z něho vyplývající vznikaly či dále se rozvíjely různé aktivity, projekty a hnutí, jejichž cílem byla aktivizace a celkové intelektuální a duchovní povznesení římských katolíků. Jedno z předních míst na tomto poli zaujímá Studium catholicum založené františkánem P. Janem Evangelistou Urbanem OFM.

Studium catholicum bylo studijní centrum soustředěné na výuku laiků v oblasti teologie a témat s ní souvisejících. Rozhodující podíl na jejím vzniku má Laický apoštolát Třetího řádu sv. Františka vedený P. PhDr. Janem Evangelistou Urbanem OFM¹³⁵, který se stal také prefektem a pedagogem školy. Původní název tohoto studijního centra zněl „Studijní kurzy České ligy akademické“, neboť na vzniku se podílela i Česká liga

¹³² Kupříkladu ve studijním roce 1947–48 vyhotovil ve filosofickém semináři u prof. Riegra seminární práci na téma „Aristotelovy kategorie“ a v roce následujícím zpracoval u prof. Patočky seminární práci o některých pojmech fenomenologa Husserla, dopis Františka Falerskiho děkanovi Filozofické fakulty Univerzity Karlovy ze dne 17. dubna 1968, ANM, fond František Falerski, inv. č. 36.

¹³³ Srov. Index lectionum (seznam přednášek) Františka Falerskiho, ANM, fond František Falerski, inv. č. 28.

¹³⁴ Seznam přednášek (index), ANM, fond František Falerski, inv. č. 28.

¹³⁵ P. Jan Evangelista Urban OFM (1901–1991), obnovitel laického 3. řádu sv. Františka, byl za své mnohaleté úsilí na poli sociálním, duchovním a intelektuálním „odměněn“ mnoha lety komunistického žaláře – v procesu Machalka a spol. byl odsouzen na 14 let. V roce 1963 byl propuštěn, okamžitě se zapojil do činnosti podzemní církve, státní souhlas k duchovní službě získal v letech 1968–1974. V současné době probíhá proces jeho kanonizace.

akademická.¹³⁶ Studium catholicum mělo doplňovat, nikoliv nahrazovat vysokoškolské vzdělání a představovalo první krok k zamýšlené katolické univerzitě. Studenti mohli volit z kurzů jako např. křesťanská filosofie, katolická lékařská etika, církevní dějiny, katolická teologie atd. Přednášející současně působili na jiných vysokých školách. Toto studijní centrum poskytovalo výuku od roku 1936 až do začátku války, kdy byla jeho činnost přerušena. Po válce potvrdil arcibiskup Beran nové stanovy tohoto studijního centra v září roku 1947, P. Jana Evangelistu Urbana OFM jmenoval rektorem a současně jmenoval několik řádných docentů. Po únoru 1948 byla škola samozřejmě zlikvidována.

František Falerski si zde doplňoval vzdělání blízké svému studijnímu zaměření na Filozofické fakultě – vybíral si kurzy z oboru novotomistické filosofie. Skutečnost, že navštěvoval tuto školu, svědčí o autentičnosti jeho katolictví. Vezmeme-li v úvahu, kolik času musel věnovat regulárnímu vysokoškolskému studiu a vedení skautského oddílu, nemohlo se jednat o způsob, jakým by řešil nadbytek volného času. Naopak, důvody vedoucí k tomuto studiu musely ležet jak na poli intelektuálním, tak duchovním. Prof. Klener po létech vzpomíná na toto období jako na svého druhu specifické – pro bývalé členy Legio angelica, jimiž byl obklopen, prý bylo v této době typické vědomě pěstované rytířství, usilovný seberozvoj v mantinelech katolické morálky a jakýsi až okázalý nezájem o dívky.¹³⁷

V podobném duchu jako Studium catholicum se nesly i Akademické týdny založené v roce 1932 P. Metodějem Habáněm OP. Jednalo se o několikadenní letní přednáškovou akci pro studenty, která se konala v přírodě. Součástí programu byly i každodenní mše. Ani na těchto Akademických týdnech nemohl mladý student a katolík František Falerski chybět.

Z výše řečeného můžeme vyvodit, že Falerskiho spiritualita do momentu, kdy byl zatčen, byla tradiční a společensky konformní minimálně ve svém vnějším projevu a v průběhu celého jeho vývoje od dětství až do rané dospělosti zřejmě odpovídala jeho věku. Povaha mu neumožňovala vyhranit se vůči tomu, co *ex post* popsal jako „k absurditě dovedené scholastické poučky“ (což vytvářelo napětí, které ze své podstaty nemohlo být

¹³⁶ Česká liga akademická byl sociálně orientovaný spolek vysokoškolských katolických studentů, který si kladl za cíl poskytovat pomoc/podporu mimopražským studentům. Dalším angažovaným spolkem byla Svatováclavská liga, jejímž cílem byla podpora svatováclavských tradic, šíření katolických myšlenek, ochrana církevních kulturních památek a budování knihoven a charitativních institucí.

¹³⁷ Rozhovory s prof. Klenerem vedené v letech 2011–2018.

konstruktivní), nicméně jeho spiritualita – formální i neformální měla mnohem širší záběr. Přestože byl katolíkem, nelze tvrdit, že by jeho identita byla v první řadě katolická, byť příslušnost ke katolické církvi projevovaná v mnoha ohledech a na mnoha úrovních je neoddiskutovatelná a v mnohém i logická a přirozená. Důvodem, proč se František Falerski v této době tak silně identifikoval s rolí skauta a filosofa, proč se tyto dvě jeho identity zdají být silnější a nepřehlédnutelnější než identita katolická, je nasnadě – v těchto případech se cele jednalo o jeho volbu.

Položme si nyní ještě otázku, zda mělo středostavovské domácí, školní a skautské prostředí, v němž František Falerski žil a které mělo pochopitelnou ambici ho formovat, nějaké společné rysy právě ve vztahu ke spiritualitě v nejširším slova smyslu? Je reálné hledat styčný bod všech těchto poměrně odlišných prostředí v kontextu cílů této práce? Zdá se, že ano. Za takové rysy je podle všeho možno označit dva obecné požadavky: první se týká povinnosti dosahovat a zachovávat morální maxima (křesťanské desatero, láska k vlasti apod.) a druhý lze definovat jako požadavek dosahovat vysokých cílů v aktivitách, jimž se František Falerski věnoval, především ve škole a ve skautu, přičemž se považovalo za samozřejmé, že stejný postoj si zachová i do budoucna.

Ač je v období mládí žádoucí, aby byl v člověku vybudován určitý „nárožní kámen“, na němž bude později v dospělosti stavět, důraz na vůli a disciplínu na poli duchovním i světském, orientace na výkon, odvozování vlastní hodnoty od schopnosti plnit požadavky atd., to vše Františka Falerskiho vedlo – jak se později ukázalo – k neschopnosti zrale akceptovat své slabiny a omezení vyplývající z lidské, tj. biologické i psychologické podstaty, což ovlivnilo i jeho spiritualitu. Konkrétním příkladem, na němž může být problém ilustrován, je askeze, k níž měl v mládí vysloveně pozitivní vztah vyplývající z pocitu úspěšného dosahování stanovených (ne vždy pouze spirituálních) cílů. Po letech na ni vzpomínal takto: „*Askeze byla vůdčí ideou celého mládí a dodnes, ano, dodnes má pro mne znak jejího přísného a disciplinovaného slova veškerou míru povolené přitažlivosti...*“. Absence přechodu k vnímání askeze jakožto „pouhého“ autentického nevýkonového a podpůrného duchovního nástroje byla zejména po návratu do běžného života příčinou hluboké frustrace. O tom ale více v kapitole o letech 1948–1969.

2.3 Dětství a mládí Aleny Falerské (Sedmíkové)

Alena Falerská se narodila 8. června 1930 jako Alena Sedmíková manželům Růženě a Jiřímu Sedmíkovým.¹³⁸ Byla jejich třetím dítětem a není přehnané tvrdit, že byla dítětem vytuouženým. První dcera se manželům Sedmíkovým narodila v roce 1921 a dostala jméno Jiřina. Jiří Sedmík byl z narození dcery zklamaný, protože chtěl syna.¹³⁹ Druhá dcera se narodila v roce 1925. Na okolnosti doprovázející narození svého druhého dítěte vzpomíná paní Sedmíková takto: „... se nám narodila druhá holčička Janička. Tu už Jiří vítal na svět nepřátelsky – chtěl syna. Choval se tak hrozně, že když přišel za námi do sanatoria, ani se na dítě nepodíval a ani si nesedl. Přirozeně, já jsem stále brečela lítostí.“¹⁴⁰ Malá holčička si sice dokázala tatínka získat, ale když jí byly tři roky, zemřela na spalničky. Na období od posledních hodin života dcery Jany po narození dcery Aleny opět vzpomíná paní Sedmíková ve svých pamětech: „... lékař nás poslal do nemocnice, ale tam na stole v přijímacím pokoji zemřela. A tak mě bráškové legionáři (šofěři zamini) vezli domů s mrtvolkou. Jiří nebyl v Praze, byl už přes týden s ministrem Benešem v Paříži. To bylo zoufalství a tak, když se na telegram vrátil, ještě k mému zoufalství přidával svoje. Tloukl hlavou o stůl a stále opakoval, že je to jeho vina, že dítě zemřelo, protože je špatně vítal na svět. Byl z toho tak zničený, že opravdu jediným lékem bylo další dítě. Nebylo to snadné, protože po druhém porodu mi lékaři řekli, že nemohu mít další děcko majíc ochablou dělohu. Janička zemřela v dubnu a já jsem pak v lednu 1929 ležela v Podolí v sanatoriu po operaci křečových žil na obou nohou. Ležela jsem v pokoji proti porodnímu sálu, slyšela jsem křičet nastávající maminky a říkala jsem vrchní sestře Procházkové, že bych nekřičela, kdybych mohla být na jejich místě. Tato dobrá duše mi objednala prohlídku u porodníka Dr. [pozn. aut.: jméno není uvedeno], který byl lékařem v Podolském sanatoriu. Ten mi řekl, že mi nic nechybí a že když budu rodit v Podolí, ručí mi z 99% za to, že to dobře dopadne. Pak se v červnu 1930 narodila Alenka, naše sluníčko. Ani ta nepřišla jednoduše na svět, byla 3 x obtočená pupeční šňůrou. Zkrátka mrskala sebou dřív, než byla na světě. Vážila 3,50 kg a měřila 55cm. To už šťastný otec neříkal, že to měl být syn. A byla 10 let jeho mazlíček.“¹⁴¹ Výjimečná, téměř jedináčkovská pozice malé Aleny

¹³⁸ Úmrtní list Aleny Falerské, soukromý archiv MUDr. Jany Žmolíkové; řadu poznatků o soužití manželů Sedmíkových a o životě paní Aleny Falerské získala autorka od vnuček paní Růženy Sedmíkové – MUDr. Jany Žmolíkové a Mgr. Ivany Vítků. Třebaže obě sestry byly velmi vstřícné, byla to především MUDr. Žmolíková, kdo byl schopen poskytnout řadu detailů o babičce Sedmíkové i tetě Aleně, neboť s nimi strávila v jedné domácnosti mnohem více času.

¹³⁹ Růžena Sedmíková, *Paměti Růženy Sedmíkové*, nedatováno, rukopis, str. 4.

¹⁴⁰ Růžena Sedmíková, *Paměti Růženy Sedmíkové*, nedatováno, rukopis, str. 4.

¹⁴¹ Růžena Sedmíková, *Paměti Růženy Sedmíkové*, nedatováno, rukopis, str. 4–5.

vyplývající z devítiletého věkového odstupe od sestry Jiřiny, fakt, že jejímu narození předcházela tragédie a byla tedy svými rodiči skutečně „vymodlená“ i aktivní zapojení Jiřího Sedmíka do její výchovy dávají tušit, kde se v její povaze vzala hluboká sebedůvěra či absence potřeby vyhovět společenským nárokům, pokud je považovala za zbytečné apod.

Zatímco v případě rodičů a předků Františka Falerskiho jsme odkázáni především na suchá fakta úředních dokumentů či matrik, o rodině Aleny Falerské jsme zpraveni nepoměrně lépe. Jiří Sedmík pocházel z chudých poměrů. Jeho otec Augustin Sedmík byl vdovec, který měl se svou první ženou tři syny a dceru. Ač původně movitý (na křestním listu syna Jiřího je uvedeno, že jeho otec je „kupec a měšťan pražský“), zchudl a oženil se se svou bývalou služebnou Marií Čmolíkovou, která byla přibližně o 30 let mladší než on. Paní Marie si koupila mandl a svému manželovi porodila 9. dubna 1893 syna Jiřího, který byl pokřtěný jako katolík. Po synově narození se stala masérkou v zámožných pražských rodinách a uživila své dítě i manžela.¹⁴²

V letech 1904–1912 navštěvoval Jiří Sedmík c. k. Vyšší gymnasium na Královských Vinohradech, kde se mimo jiné setkal s Kamillem Reslerem. Tento budoucí právník a doživotní přítel nejenže neopustil Jiřího Sedmíka ve chvíli, kdy byl zatčen, ale zůstal po boku jeho rodiny až do své smrti v roce 1961. Po maturitě navštěvoval Sedmík abiturientský kurz při obchodní akademii a začal studovat Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy.¹⁴³ Filozofickou fakultu však nedokončil, protože začala válka a byl povolán do armády.

Paní Růžena Sedmíková se narodila 16. května 1900 jako Růžena Frolíková do podnikatelské rodiny (i ona byla pokřtěna jako římská katolička). Její otec Jindřich Frolík

¹⁴² Není zcela zřejmé, zda Marie Čmolíková pracovala jako služebná v rodině bohatého pražského obchodníka s plátnem či v Sedmíkovíc rodině. Je také možné, že pracovala v obou rodinách – viz Růžena Sedmíková, *Paměti Růženy Sedmíkové*, nedatováno, rukopis, str. 2; křestní list Jiřího Sedmíka, soukromý archiv MUDr. Jany Žmolíkové.

¹⁴³ Fotografie tabla abiturientů 1904–1912, soukromý archiv MUDr. Jany Žmolíkové; ohledně vysokoškolského studia J. Sedmíka panují nejasnosti. Životopis psaný samotným Sedmíkem v roce 1920 uvádí pouhé dva semestry na filozofické fakultě, NA, fond Sedmík, karton 1, neuspořádáno. Osobní výkaz na MZV již obsahuje informaci o osmi semestrech na filozofické fakultě, Archiv MZV, fond Osobní spisy 1918–1945, karton č. 38, Jiří Sedmík. Katalogy posluchačů filozofické fakulty Univerzity Karlovy však obsahují pouze informace o předválečném studiu, AUK, fond FF UK 1882 – 1966 (1970), katalogy posluchačů 1913–1914. Po válce je Sedmíkovo studium doloženo na právnické fakultě téže univerzity, kde v letech 1929–1930 absolvoval 2 semestry, AUK, fond PF UK, katalogy posluchačů 1929–1930. Je však možné, že Sedmík navštěvoval i přednášky na filozofické fakultě, aniž by se zapsal jako posluchač.

byl stavitel a maminka Marie, roz. Hennerová byla dcerou stavitele.¹⁴⁴ Předkové z mamičiny strany – František Henner (1886 – 1897), František Frolík (1900–1904) a František Frolík (1910–1915) byli dejvičtí starostové,¹⁴⁵ babička Růžena Hennerová spoluzakládala dejvický Sokol.¹⁴⁶

S Jiřím Sedmíkem se Růžena Frolíková znala od dětství a jejich známost se datuje nejpozději od roku 1914: „*Ve 14. roce byl na jaře odveden jako jednoroční dobrovolník a v červenci narukoval. To už se mnou chodil tak okatě, že moje maminka na mě byla velmi zlá a moc mně hlídala. Doprovázel mne ze školy (chodila jsem tehdy do Městské průmyslovky, kdež mimo literních předmětů jsme se učily šít) a pak, když měl v únoru 1915 odjet na frontu, požádal písemně mého otce o schůzku a když pak odjížděl narychlo, žádal písemně, zda-li mně smí psát. U nás byl z toho takový poprask, otec mu sliboval facky a když pak ke schůzce nedošlo, zůstalo jen to nadávání. Jenže otec nadával veřejně, kdežto maminka mně záludně hlídala. Já z toho byla uražená, že mně nevěří. Vždyť Jiří mi dal jen jednu pusku, když se loučil odjížděje na frontu.*“

Po absolvování základního vzdělání navštěvovala Růžena Frolíková školy, které odpovídaly sociální vrstvě, do níž náležela její rodina. Nejprve chodila dva roky v letech 1914–1916 do tak zvané průmyslové školy, kde studovala kromě češtiny a občanské nauky živnostenské počty, nauku o látkách a vedení domácnosti a podobné předměty související s šitím.¹⁴⁷ Poté navštěvovala ještě jeden rok hospodyňskou školu, kde absolvovala předměty jako nauka o hospodářských zvířatech, mlékařství, domácí hospodářství, ale také český jazyk, počtářství a účetnictví a zeměpis a dějepis.¹⁴⁸ Obě školy vystudovala se samými jedničkami. Jak se později, tj. za války, ale zejména po roce 1948 ukázalo, byly její hospodyňské dovednosti v nejširším slova smyslu pro rodinu skutečným přínosem.

Na rozdíl od své budoucí manželky žil Jiří Sedmík v průběhu války i bezprostředně po ní mnohem náročnějším a také dobrodružnějším životem. Od legionářských dob až po svou smrt na popravisti o více než dvě dekády později byl jeho život spjatý

¹⁴⁴ Křestní list Růženy Frolíkové, soukromý archiv MUDr. Jany Žmolíkové.

¹⁴⁵ Starostové Dejvic, Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy IV. svazek, František Vacek: Dějiny Bubenče, Dejvic, Šárky a okolí, Signatura 54D2052/4.díl uložený v Oddělení rukopisů a starých tisků v Národní knihovně ČR (autorka pracovala se skenem poskytnutým MUDr. Janou Žmolíkovou).

¹⁴⁶ Růžena Sedmíková, *Paměti Růženy Sedmíkové*, nedatováno, rukopis, str. 1.

¹⁴⁷ Vysvědčení Růženy Sedmíkové z Městské dívčí průmyslové školy v Praze I, odborné školy pro šití prádla, soukromý archiv MUDr. Jany Žmolíkové.

¹⁴⁸ Vysvědčení Růženy Sedmíkové z Hospodyňské školy ve Stěžerách, soukromý archiv MUDr. Jany Žmolíkové.

s československou republikou. Jiří Sedmík však navzdory svým neobvyklým životním osudům i zásluhám o československý stát není české veřejnosti příliš známý. Jak výstižně podotýká Jana Čechurová: „...až do dneška nedosáhla jeho osobnost takového ocenění, jaké by si tento český vlastenec se světovým rozhledem bezpochyby zasloužil.“¹⁴⁹ Důvod, proč ani tato práce nevěnuje takovou pozornost Sedmíkovi veřejnému životu, jakou by si zasloužil, je nasnadě – to, čím svou dceru Alenu nejvíce ovlivňoval, bylo zcela logicky jeho chování v domácím prostředí, mezi svými nejbližšími.

Oficiálně vykonával Jiří Sedmík svou prezenční a válečnou vojenskou službu v rakousko-uherské armádě od 14. července 1914 do 30. dubna 1916. Za datum jeho vstupu do legií byl považován 20. květen 1916, řádně demobilizován (z legií) byl 30. listopadu 1920 v hodnosti majora.¹⁵⁰ Sedmíkovy válečné osudy byly velmi pestré: v roce 1915 padl do zajetí, prodělal tyfus, od května 1916 působil v srbské armádě jako dobrovolník, bojoval u Dobrudži a v září roku 1916 byl raněn do nohy. Od března 1917 pracoval v Odboru Československé rady Odbočky pro Rusko, od léta 1917 do února 1918 působil za Masarykova pobytu v Rusku jako jeho sekretář. U formujícího se polského vojska byl Jiří Sedmík důstojníkem štábu a pak československým vojenským přidělcem u štábu polských vojsk v Novonikolajevsku. Na jaře 1919 byl jmenován náčelníkem česko-polské mise a pověřen pomocí při repatriaci vojsk ze Sibíře. V červenci 1919 byl uvolněn pro práci asistenta u vojenského přidělence ve Washingtonu plukovníka V. L. Hurbana.¹⁵¹ Kromě výše řečeného byl Sedmík v roce 1918, tedy ještě v době svého působení v legiích, delegován jako šéf politické mise ruských legií na mírovou konferenci do Paříže.¹⁵²

¹⁴⁹ Čechurová, Jana, *Jiří Sedmík svobodným zednářem*, J. Čechurová, P. Andrš, L. Velek a kol. (eds.), Poslání historik. Pocta prof. Robertu Kvačkovi k 80. narozeninám, Praha 2012, s. 396; Jedním z příkladů dokládajícím, že doc. Čechurová nepřehání, je např. dvoudílná monografie Jindřicha Dejmka věnovaná Edvardu Benešovi, která na patnácti stech stranách nezmiňuje Jiřího Sedmíka ani jednou – Dejmek, Jindřich, Edvard Beneš. *Politická biografie českého demokrata. Část první. Revolucionář a diplomat (1884–1935)*, Praha 2006 a Dejmek, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. Část druhá. Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935–1948)*, Praha 2008.

¹⁵⁰ Potvrzení, že major Jiří Sedmík je legionářem, vydané Ministerstvem národní obrany 6. 9. 1921, soukromý archiv MUDr. Jany Žmolíkové.

¹⁵¹ Varia, NA, fond Sedmík, karton 1, neuspořádáno; životopis Jiřího Sedmíka, ÚA ČCE, fond Synodní rada ČCE, dokumentační materiál k J. Sedmíkovi, neuspořádáno. Podrobnější informace k Sedmíkově účasti v legiích – VÚA, fond kancelář legií, karta Jiřího Sedmíka a služební výkaz Jiřího Sedmíka.

¹⁵² Biografický medailon – Jiří Sedmík (1893–1942), <https://www.ustrcr.cz/uvod/popraveni-plotzensee/jiri-sedmik/>, přistoupeno elektronicky dne 28. 1. 2020.

V československé armádě sloužil oficiálně od 1. prosince 1920 do 29. dubna 1921 ve funkci vojenského přidělence v USA.¹⁵³

Vztah Růženy Frolíkové a Jiřího Sedmíka (můžeme-li v daném kontextu dlouholetého odloučení přerušovaného občasnou korespondencí¹⁵⁴ o vztahu vůbec hovořit) kupodivu vydržel a oba mladí lidé se vzali. Paní Růžena Sedmíková svoji zajisté neobvyklou cestu do manželství (v přeneseném i konkrétním smyslu) líčí takto: „*V r. 1919 na podzim jsem dostala dopis z Ameriky, který začínal: Milá Růžo, vím, že se vezmeme... To zrovna byla voda na můj mlýn. Popadlo mě to tak, že mám jet do světa, že mám jet do Ameriky. Už jsem o ničem jiném nesnila [...] Otec nechtěl ani slyšet, tvrdil, že za chlapem nemám jít ani do Vršovic. Já jsem vydržela 14 dní brečet, až otec prohlásil, že se na mě už nemůže dívat, abych jela ke všem čertům. Ovšem svatbu v zastoupení jsem zamítla, jsouc toho názoru, že se budu vdávat jen jednou a že chci s Jiřím. Tak vše ujednáno a já jsem v srpnu 1920 jela do Ameriky se Sokoly americkými, kteří se vraceli z Prahy ze letu. Cestou jsem na lodi protančila každé odpoledne a tak mě vůbec špatně nebylo. Jela jsem na veliké anglické lodi Mauretanie. V New Yorku jsem běžela jedním můstkem z lodi a Jiří druhým na loď, takže to chvíli trvalo, než ta copatá holka vletěla p. majorovi do náručí.*“¹⁵⁵ Svatba se uskutečnila 31. srpna 1920 ve Washingtonu, D.C. a za svědka šel manželům Sedmíkovým Jan Masaryk, který ve Spojených státech působil jako chargé d'affaires. Z pamětí paní Sedmíkové, ani z potvrzení o sňatku není zřejmé, k jaké církvi přínáležel farář, resp. reverend, který je v Sedmíkově bytě oddával (svatební hostinu vystrojili manželé Hurbanovi).¹⁵⁶ Skutečnost, že se katolička vdává za muže pravoslavného vyznání (ke kterému Sedmík za války přestoupil) a oddává je zástupce protestantské církve, je poněkud neobvyklá. Není zřejmé, proč se budoucí manželé nerozhodli pro poměrně logické řešení, které by spočívalo v přestupu jednoho z manželů k víře toho druhého. Za

¹⁵³ Osobní výkaz – Archiv MZV, fond Osobní spisy 1918–1945, karton č. 38; Jiří Sedmík, Biografický medailon – Jiří Sedmík (1893–1942); životopis Jiřího Sedmíka, ÚA ČCE, fond Synodní rada ČCE, dokumentační materiál k J. Sedmíkovi, neuspořádáno; biografický medailon – Jiří Sedmík (1893–1942) <https://www.ustrcr.cz/uvod/popraveni-plotzensee/jiri-sedmik/>, přistoupeno elektronicky dne 28. 1. 2020.

¹⁵⁴ V projevu na pracovním a IV. manifestačním sjezdu Československé obce legionářské dne 24. 6. 1947 paní Sedmíková vzpomíná na lístek, který jí poslal Jiří Sedmík v roce 1917 s informací, že se léčí s prostřelenou nohou (do té doby prý věděla pouze to, že byl počátkem roku 1915 zajat). Není jasné, zda následovaly další lístky či dopisy, ani jak intenzivní byla jejich korespondence v době, kdy Jiří Sedmík jako voják rakousko-uherské armády ještě mohl udržovat legální korespondenci, NA, fond Sedmík, karton 15 (rukopis projevu).

¹⁵⁵ Růžena Sedmíková, *Paměti Růženy Sedmíkové*, nedatováno, rukopis, str. 2–3.

¹⁵⁶ Svatební oznámení a oddací list Růženy Frolíkové a Jiřího Sedmíka, soukromý archiv MUDr. Jany Žmolíkové; Sedmíková, *Paměti Růženy Sedmíkové*, nedatováno, rukopis, str. 3.

takto zvoleným způsobem sňatku pravděpodobně stojí laxnost v přístupu k víře, kterou oba manželé osvědčili i v budoucnosti.

Paní Sedmíková byla zejména v letech, kdy byly děti malé, maximálně zaujata svou rodinou a péčí o ni. I když měla služebnou, která byla samozřejmou součástí rodiny, a do domácnosti docházela slečna, která jí pomáhala s šitím, nákupy potravin a vaření obstarávala paní Sedmíková sama. Nepochybně v důsledku úmrtí druhé dcery však byly středobodem jejího zájmu a úsilí dětské nemoci Jiřiny a Aleny.

O vztazích manželů v prvních letech po sňatku informace nemáme, avšak od chvíle, kdy si paní Sedmíková začala psát deníčky, jsme celkem pravidelně informováni o rozmíškách mezi manželi, přičemž se zdá, že původcem vzájemného neladu byl spíše Jiří Sedmík. Velmi stručné zápisy nás nenechávají na pochybách, že paní Sedmíkovou to velmi trápilo, nicméně většinou nepoznamenává podrobnosti, z nichž by bylo možné usuzovat, jak přesně k hádkám docházelo a jak dlouho napjatá atmosféra trvala. S postupem doby se zápisy o tom, že Jiří Sedmík byl hrubý, že došlo k hádce apod., stávaly četnějšími. Problematičností vzájemných vztahů si byl vědom i sám Jiří Sedmík, což reflektoval ve vzájemné korespondenci z vězení, v níž mimo jiné přiznává, že nedával manželce najevo, čeho si na ní váží.¹⁵⁷ Současně však nutno dodat, že určitý manželský nesoulad manželům Sedmíkovým nebránil v budování domácnosti, letní vilky či navazování a udržování čilých společenských styků.

Po návratu do nové republiky pracoval Jiří Sedmík na ministerstvu zahraničních věcí. Důvodem k odchodu vojáka-legionáře s hodností majora z armády a přijetí práce na ministerstvu zahraničí prý bylo, že ho nelákal vojenský dril.¹⁵⁸ Vliv však mohly mít i jeho specifické zkušenosti z armády, neboť ty ho uvedly na pole diplomacie. Nejprve na ministerstvu působil jako smluvní úředník, poté nastoupil do tzv. služebního poměru státního podléhajícího služební pragmatice, tj. stal se smluvně-definitivním úředníkem s titulem vice-konzula. V jeho osobní složce nechybí informace o tom, že hovořil šesti jazyky – anglicky, rusky, francouzsky, polsky, srbsky a německy (otcův jazykový talent

¹⁵⁷ Dopis Jiřího Sedmíka rodině ze dne 1. 12. 1940.

¹⁵⁸ *Jiří Sedmík (1893–1942) aneb co se v exilovém vydání do Drtinových pamětí už nevešlo*, Masarykův lid, s. 29 (autorka pracovala s kopií článku uloženou v archivu ÚA ČCE, u něhož nebyl uveden autor, ani bližší informace k ročníku a číslu časopisu, fond Synodní rada ČCE, dokumentační materiál k J. Sedmíkovi, neuspořádáno).

zdědila starší dcera Jiřina).¹⁵⁹ Působil v blízkosti Edvarda Beneše – v letech 1925 až 1935 byl jeho tajemníkem a po letech ministerstvo opouštěl jako odborový rada.¹⁶⁰ K 31. květnu 1939 byl Jiří Sedmík ministerstvem zahraničních věcí, které bylo v likvidaci, zproštěn činné služby a dán na tzv. dovolenou s čekatelným ve výši 39 tisíc Kč ročně.¹⁶¹

Jiří Sedmík byl také politicky organizovaný jako sociální demokrat. Aktivně se zúčastňoval schůzí a sám přednášel. V roce 1935 dokonce za tuto stranu neúspěšně kandidoval do parlamentu. Přátelil se také s Antonínem Hamplm, předsedou sociálně demokratické strany a poslancem (Hampl byl prý častým hostem manželů Sedmíkových).¹⁶² Ve třicátých letech přednášel v Dělnické akademii a jeho přednášky byly vydány v knize „Úvod do politického myšlení“.¹⁶³ Ve spolupráci s Josefem Mackem a Lvem Wintrem napsal knihu „*Současná světová krise hospodářská, politická a sociální: její příčiny, účinky a řešení*“

Sociálnědemokratické aktivity však nebyly jedinými aktivitami, jimž se věnoval nad rámec své práce na ministerstvu – není kupříkladu obecně známo, že byl významným zednářem. Sedmík vstoupil do Lóže Jan Amos Komenský pravděpodobně v roce 1926 a dosáhl vysokých funkcí (v letech 1932–1933 československé zednáře spolu s Bertholdem Theinem dokonce vedl).¹⁶⁴ Od samého počátku patřil k aktivním členům: byl to on, kdo přivedl mezi zednáře Edvarda Beneše (z vlastní aktivity, nikoliv na Benešovo přání!), který se stal členem v roce 1927. Se Sedmíkovým jménem je také spojena řada činností a projektů na poli organizačním, či spíše restrukturalizačním. Stál za procesem integrace československého zednářství a dlouhodobě usiloval o modernizaci tohoto hnutí do té míry, že je možno ho považovat za hlavního reformátora té doby.¹⁶⁵ Co se konkrétních názorů týče, byl otevřený především anglosaským zkušenostem, o čemž svědčila i jeho rozsáhlá

¹⁵⁹ Výkaz osobní a I. Příloha, čj. 694 Vyměřovací základy a výpočet služného – Archiv MZV, fond Osobní spisy 1918–1945, karton č. 38, Jiří Sedmík.

¹⁶⁰ Šetřilová, Jana – Čechura, Jaroslav (eds.), *Listy důvěrné. Vzájemná korespondence Hany a Edvarda Benešových*, Praha 1996, s. 183.

¹⁶¹ Dopis ministra Jiřímu Sedmíkovi č. 42.310/I-2/39 ze dne 22. 4. 1939 a dopis přednosty prezidia Jiřímu Sedmíkovi č. 42.950/I-2/39 ze dne 3.5.1939 – Archiv MZV, fond Osobní spisy 1918–1945, karton č. 38, Jiří Sedmík.

¹⁶² *Jiří Sedmík (1893–1942) aneb [...]*, s. 30.

¹⁶³ Životopis J. Sedmíka (součást návrhu na udělení vyznamenání), ÚA ČČE, fond Synodní rada ČČE, dokumentační materiál k J. Sedmíkovi, neuspořádáno.

¹⁶⁴ Čechurová Jana, *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, Praha 2002, s. 462.

¹⁶⁵ Čechurová Jana, *cit. dílo*, s. 285.

zедnářská knihovna.¹⁶⁶ Sedmíkův kosmopolitní přístup k zедnářství dosvědčuje i jeho členství v zahraničních lóžích. Současně byl Sedmík aktivní i na poli osvětovém – v časopise „Svobodný zедnář“, v jehož redakční radě od roku 1935 také seděl, uveřejnil celou řadu článků zaměřených na samotné zедnáře s cílem zvýšit jejich povědomí o hnutí samotném. S pomocí své manželky vydal vlastním nákladem řadu zедnářských knih, včetně té své s názvem „*Po cestách ke Královskému umění*“.¹⁶⁷ Růžena Sedmíková však podporovala svého manžela v jeho zедnářských aktivitách i jinak – organizovala například přeshraniční výměnné pobyty zедnářských dětí¹⁶⁸ či, jak dokládají její opakované zápisy v deníčcích, vařila pro chudé.

Po válce přestoupili oba manželé k českobratrské církvi evangelické. Datum přestupu je však známo pouze u paní Růženy, jejíž přestup se uskutečnil k 6. dubnu 1921.¹⁶⁹ O důvodech tohoto kroku můžeme více spekulovat než racionálně interpretovat fakta, ale i tak je žádoucí věnovat problému pozornost. Sedmíkovi byly blízké ideály T. G. Masaryka a – jak již bylo uvedeno – krátce přímo pro něj i pracoval. O tom, jak důležitá byla pro Sedmíka masarykovská republika, svědčí i jeho pozdější účast v odboji. Vzhledem k Masarykově přinejmenším rezervovanému postoji k římskokatolické církvi je pochopitelné, že pokud manželé neměli opravdu silný vnitřní důvod k příslušnosti k této církvi, neměli důvod v ní setrávat. Přesněji řečeno, setrvání se týkalo pouze Růženy Sedmíkové, protože Jiří Sedmík, jak již bylo řečeno, přestoupil 16. března 1917 k pravosláví (konkrétní důvody neznáme, ale nebyl mezi legionáři výjimkou).¹⁷⁰ Nezapomeňme ale i na Masarykův a Benešův více méně odmítavý postoj k církvi československé.¹⁷¹ Teorii o vlivu Masaryka do jisté míry podporuje i projev pronesený u příležitosti odhalení Sedmíkova pomníčku v Táboře Komenského v pražské Troji dne 16. června 1946 Prof. Františkem Bednářem, v němž se uvádí, že Sedmík si rozřešil otázku náboženskou v duchu Masarykově. Do jaké míry však Sedmík jednal pod vlivem či

¹⁶⁶ Tuto knihovnu od rodiny na počátku 50. let zakoupila Národní Veliká Lóže Československá, viz Čechurová Jana, *cit. dílo*, s. 385. MUDr. Jana Žmolíková poskytla autorce informaci, že knihovna byla během povodní v roce 2002 zničena.

¹⁶⁷ Sedmík, Jiří, *Po cestách ke Královskému umění*, Praha 1937.

¹⁶⁸ Čechurová, Jana, *Jiří Sedmík svobodným zednářem*, J. Čechurová, P. Andrš, L. Velek a kol. (eds.), *Poslání historik. Pocta prof. Robertu Kvačkovi k 80. narozeninám*, Praha 2012, s. 396–405.

¹⁶⁹ Doklad, že Magistrát hlavního města Prahy bere na vědomí oznámení Růženy Sedmíkové o přestupu z církve římskokatolické k církvi českobratrské evangelické, soukromý archiv MUDr. Jany Žmolíkové.

¹⁷⁰ VÚA, fond kancelář legií, služební výkaz Jiřího Sedmíka (prameny vysvětlující tento krok v archivu nejsou).

¹⁷¹ Klimek, Antonín, *Velké dějiny země koruny české XIII. 1918–1929*, Praha a Litomyšl, 2000, s. 157 a Kárník, Zdeněk, *cit. dílo*, s. 318.

přímým dojmem z Masaryka a do jaké míry „pouze“ v jeho duchu nelze říci.¹⁷² Druhým důvodem mohlo být i Sedmíkovo bytostně aktivní založení a potřeba společenské angažovanosti, které mohly převažovat nad důvody duchovními. V době před II. vatikánským koncilem, resp. ještě před vyhlášením Katolické akce Pia XI., byly možnosti pro seberealizaci laiků v rámci římskokatolické církve maximálně omezené, stejně jako v pravoslaví – to mohlo určitý typ lidí zvyklých formovat své okolí odrazovat.

Za zmínku také stojí přátelství s profesorem Františkem Bednářem, s nímž se manželé Sedmíkovi jednotlivě, ale i společně scházeli.¹⁷³ Z Bednářovy strany se rozhodně nejednalo o nějaké formální návštěvy farníků, byť Sedmíkovi do jeho farnosti patřili. Ovšem vzhledem k tomu, že nevíme, odkdy se toto přátelství datuje, nelze označit tento vztah za jednu z možných příčin přestupu k evangelíkům – mohl být totiž (spolu)příčinou, ale i důsledkem. Naopak je méně pravděpodobné, že manžele Sedmíkovy na této protestantské církvi zaujala její liturgie, spiritualita apod., protože nenalzáme doklady o jiném než velmi příležitostném praktikování obou manželů.

Jiří Sedmík se tedy v československé církvi realizoval spíše manažersky a donátorsky než duchovně. Stal se předsedou spolku Letní tábor Komenského v Bělči nad Orlicí, kde byl v roce 1939 jeden pavilon pojmenován Sedmík.¹⁷⁴ Podobně byl v dubnu 1937 zvolen předsedou kuratoria pozemků Svazu nedělních škol. Cílem bylo vybudování Letního tábora Komenského v Troji, jehož se Jiří Sedmík stal opět předsedou. Na tento projekt věnoval 20 000 Kč.¹⁷⁵ O tom, že důvodem nebyl vlastní věhlas, svědčí kartička nesoucí datum 3. ledna 1939 s textem psaným Jiřím Sedmíkem, který byl tohoto znění: „...*posílám slíbených Kč 10 000 a prosím bys je v účtech vykazoval jako od «neznámého dárce»*“.¹⁷⁶ Když v prosinci 1939 na tento post rezignoval, bylo to přijato s lítostí a padlo rozhodnutí nechat schůzi neobsazenou až do chvíle, kdy bude možné, aby se jí Sedmík opět ujal.¹⁷⁷ I v tomto projektu (podobně jako v případě tábora v Bělči) se angažoval profesor Bednář,

¹⁷² Písemná podoba projevu Prof. Františka Bednáře, ÚA CČE, fond Synodní rada CČE, dokumentační materiál k J. Sedmíkovi, neuspořádáno.

¹⁷³ Deníček Růženy Sedmíkové, rok 1936, např. 12. 2., 26. 5.; Profesor František Bednář (1994–1963) byl vysoce vzdělaný a všestranný evangelický teolog a duchovní CČE, byl též děkanem Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké.

¹⁷⁴ Životopis J. Sedmíka (součást návrhu na udělení vyznamenání), ÚA CČE, fond Synodní rada CČE, dokumentační materiál k J. Sedmíkovi, neuspořádáno.

¹⁷⁵ Dopis Seniorátnímu výboru ze dne 6. 10. 1952, ÚA CČE, fond Výchovný odbor, neuspořádáno.

¹⁷⁶ Na kartičce je jinou než Sedmíkovou rukou napsáno „druhých 10 000 Kč“, ÚA CČE, fond Výchovný odbor, neuspořádáno.

¹⁷⁷ Nepodepsaný dopis J. Sedmíkovi ze dne 29. 11. 1939, ÚA CČE, fond Výchovný odbor VII B4, neuspořádáno.

který byl také hlavním řečníkem na slavnosti konané 16. června 1946 u příležitosti odhalení žulového pomníku Jiřímu Sedmíkovi v Troji na pozemku LTK.

Zatímco Sedmíkova spiritualita, jak ještě uvidíme, se v závěru života změnila, vztah jeho manželky k Bohu a náboženství zůstával zřejmě minimálně po celý její dospělý život v podstatě stejný. Je příznačné, že desetistránkový text Paměti Růženy Sedmíkové, který pokrývá téměř tři dekády jejího života, neobsahuje informace o tom, že by paní Sedmíková s Bohem nějak „počítala“, ať již v rámci pravidelného ritualizovaného náboženského života či při nějaké formě soukromě prožívané spirituality. Bůh absentuje i v jejích deníčcích, byť jeho existenci nepopírala. Je tedy vysoce pravděpodobné, že do ČCE přestoupila kvůli svému manželovi. Mladší vnučka Mgr. Vítků vzpomíná, jak babička neměla ráda svíčky a zapáleného františka – obojí jí prý připomínalo katolickou církev, a proto je povolila jen na chvíli při rozdávání vánočních dáreků. Je přesvědčená, že své dcery k víře nevedla.

Sestry Sedmíkovy chodily na náboženství, občas do kostela (tedy v jistém smyslu žily náboženským životem), ale rozhodně o nich nelze říci, že by byly takzvaně vychovávány „ve víře“. Jiří Sedmík usiloval spíše o duševní než duchovní povznesení vlastní rodiny, protože jeho mínění o ženách a jejich rozumových schopnostech nebylo – v souladu se společenským územ své doby – valné.¹⁷⁸ Dodnes se dochoval „čtenářský deník“ paní Sedmíkové, který si musela zavést na přání svého manžela. Jiří Sedmík předložil své ženě seznam literatury, který měla přečíst a poté provést zápis. V sešitě je pouze záznam o románu „*Měsíční údolí*“ od Jacka Londona. I zde, jako ještě mnohokrát, osvědčila paní Sedmíková svou schopnost stručné a výstižné formulce. Samotný seznam „povinné literatury“ se ztratil, neznáme ani „klíč“, podle kterého Sedmík tituly vybíral, a v posledku ani nevíme, kolik knih paní Sedmíková z tohoto seznamu přečetla. Ovšem fakt, že Sedmík manželce knihy kupoval a že paní Sedmíková je četla, je nesporný, o čemž svědčí její deníčky – kupříkladu zápis ze Štědrého dne roku 1937 obsahuje informaci o tom, že dostala od svého manžela 11 knih a 2 500 Kč. Poněkud výjimečný je však zápis z 24. dubna 1937, v němž místo obligátního: „Teď si čtu“ paní Sedmíková vyličila, jak slečně, která k nim chodila šít, četla „*52 hořkých balad věčného studenta Roberta Davida*“

¹⁷⁸ K poměrně běžným názorům mužů Sedmíkovy generace na ženy viz např. Lenderová, Milena, *Přelom století: ženy, jejich lékařky, deníky a vlastní těla*, in: *Čas secese. Kapitoly z kulturních dějin přelomu 19. a 20. století*, České Budějovice 2007, s. 309–321.

od Vítězslava Nezvala. Paní Sedmíková tedy nejenže si četla, ale měla potřebu tuto svou zálibu i sdílet.

Nicméně v souvislosti s dcerou Alenou, resp. jejím budoucím image však nelze vyloučit, že právě v Sedmíkově snaze povznést svou manželku, tkví mimo jiné i důvody, které částečně vedly sice chytrou, pracovitou a sebevědomou, ale nikoliv prvoplánově atraktivní Alenu k tomu, že neměla v žádném životním období potřebu pěstovat si to, co si společnost její doby představovala pod pojmem ženskost, tj. kupříkladu pěkný vzhled, určitou (byť i hranou) submitivitu vůči manželovi apod., neboť tato ženskost v sobě nesla i automatický prvek intelektuální méněcennosti.

V roce 1935 si manželé Sedmíkovi pořídili letní vilku v Hněvšíně. Rodina Drtinova měla v této obci statek a Jiří Sedmík se s několika členy rodiny Drtinovy dobře znal (mj. byl žákem prof. Františka Drtiny). Při jedné z návštěv Drtinovic statku se Růžena s Jiřím do tohoto místa zamilovali, koupili zde pozemek a během jednoho roku zde nechali postavit pěknou funkcionalistickou vilku s rovnou střechou.¹⁷⁹ Architekti Kyncl, Krča a Tobek se částečně inspirovali Loosovým „raumplanem“.¹⁸⁰ Částečně podsklepený dům, který sám o sobě není přehnaně veliký, má kromě kuchyně, jídelny, obývacího pokoje a pracovny několik ložnic a pokoj pro služku. Velký mnohahektarový pozemek upravený ve stylu anglické zahrady i vilka s velkou terasou působily na návštěvníka zajištěným až luxusním dojmem, který pěkně ilustruje deníkový zápis Františka Falerského o údivu, který se ho zmocnil nad Sedmíkově letní vilkou („*všechno těžké, drahé a luxusní*“) i nad samozřejmostí, s níž se členové rodiny v tomto prostředí pohybovali: „*Tak samozřejmě si v tom počínali, beze stínu měšťácké sebelibosti, bez jakéhokoliv vnitřního přání: „To koukáš, co?“, prostě jako by jen byli oblečení do toho luxusu a už tak dávno, že jim ani nenapadlo, že látka by mohla ještě někoho udivit.*“¹⁸¹ Význam této poznámky podtrhuje skutečnost, že ji nenapsal člověk z vysloveně nízkých společenských vrstev, ale příslušník střední vrstvy. Manželé Sedmíkovi se skutečně věnovali domu i zahradě s velkým zaujetím a kupříkladu vztah Jiřího Sedmíka k malému lesíku, který na zahradě nechal vysadit, se záhy stal pověstným. Rodinná přítelkyně Vlasta Petrová o něm po válce napsala: „*Byl tak*

¹⁷⁹ Paní Sedmíková ve svých pamětech používá výraz „chalupa“, její vnučky, ale i Alena Falerská a František Falerský v korespondenci i denících používají výraz „chata“. Ani jeden z výrazů neodpovídá skutečnosti a dle vysvětlení MUDr. Jany Žmolíkové rodina volila takové výrazy proto, aby v období mezi lety 1948–1989 zbytečně nepřítahovala nechtěnou pozornost.

¹⁸⁰ Růžena Sedmíková, *Paměti Růženy Sedmíkové*, nedatováno, rukopis, str. 5–6.

¹⁸¹ Deníky 1962–1968, s. 498.

*hrdý na svůj les, a trochu přeháněl, mluvě o lese už tenkrát, kdy se za vysazenými stromky sotva schovalo dvouleté děcko.*¹⁸² Všichni členové Sedmíkovíc rodiny byli s tímto místem i domem od počátku silně spjati a od nových členů rodiny se očekávalo, že se této skutečnosti podřídí.

Malá Alena byla od svého dětství konfrontována se společenským životem svých rodičů – nepřímou, pokud otec či oba rodiče doma hovořili o tom, s kým se setkali, i přímo, pokud byla takovým setkáním sama účastna. Řada významných a zajímavých lidí také patřila přímo do blízkého rodinného okruhu, což zejména platí o členech rodiny Drtinovy či Petrovy.¹⁸³ Mnohá setkání se odehrála na Hněvšíně, o čemž svědčí zápisy v již zmiňované kronice.

Nejen vilka na venkově, ale i sbírka mincí či nákup kvalitních knih ze zahraničí byly důkazem o Sedmíkově uvážlivém zacházení s penězi – Sedmík rozhodně nebyl bonviván, který by rozhazoval vydělané peníze a jmění své manželky za čistě reprezentační účely. Rodina se těšila pohodlí a civilizačním vymočkům jako byl vlastní automobil, ale nákupy a investice se uskutečňovaly s rozmyslem. Na jedné straně měla paní Sedmíková učitele angličtiny, naučila se řídit automobil (manžel však rozhodl, že sama řídit nebude, což bylo důvodem roztržek mezi manžely)¹⁸⁴, několikrát do týdne navštěvovala divadlo či biograf, často chodila ke kadeřníkovi a modistce a k ruce měla, jak již bylo řečeno, služebnou atd. Na straně druhé byla ženou v domácnosti, která o rodinu a domácnost skutečně řadu hodin denně pečovala. Nejen manželka, ale i obě dcery považovaly za normální, že se díky Sedmíkově zaměstnání občas setkávají tváří v tvář s osobnostmi, které většina jejich spoluobčanů nikdy nepoznala osobně. Se stejnou samozřejmostí však přijímaly fakt, že je matka učila vařit a vést domácnost.

Jak již bylo uvedeno, záhy po okupaci, 31. května 1939, byl Jiří Sedmík v důsledku zrušení ministerstva zahraničí dán na dovolenou s čekatelným.¹⁸⁵ Zapojení Sedmíka

¹⁸² Petrová, Vlasta, *Za Jiřím Sedmíkem*, Svobodné slovo, 18. 12. 1945, autorka použila výstřižek článku, na kterém není uvedena stránka, ÚA ČCE, fond Synodní rada ČCE, dokumentační materiál k J. Sedmíkovi, neuspořádáno.

¹⁸³ Dr. Ivan Petr, manžel již zmíněné Vlasty Petrové, byl vrchní ředitel Československé diskontní banky, od července 1945 člen národní správy Živnobanky a od roku 1946 její vrchní ředitel.

¹⁸⁴ Deníček Růženy Sedmíkové, rok 1936, především únor až červen; z pozdějších zápisů není zjevné, zda paní Sedmíková někdy sama řídit začala.

¹⁸⁵ Osobní výkaz – Archiv MZV, fond Osobní spisy 1918–1945, karton č. 38, Jiří Sedmík; v období po zatčení až do Sedmíkovy popravky pobírala rodina určité dávky jako výslužné, drahotní přídavky apod., nicméně v poloviční výši oproti částce, kterou by pobírala v případě, kdyby Sedmík nebyl ve vězení.

zbaveného pracovních povinností do odboje nepřekvapuje – bylo plně v souladu s celým jeho dosavadním životem legionáře, státního úředníka a muže, jemuž byly blízké Masarykovy ideály. Jeho účast v odbojových skupinách Obrana národa a Politické ústředí (u jehož vzniku stál) skončila zatčením.¹⁸⁶ Paměti paní Sedmíkové samozřejmě obsahují i dlouhé pasáže týkající se zatčení, věznění, soudu a popravu jejího manžela: „*Došlo také na Jiřího. 8. dubna 1940, hned po velikonočních svátcích, zatkli Jiřího, odvedli na Gestapo a na Pankrác do věznice, kde byl od jara 1940 do 28. září 1940. Vyslýchán, tlučen do ledvin atd. a v samovazbě.*“¹⁸⁷ Deníčky psané s maximálně jednodenním zpožděním, jsou samozřejmě podrobnější: v den zatčení odvedla německá policie Jiřího Sedmíka cca v půl sedmé večer, přičemž mu nebylo dovoleno vzít si s sebou ani zubní kartáček. Následovala domovní prohlídka.¹⁸⁸ Následující dny a týdny paní Sedmíková chodila na gestapo s žádostí o umožnění rozmluvy s manželem. Marně, navíc byla vystavena hrubostem. Několikrát týdně chodila na Pankrác – s čistým prádlem, pro špinavé prádlo a jen tak, dívat se, zda manžela zahlédne, což se někdy podařilo. K tomuto období těsně po Sedmíkově zatčení nutno poznamenat, že rodinu neopustil František Vítků, Sedmíkův spolupracovník z ministerstva a přítel starší dcery Jiřiny. Jak svědčí zápisky paní Sedmíkové, jeho návštěvy byly pravidelné. Současně do Sedmíkovíc bytu volali lidé, kteří se ptali na Jiřího Sedmíka, ale odmítali se představit. V tomto kontextu postoj budoucího člena rodiny zvlášť vynikne.

Jak vzpomínky vnuček, tak pozdější korespondence s dcerou Alenou svědčí o tom, že paní Sedmíková byla silná žena, která byla k sobě přísná a nesnesla, aby se její okolí chovalo bolestínsky. Co prožívala v době otcova zatčení, věznění a bezprostředně po jeho smrti malá Alena a jak na ní reagovala její matka, není jasné, protože si deník začala psát až v říjnu roku 1943. Do konce roku 1941 máme alespoň strohé informace z deníčků paní Sedmíkové, potom nastává období (pohříchu formativní), které není pokryto z žádného pramenného zdroje. Informace, že „*Alda zlobí*“, se vyskytují ve všech deníčcích a období po otcově zatčení není výjimkou: „*...přišla Anča Neužilová na Aldu žalovat, že jí vzala tašku a nechala jí ve vratech jedné vily. Já jsem Aldě nařezala.*“¹⁸⁹ Proč se paní Sedmíková – místo obligátního stručného sdělení – o zlobení své dcery takto rozepsala, není jasné, ale je spíše pravděpodobné, že malá Alena takto nezlobila běžně. O naturelu

¹⁸⁶ Srov. např. VÚA, fond Domácí odboj, dotazník IV – Jiří Sedmík a VÚA, fond Sbirka 255, Žádost o osvědčení účasti na národním boji za osvobození – Jiří Sedmík.

¹⁸⁷ Růžena Sedmíková, *Paměti Růženy Sedmíkové*, nedatováno, rukopis, str. 6.

¹⁸⁸ Deníček Růženy Sedmíkové, rok 1940, zápis z 8. dubna.

¹⁸⁹ Deníček Růženy Sedmíkové, rok 1940, zápis ze 17. května.

malé Aleny však vypovídá i to, že při zápisu do obecné školy byla drzá na ředitele a nelze tedy učinit zjednodušený závěr, že by se její chování s otcovým zatčením, resp. ztrátou významně zhoršilo.¹⁹⁰

V řádu dnů po zatčení svého otce začala malá Alena chodit do skautského oddílu (pod jakou oficiální hlavičkou fungoval, není zřejmé), tj. na schůzky i na výlety. Z několika zápisů se také dozvídáme, že stále občas navštěvovala nedělní bohoslužby a chodila do nedělní školy (ale nebyly to priority – kupříkladu výlet se skauty měl přednost). V pátek chodila Alena na náboženství.¹⁹¹ Nebylo neobvyklé, že dcery nebo jedna z dcer v neděli kostele byly, ale paní Sedmíková nikoliv. Je možné, byť nikoliv jisté, že po otcově zatčení chodily dcery do kostela častěji. Na základě dostupných pramenů však nelze vůbec říci, jaký měla malá Alena v této době vztah k Bohu, zda se s evangelickou církví alespoň částečně identifikovala (nelze totiž říci, zda děvčata chodila do kostela sama od sebe) apod.

Sedmík si směl s rodinou psát. Přestože svou autoritativní povahu do jisté míry projevoval i v těchto dopisech (manželka dostala pokyn neprodávat sbírky, ale raději zastavit nemovitosti¹⁹², detailně ji instruoval, jak se starat o dům, jak vychovávat dcery atd.¹⁹³), prožíval zřejmě při pomýšlení na manželku a dcery silné pocity úzkosti. Opakovaně vyjadřuje obavy o jejich tělesné a mravní zdraví. Před Vánoci jim radí, aby si daly pozor na svíčky a na kosti.¹⁹⁴ Celkově je mu rodiny líto. Avšak ani z obsahu deníčků, ani ze stylu, jakým psala, nelze usuzovat, že by paní Sedmíková bez manžela po boku ztratila schopnost jednat v rámci možností racionálně, a to navzdory faktu, že byla velmi duševně i tělesně vyčerpána, což také opakovaně v deníčcích podotýkala.

V květnu 1941 byla paní Růženě a dceři Jiřině povolena návštěva v drážďanské věznici: „Nedovede si nikdo představit, v jak hrozném stavu jsme našly našeho manžela a otce. Úplná kostra a slabostí ohnutý. Jedl tak hltavě, že to byl otřes. On, který si potrpěl na stolování, cpal do sebe sousta rukama a rychlostí jako opička.“¹⁹⁵ Místem Sedmíkova posledního pobytu byla věznice v Plötzensee, kde – v porovnání s předešlým obdobím – zřejmě zažíval relativní klid. Paní Sedmíková zmiňuje kontakt s evangelickým farářem a správcem knihovny, který jejího manžela bral do knihovny, půjčoval mu knihy a nosil mu

¹⁹⁰ Deníček Růženy Sedmíkové, rok 1936, zápis z 5. června

¹⁹¹ Deníček Růženy Sedmíkové, rok 1940, zápisy od zatčení Jiřího Sedmíka 8. 4. až do konce roku.

¹⁹² Např. dopis Jiřího Sedmíka rodině ze dne 6. 10. 1940.

¹⁹³ Např. dopis Jiřího Sedmíka rodině ze dne 3. 1. 1941.

¹⁹⁴ Např. dopisy Jiřího Sedmíka rodině ze dne 3. 11. 1940 a 1. 12. 1940.

¹⁹⁵ Růžena Sedmíková, *Paměti Růženy Sedmíkové*, nedatováno, rukopis, str. 6.

také jídlo. O Sedmíkův život po boku paní Růženy bojoval i spolužák z gymnázia, rodinný přítel a právník Kamill Resler (osobně jej ve vězení navštívil, zprostředkoval rodině německého advokáta apod.), leč neúspěšně – žádost o milost byla zamítnuta.¹⁹⁶ Jiří Sedmík byl popraven 18. prosince 1942.¹⁹⁷ Kamill Resler se po smrti svého přítele stal poručníkem jeho dcery a tohoto úkolu, jak ještě uvidíme, se zhostil se vší vážností. Veřejnosti je však JUDr. Resler známý spíše jako obhájce *ex officio* K. H. Franka.

Vzhledem k laxnosti manželů Sedmíkových co se náboženské praxe týče, je nutno zde zmínit Sedmíkovu reflexi Nového zákona v období věznění. V již zmíněném projevu¹⁹⁸ je citován Sedmíkův dopis z vězení (aniž by byla uvedena datace a adresát) takto: „*Bez náboženské mravní výchovy nebudeme moci existovat. Naši lidé jsou od náboženství odpuzováni teologickou frazeologií, které nerozumí a nemohou proniknout do náboženství. Proto ať se pokusí kmotříček s Žilkou vyložit podobenství z Nového zákona řečí prostou a dnešní. Byla by to záslužná práce a mravní základ k novému našemu budování.*“¹⁹⁹ Citát dokládá Sedmíkův praktický postoj k většině oblastí, které tvořily součást jeho života. Nejen praktičnost, ale i potřebu sdělovat teologické skutečnosti srozumitelný jazykem po něm zdědila dcera Alena, která se v této sféře o mnoho let později sama angažovala.

Srovnáme-li Sedmíkovu korespondenci s manželkou z doby první republiky²⁰⁰ s dopisy, které psal rodině z vězení, zjistíme, že – obrazně řečeno – do Sedmíkova života vstoupil Bůh. Prakticky v každém dopise píše, že se za rodinu modlí, podotýká, že co Bůh činí dobře činí, zmiňuje naději a víru apod. Také doporučuje rodině ke čtení Bibli (někdy konkrétní žalm či evangelijní příběh, jindy je obecnější a preferuje evangelia). Svůj nový postoj k Bohu však rodině nedokázal předat. Nová, dříve nevídaná díkce jde také ruku v ruce s větší projevovanou citovostí – Sedmík kupříkladu přiznává, že pláče nad vánočním dopisem, kdykoliv se rozhodne si ho opět přečíst.²⁰¹

¹⁹⁶ Růžena Sedmíková, *Paměti Růženy Sedmíkové*, nedatováno, rukopis, str. 7.

¹⁹⁷ Zpráva hlavního žalobce u lidového soudu o tom, že Jiří Sedmík bude popraven 18. 12. 1942, soukromý archiv MUDr. Jany Žmolíkové.

¹⁹⁸ Projev Prof. Františka Bednáře pronesený u příležitosti odhalení Sedmíkova pomníčku v Pražské Troji, ÚA ČCE, fond Synodní rada ČCE, dokumentační materiál k J. Sedmíkovi, neuspořádáno.

¹⁹⁹ Žilkou je pravděpodobně míněn biblista a překladatel Prof. František Žilka, který působil na Husově československé evangelické fakultě bohoslovecké. Kmotříčkem by pro svou kompetenci k tomuto úkolu mohl být Prof. Bednář, s nímž Sedmíka pojily přátelské vztahy, ale protože žádná jiná indicie kromě kompetence není k dispozici, nelze v tomto ohledu činit jasné závěry.

²⁰⁰ NA, fond Sedmík, karton 2, neuspořádáno.

²⁰¹ Dopis Jiřího Sedmíka rodině ze dne 2. 2. 1941.

Posledním doloženým projevem příslušnosti členů rodiny Sedmíkovy k českobratrské evangelické církvi je poválečný křest Jany Vítků (vnučky manželů Sedmíkových od dcery Jiřiny) v roce 1946. Druhá vnučka Ivana, která se narodila v roce 1949, již pokřtěná nebyla. Stejně tak není jasné, zda Alena skutečně podstoupila konfirmaci, na níž se v průběhu války připravovala. Žádné písemné prameny, ale ani vzpomínky obou neteří nenaznačují, že by rodina po válce chodila do kostela či nějak jinak aktivně (byť formálně) prožívala příslušnost k evangelické církvi.

Jak bylo uvedeno výše, o dění v Sedmíkově rodině po celý rok 1942 a většinu roku 1943 nejsme zpraveni vůbec. Na stránkách deníku Aleny Sedmíkové, který si vedla od října 1943 do února 1945, se setkáváme s emotivním děvčetem, které by rádo své emoce ovládalo, ale nezřídka toho není schopno. Velmi často oslovuje svého otce a i jinak truchlí (či spíše nařiká) nad jeho ztrátou. Otce vnímá nejen jako hrdinu, kterému by se chtěla vyrovnat, ale především jako ztracenou životní oporu, člověka, který ji miloval. I když si svého otce poněkud idealizuje, kupříkladu vzpomínka na to, jak ji každý den ukládal do postele, svědčí o jejich blízkosti.²⁰² Také dopisy z vězení byly plné Sedmíkovy něhy vůči dceři („*Alenko, kdy budu s tebou opět chodit na procházky a zase se s tebou mazlit?*“).²⁰³ I v dospělosti je znát, že se Alena silně cítí být Sedmíkovou dcerou (dodejme, že se nejedná o laciné a veřejnosti prezentované image, ale skutečně o to, kým se cítila být). Tuto polohu zaměřenou na otce, která v přibližně poslední čtvrtině deníku ustupuje, střídají od samého počátku velké stesky nad tím, že s ní spolužačka Anča přestala kamarádit, a zápisy o operním pěvci Vilému Zítkovi, do něhož byla dlouhé roky zamilovaná. Alenin vztah k opeře byl téměř vášnivý (v určitých obdobích ji navštěvovala i několikrát týdně). Dodejme, že za tímto jejím postojem zdaleka nelze hledat pouze zamilovanost, protože její zájem je autentický – podobně jako její matka má potřebu komentovat výkon zpěváků i orchestru, ovšem na daleko větší ploše deníku-školního sešitu, který není omezený kolonkami pro jednotlivé dny, takže čtenář může docenit širokou slovní zásobu i konkrétní znalosti. Její okolí si toho bylo vědomo a pokud k tomu nebyl opravdu vážný důvod, v návštěvách představení jí nebránilo. JUDr. Resler jí dokonce jednou zprostředkoval návštěvu u pěvkyně Marie Podvalové.²⁰⁴

²⁰² Deník Aleny Sedmíkové z let 1943–1945 (dále citováno jako „Deník A. Sedmíkové 1943–1945“), zápis ze dne 15. 11. 1943, s. 11.

²⁰³ Dopis Jiřího Sedmíka rodině ze dne 10. 8. 1941.

²⁰⁴ Deník A. Sedmíkové 1943–1945, zápis ze dne 17. 2. 1944, s. 18.

Již druhý deníkový zápis tvoří z větší části citace z knihy „Zálesák“ od Zane Greyho (nenechme se mýlit názvem – nejedná se o čtení pro mladé vyznavače zálesáckého způsobu života, ale o román s milostnou zápletkou) a je věnován náboženství. Románový hrdina s velkou láskou k přírodě neuznává náboženství „jako je vaše – ne náboženství z bible“, ale přiznává, že „je cosi neviditelného, co je stále se mnou“. Důvody jeho odmítnutí křesťanského náboženství jsou morální – „Tento druh náboženství nedovede zabrániti lidem ve lži, podvodu, krádeži, zabíjení.“²⁰⁵ Způsob vnímání Boha i důvody k odmítnutí Boha křesťanského podané v tomto úryvku nápadně připomínají to, co Prof. Halík nazývá pro svoji neurčitost a formální neukotvenost v některé z velkých duchovních tradic „něcismem“. I v sedmdesátých letech, kdy zájem Aleny Falerské o římskokatolické křesťanství vrcholil, můžeme navzdory jejím kontaktům v církevních kruzích i konkrétní náboženské praxi vycítit v korespondenci s Josefem Zvěřinou i Ludmilou Vachtovou postoje, jež se jaksi přirozeně blíží názorům, které ji zaujaly již jako pubertální děvče.

V následujícím deníkovém zápisu pořízeném jen o dva týdny později Alena píše, že včera byla u Salvátora a že tím započala konfirmační cvičení. Následující slova však nenechávají čtenáře na pochybách o postoji, s nímž se k náboženství a ke konfirmaci staví: „Neraduji se. Nevěřím v náboženství, ale to neznamená, že nevěřím v Boha. [...] Ne, nechci jít na konfirmaci, ale půjdu, abych si snad později neměla co vyčítat. Chci hned, jak to bude možné, vystoupiti z církve, nesouhlasím s ní.“ Zajímavá je Alenina motivace k podstoupení konfirmace – mládež s jejím vztahem k církvi mnohem častěji podstupuje konfirmaci či biřmování kvůli rodičům, prarodičům apod. Církví je samozřejmě míněna církev československá evangelická. Poněkud překvapivě ovšem následuje kritika církve římskokatolické, pro její povrchnost, zaměření jen na to, aby přivábila lidi, převažující rozhodnutí jít na kněžství pouze kvůli majetku, jímž farnosti a kláštery disponují apod. Nechyběl ani téměř standardní výrok, že „žádný inteligentní člověk s tím nemůže souhlasit“. Toto přesvědčení samozřejmě bylo v souladu s převládajícím antikatolickým diskursem té doby. Poněkud překvapující je však druhá část úvahy: „Ovšem neplatí to o všech, vždyť vím pozitivně z různých knih, že např. jezovité pevně věřili, že svým počínáním vytrhují lid z bran pekla a i jiní kněží, faráři jdou na kněžství proto, že v tom vidí své poslání, svůj životní cíl a věnují se celým svým srdcem svému povolání.“²⁰⁶ Potřeba vyvážit svůj pohled na věc představuje žádoucí kvalitu a bylo by zajímavé vědět, zda si tento

²⁰⁵ Deník A. Sedmíkové 1943–1945, zápis ze dne 1. 11. 1943, s. 8–9.

²⁰⁶ Deník A. Sedmíkové 1943–1945, zápis ze dne 15. 11. 1943, s. 9–10.

přístup osvojila od rodičů či zda je spíše dílem jejich formálních i neformálních učitelů. Potřeba odsoudit evangelickou církev i církev římskokatolickou pramení zřejmě ze spojení osobní averze vůči církvi vlastní i z protikatolického resentimentu, zmiňovaném v úvodu k tomuto oddílu, s nímž se rodina Sedmíkova plně identifikovala.

Otázka náboženství nenechává Alenu klidnou ani na počátku února 1944. Připouští sice, že na konfirmační cvičení chodí kvůli spolužačce Anče, která s ní již nechce kamarádit, ale současně také píše: „[...] *chci si vyjasnit, v čem se od církve oddělím a v čem zůstanu. K tomu musím znát nejprve učení církve.*“²⁰⁷ Tento citát svědčí o potřebě intelektuálního uchopení problému. Nyní, stejně jako v dospělosti, bychom jen marně hledali informaci o osobních prožitcích – dojmech, pocitech – spojených s bohoslužbami, modlitbou a náboženskou praxí vůbec (přísně vzato, nemáme vůbec doloženo, že by se Alena kdy modlila).

Další úvaha s náboženskou tematikou je zaměřená na války vedené křesťany, které Alena Sedmíková – s odvoláním na již zmiňovaného Z. Greye – považuje za mnohem horší než války vedené pohany či muslimy, neboť jim jejich bohové povinnost bojovat přímo ukládají. Ke křesťanům ovšem jejich Bůh hovoří o lásce a odpouštění a tak je nemožné, aby chtěl válku. Nelze také tvrdit, že se jedná o potrestání, neboť křesťanský Bůh trestá sám. Nakonec dodává, že se nejedná jen o katolíky, protože Němci jsou i evangelíci.²⁰⁸ Je to první zápis v celém deníku, kde je zmiňována válka (podruhé je válka zmiňována v posledním zápisu v tomto deníku – Alena velmi obsáhle popsala, jak nálet ze 14. února 1945 prožívala ona a její okolí).²⁰⁹

Poněkud komicky působí dva deníkové zápisy z období Velikonoc. Alena Sedmíková se na Bílou sobotu vydala do jednoho z katolických kostelů v blízkosti hněvšínské vilky na velikonoční vigilie.²¹⁰ Chtěla tím „dopálit“ svého pražského faráře, který se o velikonočním týdnem zdráhal pustit ji z přípravy na konfirmaci o něco dříve, aby stihla operní představení Čertovy stěny, neboť se nehodí, aby evangelík chodil krátce před Velikonocemi na operu. Snaha pomstít se faráři narazila na skutečnost, že Vzkříšení v katolickém kostele byl vysoce ritualizovaný a poměrně dlouhý obřad a tak Alena odešla

²⁰⁷ Deník A. Sedmíkové 1943–1945, zápis ze dne 6. 1. 1944, s. 15.

²⁰⁸ Deník A. Sedmíkové 1943–1945, zápis ze dne 19. 3. 1944, s. 38–40.

²⁰⁹ Deník A. Sedmíkové 1943–1945, zápis ze dne 15. 2. 1945, s. 58–70.

²¹⁰ Původně bylo vigiliemi označováno noční bdění při modlitbách před významnými svátky. V moderní době velikonočními vigiliemi rozumíme bohoslužbu konanou kdykoliv v průběhu noci z Bílé soboty na neděli – Boží hod velikonoční, kdy se slaví zmrtvýchvstání Ježíše Krista.

ještě před koncem. Svůj postoj k tomuto zážitku vyjádřila poměrně jednoznačně: „*Jak někdo může na takovou komedii věřit.*“²¹¹ Třebaže na základě evangelické výuky náboženství musela mít velmi přesnou představu o tom, z jakého důvodu se celý obřad koná, bez hluboké víry a/nebo bez vysvětlení konkrétních symbolických úkonů se muselo jednat o velmi zdoluhavé a *de facto* nesrozumitelné „představení“.

V říjnu 1944 zřejmě nastalo v životě Aleny Sedmíkové emočně poněkud bouřlivější období. 14. října píše: „*Má člověk právo nenávidět. Ano, ano. Hospodine zástupů popatřiž na mne a vyved' mně ze tmy bloudění.*“ O dva dny později je její zápis o poznání delší a mimo jiné se v něm dočítáme: „*Spálila jsem za sebou mosty, které snad mohly vést zpět do církve a do kostela. Ovšem jen do církve, k Bohu ještě stojí, stojí na mé né snad víře, protože si musím přiznat, že vlastně v Boha nevěřím, ale na jakémsi doufání v cosi nadpozemské.*“ Následuje konstatování, že kdyby ji náboženství učil jistý člověk, byl by její náhled na církev úplně jiný. Nicméně ji prý učili jiní lidé, kteří se jí snažili vštípit fanatickou víru v Boha, což způsobilo, že nenávidí je i církevní učení. Ty nesprávné učitele považuje za „potrhle“. Má za podstatné, aby byl člověk poctivý a hned také dodává, že v tomto ohledu si sama sebou není jistá, přičemž následuje krátký šifrovaný text. Zajímavé je, že si uvědomuje, jak nevhodně byl její názor na církev formován a přesto není ochotna tento svůj názor podrobit revizi pod vlivem dobrých učitelů. Logicky vzniká otázka, zda špatní učitelé náboženství nebyli jen záminkou (podvědomou?) k odmítnutí evangelické církve, které ve skutečnosti mělo jiný důvod.

Zvýšený zájem Aleny Sedmíkové o spiritualitu v tomto období je nutno připsat na vrub přípravě na konfirmaci a zřejmě také četbě Greye, jehož názory (zdaleka ne pouze náboženské) ji zaujaly. Třebaže, alespoň teoreticky, ji duchovně vedly osoby, jež byly v československé církvi evangelické odpovědné za její přípravu na konfirmaci, o duchovním vedení, které by Alena Sedmíková vzala za své či které by ji alespoň nějakým způsobem vnitřně přiblížilo Bohu, hovořit nemůžeme. Obecně lze k tomuto období vývoje Aleniny spirituality říci, že se zde již jasně ukazují určité myšlenkové vzorce, důrazy a iritující momenty, které jí byly vlastní a s nimiž se potýkala i později (dobu, kdy byla praktikující katoličkou, nevyjímaje). Zřejmě nejjasněji vysvítá sklon k sekularizovanému myšlení (tehdy i nyní běžnému), které ona sama – mylně – pokládala

²¹¹ Deník A. Sedmíkové 1943–1945, zápisy ze dne 9. 4. 1944 a 11. 4. 1944, s. 43–44.

za myšlení vědecké a racionální.²¹² Alena Sedmíková tedy byla v rámci své věkové kategorie intelektuálně zaměřená „něcistka“ přijímající dobová klišé o římskokatolické církvi.

V tomto období měla Alena Sedmíková opakované konflikty se svou matkou, z nichž byla skutečně nešťastná. Na reálném gymnáziu Elišky Krásnohorské, kam nastoupila v září 1944, se jí zpočátku velmi nedařilo (opakovaně dostávala šestky). Kromě neúspěchů ve škole byla dalším zdrojem jejího zoufalství i skutečnost, že jí paní Sedmíková v této době zakazovala kvůli špatnému prospěchu chodit na operu.²¹³ Alenina gymnaziální studia však byla plně v souladu s přáním jejího otce, který si ve svých dopisech z vězení jasně instruoval svou manželku, jak dcery vychovávat: Jiřina měla po maturitě směřovat k manželství, byť se možností univerzitního vzdělání vzdávat neměla, Alena měla jednoznačně studovat a matka jí měla poskytovat intelektuální podněty²¹⁴. Vzhledem k otcovu zatčení a následnému věznění neměla Alena Sedmíková samozřejmě šanci dostat se na osmileté gymnázium, nicméně se jí podařilo dostat se na gymnázium po dokončení měšťanské školy (tj. stále ještě za války). Ve svém životopise z roku 1960 uvádí, že se na školu dostala zřejmě nedopatřením úřadů.²¹⁵ Nicméně vzhledem k tomu, že se dobří přátelé Jiřího Sedmíka od jeho rodiny neodvrátili, je možné, že se o ono „nedopatření“ aktivně postaral někdo z nich, což ovšem nebylo možné přiznat v roce 1960, kdy většina bývalých i současných rodinných přátel byla režimu nepohodlná.

Konec války vnímala paní Sedmíková s radostí, stejně jako sovětskou armádu. Kladný postoj k osvoboditelům si však udržela jen několik dní: *„Jenže všichni ruští vojáci nebyli jak ti v Praze. Přijel z Hněvšína p. [...] se ženou, kterou vezl k lékaři, protože několik ruských vojáků ji znásilnilo před očima dětí. Manžela zavřeli do sklepa. V Hněvšíně do sklepů utíkaly ženy vždy, když se vojáci, kteří byli ubytováni na Besedné, blížili. U nás se vlámali do vily, zničili a sebrali mnoho věcí a byli by odvezli ještě víc, už to měli schované u Petru v korbě, ale obyvatelé se naučili je strašit partyzánama. To byla Malinovského armáda vybraná z kriminálů. Mali koničky, které klidně pásli na vzešlém obilí – zkrátka ničili vše, celý kraj trpěl...“* Paní Sedmíková měla pro prezidenta Beneše

²¹² Srov. např. Lužný, Dušan, *Náboženství a moderní společnost. Sociologické teorie modernizace a sekularizace*, Brno 1999, s. 65–72.

²¹³ Deník A. Sedmíkové 1943–1945, zápis ze dne 27. 12. 1944, s. 56–57.

²¹⁴ V dopise ze dne 2. 3. 1941 píše Jiří Sedmík rodině, že Alena musí jít k přijímacím zkouškám na víceleté gymnázium, protože se výborně učí.

²¹⁵ Profesionální životopis Aleny Sedmíkové, ANM, fond František Falerski, inv. č. 218.

vzkaz od svého manžela a také sousedé z Hněvšína jí prosili, aby s prezidentem promluvila a poprosila ho, aby zakročil. Na Hradě paní Sedmíková přímo k prezidentovi vpuštěna nebyla, ale hovořila s jeho mladším tajemníkem.²¹⁶ Není zřejmé, zda tato intervence pomohla či nikoliv. – I když v souvislosti s popisovanými událostmi můžeme předpokládat u všech členů rodiny negativní emoce, názorové směřování mladších členů rodiny, kteří zanedlouho vstoupili do komunistické strany, to zjevně neovlivnilo.

Po skončení války došlo v rodině paní Sedmíkové k několika změnám. 4. července 1945 se provdala její dcera Jiřina za Františka Vítků²¹⁷, s nímž měla dlouhodobý vztah a který, jak již bylo uvedeno, ve velmi dramatických chvílích po Sedmíkově zatčení rodinu neopustil. Novomanželé bydleli v jednom bytě s paní Sedmíkovou. Oba manželé byli členové českobratrské církve evangelické, což je uvedeno na oddacím listě, nicméně záhy se ke svému náboženství přestávají hlásit, což zřejmě souvisí s kariérou Františka Vítků na ministerstvu zahraničí. Současně také oba manželé vstoupili do KSČ (pravděpodobně již v květnu 1945), což byla pro paní Sedmíkovou, přesvědčenou sociální demokratku, skutečná rána.²¹⁸ Hádky mezi paní Sedmíkovou a jejím zetěm o politice se na dlouhé roky staly rodinným koloritem. Téměř na rok přesně po svatbě se Jiřině a Františkovi Vítků narodila dcera Jana a po dalších téměř třech letech druhá dcera Ivana.

Paní Růžena Sedmíková také po válce začala opět žít intenzivním společenským životem. Nikoliv překvapivě měla řada jejích aktivit a navštívených společenských událostí co do činění s jejím již zemřelým manželem – živě se účastnila legionářského života, samozřejmě se zúčastnila odhalení pomníku Jiřímu Sedmíkovi v Pražské Troji, který organizovala ČCE, dále vzpomínkového večera na Jiřího Sedmíka apod.

²¹⁶ Růžena Sedmíková, *Paměti Růženy Sedmíkové*, nedatováno, rukopis, str. 9.

²¹⁷ František Vítků (*9. 10. 1912, † 4. 11. 1985) pocházel z úřednické rodiny, absolvoval reálné gymnázium a čtyři semestry Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Již před válkou byl členem Svazu přátel SSSR. On i všichni žijící členové jeho rodiny byli v KSČ, přičemž (s výjimkou samotného Františka Vítků) není zřejmé, kdy to strany vstoupili. Hovořil francouzsky, německy, rusky a posléze i švédsky. Po maturitě působil jako prefekt v konviktu státních zaměstnanců a v letech 1934–1939 pracoval na MZV. Za války byl zaměstnaný u soukromé firmy Jiras v Praze a zapojil se do odboje (do odbojové skupiny Jaroš byl přiveden Jiří Sedmíkem). Po válce opět nastoupil na MZV, byl aktivní v místní organizaci KSČ a v únoru roku 1948 se zapojil do politického dění jako spoluzakladatel akčního výboru Národní fronty na MZV. V letech 1949–1953 působil pracovníčně ve Stockholmu a poté opět v Praze, přičemž byl opakovaně vyslán do zahraničí jako kurýr. Po roce 1957 také působil v Helsinkách. V roce 1964 byl převeden do Československé obchodní komory. Dle svědectví rodiny jej okupace Československa v srpnu 1968 zlomila.

²¹⁸ Dotazník Kádrového oddělení MZV a Osobní služební výkaz – Archiv MZV, fond Osobní spisy 1945–1992, karton č. 1158, František Vítků. Zatímco dotazník vyplněný v období po narození první dcery a před narozením dcery druhé uvádí, že oba manželé jsou v KSČ od roku 1945 a jsou bez vyznání, Osobní služební výkaz vyplněný po narození druhé dcery uvádí náboženství českobratrské evangelické.

Paní Sedmíková se však neúčastnila pouze společenských akcí, ale brala na sebe i roli organizátorskou. V listopadu 1945 ji předsednictvo Československé obce legionářské (dále „ČsOL“) požádalo, aby převzala vedení přípravného výboru Sdružení legionářských rodin (dále „SLR“) a ona vyhověla. Po založení sdružení byla zvolena jeho předsedkyní. Činnost tohoto sdružení neměla být pouze formální – jak vyplývá z dopisu adresovanému předsednictvu ČsOL, mělo v úmyslu zbudovat vlastní ozdravovnu.²¹⁹ SLR také propagovalo svou činnost mezi legionáři a pomáhalo zakládat pobočky. Ve dnech 4. až 12. října 1947 absolvovala paní Sedmíková propagační a organizační cestu na Moravu, kde se účastnila legionářských schůzí a přednášela (nebyla to její první zkušenost s přednášením většímu počtu lidí. Jako delegátka na pracovním a IV. manifestačním sjezdu ČsOL měla 24. června 1947 také projev).²²⁰ Nedostatek pramenů nám neumožňuje sledovat názory a kroky paní Sedmíkové v období v únoru 1948 a po něm, kdy byla ČsOL nejprve sloučena se Svazem bojovníků za svobodu, resp. Svazem protifašistických bojovníků a posléze zrušena, což bylo proti jejímu dlouhodobému přesvědčení.

Paní Sedmíková se v poválečném období také zapojila do činnosti Koordinačního výboru klubu mládeže odbojových organizací „Věrní zůstaneme“²²¹, jehož byla od prosince 1947 místopředsedkyní. Do výboru mládeže byla zvolena i Alena. Tribunou tohoto klubu měl být časopis „*Cesta do života*“ do té doby vydávaný SOPVP a Alena, která si v tomto životním období přála být novinářkou, byla jmenována do redakční rady.²²² Ve světle těchto aktivit, k nimž se Alena musela dostat díky své matce, poněkud překvapí její ve většině případů negativní postoj k matčiny životní prioritám. Tento postoj měla i vůči Sdružení legionářských rodin, což je při jejím zájmu o politiku poněkud zarážející a mohlo by to značit i určitou, v tomto věku pochopitelnou, „alergii“ na vlastní matku za každých okolností.

Svoji účast na vzpomínkovém večeru na svého otce (viz níže) považovala Alena za samozřejmost, ovšem akce, jako byl legionářský ples v dejvické sokolovně, absolvovala jen s krajním odporem a jen tehdy, když nebylo vyhnutí – v jednom případě musela jít na

²¹⁹ Nedatovaná kopie dopisu předsednictvu ČsOL podepsaná předsedkyní R. Sedmíkovou, C. Patejdlem, předsedou leg. dorostu a M. Knížkovou, za rekreační odbor, NA, fond Sedmík, karton 15, neuspořádáno.

²²⁰ Rukopisná příprava projevu, nedatováno, NA, fond Sedmík, karton 15, neuspořádáno.

²²¹ Tento klub se rozhodli založit organizace: ČsOL, SNR a SOPVP.

²²² Zápisy ze schůzí (11. 12. 1947 a 13. 1. 1948) doplňované rukou psanými vpisky paní Sedmíkové, NA, fond Sedmík, karton 15, neuspořádáno; ad přání být novinářkou – deník Aleny Sedmíkové z let 1945–1947 (dále citováno jako „Deník A. Sedmíkové 1945–1947“), zápis ze dne 19. 12. 1945, s. 11.

tento ples výměnou za povolení jít do divadla na premiéru Psohlavců.²²³ Mezi matkou a dcerou však rostlo napětí a hádky nejenom kvůli společenským akcím. Dospívající Alena také jevila jen málo pochopení pro matčinu starostlivost o oblečení, způsobenou nejen potřebou paní Sedmíkové prezentovat sebe i dceru na veřejnosti v něčem pěkném, ale i přídělovým hospodářstvím.²²⁴ Alena si laxní postoj k tomu, co nosila na sobě, udržela po celý život. Odpor, který Sedmíkova dcera cítila vůči své matce a babičce kvůli důrazu, jaký kladly na chod domácnosti a s ním spojené práce, stejně jako její zájem, jak ještě uvidíme, o věci veřejné, dávaly již v tomto věku tušit, že Sedmíkově dceři bude bližší spíše prvorepublikové pojetí ženské emancipace, které – pokud bylo realizováno – umožňovalo ženě vyvázat se z péče o domácnost za předpokladu, že jí to umožňovala její ekonomická situace.

Nicméně nelad mezi matkou a dcerou měl i jiné důvody – kupříkladu kázeňský přestupek, jehož se Alena Sedmíková dopustila ve škole: utekla se třídou na přehlídku maršála Tita na Strahově (zdá se, že spolužačky utekly do značné míry pod jejím vlivem) a pravděpodobně kvůli tomu dostala dvojku z chování.²²⁵

Po únorovém bombardování Prahy Alena Sedmíková v psaní svého starého deníku již nepokračovala a v prosinci 1945 si zavedla nový sešit svědčící o tom, že z dívky roste mladá intelektuálka: její písemný projev je v porovnání s předešlým deníkem zralejší lidsky i formulačně. Je stále velmi emotivní, ale je možné, že pouze uvnitř, že se jí daří své silné emoce před okolím skrývat. Na prvních stránkách stále velmi miluje operního pěvce Zítka. Hlavním tématem je ovšem vzpomínkový večer na jejího otce, který se konal 18. prosince 1945: *„Nejprve zevní kritika: Č. Nonet hrál krásně, Pulpánová přednesla nádhernou Kvapilovu báseň s jistotou a dokonalostí virtuosa. Z projevů jsem si odnesla něco jen z řeči dr. Reslera a prof. Bednáře! Petr měl řeč skrz na skrz zednářskou a místy pro samé symboly i dosti nejasnou, celkově byl nejslabší dr. Kropáč, jeho hlas byl úplně bezvýrazný, takže snad i krásná slova se měnila v nudu. Dr. Prokop Drtina byl takový řečník, který vlastně nic nového neřekl, jeho projev by se dal shrnout do několika vět. Nemohl si odpustit několik nevkusných a i nechutných poznámek (táta zůstal zde ve vlasti jen kvůli rodině; pochybnost, zda nebyla jeho oběť marná...) Dr. Resler byl rozrušen, celý*

²²³ Deník A. Sedmíkové 1945–1947, zápis ze dne 1. 3. 1946, s. 31.

²²⁴ Dochované fotografie, ale i vzpomínky vnučky Jany Žmolíkové svědčí o tom, že paní Sedmíková se oblékala se stejným vkusem jako paní Benešová a i doma či v letní vilce byla vždy dokonale učesaná.

²²⁵ Deník A. Sedmíkové 1945–1947, zápis ze dne 22. 3., 23. 3. a 27. 3. 1946, s. 36–49.

*se třásl a bezpochyby jen jeho zkušenost starého advokáta mu pomohla, že se nezakoktal a vůbec nezhroutil. Jeho řeč, vzpomínka na starého přítele, byla dojemná a prostě lidsky podána. Ministr Masaryk při ní plakal; zdá se, že ten velký, medvědu podobný člověk má své srdce, mám ho nadmíru ráda. A pak, v pořadu předposlední, ale vnitřní náplní bezesporu první, byla řeč prof. Bednáře, duchovní a náboženské rozbírání a rozjímání o podstatě a celém taťkově vnitřním životě. Nebylo to profesionální kázání dobrého a šikovného pastora, byla to procítěná, plná a ucelená slova, slova, která mohla vzniknout jen v hlavě vsutku tak vzdělané, inteligentní, jako je Bednář, a přitom tak podaná, že z nich přímo vyvěrala velká láska a velké pochopení, které k sobě navzájem oslavovatel a oslavenec chovali. Cítím, že může-li mě kdo přivést z lidí k víře, bude to člověk ražení Bednářova.*²²⁶ Následuje nekompromisní odsudek způsobu předávání víry ze strany dvou osob, jejichž jména jsou nečitelná – zřejmě se jednalo o katechety, kteří ji připravovali na konfirmaci. Až do konce sešitu však nenajdeme jedinou zmínku o tom, že by se pokusila Prof. Bednáře (eventuelně někoho jiného, koho by považovala za člověka jemu rovného) v této věci kontaktovat.

Dále se dozvídáme, že dospívající Alena Sedmíková seděla při vzpomínkovém večeru na svého otce vedle paní Hany Benešové. To jí inspiruje k pasáži o ctižádosti obecně i o nemalé ctižádosti vlastní. Tuto vlastnost, již nepochybně zdělila po svém otci, v danou chvíli podpořily i dvě nabídky studia ve Velké Británii, z nichž jedna přišla ještě v průběhu večera a druhá byla vyslovena o den později panem Backerem z anglického velvyslanectví (nabídku prostředkoval rodinný přítel pan Petr). V tuto chvíli se zdálo, že je nutno vyřešit pouze dilema, zda odjet do zahraničí ihned či až po maturitě. Podle všeho se události nehnaly překotným tempem a Alena se v létě roku 1947 při pobytu ve Francii rozhodla dokončit střední školu v Praze – mohla se však také rozhodnout pro roční studium ve Velké Británii. Své matce píše, že takové rozhodnutí nedělá z lenosti a pokud s ním matka nebude souhlasit, podřídí se jí a odjede.²²⁷ Vzhledem, k tomu, že Alena maturovala až v roce 1949, je nabíledni, proč na studia do Británie nakonec neodjela vůbec. V souvislosti se vzpomínkovým večerem a manželi Benešovými vůbec však stojí za zmínku ještě jiná věc: bezdětní Benešovi emigrovali, zatímco rodina Sedmíková zůstala a nesla následky činů (Benešem ovlivňovaného) Jiřího Sedmíka. Nezdá se však, že by paní

²²⁶ Deník A. Sedmíkové 1945–1947, zápis ze dne 19. 12. 1945, s. 8–9.

²²⁷ Dopis Aleny Sedmíkové matce z Francie, soukromý archiv MUDr. Jany Žmolíkové.

Sedmíková či její dcera tehdy či v budoucnu chovaly k Benešovým z tohoto důvodu nějakou zášť, eventuelně že by emigraci hodnotili jako svého druhu zbabělost.

Třebaže tedy Alena Sedmíková neodjela studovat do Británie, dostala v roce 1947 příležitost vycestovat alespoň na několik týdnů do Francie. Důvod její cesty není přesně znám, ale vysoce pravděpodobně se jednalo o zájezd se školou. V nedatovaném dopisu matce, z něhož vyplývá, že byl napsán v průběhu několika málo dní nedlouho po obdržení matčina dopisu ze 14. srpna, ji ujišťuje, že nedělá ostudu ani jako představitelka ČSR, ani jako nositelka rodinného jména. Dále píše, že se k ní v Paříži chovali pěkně, jistý major se prý znal s otcem atd. Kromě Paříže pobývala Alena i v Le Coudray a La Rochelle, odkud podnikala s kamarády výlety, které ji nadchly. Komentuje však i Atlantický val, tentokrát se vši vážností, z níž lze vyčíst i určitý strach z války.²²⁸

Na rozdíl od prvního deníku, kde se otázky spojené se spiritualitou objevují v mnoha zápisech (byť ne zrovna v pozitivním světle), ve druhém deníku s obtížemi dohledáváme jen drobné poznámky. O tom, že dospívající Alena Sedmíková měla stále tyto otázky určitým způsobem na paměti, svědčí nejenom výše citovaná pasáž vážící se k vzpomínkovému večeru na otce, ale také například stručné konstatování, že babička a maminka jsou „*duchovně nevyspělé*“.²²⁹ Do aktivit spadajících pod projevy spirituality lze s jistou výhradou zařadit i již zmiňované odhalení pomníku Jiřímu Sedmíkovi v Letním táboře Komenského v Praze-Troji, ale v deníku o něm není jediná zmínka, třebaže nejbližší zápis je datovaný 18. 6., tj. dva dny po události. Skutečnost, že jediným tématem tohoto zápisu je láska k učiteli, poněkud zaráží, protože se jednalo o událost spojenou s popraveným otcem, o němž se Alena Sedmíková snažila stále získávat informace (dokonce si v jednom z předešlých zápisů stěžuje, že s ní matka o otci nechce mluvit, v důsledku čehož je zápis vůči matce a její rodině vysoce kritický).²³⁰

O jednoznačném přesměrování zájmu mladé Aleny svědčí i to, že se nedozvídáme, zda podstoupila konfirmaci. Jakým směrem se tedy ubíral zájem Aleny Sedmíkové v tomto období? Byla to politika, která – kromě jiného – byla další příčinou hádek mezi matkou a dcerou, protože dcera měla pocit, že ji matka nebere vážně (zda tomu tak opravdu bylo,

²²⁸ Dopis Aleny Sedmíkové matce z Francie, soukromý archiv MUDr. Jany Žmolíkové. V ABS se také dochoval diplomatický pas, který byl Aleně Sedmíkové vydán v roce 1947, není však zřejmé, zda kvůli tomuto zájezdu.

²²⁹ Deník A. Sedmíkové 1945–1947, zápis ze dne 14. 12. 1945, s. 5 aj.

²³⁰ Deník A. Sedmíkové 1945–1947, zápis ze dne 14. 12. 1945, s. 3–6.

není jasné, neboť neznáme názor druhé strany).²³¹ Novými partnery do diskuze se stávají švagr František Vítků a Alenin učitel na gymnáziu Adolf Skřeček, který jí také doma doučoval. Zatímco švagra jen (často nadšeně) poslouchá, se Skřečkem diskutuje či spíše Skřeček diskutuje s ní a trpělivě vysvětluje vše, co má jeho svěřenkyně na srdci. Alena získává pocit, že jí někdo bere vážně a do deníku si o svém učiteli píše: „*tak si představuji toho Masarykova ,dobrého člověka*“²³² O několik zápisů dále je již zcela zjevné, že se mladá studentka do svého profesora zamilovala. Její zájem o politiku tak podnítil nejen švagr a (zřejmě i) tatínek, resp. vzpomínka na něho, ale i nová platonická láska, jíž věnuje v druhé části deníku nemalý prostor.²³³ Politický názor Aleny Sedmíkové v tomto období není zcela zjevný, ale zdá se, že osciluje mezi ideály komunistické strany a ideály povolených demokratických stran. Nepokryté nadšení projevovala ze schůze sociální demokracie, jíž se směla jedenkrát zúčastnit. Řeč Bohumila Laušmana považovala za skvělou.²³⁴

Alenin zájem o politiku začal skutečně gradovat v zimě na přelomu let 1947 a 1948, o čemž svědčí další z jejích deníků. Ve sporech mezi svou matkou, sociální demokratkou, a švagrem, „kovaným“ komunistou, se začala přidávat na stranu svého švagra. Její zalíbení v komunistické ideologii podporovala, zdá se, strategie KSČ cílící na mladé lidi a zejména jejich tíživost.²³⁵ Paní Sedmíková byla z celé situace zoufalá, předhazovala dceři popraveného otce – sociálního demokrata. Rodinný přítel ing. Karel Loriš, do něhož byla Alena zamilována, ji požádal, aby do KSČ nevstupovala, ale ona – ač mu to slíbila – na svůj slib okamžitě zapomněla. Situace došla tak daleko, že Alena v roce 1948, tedy ještě na střední škole, do KSČ skutečně vstoupila²³⁶ a rozhodla se, že bude po maturitě studovat

²³¹ Deník A. Sedmíkové 1945–1947, zápis ze dne 20. 1. 1946, s. 14 aj.

²³² Deník A. Sedmíkové 1945–1947, zápis ze dne 8. 2. 1946, s. 28.

²³³ Deník A. Sedmíkové 1945–1947, zápis ze dne 29. 3. 1946 an, s. 49an.

²³⁴ Deník A. Sedmíkové 1945–1947, zápis ze dne 20. 1. 1946, s. 17 a dopis Aleny Sedmíkové matce z Francie, soukromý archiv MUDr. Jany Žmolíkové.

²³⁵ Deník Aleny Sedmíkové z let 1948–1955 (dále citováno jako „Deník A. Sedmíkové 1948–1955“), zápis z 19. 1. 1948; Se tíživostí jakožto jedním z motivačních faktorů ke vstupu do KSČ v letech 1948–1968 se ve vzpomínkách bývalých komunistů neseťkáváme. Pokud se vůbec k důvodům vstupu vyjadřují, obvykle hovoří o idealismu a naivitě, velmi výjimečně se setkáme s formulacemi typu: „byla to nutnost“. Je to pochopitelné, neboť idealismus a naivita jsou společensky akceptovatelnější než tíživost a cílem sebeprezentace (lhostejno zda písemně či před kamerou) nebývá dehonestace vlastní osoby. Případ Aleny Sedmíkové tak pěkně ilustruje skutečnost, že realita byla mnohem barvitější, než jak ji standardně líčí bývalí komunisté.

²³⁶ Členská legitimace KSČ, ANM, fond František Falerski, inv. č. 215; Rok 1948 jakožto rok vstupu do KSČ potvrzuje i Alenin deník z té doby. Profesionální životopis z roku 1990, který byl zakončený místopřísežným prohlášením, že nezatajila nic, co by jí diskvalifikovalo pro činnost v občanské komisi při MV, však uvádí rok 1947 (ANM, fond František Falerski, inv. č. 294). Časový rozdíl by mohla vysvětlovat skutečnost, že ač

politickou školu. JUDr. Kamill Resler, její poručník, se jí snažil tuto volbu rozmluvit a nabízel jiné, dle jeho soudu rozumnější řešení – dějiny umění.²³⁷ Proč se nakonec rozhodla pro práva, není vůbec zřejmé. Členství v KSČ pravděpodobně hrálo při přijetí na pražskou právnickou fakultu zásadní roli, protože kádrový profil uchazečky o studium, jejímž otcem byl Jiří Sedmík a matčini předci podnikatelé, by představoval značnou překážku i v dobách mnohem méně vypjatých, než tomu bylo na přelomu čtyřicátých a padesátých let.

průkaz dostala až po dosažení osmnáctého roku, o svém vstupu do KSČ hovoří v deníku již dříve – zřejmě tedy v tomto životopise započítala i jakési čekatelské období.

²³⁷ Dopis JUDr. K. Reslera Aleně Falerské ze dne 12. 8. 1949, soukromý archiv MUDr. Jany Žmolíkové.

3. SPIRITUALITA TRPĚNÁ I ZAKÁZANÁ (únor 1948 – listopad 1989)

3.1 Situace římskokatolické církve v daném období

Jestliže období druhé světové války bylo pro katolickou církev v českých zemích skutečně zatěžkávací, čtyřicet jedna let po únoru 1948 (s určitou výjimkou Pražského jara a krátkého časového úseku následujícího po něm) bylo dobou nepokrytého pronásledování všech složek církve, tj. diecézního kléru, řeholníků, laiků a všech jejich institucí, které se pouze v čase lišilo svou intenzitou. Snaha o likvidaci a později spíše paralýzu církve probíhala na různých rovinách.

Komunisté velmi obratně pracovali s již zmíněným protikatolickým resentimentem českého národa a není přehnané tvrdit, že ho v řadě ohledů ještě prohloubili. Protikatolické zaměření československého režimu v letech 1948–1989 bylo navíc doprovázeno snahou o maximální sekularizaci celé společnosti. Na ruku jim v tomto ohledu šli nejen loajální pedagogové, ale také umělci a jiní. Svou roli sehrálo nepochybně i to, že zatímco nacistický režim byl většinou národa rozpoznán jako nenávistná ideologie, režim komunistický takto jednoznačně nahlížen nebyl: levicovní intelektuálové i Rudá armáda-osvoboditelka zejména zpočátku image nového totalitního režimu přikrášlovali.

Nový režim poměrně úspěšně (byť nikoliv bezezbytku) separoval českou církev od Vatikánu – papežská internunciatura v Praze i československé velvyslanectví ve Vatikánu *de facto* přestaly na přelomu 40. a 50. let existovat. Současně o vztahu státu a církve jednali biskupové s Národní frontou. Tato nestandardní situace trvala do první poloviny 60. let. Když Vatikán nedlouho po únoru 1948 využil své pravomoci dané *modem vivendi* z roku 1928 a vysvětil nové biskupy, stát nereagoval tak, že by jejich svěcení neuznal, ale zbavoval se jich jiným způsobem. S výjimkou jednoho byli postupně všichni čeští a moravští biskupové buď internováni nebo zatčeni a odsouzeni, eventuelně obojí. Ještě v šedesátých letech, tedy v době, kdy už byli někteří biskupové (pokud přežili) opět na svobodě, byli v duchovní správě pouze biskupové František Tomášek a Kajetán Matoušek (který nebyl internován ani vězněn). Svůj biskupský úřad však nevykonávali.

Snahy režimu přinutit českou církev, resp. její biskupy *en bloc*, aby uznali legalitu nového politického uspořádání, stejně jako pokusy o vytvoření jakési formy národní církve, ve svém celku úspěšné nebyly, byť církev z tohoto konfliktu rozhodně nevyšla

vítězně – právě naopak. Milníkem v tomto boji za autonomii církve (minimálně z jejího pohledu), byl pastýřský list „*Hlas biskupů a ordinářů v době velké zkoušky*“ z 15. června 1949, jímž bylo poukázáno na reálnou situaci církve pod komunistickou vládou: zákaz shromažďování mimo kostely, zrušení náboženského tisku, podrobení literatury vydávané katolickými nakladatelstvími nepokryté cenzuře, zavírání církevních škol, organizování schizmatické Katolické akce (jednalo se o neúspěšnou snahu vytvořit platformu „pokrokových katolíků“, která by mluvila jménem všech katolíků) atd. Stát se pokoušel, většinou s úspěchem, zabránit čtení tohoto listu při bohoslužbách a ty kněze, kteří jej přesto přečetli, později pronásledoval či „alespoň“ šikanoval. Svatý stolec se sice pokusil vstoupit do nastalé situace svými dekrety o exkomunikaci těch, kdo přistoupili ke Katolické akci organizované státem či vstoupili do KSČ (nebo tuto ideologii propagovali), ale bezzubost této snahy byla zjevná – vzhledem k politickému kontextu nebylo možné ji reálně naplnit.

Od roku 1949 měl stát kontrolu nad všemi diecézními kněžími, když jako podmínku jejich činnosti stanovil, že kněží mohou působit v pastorači pouze pokud jim to stát. Tento tzv. státní souhlas (resp. jeho neudělení či odebrání) byl proti nepohodlným kněžím používán po celé čtyři následující dekády. Kněží se dále stali státními zaměstnanci a jako takoví jím byli placeni. V neposlední řadě získal stát plnou kontrolu i nad kněžským seminářem. Od roku 1949 také vždy existovaly státní instituce (jako např. Státní úřad pro věci církevní), v jejichž rukou se centralizovala moc nad existujícími církevním a náboženským životem obyvatelstva.

Co se řeholních společenství týče, v roce 1950 byly v rámci „Akce K“ zlikvidovány všechny mužské kláštery s výjimkou milosrdných bratří, kteří působili jako ošetřovatelé v nemocnicích. Řeholníci byli sestěhováni do několika málo tzv. centralizačních klášterů, kde byli internováni v nesmyslně těžkých podmínkách. Ve stejném roce začaly být podobným způsobem likvidovány i ženské řády, ale ne v takovém rozsahu jako mužské – za sestry působící ve zdravotnictví a v sociální péči neměl stát náhradu. O robustnosti některých ženských řádů a kongregací i nedokonalosti komunistického řízení lidských zdrojů svědčí to, že v roce 1988 získaly ženské řády opět povolení přijímat dorost (*de iure* však o toto povolení nikdy nepřišly). Příznačné je, že v podzemí fungovaly nejen zrušené mužské a ženské řády, ale i řády režimem povolené. Příkladem úspěšného fungování povoleného řádu na úrovni oficiální i podzemní je Kongregace Milosrdných sester sv.

Karla Boromejského, o jejíž rozvoj se v době normalizace starala neohrožená bývalá politická vězenkyně Matka Vojtěcha (Antonie) Hasmandová.

Třebaže podmínky v internaci byly těžké, stále si nezapadly s podmínkami, jimž řeholníci a řeholnice čelili ve vězení zejména v prvním dvacetiletí po únoru 1948. Z ženských řádů byly takto nejvíce postiženy právě boromejky (22 sester), z řádů mužských členové Tovaryšstva Ježíšova (72 členů). V případě jezuitů se však nejedná pouze o nejvyšší číslo ve smyslu absolutního počtu odsouzených, ale i ve smyslu podílu na celkovém počtu členů řádu – komunistický režim udělal politické vězně z plné jedné třetiny členů tohoto řádu. V „závěsu“ byli premonstráti, redemptoristé, salesiáni a františkáni s přibližně jednou čtvrtinou uvězněných bratrů. Z hlediska formace Františka Falerskiho je zajímavý i osud školských bratří, z nichž neskončil ve vězení ani jeden.

Řeholníci a biskupové samozřejmě nebyli jedinými vězněnými katolíky. Stát odsoudil k drakonickým trestům i mnoho příslušníků diecézního kléru a laiků. Také platí, že ne všechny procesy, v nichž byli odsouzeni katolíci, byly vedeny explicitně proti katolíkům, což je i případ Františka Falerskiho či mnoha procesů se sedláky apod. Příkladem velkých katolických procesů mohou být například monstrproces Machalka a spol. se členy řádů či proces Zela a spol. (zde byli odsouzeni nejen členové řádů, ale i diecézní kněží). „Svých“ procesů se dočkalo i mnoho členů Kolakovičovy Rodiny, čelní představitelé tělovýchovné jednoty Orel a mnozí jiní.

Téměř všichni praktikující katolíci byli vystaveni nějaké formě šikany (například se našli učitelé, kteří se věřícím dětem otevřeně posmívali a podporovali v takovém přístupu i jejich spolužáky), mnozí z nich i otevřenému pronásledování (vyhození ze školy, ztráta místa apod.). Každý praktikující katolík musel počítat s tím, že se tato skutečnost objeví v jeho kádrovém posudku, což mělo vliv na potenciální studium (zvláštní důraz byl kladen na bezvěrečnost studentů pedagogických a humanitních fakult) a pracovní uplatnění. Špatný kádrový posudek však představoval problémy i pro životního partnera a děti, eventuelně i pro další příbuzné (rodiče, sourozenci apod.). Počet dětí přihlášených na náboženství tak (s malými výjimkami) soustavně klesal, stejně jako počet křtů a církevních sňatků. Velmi rychle po únoru 1948 zanikly i různé katolické spolky a organizace, místními počínaje a celonárodními konče, v nichž se často odehrával společenský život věřících. Přesto nevznikla žádná laická analogie ke kněžským organizacím, jako bylo

Mírové sdružení katolického duchovenstva v letech padesátých a šedesátých či normalizační Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris*.

Rozdělení církve na oficiální, podzemní a exilovou vyplynulo z okolností. Oficiální církev byla nejen okleštěná co do povolených aktivit, ale také ve smyslu personálním – předpokladem existence v této struktuře byla minimálně tichá loajalita vůči režimu, upřednostňování však byli lidé otevřeně prorežimní (klérus i laici). V běžném každodenním kontaktu však byli věřícím i kléru kromě těch, kteří režim podporovali otevřeně (symbolem této kolaborace je nepochybně P. Josef Plojhar), nebezpeční i tajní spolupracovníci StB, kteří pronikli do všech vrstev společnosti, církev nevyjímaje.

Biskupové a kněží obdrželi z Vatikánu soubor výjimek, které zvýšily jejich nezávislost na osobách jim v církvi nadřazených (tzv. mexické fakulty). To umožnilo tajné svěcení nových kněží a biskupů. Aktivity podzemní církve tedy nezahrnovaly „pouze“ aktivity jako byla teologická výuka, vydávání samizdatové literatury, společné modlitby, soukromé slavení bohoslužeb apod., ale i vytváření „regulérních“ podzemních církevních struktur. Zde nutno zmínit i P. Felixe Davídka, který na přelomu šedesátých a sedmdesátých let tajně vysvětil několik žen. Exilová církev udržovala kontakty především s touto podzemní církví. Zejména v době normalizace se však rozšiřovala tzv. šedá zóna kléru a laiků, kteří působili v církvi podzemní i oficiální současně a i oni byli v některých případech na exil napojeni.

Z českých biskupů byla účast na přelomovém II. vatikánském koncilu režimem umožněna pouze Františku Tomáškovi, ostatním biskupům účast povolena nebyla. Několik posledních měsíců se koncilu aktivně účastnil i biskup Josef Beran, který už se nalézal v pozici exulanta. Informace o závěrech koncilu se do českých zemí dostávaly se značným zpožděním (oficiálně začaly být vydávány až v době Pražského jara). Je poměrně známou skutečností, že řada vězněných teologů (snad nejznámějším je P. Josef Zvěřina) dospěla během svého věznění ke stejným závěrům jako koncil a výsledky tedy uvítali s otevřenou náručí. Tito teologové se také mnohdy účastnili intelektuálně a duchovně plodných ekumenických seminářů v Jirchářích, jejichž počátky spadají do doby konání koncilu a vrcholí v letech 1967–1969.

Z četných katolických aktivit Pražského jara nutno zmínit Dílo koncilové obnovy, organizaci, jež si vytkla za cíl uvádět do života ducha koncilu. V jejích řadách opět

najdeme dlouhé roky vězněné teology, ale kupříkladu i laiky – za všechny jmenujme výraznou postavu Jiřího Němce. Podobně jako v případě jiných organizací, i žádost DKO o registraci byla ministerstvem vnitra po srpnu 1968 zamítnuta. V důsledku politických změn se tedy zavádění výsledků koncilu v době normalizace v podstatě omezilo na liturgickou reformu. Podzemní církev měla díky svým exilovým kontaktům k dispozici zahraniční literaturu (nejen) o koncilu, ale o masovějším vlivu hovořit nelze.

V souvislosti s II. vatikánským koncilem je nutné poukázat i na vývoj pocitu ohrožení, který církev po čtyři dekády totalitního režimu prožívala. Zatímco prakticky všichni příslušníci církve se cítili ohroženi ze strany komunistického režimu, od konce 60. let, spolu s tím, jak probíhalo seznamování se závěry druhého vatikánského koncilu a jejich praktickou reflexí na Západě, lze u určité části věřících (kléru i laiků) identifikovat též obavy z přílišného liberalismu církve v západních zemích.

Pokoncilní vývoj byl zajímavý i z hlediska konverzí. Pronásledování církve a vytváření ostrůvků intelektuální svobody v církevní šedé zóně se ukázaly jako faktory přitahující pozornost městských intelektuálů, jejichž příslušníci představovali od konce 60. let nezanedbatelný podíl konvertitů. Snižování počtu praktikujících katolíků a katolíků vůbec (někteří z nich zejména po roce 1948 z církve oficiálně vystupovali) tak doprovázely změny v jejich sociální struktuře.

V době Pražského jara a ještě krátce po něm získala celá řada kněží-bývalých politických vězňů povolení k výkonu duchovenské služby. S nástupem normalizace jim toto povolení nebylo odebráno, takže mohli v pastoraaci pokračovat, byť byli většinou umístěni do mimopražských farností, kde bylo jen málo aktivních věřících. Mnozí z těchto kněží však díky svým aktivitám o souhlas později přišli. Bývalí političtí vězni byli také například zapojeni do jednotlivých sekcí Liturgické komise a Teologické komise při Sboru biskupů ordinářů, takže jejich vliv – kromě přímého pastoračního vlivu na farníky – byl i v jistém slova smyslu normotvorný.

Pro dobu normalizace jsou typické určité aktivity, které sice svou ilegální podstatou spadají do aktivit podzemní církve, ale počet osob, které se těchto aktivit účastnily, je posouvá spíše do oblasti trpěné šedé zóny. Typické byly víkendové a prázdninové pobyty na farech odvážných farářů, kteří nedbali na zákaz shromažďování věřících mimo kostel. Někteří faráři preferovali více méně volný program třeba se společnou motlitbou breviáře,

jiní měli program pevně daný – například exercicie či opravu kostela. Zřejmě jen málo farářů se odhodlalo organizovat volnočasové aktivity svých ministrantů, včetně letních táborů, čímž vlastně navázali na aktivity Legio angelica. Specifickou katolickou formaci dětí a mládeže poskytovaly salesiánské „chaloupky“. Jednalo se skutečně o chalupy, kam věřící děti jezdily v létě na tábor. Z iniciativy odvážných dospělých, ale i spontánně vznikala neoficiální společenství mladých, tzv. „spolča“, jejichž cílem byla volnočasová katolická formace mladých lidí. Řada křesťanů různého věku se také sdružovala v rámci „importovaného“ charismatického hnutí či hnutí fokoláre. Organizátoři podobných aktivit měli obvykle k dispozici samizdatovou a/nebo exilovou literaturu, přičemž ohrožení byli především oni sami (pro účastníky to platilo o poznání méně).

V podzemní církvi tajně vysvěcených biskupů, kněží a tajných řeholních komunit byli již ohrožení všichni. Pro jezuity, dominikány a salesiány bylo v tomto období typické, že usilovali nejen o udržení existence svých řádů na našem území, ale také se zaměřili na výuku teologie poskytovanou i zájemcům mimo vlastní řady, přičemž ze studia teologie nebyly vyloučeny ani ženy. Další ohroženou skupinou byli kupříkladu všichni tvůrci katolického samizdatu (*Teologické listy*, *Informace o církvi* atd.). Tento ohrožený svět se také v osobnostech jako byli Josef Zvěřina, Růžena Vacková či Václav Benda prolínal se světem neméně ohroženého „světského“ disentu.

Osmdesátá léta české církve byla „zahájena“ již v roce 1978 zvolením Poláka Karla Wojtyly papežem. Kromě explicitně vyjádřené morální podpory „umlčené církvi“ v totalitních režimech a změny vatikánské politiky vůči těmto režimům měl Jan Pavel II. pozitivní vliv i na kardinála Tomáška. Završení této dekády představuje program duchovní obrody národa nazvaný Desetiletí duchovní obnovy, které ordinál Tomášek vyhlásil v roce 1987 a v jehož pozadí stáli tajně vysvěcení kněží P. Tomáš Halík a P. Petr Piřha. V roce následujícím sestavil soukromý zemědělec Augustin Navrátil petici za náboženskou svobodu a svobodu církve, kterou v letech 1988 a 1989 podepsalo půl milionu věřících. V samotném roce 1989, po čtyřech dekádách útlaku a pronásledování, se dala nalézt řada důkazů o tom, že se církev nachází ve zdevastovaném stavu – přišla o velké majetky, ty, které jí zůstaly, často vyžadovaly nákladné opravy, biskupské stolce byly po letech rozvratu teprve pomalu obsazovány přijatelnými osobnostmi, úroveň výuky v semináři byla nízká, v církvi bylo možné narazit na udavače a otevřené kolaboranty (byť ne všichni tak činili z prospěchu – mnozí byli vydírání), církevní školství, nemocnice a podobné

ústavy neexistovaly. Ve chvíli svatořečení Anežky české si však církevní představitelé mohli být jisti značným lidským kapitálem církve, který tvořili nejen příslušníci církve podzemní a církve oficiální projevující stále větší odvahu, ale do značné míry i její sympatizanti („halíkovští Zacheové“).

Pro vývoj spirituality v tomto období je příznačné hledání a nalézání nových, osobnějších a alternativnějších cest (často i osamělejších). Viditelně absentoval církevní triumfalismus, který v lepším případě nahradila pokora, v horším strach až zbabělost. Masovost kolektivních rituálů se zásadně snížila, rituály překračující hranice kostelů (kupříkladu na svátek Božího Těla) se ze společnosti téměř vytratily. I když genderové rozdělení úloh zůstávalo i u laiků v zásadě zachováno (chlapci a muži zastávali úlohy ministrantů, ženy uklízely kostely), zvýšený počet vzdělaných konvertitek způsobil například dříve jen výjimečně vídaný zájem žen o teologii. Ubývala spiritualita zvyková a přibývala spiritualita intelektuálů, která byla často „posazena v hlavě“. Určitý kontrast k tomuto trendu představovaly charismatické skupiny s důrazem na prožitek autentické lásky k Bohu a bližnímu. Nepřehlédnutelnou součástí spirituality řady věřících byl i odpor vůči režimu.

3.2 Vězeňská léta Františka Falerskiho (1949–1959)

V únoru 1948, ve chvíli, kdy KSČ úspěšně přebírala absolutní moc ve státě, se Alena Sedmíková a František Falerski nacházeli na opačných stranách barikády. Oba již učinili konkrétní zkušenost s totalitním zřízením. Nicméně zatímco o první zkušenosti Františka Falerskiho s totalitním nacistickým režimem můžeme hovořit jako o přiměřené frustraci, která člověka v dobrém slova smyslu otuží, Alena Sedmíková se musela ve velmi mladém věku vyrovnávat se smrtí otce.

František Falerski si o novém režimu nepochybně nedělal žádné iluze. Krátce po převratu absolvoval s Vladislavem Klenerem adorace, které jim měly dodat sílu žít v nových podmínkách.²³⁸ Také jeho skicáky obsahují politické karikatury (např. Klementa

²³⁸ Tzv. adorace je katolickým projevem úcty ke Kristu. Věřící lidé v tiché kontemplaci uctívají Kristovo tělo v podobě oplatky – hostie, s níž byl proveden obřad tzv. proměnění v tělo Kristovo. Tato hostie se vloží do monstrance, která se v kostele vystaví na viditelné místo, zpravidla na oltář; rozhovory s prof. Klenerem vedené v letech 2011–2018.

Gottwalda).²³⁹ Zatýkání režimu nepohodlných osob včetně katolíků nebylo možné přehlédnout. Není zřejmé, zda se František Falerski s některými z nich osobně znal, ale můžeme to vzhledem k jeho aktivitám a z nich vyplývajícím kontaktům předpokládat. Zprvu se pokoušel v nových podmínkách uplatnit podobnou strategii přežití, jaká se mu osvědčila za války: prošel prověrkami na Filozofické fakultě²⁴⁰ a členy svého oddílu nechtěl vystavovat zbytečným komplikacím. Volil cestu možného, strnil se nadměrného riskování.

Kdy došlo ke změně pohledu Františka Falerskiho na vlastní roli v nových podmínkách, není jasné. Nejpozději to však muselo být nedlouho před 16. květnem 1949, kdy Františka Falerskiho kontaktoval jeho skautský přítel Jiří Navrátil s tím, že se chystá politický převrat a že se ho může se „svými“ skauty zúčastnit v úloze spojek. Jiří Navrátil v rozhovoru s autorkou uvedl, že on sám se o možnosti účasti na tomto puči dozvěděl na počátku května od paní Dagmar Skálové.²⁴¹ František Falerski se rozhodl, že se zúčastní, a současně se snažil zapojit některé starší skauty ze svého bývalého oddílu. Setkal se s nimi na schůzce, kde je částečně informoval, co se chystá.²⁴² Při výsledku však František Falerski uvedl, že se po prvním setkání s J. Navrátilem rozhodl, že skauty ze svého bývalého oddílu nezapojí, protože jsou nezletilí, čímž je samozřejmě chránil. Přizvání mládeže do akce, jejímž údajným cílem je změna politického režimu, působí nezodpovědně. K tomuto rozhodnutí však mohla přispět pozitivní zkušenost z konce války, kdy, jak již bylo řečeno, se skauti z pražské „Čtyřky“ účastnili blíže nedoložených aktivit, o nichž byli přesvědčeni, že jsou protiokupační. Svou roli mohlo sehrát i vědomí, že odbojová činnost za války byla sice nebezpečná, ale nakonec přispěla k porážce okupantů, což bylo dosud v živé paměti. František Falerski byl vlastenec a vždy toužil vyniknout – ovšem nikoliv za každou cenu, ale pozitivními činy. Vnitřní „nastavení“, jaké měl František Falerski, může v dobách, kdy jde doslova o život, vést k hrdinským činům i k tragédii, a často k obojímu. Snaha o zapojení do odboje (stejně jako již zmiňované výhrady vůči rakousko-uherskému pojetí katolicismu) svědčí o tom, že mu byly cizí ty katolické

²³⁹ ANM, fond František Falerski, inv. č. 160.

²⁴⁰ Disciplinární komise FFUK F. Falerskimu, pozvánka na rozhovory pro přešetření studijního prospěchu, ANM, fond František Falerski, inv. č. 33.

²⁴¹ Srov. též ABS, fond Vyšetřovací spisy – Centrála, a. č. V_6381_MV_díl_3_0547; Dagmar Skálová (1912–2002), skauty přezdívaná Rakša, byla absolventka reálného gymnázia a skautská vedoucí. Jejím manželem byl JUDr. Karel Skála.

²⁴² Rozhovor a elektronická komunikace s ing. Františkem Vilímem ze zimy 2011/2012.

proudy, které nebyly schopny přijmout Československo pro jeho deklaratorní protestantství za své.

Akce, jíž se František Falerski rozhodl zúčastnit, je dosud probádaná jen částečně, stejně jako role, kterou v ní minimálně v konečné fázi sehrála Státní bezpečnost. Účastníci byli zatčeni přesně ve chvíli, kdy byla spuštěna, ale dříve, než se uskutečnila jakákoliv z údajně plánovaných dílčích akcí, což nemohla být náhoda. Pamětníci, s nimiž autorka hovořila, byli příliš vzdáleni od údajného epicentra této akce na to, aby mohla z jejich vzpomínek usuzovat, že se skutečně o reálný pokus o státní převrat jednalo – jak Pavel Holý, tak Jiří Navrátil (stejně jako František Falerski) vlastně pouze čekali na pokyn, kdy a kam se mají dostavit. Vzhledem k rozdílnosti světového názoru komunistického a skautského a také vzhledem k potřebě nového režimu likvidovat všechny potenciální odpůrce, a ještě si uměle vytvářet nové, existuje reálná možnost, že skauti (a nejen oni) byli skutečně od samého počátku vyprovokováni StB.

Výslechové protokoly (a následně i soudní spisy) poskytují poněkud roztříštěný obraz, z něhož nejen že nelze usuzovat, které kroky podněcovala StB, ale ani to, zda se skutečně odehrály. 16. května 1949 bylo zatčeno několik desítek osob. František Falerski byl zatčen 16. května 1949 kolem desáté hodiny večerní v Dejvicích u prodejny tabáku naproti kavárně Daliborka (na dohled od bývalé klubovny jeho oddílu),²⁴³ kde měli v deset hodin večer „sraz“ někteří skauti z bývalé „Čtyřky“. Místem, kde se měli v jednu hodinu ráno (tj. již 17. května) setkat někteří z dalších bývalých členů oddílu, byla dílna starého magistrátu v Praze XIX. v Bachmačské ulici. K zatčení těchto skautů skutečně došlo, ale s výjimkou Otakara Charváta, který byl zadržen na delší dobu, byli všichni propuštěni do 24 hodin. Při výslechu nebyli s Františkem Falerskim konfrontováni.

Po zatčení byl František Falerski odvezen do Bartolomějské ulice. O tom, co se s Františkem Falerskim po zatčení dělo, víme velmi málo. Byl vyslýchán a podepsal dva protokoly. První, jednostránkový protokol neobsahuje žádné informace o účasti na připravovaném převratu s tím, že se nacházel v místě zatčení náhodou.²⁴⁴ Zřejmě se

²⁴³ Zatčení provedl: KV-Stb-Odd. 5 – srov. ABS, fond Vyšetřovací spisy – Centrála, a. č. V_6381_MV_diI_3_0543.

²⁴⁴ ABS, fond Vyšetřovací spisy – Centrála, a. č. V_6381_MV_diI_3_0553

jednalo o první verzi výpovědi, kterou František Falerski posléze změnil. Druhý protokol je třístránkový a obsahuje přiznání.²⁴⁵

Není pochyb o tom, že František Falerski byl při výslechu bit – uvádí to v nepovoleném dopise „svým“ skautům z 11. září 1949.²⁴⁶ Určitou představu o tom, jak bylo zacházeno s osobami vyšetřovanými v rámci této akce, resp. jakému fyzickému násilí byli vystaveni, si můžeme udělat i z nahraného rozhovoru s paní Dagmar Skálovou, kontaktní osobou pro zapojené skautské vedoucí, která byla zatčena spolu s ostatními skauty ve stejnou noc – byla tak bita, že upadala do bezvědomí apod.²⁴⁷ František Falerski o svých zážitcích z vězení po návratu hovořil zřejmě velmi málo. Výjimku představoval MUDr. Klener, Falerskiho velký přítel, kterého brzy po propuštění z vězení navštívil v jeho působišti ve Lnářích nedaleko Blatné. Při hovoru o svých vězeňských zkušenostech zmínil František Falerski, že byl při výslechu bit do plosek nohou. Uváděl též, že maminka obdržela nedlouho po zatčení synovo zakrvácené oblečení.²⁴⁸

Na Františka Falerskiho byla 17. května 1949 v 17 hodin uvalena zajišťovací vazba pro podezření z přípravy státního převratu.²⁴⁹ Výsledky byly ukončeny nejpozději 21. června 1949. V dopise tohoto data předává pražské krajské velitelství StB Správě věznic státního soudu v Praze XIV. celou řadu vězňů, včetně Františka Falerskiho. Na tyto osoby současně StB podává státní prokuratuře trestní oznámení pro činy dle Zákona na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/48 Sb. Dle JUDr. Navrátila byli v době vazby vězněni jak v pankrácké, tak v ruzyňské věznici.

²⁴⁵ ABS, fond Vyšetřovací spisy – Centrála, a. č. V_6381_MV_diI_3_0547, V_6381_MV_diI_3_0549 a V_6381_MV_diI_3_0551

²⁴⁶ Vzhledem k tomu, že mučení a ponižování bývá pro člověka v naprosté většině případů příčinou minimálně krátkodobého psychického traumatu, byla autorka při rozhovorech s bývalými politickými vězni velmi opatrná, neboť věděla, že v případě nezhojeného/nevyléčeného traumatu je možné vyvolat tzv. retraumatizaci, neboli opětovný prožitek psychického traumatu. Při rozhovorech se dvěma Falerskiho spoluvězni, ing. Pavlem Holým a JUDr. Jiřím Navrátilem, byli oba muži dotázáni, zda s Falerskim někdy hovořili o tom, jak, kdy a kým byl mučen. Oba to okamžitě a rázně popřeli. Napjatý způsob, jakým v té chvíli drželi své ještě před několika vteřinami uvolněné tělo, i výraz jejich obličejů zřetelně signalizovaly, že se autorka dotkla oblasti, o níž nejsou schopni bez újmy hovořit. Hovor byl tedy okamžitě převeden na jiné téma, třebaže autorka byla připravena se zeptat, jak byli mučeni oni, aby mohla tuto informaci extrapolovat a vytvořit si obrázek o zkušenosti Františka Falerskiho. Z hlediska historického je to samozřejmě problém, neboť ve společnosti dlouhodobě dochází k popírání či alespoň bagatelizaci mučení politických vězňů. Nicméně z hlediska lidského to bylo dle autorčina hlubokého přesvědčení jediné možné řešení.

²⁴⁷ Srov. <http://prehravac.rozhlas.cz/audio/2562299>; I zatčení bývalí „Čtyřkaři“ byli bití. Jiří Knězů vzpomíná na viditelně zbitého Jiřího Tůmu, který za ním šel ihned po propuštění. Později se setkal i se zbitým Františkem Vilímem, který autorce bití v osobním rozhovoru potvrdil.

²⁴⁸ Rozhovory s prof. Klenerem vedené v letech 2011–2018.

²⁴⁹ ABS, fond Vyšetřovací spisy – Centrála, a. č. V_6381_MV_diI_3_0545.

Od momentu zatčení byl František Falerski vystaven značnému stresu, zvyšovanému fyzickým i psychickým násilím. Současně však mohl těžit z určitých výhod, které – ač relativní – neznamenal v dané chvíli a daném místě málo. V první řadě věděl, proč byl zatčen. Řada pamětníků uvádí, že byli vězněni dlouhé měsíce, aniž by tušili proč, což jejich psychiku velmi negativně ovlivňovalo. Dále mu nesporně pomáhala zkušenost získaná za dlouhá léta strávená ve skautingu (schopnost snášet fyzické nepohodlí skauti záměrně pěstovali) a konečně i víra v Boha – v již zmíněném dopise z 11. září 1949 František Falerski explicitně říká, že skauting sám o sobě je málo, „*Bůh je ‚centrum securitatis‘ v každé době*“. Tento výrok je však jediné „hmatatelné“ svědectví o jeho spiritualitě v době od zatčení až do prvních týdnů pobytu v lágru. Vzhledem k okolnostem (nebyl knězem apod.) je pravděpodobné, že se věnoval (mohl věnovat) pouze osobní modlitbě. Jiné formy zbožnosti, jako například účast na nelegální bohoslužbě, máme doloženy až v době pozdější, přičemž zejména ve vazbě jsou vysoce nepravděpodobné, protože – což bylo u osob zatčených a vyšetřovaných pro politické delikty běžné – byl zřejmě výlučně či velmi často na samotce.

První dopis zasláný rodičům z vězení je datovaný 29. června 1949 a je laděn optimisticky. Vyplývá z něj, že František Falerski dostával od rodičů balíčky s jídlem. Děkuje za ně a prosí o tabák, cigarety a poukázání peněz na účet, aby si mohl kupovat nějaké věci. Ve druhém dopise od zatčení František Falerski rodičům napsal, že mohou požádat o povolení návštěvy.²⁵⁰ Z pozdější korespondence paní Falerské však vyplývá, že k návštěvě vysoce pravděpodobně nedošlo.²⁵¹ Celkem napsal František Falerski před zahájením soudního procesu domů tři dopisy.²⁵²

Co se konkrétního jednání po zatčení týče, nemáme o Františku Falerskim žádné informace až na jednu výjimku. Z několika stran máme doloženo, že vyšetřování skautští vedoucí se pomocí morseovky dohodli na shodné výpovědi: tvrdili, že „jejich“ skauti byli

²⁵⁰ ANM, fond František Falerski, inv. č. 374.

²⁵¹ ANM, fond František Falerski, inv. č. 362.

²⁵² Paní Falerská si všechny doručené dopisy číslovala a na obálku uváděla datum, kdy dopis došel, eventuálně i datum, kdy na dopis odpověděla. Tuto pečlivost projevovala i v jiné korespondenci. Je velmi pravděpodobné, že se dochovaly všechny dopisy, neboť na posledním dopisu je informace o tom, že František Falerski se již vrátil domů. Korespondence byla zprvu adresovaná na pana Falerskiho, od října 1949 pak na paní Falerskou. Korespondence dokládá, že hlavní aktivitu týkající se synova věznění převzala paní Falerská (žádosti o návštěvu syna či o vysvětlení, proč syn nepíše, žádosti o amnestii atd.), změna adresáta tedy může odrážet tuto skutečnost.

přesvědčení, že se jedná o noční hru.²⁵³ Zatímco z nahrávky vzpomínek paní Dagmar Skálové vyplývá, že vyšetřované ženy držely protestní hladovku, v případě zatčených mužů se žádné informace o tom, že by se pokusili o něco podobného, nedochovaly.²⁵⁴ I když můžeme předpokládat, že stejně jako v době před zatčením a poté po odsouzení (a vlastně až do konce života) se František Falerski aktivně stavěl do vůdčí pozice, je možné, že k tomu neměl příležitost, neboť, jak již bylo řečeno, je značně pravděpodobné, že byl často či neustále na samotce.

Celý případ vyústil do pěti politických procesů, během nichž bylo vyneseno šest rozsudků. Žádný z těchto procesů však nebyl explicitně koncipovaný jako proces s katolíky, třebaže katolíci se mezi odsouzenými nacházeli. Soudní proces nazvaný „Skálová a spol.“ se konal ve dnech 5. až 8. srpna 1949 a souzeno bylo devět obžalovaných: Dagmar Skálová, Jiří Navrátil, František Falerski, Jiří Řehák, Richard Nebeský, Jiří Ullrich, Pavel Holý, Závaš Bozděch a Karel Čečka. František Falerski se ve svých denících psaných po návratu z vězení vyjádřil ke své výpovědi takto: *„Konečně vím (pomohl Faulkner: Bájl), proč jsem v devětačtyřicátém odmítl lhát nějakou výmluvu, která by mi snad pomohla snížit trest o deset let (jako druhým mého ranku), a snad by těm druhým byla pomohla k ještě nižšímu číslu let. Byl to pokus anulovat vinu za účast v akci tím, že, přiznav všecko, jsem vůbec nepovažoval za přiměřené vinu zkoumat, pít se po ní a odhalovat ji. Moje doznání byla vlastně obžaloba celého trestního systému z nepříslušnosti; předhůzka nepřístojnosti vůči skutečnému právu. Vůči právu absolutnímu, rozumí se. Bylo to zřetelné přiznání se, přihlášení se k pojmům, jejichž absolutní věta je stejně nepochybná, jako jsou prakticky nikdy nenaplnitelné, jako vždycky vedou a musí vést ke zkáze toho, kdo je chce v životě obhájit.“*²⁵⁵ Výpověď zaznamenaná v soudním spise skutečně obsahuje otevřené přiznání, ale skauty z oddílu chrání Falerski domluvenou výpovědí o tom, že chlapeci byli přesvědčeni, že se účastní noční skautské hry. Nejvyšší trest – doživotí – dostala Dagmar Skálová, Jiří Navrátil byl odsouzen na 20 let a František Falerski na 15 let. Všichni tři byli odsouzeni za „zločin velezrady“. Zbylí obžalovaní byli odsouzeni pouze za neoznámení trestného činu k délce odnětí svobody od jednoho roku do pěti let. Falerskiho odvolání napadající rozsudek z důvodu zmatečnosti a poukazující na

²⁵³ Rozhovory s ing. Pavlem Holým vedené v letech 2012–2013, rozhovor s JUDr. Jiřím Navrátilem vedený 2. 2. 2012 a rozhlasový rozhovor s Dagmar Skálovou, <http://prehovac.rozhlas.cz/audio/2562299>, přistoupeno 26. 3. 2014.

²⁵⁴ Rozhlasový rozhovor s Dagmar Skálovou, <http://prehovac.rozhlas.cz/audio/2562299>, přistoupeno 26. 3. 2014.

²⁵⁵ Deníky 1962–1968, s. 68.

aktivity prospěšné pro společnost (pracovní brigády), stejně jako na špatný zdravotní stav, bylo samozřejmě neúspěšné.²⁵⁶

O tom, co František Falerski v průběhu soudního přelíčení cítil, jak se na ně připravoval atd., není známo vůbec nic. Výše citovaný deníkový zápis z doby mnohem pozdější však dává tušit, že se k soudnímu procesu opakovaně vracel ve svých myšlenkách. V dopisech rodičům psaných z vězení je Falerski opakovaně prosí, aby se netrápili, a vyjadřuje naději, že mu odpustili. Obsah dopisů, ač automaticky předjímá víru v Boha u pisatele i adresátů, nijak tuto víru, resp. její konkrétní prožívání nereflektuje, což je pochopitelné vzhledem k tuhé cenzuře. František Falerski si byl vědom toho, jak velké trápení rodičům způsobil, a potřeba vysvětlit čin, který rodičům tolik ublížil, je z deníku cítit i po letech. Přesto se ve svých denících neobviňuje za to, že byl léta zavřený – o tom, co udělal, hovoří jako o něčem, co udělat musel. Pozoruhodné je, že ve Falerskiho denících nenajdeme ani jedinou zmínku, kterou bychom mohli považovat za kladné hodnocení deseti let strávených ve vězení – nehovoří ani o hodnotě prožitých přátelství, což je u bývalých politických vězňů běžné.

František Falerski, stejně jako jeho spoluvězni, se cítil být politickým vězněm. Na rozdíl od identity katolíka, skauta či lídra, s nimiž se do vězení dostal, se jednalo o roli, do které se nenarodil a ani si jí sám nezvolil. Navíc byla spojena s bolestí fyzickou i psychickou. Zřetelnou výhodou však musela být skutečnost, že političtí vězni vnímali sami sebe jako mravní elitu, což bylo v souladu s etickými nároky, které na sebe František Falerski kladl jako katolík i skaut. V extrémních podmínkách politického vězeňství 50. let 20. století musel z této skutečnosti profitovat.

František Falerski pobýval po odsouzení na řadě míst, přičemž není možné přesně určit, ve kterých táborech a kdy.²⁵⁷ Vysoce pravděpodobně bylo všech osm mužů odsouzených v procesu s Dagmar Skálovou a spol. po odsouzení převezeno do tábora Vykmanov a odtud po jisté době do Rovnosti a do tzv. tábora „L“. Ze svědectví spoluvězňů vyplývá, že František Falerski byl také v táboře Svornost, Vojna a Bytíz.²⁵⁸ Výčet však pravděpodobně není úplný. Od prosince 1956 byl vězněn ve Valdicích.

²⁵⁶ Rozsudek v procesu Skálová s spol., NA, fond Státní prokuratura Praha, nezpracováno.

²⁵⁷ Adresy na obálkách dopisů Františka Falerskiho rodičům ani na obálkách s korespondencí Julie Falerské s vězňem neuvádějí názvy táborů, ale pouze zastřešující instituce jako např. Vězeňský ústav Ostrov u Karlových Varů.

²⁵⁸ Rozhovory a korespondence s Bohumírem Jakubjákem a J. Havlem vedené v letech 2012–2013.

František Falerski se domníval, že byl do Valdic převeden proto, aby byl omezen jeho vliv na ostatní vězně, což potvrzují archivní materiály uchované v Národním archivu. Nedatovaný dokument nazvaný „Posudek k přemístění“ uvádí: „...žádám o přemístění do pevné věznice z následujících důvodů: Bývalý vedoucí nár. soc. ve výkonu trestu vedoucí skupiny křesťansko-demokratické strany, je mluvčí této ideologie, kterou rozšiřuje po tábore se značným vlivem na odsouzené.“²⁵⁹ Zřetelný odkaz na křesťanství ukazuje, že konkrétní projevy Falerskiho příslušnosti ke katolické církvi zaznamenali nejen jeho spoluvězni. Zda byl skutečně vedoucím výše uvedené skupiny však jiným pramenem doloženo není.

Františka Falerskiho čekaly ve výkonu trestu kruté podmínky. Hned v prvním dopise po odsouzení zmiňuje nedostatek vody,²⁶⁰ což v jistém ohledu bylo to nejmenší, neboť musel čelit zimě – v dřevěných barácích táborového typu mělo čtyřicet vězňů k dispozici kamínka, která se běžně používala na vytápění jedné místnosti –, hladu a surovému zacházení ze strany dozorců (vyloučit nelze ani ataky spoluvězňů odsouzených za kriminální činnost). Kupříkladu nechvalně známý velitel tábora Rovnost František Paleček měl Františka Falerskiho zastrášovat tím, že mu řekl, že spolu půjdou do lesa a zpět se vrátí už jen on sám.²⁶¹

Jak tábory, tak pevná vězení měly tzv. „korekci“ či „bunkr“. Jednalo se o prostory, kam byli vězni umísťováni za trest, samozřejmě nebyly vůbec vytápěné, minimálně nebo vůbec větrané a přiděly jídla byly ještě menší než obvykle, často ale také vůbec žádné. Nejen Falerskiho neteře, ale i přátelé a bývalí spoluvězni shodně tvrdili, že zážitky z vězení nebyly tématem vzájemné konverzace. Přesto existuje jedna výjimka: příteli Klenerovi vyprávěl František Falerski o zážitku z „korekce“ – ležel svázaný do kozelce a v této poloze musel vykonávat i svou potřebu.²⁶² Spoluvězeň B. Jakubják s ním dle svých slov prožil pobyt v „bunkru“ v táboře Vojna, podrobnosti však neuvádí.²⁶³

²⁵⁹ NA, fond Správa Sboru nápravné výchovy, osobní vězeňský spis – František Falerski, neroztříděno.

²⁶⁰ Korespondenční lístek od Františka Falerskiho ze dne 14. 7. 2014 adresovaný otci, ale s oslovením „Drazí rodiče“.

²⁶¹ NA, fond Správa Sboru nápravné výchovy – neuspořádáno, MV – komise ustavená podle RMV 19/č. 68 5. oddělení, Záznam o pohovoru sepsaný dne 15. 10. 1968 s Františkem Falerskim.

²⁶² Rozhovory s prof. Klenerem vedené v letech 2011–2018.

²⁶³ Rozhovory a korespondence s Bohumírem Jakubjákem vedené v letech 2012–2013

Co se konkrétního popisu života v táboře týče, je Falerskiho deník skoupý – jednou je na mnoha stránkách vylíčena směna v dole (jednalo se o situaci, kdy šlo o život).²⁶⁴ Rozhodně převažují zápisy týkající se následků věznění a skutečnosti, že František Falerski následky tohoto věznění zakoušel v mnoha ohledech i po propuštění. Podrobnostmi o svých zážitcích nejen z korekce a bunkru však nešetří v pohovoru vedeném 15. října 1968, který s ním byl veden na žádost komise zřízené ministerstvem vnitra. V bunkru v táboře Vojna byl František Falerski vícekrát, nejdéle asi 33 dní, což je neuvěřitelně vysoké číslo. (Za bunkr sloužila v tomto táboře jakási betonová kostka v zemi, přikrytá dehtovým papírem, na níž byla ještě navršena hlína. Za teplého počasí tak na hlavy vězňů kapal dehet.) Někteří odsouzení byli v dny politických svátků (1. máje apod.) do bunkru umísťováni preventivně – František Falerski byl mezi nimi. V roce 1953 na jaře se společně s deseti dalšími vězni dostal do bunkru za organizování jakýchsi tribunálů nad příslušníky vězeňské stráže i odsouzenými. Tuto aktivitu popírá a dodává, že je zajímavé, že za ni byli potrestáni, ale nebyli nijak souzeni. Když se prý zjistilo, že celé obvinění je hloupost, byli převedeni na Bytíz.²⁶⁵ Třebaže vězeňský osobní spis Františka Falerskiho obsahuje i záznam o pobytu v korekci, údaj o těchto excesech bychom v něm hledali marně.

Záznam o pohovoru také obsahuje vzpomínku, jak vězni museli povinně projít kolem vězně zastřeleného na útěku a nesměli před ním smeknout. Náčelník tábora prý při té příležitosti gratuloval „šťastnému střelci“.²⁶⁶ Obavy, že budou zastřeleni, však neměli vězni jen v souvislosti s útekem. Poměrně známý je i tzv. „pochod buzerantů“ či „buzerantšrit“, kterého se musel účastnit i František Falerski. Jednalo se o pochod vězňů svázaných lanem do „balíku“ tak, že se museli držet v pase a takto pochodovat na pracoviště a zpátky. V tomto útvaru bylo například nemožné hledat omylem vyzutou holínku a při pádu hrozilo, že budou vězeňskými strážemi, které je doprovázely, zastřeleni.²⁶⁷

Falerskiho výpověď také dobře dokumentuje skutečnost, že psychická kondice vězňů byla vposledku důležitější než fyzická, což je v souladu s poznatky moderní psychologie.

²⁶⁴ Deníky 1962–1968, s. 660–667.

²⁶⁵ NA, fond Správa Sboru nápravné výchovy – neuspořádáno, MV – komise ustavená podle RMV 19/č. 68 5. oddělení, Záznam o pohovoru sepsaný dne 15. 10. 1968 s Františkem Falerskim.

²⁶⁶ NA, fond Správa Sboru nápravné výchovy – neuspořádáno, MV – komise ustavená podle RMV 19/č. 68 5. oddělení, Záznam o pohovoru sepsaný dne 15. 10. 1968 s Františkem Falerskim.

²⁶⁷ Rozhovor s ing. Pavlem Holým z let 2012–2013 a rozhovor s JUDr. Jiřím Navrátilem ze dne 2. 2. 2012.

Mohlo by se zdát, že újma spočívající v tom, že při pohledu na zastřeleného vězně nesměli vězni smeknout, je v kontrastu s fyzickým strádáním pobyty v korekci či bunkru marginální. Přesto o tom Falerski hovoří, aniž by podotkl, že to byl méně hrozný zážitek než ty ostatní zmiňované. Stejně tak potřeba zdůraznit, že – kromě toho, že výše zmiňovaný bunkr byl přeplněný – jistý vězeň volal celou noc maminku a že „*byla to noc k nepřečkání*“, hovoří pro rozhodující roli psychiky. Podobných příkladů, které jeho samého či spoluvězně zjevně silně zasáhly, uvádí více.²⁶⁸

V době, kdy byl vězněn v táborech, musel František Falerski provádět fyzicky náročnou práci v nebezpečných podmínkách. Ve Valdicích již dělal práci po fyzické stránce lehčí, nicméně velmi stresující – pracoval v brusírně skla.²⁶⁹ Pracovní režim tam panující označil za „*hrozný*“. Jak opakovaně zdůraznil, bylo velmi obtížné plnit normy, neboť tato práce vyžadovala určitou míru talentu. Pracovalo se 12 hodin denně a jeden čas prý až 80% odsouzených normy neplnilo. Za to byli pochopitelně trestáni, aniž by bylo vzato v úvahu, že plnění norem zdaleka není jen otázkou vůle. Tomuto pracovišti se prý říkalo „*trestní komando*“.²⁷⁰

Při výčtu těžkostí, jimž byl František Falerski vystaven, je nutné také zdůraznit, že byl prakticky neustále obklopen lidmi, a to i ze sociálních skupin, s nimiž by se pravděpodobně na svobodě nikdy nestýkal, což mohlo již tak těžké podmínky ještě zhoršovat. Političtí vězni²⁷¹ totiž byli často umístováni do vězeňských zařízení společně s tzv. vězni kontribučními odsouzenými za kolaboraci s nacistickým Německem²⁷² a vězni kriminálními.

Jedním ze způsobů, jak týrat nejen vězně, ale i jejich blízké, bylo zakazování návštěv. Kromě otevřených zákazů (zpravidla vágně zdůvodněných neplněním podmínek

²⁶⁸ NA, fond Správa Sboru nápravné výchovy – neuspořádáno, MV – komise ustavená podle RMV 19/č. 68 5. oddělení, Záznam o pohovoru sepsaný dne 15. 10. 1968 s Františkem Falerskim.

²⁶⁹ NA, fond Správa Sboru nápravné výchovy, osobní vězeňský spis – František Falerski, neroztříděno.

²⁷⁰ NA, fond Správa Sboru nápravné výchovy – neuspořádáno, MV – komise ustavená podle RMV 19/č. 68 5. oddělení, Záznam o pohovoru sepsaný dne 15. 10. 1968 s Františkem Falerskim.

²⁷¹ Pod pojmem „*politický vězeň*“ se v této práci rozumí osoba odsouzená v souladu se Zákonem č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky nebo Zákonem č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky nebo příslušnými paragrafy Zákona č. 86/1950 Sb. trestního zákona.

²⁷² Tito vězni byli odsouzeni v souladu s Dekretem prezidenta republiky ze dne 19. června 1945 č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech (tzv. velký retribuční dekret) a Dekretem prezidenta republiky ze dne 27. 10. 1945 č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti (tzv. malý retribuční dekret). Významné osobnosti, počínaje státním prezidentem a členy protektorátní vlády, až po kupříkladu vedení Kuratoria pro výchovu mládeže či kolaborující novináře, byly souzeny v souladu s Dekretem prezidenta republiky ze dne 19. 6. 1945 č. 17/1945 Sb. o Národním soudu.

nutných k povolení návštěv) se stávalo, že rodinní příslušníci se dozvěděli o zrušení návštěvy až po příjezdu na místo, kde se měla uskutečnit. Podobně nebylo výjimkou, že vězni byli přemístěni na místo konání návštěvy, aby si vyslechli ortel, že návštěva se nekoná (František Falerski se později v deníku o jednom z těchto případů zmiňuje, ale neuvádí, zda byl takto potrestán jenom on, nebo i rodiče). V dopise ze dne 14. listopadu 1951, který psala paní Julie Falerská veliteli Vězeňského ústavu Ostrov u Karlových Varů, krom jiného stojí: „*že jako trestanec pracuje práci těžkou a dva a půl roku, tedy po celou dobu věznění nedostal povolení k návštěvě, to je prosím, nelidské*“. Tato slova svědčí o velké odvaze a vnitřní síle paní Falerské (typickým slovním spojením, které používala i v jiných dopisech, je například slušné, ale pevné „*žádám zdvořile*“ místo submisivnějšího „*prosím zdvořile*“), stejně jako o naprosté nepoddajnosti jejího syna. Odpovědí na tento dopis bylo opětovné zamítnutí žádosti o návštěvu s tím, že nejen pracovní výkony, ale i chování na pracovišti a mimo ně hraje roli při povolování návštěv.²⁷³ Z dochovaných pramenů nelze zjistit, kdy se první návštěva uskutečnila, ale bez ohledu na přesné datum je autorka přesvědčena, že nejen z důvodů malého počtu návštěv prožívali manželé Falerští v letech synova věznění skutečnou kalvárii.²⁷⁴

Podobně jako v případě zákazů návštěv byly zakazy posílání dopisů zneužívaným nástrojem, kterým velitelé tábora trestali vězně i jejich rodiny. Manželé Falerští neměli opakovaně o synovi zprávy dlouhé měsíce a v jednom případě se jednalo i o období celého jednoho roku. Občas se však podařilo dostat dopis ven z lágru nelegální cestou.

František Falerski byl zřejmě schopen aktivní adaptace na nové prostředí od samého počátku věznění (resp. po odsouzení).²⁷⁵ Jako zkušený skautský vedoucí se dokázal rychle dostat do popředí a mít v řadě ohledů hlavní slovo. Vzhledem k tomu, že byl vězněn s ostatními „spiklenci“, jak nazývá spoluvězně odsouzené spolu s ním v jednom procesu, bylo zřejmě poměrně snadné je zorganizovat do skautské skupiny, resp. skautského kmene, který nazvali „RS Rovnost“.²⁷⁶ Vedoucí pozici zaujal dle svědectví Pavla Holého i Jiřího Navrátila právě František Falerski. Cílem byla aktivní forma přežití za nesmírně těžkých

²⁷³ ANM, fond František Falerski, inv. č. 362.

²⁷⁴ Zatímco o praktických problémech, které museli řešit blízcí nejprve zatčených a posléze odsouzených osob, máme poměrně přesnou představu, o jejich vnitřním světě toho víme relativně málo. V tomto kontextu představuje výjimečné svědectví vydaný deník Danici Valenové (Valenová, Danica, *Nic nedává, kdo nedá sám sebe. Deník 1945–1960*, Praha 2016).

²⁷⁵ Srov. např. Pinerová, Klára, *Vývoj vězeňských subkultur v Československu v letech 1948–1960*, diplomová práce, obhájeno na ÚHSD FF UK, Praha 2006, s. 37.

²⁷⁶ Pavel Holý uvádí, že skupina připravující se na puč byla organizována tak, aby se jednotlivé osoby v jejím rámci mezi sebou neznaly. Po odsouzení, tj. v době, kdy se již poznali, drželi pospolu.

podmínek, šlo o to přizpůsobit si prostředí, a nikoliv naopak. V deníku Falerski píše, že mu „všichni podléhali“ s výjimkou jednoho „spiklence“, který se rozhodl, že svůj trest přežije tak, že bude – Falerskiho slovy – „hnít“. Roverský kmen se samozřejmě časem rozpadl spolu s tím, jak byli jeho členové propouštěni na svobodu. Samozřejmě platí, že řadě činností, které spadaly do rámce aktivní strategie přežití roverů, se věnovali i jiní vězni.²⁷⁷

Politici vězni si obecně projevovali vzájemnou solidaritu, byť podpora mohla být v některých chvílích spíše symbolická – Pavel Holý zavzpomínal, jak například tajně zpívali kamarádovi zavřenému do korekce. Na druhé straně připomněl i situaci, kdy se jeden z roverů odmítl podělit o cigarety, ačkoliv bylo domluveno, že se o ně dělit budou. Uvedl i několik případů, kdy politickým vězňům prokázal službu kriminální či dokonce retribuční vězeň.²⁷⁸ Stejně tak Klára Pinerová uvádí, že pokud šlo například o hladovky, byli vězni solidární napříč celým vězeňským spektrem.²⁷⁹

Jiří Navrátil uvedl, že skauti poskytovali psychologickou podporu například otcům od rodin, kteří situaci pochopitelně snášeli hůře než ti bezdětní, a zdůraznil, že František Falerski „*znameníť uměl*“ dodávat odvahu. V těchto chvílích (a samozřejmě nejen v nich, ale vždy, kdy se ocitl v roli pomáhajícího) zjevně docházely uplatnění Falerskiho tzv. měkké dovednosti²⁸⁰ získané praxí ve skautském prostředí v úzkém spojení s křesťanským příkazem lásky k bližnímu, kde láskou není míněna emoce, ale čin/dobry skutek vykonaný pro toho druhého. S velkou dávkou vděku a obdivu na Falerskiho vzpomíná spoluvězeň J. Havel. František Falerski se prý v táboře Vojna scházel se skupinkou vězňů, které dodával odvahu a kulturně je vzdělával. Na duševní podporu zavzpomínal i Jiří Stránský – zejména na Falerskiho humor v těžkých chvílích. Tento postřeh je důležitý, protože s lidmi, které vědomě formoval (a Stránský k nim patřil), příliš nevtipkoval a býval vážný. Jako spíše na vážného člověka na něho vzpomínají i „jeho“ roveři.

Z pochopitelných důvodů nelze přesně stanovit, do jaké míry byla Falerskiho jasná orientace na druhé výsledkem jeho „naturelu“ a do jaké míry výsledkem křesťanské a skautské formace. Za jednoznačně křesťansky motivovaný však lze považovat jeho

²⁷⁷ Klára Pinerová rozlišuje aktivní a pasivní strategii přežití, srov. Pinerová, Klára, *cit. dílo*, s. 116–125.

²⁷⁸ Například jeden kriminální spoluvězeň – zloděj kradl výměnou za cigarety pro politické vězně teplé spodní prádlo.

²⁷⁹ Pinerová, Klára, *cit. dílo*, s. 62.

²⁸⁰ Z anglického „soft skills“. Jedná se o žádoucí dovednosti uplatňované při jednání a spolupráci s druhými, které vedou nejen k dosažení žádoucího cíle, ale současně i k redukci stresu, vytvoření prostoru pro (sebe)reflexi, odstranění/řešení konfliktů apod.

negativní postoj k sebevraždě, o níž někteří spoluvězni v důsledku extrémních podmínek uvažovali. Podle Pavla Holého František Falerski v několika případech spoluvězni sebevražedné úmysly rozmluvil. O přítomnosti tohoto tématu mezi spoluvězni v pracovním táboře Rovnost svědčí i báseň Jiřího Řeháka věnovaná právě Františkovi Falerskimu:

HLADOVĚ MLČÍ PLOT

*z ozubených prutů,
srdce prochladlé
bičuje se každodenně.
Do očí vkrádá se žízeň,
rozběhnout se proti stěně.
Konec, ten nebolí
(už dávno rozumíš).
A tohle bolest je. Má matko
bolesti, v ní znova mě porodíš.*

Tato báseň byla zařazena do básnické sbírky *Přadénko z drátů*, kterou v roce 1950 v „edici Rovnost“ napsali a svépomocně vydali vězni stejnojmenného lágru, členové Falerskiho roverského kmene. Stejným způsobem „připravili k vydání“ řadu sešitů, například modliteb (Jiří Navrátil hovoří o osmnácti svazcích). S výjimkou *Přadénka z drátů* existoval vždy jediný exemplář. V majetku Štěpánky Tůmové jsou knížečky kolibřího formátu, které Pavel Holý, její manžel, ručně přepisoval a umělecky vázal do tvrdých kousků kůže. Potřeba vytvářet knížky s modlitbami, ale také to, že Pavel Holý vyráběl křížky či vytepal kalich a Erik von Bülow zase vyrobil patenu, které se používaly při tajných bohoslužbách,²⁸¹ svědčí o tom, že prostředí, které Františka Falerskiho zpočátku bezprostředně obklopovalo, bylo opět víceméně katolické.

²⁸¹ Tuto informaci uvádí Erik M. von Bülow ve svém dopisu Pavlu Holému 6. října 1969, v němž reaguje na smrt Františka Falerskiho. Po smrti von Büllowa se Pavel Holý rozhodl tento dopis s vysvětlujícím úvodem zveřejnit. Erik M. von Bülow, ač nebyl odsouzen v procesu Skálová a spol., byl přijat do Falerskiho

Vraťme se ale ještě k okolnostem vzniku sbírky *Přadénko z drátů*, které nepostrádají prvek komiky. Velitel tábora Rovnost se údajně nakazil pohlavní chorobou, a protože chtěl tuto skutečnost co nejvíce utajit, léčil se u vězeňského lékaře – vězně, který jeho léčbu protahoval a využíval jeho služeb k vynášení věcí mimo tábor. Samotná sbírka se také vytvářela ve vězeňské nemocnici, kde byl proti „barákům“ relativní klid. První exemplář této sbírky vynesl z tábora dotyčný velitel a do dnešního dne se nedochovala. Druhý vynesl civilní zaměstnanec a předal jej rodičům Pavla Holého. Není však známo, jak se podařilo dostat ven rozšířený třetí exemplář a také další exempláře, o jejichž počtu a rozsahu nejsme plně zpraveni.²⁸² Texty básní ve všech třech exemplářích krasopisně přepsal Pavel Holý, ilustracemi je opatřil František Falerski. Přestože z 50. let známe řadu případů, kdy se poezie, která vznikala v kriminálech, dostávala různými způsoby ven,²⁸³ představuje *Přadénko z drátů* mezi vězeňskými počiny tohoto druhu skutečně unikát.²⁸⁴

K dalším skautským aktivitám patřila péče o ty, které političtí vězni zanechali doma. Možnosti byly samozřejmě velmi omezené. Jak oficiální dopisy, tak ty, které se podařilo dostat ven nepovolenou cestou, byly laděny pozitivně. Vzhledem k tomu, že Pavel Holý začal záhy pracovat jako svářeč v zámečnické dílně, měl přístup k nářadí a kouskům různého materiálu. Vyráběl tedy pro sebe i pro ostatní rovery různé suvenýry, které mohli posílat svým blízkým. Závěš Bozděch v rozhovoru archivovaném Ústavem pro studium totalitních režimů hovoří o tom, že výroba těchto suvenýrů byla víceméně tolerovaná,²⁸⁵ čemuž svědectví Pavla Holého neodpovídá. Podle Bozděcha měl Pavel Holý lepší přístup k civilním osobám než ostatní skauti a výhod z těchto kontaktů vyplývajících samozřejmě využívali všichni. Neoficiální dopisy i suvenýry se dostávaly ke svým adresátům jednak prostřednictvím osob, které byly ochotné tyto věci vynášet,²⁸⁶ ale také se předávaly přímo – Pavel Holý vytvořil mnoho cca pěticentimetrových figurek, které bylo možné předat při potřesení rukou. Další suvenýry – přezky, brože, jakési plakety, výše uvedené křížky atd. –

roverského kmene, viz von Büllow, Erik M. – Holý, Pavel, *Zemřel vzácný člověk*, in: Věrní zůstaneme, č. 1, 2003, s. 13–14.

²⁸² Báseň „Hladově mlčí plot“ byla zařazena do třetího exempláře.

²⁸³ Klára Pinerová uvádí, že básně byly „vynášeny“ ven například tak, že se je propouštění vězni učili zpaměti. Srov. Pinerová, Klára, *cit. dílo*, s. 123.

²⁸⁴ Knihovna Libri prohibiti vydala v roce 2010 reprint druhého exempláře této sbírky. Kniha obsahuje tři doprovodné texty: „O Přadénku z drátů“ od Kateřiny Volkové, „A tohle bolest je“ od Petry Čáslavové (později provdané Loučové) a „Přadénko z drátů (studie)“ od Michala Jareše.

²⁸⁵ Vyprávění Závěše Bozděcha <http://www.ustrer.cz/cs/zavis-bozdech>.

²⁸⁶ V tomto směru byli dle JUDr. Navrátila dobrými a ochotnými spojenci bývalí vysokoškolští studenti, kteří neprošli politickými prověrkami a často skončili jako horníci na šachtě, rozhovor ze dne 2. 2. 2012.

vyráběl ponejvíce dle vlastních návrhů, ale svojí invencí přispěli i Erik Bülow a František Falerski.²⁸⁷

Rodiče Františka Falerskiho ale potřebovali podporu hmatatelnější (oba byli hospitalizováni, otec potřeboval v jistém období intenzivní péči i doma). Oporou jim byli skauti ze synova bývalého oddílu a také někteří katoličtí známí, jako například maminka již zmiňovaného JUDr. Jiřího Macha, spolužáka z arcibiskupského gymnázia či MUDr. Vladislav Klener.²⁸⁸ V letech 1954–1955 také manželé Falerští dostávali finanční příspěvky ze synových výdělků, ovšem jednalo se o zanedbatelný obnos (celkem 2 205 Kč).²⁸⁹

Specifickým případem výše řečené péče o ty, kteří zůstali doma, je již zmiňovaný dopis ze září roku 1949, který František Falerski napsal svému roverskému kmeni ze „Čtyřky“. Dopis je osobním zúčtováním s dlouhými roky ve funkci skautského vedoucího. František Falerski se zaměřil především na principy své výchovné činnosti. Dopis obsahuje i sebekritickou pasáž – to pro člověka, který byl zvyklý mít poslední slovo a být tím, kdo poučuje, jistě nebylo jednoduché. O tom, že se snažil „své rovery“, z nichž někteří byli také vyslýcháni, poněkud uklidnit, svědčí i věty: „*Pracuj ,pod zorným úhlem věčnosti‘ , jak říkával TGM a svět ti bude jasný. Naučíš se pohrdat nebezpečím, osobním pohodlím, vezdejšími klidem, blahobytem. A budeš bojovat za to, co za to stojí: za klid (katolíci tomu říkají „spásu“) své duše. Budeš-li za to bojovat, budeš bojovat vždy za právo, spravedlnost, víru; a i v kriminálu ti bude dobře.*“ Lze soudit, že František Falerski kriminál takto „jednoduše“ neprožíval, ale jako člověk – introvert, který tento osobnostní rys překonával tím, že se stavěl do vůdčí role, vlastně neměl na vybranou: musel situaci zvládat víceméně sám a ještě dodávat odvalu svému okolí ve vězení i mimo něj. Vnímání očekávání ostatních v tomto směru, což jeho situaci neulehčovalo: nechtěl ostatní zaskočit.²⁹⁰

Vzdělávání představovalo další položku v seznamu (nejen) roverských aktivit pěstovaných ve vězeňských podmínkách. Jiří Navrátil vzpomíná na to, jak je piloti RAF

²⁸⁷ Fotografie některých z těchto předmětů jsou dostupné na <https://www.skautskyinstitut.cz/stories/pavel-holy-1927-2013/>.

²⁸⁸ ANM, fond František Falerski, inv. č. 380 a 344.

²⁸⁹ ANM, fond František Falerski, inv. č. 362.

²⁹⁰ O pocitu zaskočení hovořila jeho neteř, Mgr. Ivana Vítků, když před ní František Falerski o mnoho let později začal pochybovat o svém pracovním výkonu na služební cestě do Francie – vnímala ho totiž jako autoritu a nikoliv jako partnera do diskuse, který může mít obyčejné lidské starosti.

učili angličtinu (až do smrti si schovával slovníček psaný inkoustovou tužkou na listy z cigaretových papírků). Také si vybavuje, že František Falerski přednášel o dějinách umění; na podobné přednášky po zániku roverského kmene velmi barvitě zavzpomínal Jiří Stránský – František Falerski si nechal poslat různé pohlednice s fotografiemi významných československých památek a na jejich základě přednášel. Nejen z hlediska výuky dějin umění, ale i z hlediska charakteristiky Falerskiho osobnosti je důležitá poznámka Bohumíra Jakubjána o tom, že „Bonny měl pohled obdařený krásou“. B. Jakubják také zavzpomínal na Falerskiho filosofické výklady, které Falerski ve svém deníku označuje za filosofická kolokvia.²⁹¹ Tyto deníkové záznamy dokládají, jak byla výuka důležitá nejen pro posluchače, ale také pro samotné přednášející.

Povzbuzováním „svých“ lidí, výukou, kreslením – tím vším František Falerski navázal na své zkušenosti získané především ve skautském hnutí a pomáhal touto cestou nejen svému okolí, ale i sobě. V prostředí, kde byl „zredukován“ na číslo, kterým se hlásil, na mukla, který mohl zemřít, aniž by to pro státní moc představovalo velký problém, se logicky mohl cítit nejen jako skaut či pedagog, ale také jako svého druhu osobnost. Do deníku si později zapsal, že byl „vypíchnutá osoba“²⁹²: mezi mukly známá a vlivná persona, čemuž odpovídá i následující vzpomínka jednoho skauta z bývalé „Čtyřky“, Františka Vilíma: *„Při jednom setkání v devadesátých letech jsme navštívili s asi deseti ‚pozůstalými‘ skauty v Jáchymově prohlídku dolu Svornost, který později po vyrubání uranu sloužil jako zdroj radonové vody pro lázně. Prohlídce byl přítomen i starý horník z doby uranového rabování dolu, který vyprávěl i o věznicích, kteří pracovali s horníky. Na náhodný dotaz na jméno Bonifác se rozzářil a hovořil o jeho morální autoritě mezi vězni v dole a lágru, kde za ním chodili muklové a někdy i horníci pro morální podporu a povzbuzení.“* Kdyby se jednalo o známého člověka, nemělo by takové svědectví pamětníka velkou váhu (zdůrazňováním, že znal toho či onoho významného člověka, může pamětník dodávat důležitost sobě samému). Nicméně Františka Falerskiho desítky let nikdo na veřejnosti nepřipomínal, tj. naprosto se nejednalo o člověka tvořícího součást obecného povědomí, a přesto se takto intenzivně zapsal do paměti člověka, který ho „pouze“ potkával v práci. Musel tedy být skutečně velmi výrazná a nezapomenutelná osobnost.

²⁹¹ Bohumír Jakubják zmínil Františka Falerskiho jako člověka, který ostatním vězňům přednášel i v televizním pořadu „Pro vita mundi“: <http://www.tvnoe.cz/video/8719>.

²⁹² Deníky 1962–1968, s. 288.

František Falerski byl v době svého věznění pravděpodobně vězni vnímán podobně jako na svobodě, tedy jako intelektuál, morální autorita, vůdčí osobnost a člověk, o němž je možné se opřít. Nic nesvědčí pro to, že by v této době vznikl významný rozdíl mezi tím, jak vnímal sám sebe a jak byl vnímán svým okolím. Důležité také bylo, že byl praktikujícím katolíkem. Sám k tomu po letech v deníku píše toto: „...byl [jsem] prohlašován za hlasatele, bezmála proroka, nesvěceného kněze katolické věci a sám jsem se za něco takového měl.“²⁹³ (Ve vězeňském spisu byla dokonce nesprávná informace, že je kněz.)²⁹⁴ Jinými slovy řečeno, spoluvězněm, ale i věznitelům se jevil jako člověk poskytující svému okolí duchovní vedení, přičemž on sám tuto roli aktivně přijímal. V této pozici, která vyplývala z jeho příslušnosti ke katolické církvi, mohl bohatě čerpat ze všech různorodých katolických prostředí, v nichž žil a která za svůj život poznal.

Jevil-li se v souvislosti s aktivitami v rámci KČT nebo v případě politických prověrek po únoru 1948 František Falerski spíše jako člověk, který se pokouší o umění možného a hledá určitou kompromisní cestu mezi nepřijatelnými požadavky totalitní moci a svojí potřebou se realizovat (navzdory tomu, že navenek působil jako morální autorita), naposledy ve chvíli, kdy po zatčení podnikl první zakázanou aktivitu, došlo v tomto ohledu k souladu. Všechny zakázané činnosti ve vězení podnikal František Falerski jako člověk, který ví, co mu hrozí. Dá se tedy říci, že teprve ve vězení svými činy dostal své pověsti. Mezi krajně rizikové podniky patřila mezi vězni příprava útěků, neboť odhalení či chycení vězni museli v případě neúspěchu počítat se zvýšením trestu o řadu let (samozřejmě pokud nebyli při útěku zastřeleni). V případě Františka Falerskiho máme svědecky doloženo zapojení do příprav ke dvěma pokusům o útěk. Ani jeden se nerealizoval. V prvním případě, kdy spolu s Pavlem Holým měli v úmyslu nejen utéci z tábora Vykmanov, ale také překročit hranice, k pokusu o útěk nedošlo, neboť osoba schopná zajistit přechod hranic byla zatčena ještě dříve, než s ní vstoupili do kontaktu. Druhým případem připravovaného útěku, jehož se účastnil František Falerski, je podkopání z tábora Rovnost. Do plánu byli zasvěceni jen vězni odsouzení k dlouhým trestům.²⁹⁵ Podkopávání bylo velmi vyčerpávající a v jistém okamžiku se část vězňů plánujících útěk na společném setkání rozhodla, že tunel na nějaký čas „zakonzervuje“, aby bylo možné si odpočinout, neboť byli toho názoru, že tunel je ještě příliš krátký. Dva vězňové se navzdory tomu

²⁹³ Deníky 1962–1968, s. 288.

²⁹⁴ NA, fond Správa Sboru nápravné výchovy, osobní vězeňský spis – František Falerski, neroztříděno.

²⁹⁵ Vězni s krátkým trestem byli z přípravy vyloučeni, protože hrozilo, že by jejich trest za pokus o útěk byl delší než trest původní. Něco takového nechtěli jejich spoluvězni s dlouhými tresty dopustit.

rozhodli pro útěk, který neprodleně uskutečnili. Oba však byli okamžitě chyceni, neboť tunel sice ústil až za plotem, ale ještě v dosahu reflektorů stráží. Konec tohoto podniku však byl tragický pouze pro dopadené vězně, neboť ti neprozradili, že do plánu útěku byli zapojeni i jiní vězni.²⁹⁶

Vězni také stávkovali. František Falerski se v roce 1953 účastnil stávky muklů v táboře Bytíz a v roce 1955 v červenci se zúčastnil známé několikadenní hladovky v táboře Vojna.²⁹⁷ Z Falerskiho vězeňského spisu vyplývá, že hladovku ukončil jako jeden z posledních.²⁹⁸ Tato skutečnost posloužila jako důkaz o tom, že v jeho případě se převýchova nedaří, jak opakovaně uváděli strážníci ve zprávách, které sloužily pro účely vypracování posudků o Františku Falerskim. S odvoláním na negativní posudky byly také opakovaně zamítnuty žádosti paní Falerské o amnestii pro syna. František Falerski byl nakonec amnestován v roce 1959 a propuštěn na konci října, tedy několik málo měsíců před velkou amnestií v květnu 1960.

Vězeňský spis Františka Falerskiho obsahuje záznamy o řadě kázeňských přestupků a trestů; po letech můžeme jen těžko zjistit, zda v případě nedbalého pozdravu či neupraveného oblečení šlo o šikanu ze strany vězňatelů, nebo projev vzdoru ze strany vězně. Navíc, jak již bylo řečeno, byl Falerski trestán i preventivně či za vymyšlené prohřešky. Podobně nelze s jistotou říci, zda neplnil pracovní normy úmyslně, nebo byla na vině jeho nedostatečná manuální zručnost, která mu bránila vysoké pracovní normy plnit. Zatímco v počátcích Falerskiho věznění byly pracovní nároky jen obtížně splnitelné (jak vyplývá z dopisu adresovaného rodičům ihned po odsouzení a převezení do tábora, měl František Falerski zákaz návštěv, dopisů i balíčků z důvodu neplnění normy), později se situace minimálně v některých táborech zlepšila.²⁹⁹

Falerski na to ve svém deníku vzpomíná jako na určité dilema – namáhavější práce, méně času na „vlastní“ život a více materiálních výhod, nebo lehčí práce a více času pro sebe (preferoval samozřejmě více času pro sebe).³⁰⁰ O situaci v posledních letech věznění si můžeme udělat představu ze zmíněných posudků a také z usnesení Krajského soudu v Hradci Králové o propuštění. Františku Falerskimu vězňatelé vyčítali neukázněné

²⁹⁶ Rozhovor s JUDr. Jiřím Navrátilem ze dne 2. 2. 2012.

²⁹⁷ Srov. svědectví B. Jakubjáka: <http://www.tvnoe.cz/video/8719>.

²⁹⁸ NA, fond Správa Sboru nápravné výchovy, osobní vězeňský spis – František Falerski, neroztříděno.

²⁹⁹ Informace o zákazu návštěv pochází z dopisu datovaného 28. 8. 1949 a adresovaného otci, ale s oslovením „Drazí rodiče“. ANM, fond František Falerski, inv. č. 375.

³⁰⁰ Deníky 1962–1968, s. 659–660.

chování, účast v hladovce v roce 1955, skutečnost, že neuzavírá pracovní závazky a neúčastní se žádných výchovných akcí a zájmových kroužků. V roce 1959 se však již zúčastnil brigádnických prací a plnil normu přes 100 %, ačkoli pracovní závazky neuzavřel.

Velice neobvyklou kapitolu vězeňské zkušenosti Františka Falerskiho tvoří jeho vztah s o čtyři roky mladším spoluvězněm. Tento muž byl odsouzený v jiném procesu a do vězení se dostal o něco později.³⁰¹ Z deníkových zápisů se dovídáme o Falerskiho hlubokém citovém vztahu překračujícím hranice mužského kamarádství („*přátelstvím kamuflovaná láska, se všemi znaky první zamilovanosti*“),³⁰² nevíme však, zda se jednalo o obapolný cit stejné kvality a charakteru (František Falerski byl o tom přesvědčen). Dotyčný bývalý vězeň, ač se o Františku Falerskim vyjadřoval v superlativech,³⁰³ autorce tohoto textu nesdělil nic, co by vzájemnost citu potvrzovalo. Od ostatních pamětníků se však odlišoval velmi empatickým postojem – zaznamenal u Františka Falerskiho věci, kterých si nevšimlo ani jeho blízké okolí. Vztah byl ukončen převedením Františka Falerskiho do pevné věznice ve Valdicích. Toto odloučení způsobilo Františku Falerskimu skutečné trauma – v deníku hovoří o tom, že pocítil takovou bolest jako nikdy předtím, jakou už nikdy možná nepocítí.³⁰⁴ Na intenzitu tohoto citu, již vnímá jako nikdy více neopakovatelnou, František Falerski v denících vzpomíná zejména při hodnocení toho, co cítí ke své přítelkyni a později manželce: „*Mýlí mne trochu, že si svůj cit k ní uvědomuji nejvíce ve chvílích, kdy po ní silně toužím, tělesně, rozumí se, a porovnám-li jakost svých citů k ní s těmi, které jsem ve své čisté lásce, říkejme tak oné pozoruhodné, obsahově složité a mravně náročné náklonnosti, – cítil před lety vůči [...], zůstává hladina té dnešní ještě značně hluboko pod tehdejší.*“³⁰⁵ Opakované zmínky o tomto vězni (používá zdrobnělinu jeho jména) a citech, které k němu choval, nutně vzbuzují úvahy o Falerskiho sexuální orientaci. O homosexualitu vysoce pravděpodobně nejednalo. Tak zvanou „pravou“ homosexualitu, tj. homosexualitu člověka, který vyhledává partnery stejného pohlaví i ve chvílích, kdy může mezi pohlavími partnerů svobodně volit, můžeme vyloučit, neboť na svobodě patřil jeho zájem pouze ženám, což z deníku opakovaně vysvítá. Ani o

³⁰¹ Třebaže tento muž figuruje ve Falerskiho denících pod plným jménem, jeho identita zde nebude uvedena, neboť zemřel dříve, než bylo možné získat ke zveřejnění jeho jména souhlas.

³⁰² Deníky 1962–1968, s. 525.

³⁰³ Skutečnost, že dotyčný se vyjadřoval o Františku Falerskim v superlativech, nelze vykládat jako projev zvláštního či hlubšího vztahu – většina lidí, s nimiž autorka o Františku Falerskim hovořila, mluvila ve stejném duchu, navzdory odlišné letoře i intenzitě vztahu, který s ním měla.

³⁰⁴ Deníky 1962–1968, s. 525.

³⁰⁵ Deníky 1962–1968, s. 119.

tzv. „nepravou“ homosexualitu, tj. homosexualitu způsobenou nemožností mít pohlavní styk s osobou opačného pohlaví, se nejednalo, protože, jak Falerski opakovaně v deníku uvádí, byl to citový vztah bez tělesného kontaktu. Tento vztah zjevně představoval substituci partnerského vztahu muže a ženy, ale pouze na duševní úrovni. František Falerski sám se v denících nad vlastní orientací nijak nezamýšlí a tento vztah považuje za produkt okolností: *„Byla to láska v rámci systému. Nejvyšší, bezpochyb, protože naprosto netělesná, ale tím už také omezená a oslabená.“*³⁰⁶ Dodejme, že tento vztah je dalším dokladem, že i ve vězení trávil František Falerski nezanedbatelné množství času v prostředí prodchnutém vírou v Boha – dotyčný mladý muž byl hluboce věřící katolík, který si po roce 1989 doplnil teologické vzdělání a stal se trvalým jáhnem.³⁰⁷ Po propuštění byli oba muži v kontaktu, především písemném, protože žili a pracovali ve vzdálených částech republiky. František Falerski měl svého přítele stále velmi rád, ale jeho citový vztah intenzity z doby věznění již nedosahoval.³⁰⁸

Pokud bychom měli soudit pouze dle vzpomínek bývalých vězňů, jedná se o naprosto unikátní doklad podobného vztahu. Přesto situaci nelze takto jednoznačně postavit. Stranou ponechme, že v socialistickém Československu byla homosexualita trestná, negativní postoj mužů této generace k mužské homosexualitě byl a do jisté míry stále zůstává skutečností a obava, že budou označeni za homosexuály, mohla zafungovat jako vnitřní cenzura. Je dobře představitelné, že muži, kterým se přihodilo něco podobného jako Františku Falerskimu a kteří nebyli schopni takového nadhledu jako on, se vzpomínám na tyto pocity bránili tak dlouho, až je potlačili. Stejně tak je ale možné, že si prožitých citů byli při komunikaci o době věznění stále vědomi, ale nemluvili o nich ani nepsali právě proto, aby za homosexuály nebyli označeni.

Mnozí věřící vězni po svém návratu z vězení zdůrazňovali, že spiritualita představovala velmi důležitou součást jejich života. Ve chvílích, kdy se jejich život ve vazbě hroutil či kdy po odsouzení ztratili vyhlídky na návrat do běžného života, byl také zpravidla (vy)zkoušen jejich vztah k Bohu. Ti, kteří se mohli o tento vztah opřít, a to navzdory extrémním podmínkám, v nichž se nacházeli, byli oproti svým spoluvězňům

³⁰⁶ Deníky 1962–1968, s. 310.

³⁰⁷ V římskokatolické církvi jsou všichni muži, kteří mají být vysvěceni na kněze, nejprve vysvěceni na jáhny. Tzv. trvalé (též stále) jáhenství označuje stav, kdy po jáhenském svěcení nenásleduje svěcení kněžské, přičemž toto svěcení může být uděleno i ženatým mužům. Trvalí jáhnové mají pravomoci udělovat některé svátosti jako například křtít apod.

³⁰⁸ Deníky 1962–1968, s. 310.

zpravidla v určité výhodě. Jak uvidíme níže, činit jednoznačné závěry ohledně situace Františka Falerskiho, je obtížné.

Náboženský život ve věznicích po únoru 1948 patrně nebyl násilně a s okamžitou platností přerušen, ale spíše utlumován, přičemž, jak uvádí Jan Synek, od roku 1950 se o možnostech náboženského života ve věznicích nemluví (trestní řády vydané po tomto roce právo na uspokojování duchovních potřeb vůbec neobsahují).³⁰⁹ Z doby, kdy byl František Falerski vyšetřovaný, nemáme žádnou indicii, že by se účastnil oficiální či tajné bohoslužby.³¹⁰ Po odsouzení tomu bylo jinak. Ing. Holý i von Bülow zmínili účast na tajných bohoslužbách, František Falerski se měl dokonce účastnit jako ministrant.³¹¹ Tajné bohoslužby samozřejmě celebroidali zavření kněží, a to – na svou dobu – velmi zjednodušeným způsobem. Vzhledem k tomu, že vězni měli v táborech větší možnost volnějšího pohybu, bylo zde, oproti pevným věznicím, snazší sloužit mše. Relativně nejjednodušší situace byla přímo v dolech, kam se dozorcí za vězni neodvažovali.³¹² Řadě vězňů, kteří se z nějakého důvodu nemohli bohoslužby zúčastnit, byl chléb proměněný na Tělo Páně tajně doručen jinými vězni.

Po několika letech věznění (snad 3 – 4 letech) přestala Františku Falerskimu „účinkovat“ zpověď v psychologickém slova smyslu, tj. skutečnost, že mu bylo uděleno knězem rozhřešení, mu nepřineslo žádoucí úlevu.³¹³ Takováto situace je velmi stresující. Zpověď je integrální součástí života římského katolíka a pokud není čistě formální (a tedy vlastně hraná), je její součástí lítost nad vlastním hříchem často doprovázená nepříjemnými psychickými pocity. Penitent má totiž přirozenou potřebu zpovídat se ze dvou důvodů: aby napravil svůj vztah s Bohem a aby ulevil sám sobě, svému svědomí. František Falerski se zpovídal upřímně, nicméně pouhé rozumově odůvodněné vědomí, že mu Bůh odpustil, mu nestačilo a „neúčinná“ zpověď, která neodstranila pocity viny, představovala další bolest v jeho vězeňském životě (nemluvě o skutečnosti, že se jednalo o hříchy, které by dnešní věřící i zpovídající kněží považovali ve své většině spíše za banalitu, eventuálně by je dnes za hřích vůbec nepovažovali). Z deníků nelze vyčíst, zda se jednalo o problém dočasný či

³⁰⁹ Srov. Synek, Jan, *Svobodní v nesvobodě. Náboženský život ve věznicích v období komunistického režimu*, Praha 2013, s. 46–53.

³¹⁰ Nicméně ještě v únoru 1949 byl vydán „Domácí řád pro okresní soudní věznice“, který umožňoval v těchto věznicích návštěvy bohoslužeb – pokud se tyto konaly –, přičemž účast nebyla odepřena ani vyšetřovancům v případě, že k tomu obdrželi povolení od soudce; viz NA, fond SSNV, Domácí řád pro okresní soudní věznice, vydán výnosem MS z 1. 2. 1949, citace převzata ze studie Synek, Jan, *cit. dílo*, s. 47.

³¹¹ von Büllow, Erik M. – Holý, Pavel, *cit. dílo*, s. 13–14.

³¹² Synek, Jan, *cit. dílo*, s. 121–122.

³¹³ Deníky 1962–1968, s. 525.

dlouhodobý, ale v každém případě se jednalo o určitý projev patologické religiozity, neumožňující zralé vyrovnání se s vlastní hříšností.³¹⁴ V neposlední řadě tento problém signalizuje, že Falerski neměl v tomto životním období buď žádné duchovní vedení nebo nebylo kvalitní.

Zatímco k ritualizovaným náboženským aktivitám byla zapotřebí značná vynalézavost (nevěřící vězni však díky konspiraci občas ani nepostřehli, že se na „cimře“ děje něco souvisejícího s náboženstvím),³¹⁵ příležitost k modlitbám a rozjímání, společným i individuálním³¹⁶ se našla snadněji, což platí i pro období vyšetřování. Někdy se podařilo do věznice či tábora propašovat Bibli či jiné náboženské texty. Některé texty psali sami kněží – mohlo se jednat o formu přípravy ke křtu či „obyčejné“ homilie –, jiné ovšem psali i laici. V případě Františka Falerskiho máme svědecky doložený jeden případ (viz níže), nicméně u aktivního intelektuála můžeme předpokládat, že nebyl první ani poslední.

Záměrnou, ale i spontánní součástí náboženské praxe může být i praxe mystická, tedy praxe přímého kontaktu s Bohem. Pokud nebudeme za mystickou zkušenost považovat pouze hluboké a neobvyklé zážitky, o nichž píše například sv. Jan od Kříže, ale pojmem-li ji naopak v nejširším možném smyslu, avšak při zachování jejího transcendentního rozměru, lze k nim, dle autorčina názoru, v určitých případech zařadit i praxi tzv. duchovního přijímání, kdy k přijímání, tj. požití proměněné hostie, dochází pouze v představě osoby toužící po přijímání Těla Kristova. Tato praxe je u politických vězňů opakovaně doložena a můžeme ji tedy s vyšší mírou pravděpodobnosti předpokládat i u Františka Falerskiho. Někteří vězni také hovořili o pro ně kvalitativně novém prožitku Boží přítomnosti, která jim kupříkladu pomáhala vyrovnat se s pobytem na samotce. Problematickostí verbálního zprostředkování mystické praxe v jakékoliv formě však spočívá v tom, že se jedná o skutečně intimní prožitky, o nichž se obtížně píše – i zdatní jedinci s výbornou vyjadřovací schopností totiž nezřídka postrádají slova, jimiž by mohli popsat své zážitky těm, kteří podobnou zkušenost nemají, nemluvě o riziku, že budou považováni za blázny. V prostředí vězení lidé často neměli jinou příležitost jak prožívat svou spiritualitu, nicméně je spíše méně pravděpodobné, že by osobnost typu Františka

³¹⁴ Srov. Kašparů, Max, *Základy pastorální psychiatrie pro zpovědníky*, Brno 2002, s. 12n. K otázce hříchu z hlediska pastorální psychologie – srov. Cavanagh, Michael E., *The Concept of Sin in Pastoral Counseling*, in: *Pastoral Psychology*, no. 2, vol. 41, 1992, s. 81–87.

³¹⁵ Synek, Jan, *cit. dílo*, s. 116–117, 119.

³¹⁶ Srov. např. Vaško, Václav, *Dům na skále. 3, Církev vězněná*, Kostelní Vydří 2008, s. 200.

Falerskiho o tom hovořila se svými spoluvězni, kteří by mohli jeho eventuelní svědectví předat dál.

Pro tento předpoklad (tedy pro absenci svěřování se spoluvězňům) hovoří deníkový zápis z počátku roku 1962, který je důležitou reflexí způsobu, jakým František Falerski prezentoval víru v Boha ostatním, ale také, jak se vyrovnával se svými vlastními pochybnostmi: „... rozumem dosahujeme jen vysoké pravděpodobnosti [...], protože však k činu, jehož teoretickou základnou je světový názor, je zapotřebí jistoty, té dosahujeme iracionálně, vírou. – Tedy víra, že sv. Tomáš lépe rozuměl filosofii, mne měla k tomu, abych své výhrady proti jeho učení mohl nechat u sebe v naději, že lepším poznáním dojdou stejně odstranění, víra v katolického Boha mi umožnila objektivně jej prezentovat za současného vědomí své subjektivní distance. A konečně, v kriminále jako před ním, smysl pro povinnost vůči druhým. V tom babylonském zmatku bylo přece nutné prezentovat jistotu a spolehlivost a tou jsem posloužil, neotřesený v debatách a nezlomený vůči perzekuci. Ovšemže to také vyhovovalo mé ješitnosti. Stal jsem se rázem veličinou a měl jsem všeobecné uznání a respekt. Ale nebyla to marnivost, z jejíž bašty jsem bojoval své vnější boje. Bylo to všechno, o čemž jsem zde vypsal pár řádek. – Nezapomeňme, že pod touto zdánlivě betonovou krustou hlodal červ nejistot. A vzámahal se pocit strachu, aby se ta pevná krusta někde nezbortila, aby se nerozlil ten temný a žhavý chaos, abych najednou nestál nahý a zranitelný, když bylo třeba být zaštitěn a pevný.“³¹⁷ Rozpor mezi navenek prezentovanou jistotou a vnitřní nejistotou, se kterou se pisatel svěřuje deníku, však vůbec nemusel být známkou odklonu od víry v Boha, neboť to, co se, „halíkovsky“ řečeno, chvělo,³¹⁸ byla zcela jasně pouze neotřesitelnost scholastického názoru. Z tohoto bodu se lze vydat mnoha směry, přičemž jedním z nich je nepochybně ateismus, ale jedním z mnoha dalších je i otevřenost myšlenkám II. vatikánského koncilu či moderní teologii, již v českém prostředí o několik desítek let později představoval Falerskiho spoluvězeň a přítel Josef Zvěřina a řada dalších bývalých spoluvězňů z řad teologů.

O Falerskiho schopnosti prezentovat svou víru velmi autenticky – navzdory uvedeným pochybnostem –, svědčí kupříkladu již zmiňovaný dopis Erika von Bülova, v němž stojí: „Jeho víra, jeho optimismus i temperament byly nějak přetaveny z pojmů do skutečnosti.“³¹⁹ I když tento výrok je zajisté nutné nahlížet prizmatem skutečnosti, že byl

³¹⁷ Deníky 1962–1968, s. 18–19.

³¹⁸ K pojmu „chvění“ srov. Halík, Tomáš, *Co je bez chvění, není pevné*, Praha 2002, passim.

³¹⁹ von Büllow, Erik M. – Holý, Pavel, *cit. dílo*, s. 13–14.

napsaný *ex post* a navíc po Falerskiho smrti a mohl být nadnesený, je v souladu s tím, jak se o něm vyjadřují i jiní spoluvězni. František Falerski ve vězení zřetelně více dával, než přijímal, což platilo i pro oblast spirituální. Vzniká také otázka, zda byl vůči některým svým spoluvězňům v pozici autentického duchovního vůdce pečujícího systematicky o jejich duchovní rozvoj. Jak předešlý, tak tento odstavec tuto možnost otevírají, aniž by dávaly jednoznačnou odpověď.

Nicméně i navenek prezentované jistoty byl František Falerski ochoten se vzdát v případě, že měl možnost hovořit se silnou osobností, jejíž teologické znalosti převyšovaly znalosti jeho. Zjevně to byl případ „*teologických kolokvií*“ s páterem Karlem Pilíkem na dvoře ve Valdicích. Falerski zmiňuje, že v těchto diskusích byl ve „*věčné opozici*“, přičemž P. Pilík mu jednou odpověděl, že: „*Někdy bývají důvody k rozporům s vžitým náboženstvím způsobeny skutečnostmi, které se intelektuálně jen maskují. Někdy na začátku odpadu stojí nějaká třeba erotická aberace...*“³²⁰ Falerski to po letech komentuje jako vtipný postřeh, který obsahuje jistě i leccos pravdivého, takto jednoduché to ale prý nebylo. Vzhledem k tomu, že se z deníkového zápisu o obsahu těchto diskusí nedozvídáme nic bližšího, není možné přiměřenost Falerskiho námitek ani Pilíkovu reakci posoudit.

Zajímavé je, že i přes svou vnější názorovou konformitu s katolickým učením se František Falerski dostal do konfliktu se skupinou spoluvězňů – souvěrců. Došlo k tomu v roce 1955. Podstata sporu není z deníku jasná, ale jednalo se o vězně shromážděné kolem jednoho bývalého vesnického faráře. Na spor, který Františka Falerskiho velmi zasáhl, po letech vzpomíná takto: „*Pracoval jsem tehdy výjimečně na povrchu. Byla zima a sníh. Skupina, jejímž jsem byl členem, pozůstávala z proklamativních katolíků rázu ‚ecclesia pugnans‘. Opřena o posvěcenou hlavu ne snad špatného, ale úzkoprsého duchovního, který zásluhou či spíše vinou kriminálu a nevyzpytatelného pobytu v něm vyměnil obrovskou vesnickou pastoraci za úlohu duchovní opory pro politicky a kulturně ambiciósní ‚katolickou avantgardu‘, osobovala si papežské rozhodování v šíři moderní problematiky, aniž by dorostla jejího prvního poschodí. Záhy, vlastně hned napoprvé jsem se dostal do křížku s tímhle, pro co jsem nemohl najít jiný výraz než ‚fašismus‘, jakkoliv jsem se obával jej jen myslet.*“ Ve vzpomínkách bývalých politických vězňů se většinou setkáváme s vírou jako s něčím, co je obohacovalo, „drželo nad vodou“, o konfliktech mezi vězni samotnými kvůli interpretaci víry máme jen málo informací. Můžeme předpokládat, že se František

³²⁰ Deníky 1962–1968, s. 326–327.

Falerski v tuto chvíli dokázal postavit někomu, kdo byl považován za autoritu, proto, že se v mnoha ohledech stal autoritou sám.

Nebyl to však jediný věroučný problém, kterému František Falerski čelil. V roce 1972 napsal Josef Zvěřina Aleně Falerské: „*Vzpomínám si, že Bonny napsal na L takové krédo či zdůvodnění, proč věří. Mí spolubratři mi to donesli ve strachu, že tam není něco v pořádku, podezírali jej, že je kantovec (on jej skutečně tehdy horlivě četl). Jenže mně se to moc líbilo.*“³²¹ Zvěřina vězně nejmenuje a neuvádí dokonce ani jejich počet, ale jednalo se o muže (dost možná kněze a řeholníky – výraz spolubratři tuto interpretaci umožňuje), jejichž život byl denně vážně ohrožen prací v uranových dolech. Přesto řešili takovou – z hlediska přežití v krutých podmínkách – banalitu konzultací s autoritou a nikoliv diskusí přímo s autorem textu. Pro upřesnění dodejme, že tuto vzpomínku psal Zvěřina s více než patnáctiletým odstupem (Falerski byl od roku 1956 v pevné věznici ve Valdicích) a je teoreticky možné, že si celou událost špatně pamatoval. Ovšem vzhledem ke Zvěřinově známé dobromyslnosti je spíše pravděpodobné, že situaci vylíčil méně dramaticky, než jak se ve skutečnosti odehrála. To, zda František Falerski byl kantovec či nikoliv, nemohlo mít na každodenní život spoluvězňů žádný vliv. Jediné riziko, kterému byli potenciálně vystaveni, spočívalo ve sdílení omezeného prostoru s někým, kdo má jiný názor než oni, resp. někým, jehož názory nejsou zcela v souladu s učením římskokatolické církve. Mohlo se jednat o vězně, kterým absence změny či jinakosti pomáhala získat kýžený pocit jistoty, nicméně nelze vyloučit ani určité rysy fundamentalistického myšlení.

Popsané „podezření“ poměrně ostře kontrastuje se vzpomínkami některých bývalých politických vězňů z řad kněží, kteří zdůrazňují, že ve vězení mnozí kněží docenili význam ekumenismu a dospěli k přesvědčení o nutnosti provedení řady změn, z nichž mnohé k jejich radostnému překvapení po návratu na svobodu začal zavádět II. vatikánský koncil. Buď se jednalo o postoje a názory méně rozšířené, než se lidem jako Josef Zvěřina či Oto Mádr zdálo, nebo byla zjevná netolerance ve Falerskiho případě onou pověstnou výjimkou, která potvrzuje pravidlo. V každém případě však musíme připustit, že život ve vězení byl pro přemýšlivé jedince náročný i mezi „svými“ a že vztahy mezi politickými vězni nebyly vždy tak dobré, jak bývají po letech líčeny.³²²

³²¹ Dopis Josefa Zvěřiny Aleně Falerské ze dne 9. 4. 1972.

³²² O podobné situaci, v níž se ocitl František Falerski, hovoří i jezuita P. Jan Rybář SJ. Vzpomíná, že ve vězení se vyprávělo o tom, jak Antonín Mandl sloužil pro lidi pokřtěné ve vězení mši v češtině. Okamžitě se

Falerskiho náboženského přesvědčení v době věznění tedy bylo – minimálně z pohledu zevnějšku – značně vypjaté a nesporně nepřehlédnutelné, o čemž svědčí již zmiňovaná poznámka z vězeňského osobního spisu o jeho údajném kněžství, stejně jako jeho deník.³²³ Obojí však dokládá intenzitu prezentace víry, ale nikoliv její vnitřní prožitek či vývoj.

Třebaže paní Falerská opakovaně žádala prezidenta republiky o milost pro svého syna, byl František Falerski propuštěn na základě milosti udělené krajským soudem 21. října 1959. Soudní přelíčení se konalo v prostorách valdické věznice a František Falerski byl propuštěn prakticky okamžitě (v řádu hodin) po obdržení milosti.

František Falerski, skaut a člověk věřící v Boha, byl zvyklý na sebe, stejně jako na osoby, za které cítil odpovědnost, klást vysoké nároky. Je více než pravděpodobné, že to byl právě tento přístup a z něho vyplývající odolnost, které mu pomohly v relativním fyzickém a duševním zdraví přežít deset let komunistického kriminálu a ještě povzbuzovat své okolí. Jen těžko lze hovořit o seberealizaci v těžkém vězení, protože se vždy jednalo o „z nouze cnost“, nicméně výjimečná pozice, jíž se po zásluze těšil, Františku Falerskimu určité uspokojení přinášela.

3.3 Vzlety a pády Aleny Falerské (1948–1959)

Na počátku roku 1948 stála Alena Sedmíková na prahu dospělého života. Od malička byla vychovávána tak, aby považovala za samozřejmé, že bude studovat vysokou školu a pracovat v oboru, který si sama zvolí. Třebaže její matku bychom – navzdory veřejným aktivitám – zřejmě nemohli označit za plně emancipovanou ani v době po roce 1945, nikdy se proti tomu, aby její dcera byla vychována ve vzdělanou a emancipovanou ženu nestavěla, ba naopak tuto výchovu podporovala a s Aleninou touhou po seberealizaci a úspěchu neměla sebemenší problém.

prý našli jedinci, kteří to vše nahlásili jednomu z vězněných biskupů s tím, že se jedná o těžký hřích (byli prý „odbytí“ s tím, že když to dělá A. Mandl, něco na tom bude). Z hlediska hodnověrnosti se však jedná o svědectví, které je možné relativně snadno zpochybnit – P. Rybář hovoří o tom, co slyšel na počátku 60. let ve vězení a co se mělo odehrát v době, kdy sám ještě ve vězení nebyl – viz Rybář, Jan – Beránek, Josef, *Deník venkovského faráře*, Praha 2016, s. 46–47.

³²³ Srov. NA, fond Státní soud, osobní spis Františka Falerskiho, neroztříděno a Deníky 1962–1968, s. 288.

Z opojení komunistickou ideologií vystřízlivěla Alena velmi rychle – již v září roku 1949 byl zatčen rodinný přítel ing. Karel Lariš. O rok později byl státním soudem odsouzen za údajnou špionáž k pětadvaceti letům těžkého žaláře.³²⁴ Deníkový zápis s touto informací je předposledním zápisem v deníku, který si Alena vedla od ledna roku 1948. Poslední zápis z února 1955 obsahuje slova: „*Ze všech věcí, které jsem kdy v životě provedla, hanbím se ze všeho nejvíc za svůj vstup do strany.*“ V té době však už byla ze strany vyškrtuta. Stalo se tak rozhodnutím fakultní organizace KSČ v roce 1952 údajně proto, že – jak uvádí se svým již zmíněným životopise – dávala přednost osobním záležitostem před prací ve straně.³²⁵ O řadu let později hovoří o tom, že se jí stranu podařilo opustit za značně šťastných okolností.³²⁶ I když pro to chybějí explicitní důkazy, je ve světle právě řečeného spíše pravděpodobné, že o opuštění komunistické strany nějakým způsobem usilovala, byť její možnosti byly velmi omezené (nemluvě o následcích, které to mohlo přinést).

V souvislosti s vnitřním odmítnutím komunistické ideologie může souviset i Alenin křest v církvi římskokatolické, ke kterému došlo krátce po roce 1951.³²⁷ Přímou reflexi/odůvodnění tohoto kroku od samotné konvertitky nemáme. Podle všeho se však praktikující katoličkou nestala – její korespondence z 50. a 60. let, vzpomínky její neteře MUDr. Jany Žmolíkové, která s ní žila v jedné domácnosti, ale ani deníky jejího druhého manžela Františka Falerskiho nic podobného nenaznačují (výjimku představuje svatební obřad manželů Falerských, který se konal na úřadě i v kostele). Určité niterné obrácení k Bohu, které se svým okolím nesdílela, samozřejmě vyloučit nelze, ale neodpovídá to jejímu naturelu.

Alena, která práva studovala od podzimu 1949, nebyla nikterak vynikající studentka, což ovšem neznamená, že dobu svých vysokoškolských studií nevyužila k intenzivnímu sebevzdělávání.³²⁸ Paní Sedmíková se v této době rozhodla organizovat pravidelná setkání s některými Aleninými blízkými spolužáky z fakulty: Ladislavem Pachlem, Bohuslavem Rejmanem a Vladimírem Fišerou. Jednalo se vlastně o diskuzní kroužek – jeden

³²⁴ ABS, vyšetřovací spis arch. č. V-5443 MV; v monografii *Tři životy. František Falerski – skaut, politický vězeň a osobnost K 231* uvádí autorka v této souvislosti na str. 96 jméno ing. Karel Lariš, přičemž v poznámce je uvedeno, že v ABS se nepodařilo tyto informace ověřit. Problém byl způsoben tím, že jméno špatně přečetla a vznesla dotaz na ing. Lariše a nikoliv ing. Lariše, jehož vyšetřovací spis se v ABS dochoval.

³²⁵ Profesní životopis Aleny Sedmíkové, ANM, fond František Falerski, inv. č. 218.

³²⁶ Koncept dopisu neznámému profesorovi, ANM, fond František Falerski, inv. č. 267.

³²⁷ Dopis Františku Tomáškoví ze dne 5. 10. 1971, ANM, fond František Falerski, inv. č. 259.

³²⁸ Profesní životopis Aleny Sedmíkové, ANM, fond František Falerski, inv. č. 218; AUK, fond PF UK, osobní studentská složka A. Sedmíkové, č. k. 169.

z účastníků vždy navrhl určité téma (politické, kulturní, jiné...) a předložil ho ke schválení svým kolegům. Zvolené téma potom na dalším setkání odpřednášel a následovala diskuze. Účastníci si tak nejen rozšiřovali obzory, ale také kultivovali schopnost diskutovat. Vzhledem k tomu, že dcera paní Sedmíkové Jiřina a její manžel, kteří s ní původně žili v jednom bytě, pobývali v té době ve Stockholmu, kam byl František Vítků vyslán ministerstvem zahraničí, nehrozilo, že dojde mezi studenty a Františkem Vítků k rozporům (tak jako tomu dříve bývalo mezi ním a paní Sedmíkovou). I když se nejednalo o vysloveně konspirativní setkání, nikdo z dalších spolužáků z fakulty o něm nevěděl. Alena se projevovala jako inteligentní diskutérka a její dva kolegové jí věřili, i když samozřejmě věděli, že před svým vystřízlivěním původně vstoupila do KSČ.³²⁹ Jednoho z účastníků však potkala ještě během studií tragédie – 16. ledna 1953 byl z politických důvodů zatčen a posléze odsouzen Bohuslav Rejman, avšak nikoliv pro aktivity, jichž se účastnil u Sedmíků (zbylí účastníci setkání nebyli v této souvislosti ani vyslýcháni).³³⁰ V souvislosti s Alenou a Ladislavem Pachlem doktor Fišera také uvedl, že spolu chodili, ale po studiích se nakonec nevezali. Důvod mu není znám.

Alena Sedmíková využila na konci studií situaci a složila současně se státnicemi i rigorózní zkoušku, takže po čtyřech letech studia získala titul JUDr.³³¹ Po promoci nastoupila na umístěnku u Krajské soudní správy v Praze jako auskultantka na prokuratuře a u soudu.³³² Poněkud překvapující skutečnost, že žena s jejím profesním životopisem, mohla pracovat u soudu, vysvětluje doktor Fišera tím, že se režim za každou cenu snažil dostat na soudy pracovníky, kteří prošli novou socialistickou vysokoškolskou přípravou.³³³ Nemáme žádné zprávy o tom, jak se novopečená doktorka práv cítila na svém pracovišti a jak se jí dařilo, nicméně justiční zkoušku složila úspěšně a potom působila několik měsíců na obvodní prokuratuře v Praze. V létě roku 1955 měla být jmenována na prokuraturu do karlovarského kraje, což odmítla, protože – jak oficiálně tvrdila – měla nemocnou matku a chtěla se vdávat. Protože nemohla být jako svobodná a

³²⁹ Rozhovor s JUDr. Vladimírem Fišerou uskutečněný 19. 12. 2017 a celá řada rozhovorů s MUDr. Janou Žmolíkovou vedených v letech 2011–2017.

³³⁰ Rejman, Bohuslav, *Vzpomínky byvšího člověka č. 2090 Bohuslava Rejmana*, Vysoké Mýto 2006, s. 9–10; rozhovor s JUDr. Vladimírem Fišerou uskutečněný 19. 12. 2017.

³³¹ AUK, fond PF UK, rigorózní protokoly, rigorózní protokol č. XXXVI.

³³² Profesní životopis Aleny Sedmíkové, ANM, fond František Falerski, inv. č. 218; „Auskultant“ (později „justiční čekatel“) byl absolvent právnické fakulty připravující se na složení justiční zkoušky.

³³³ JUDr. Vladimír Fišera tento trend dokládá i na svém vlastním příkladě: třebaže se během studia důsledně připravoval na práci v bankovním sektoru, snažila se ho škola opakovaně umístit na soudní pracoviště.

bezdětná žena jmenována do Prahy, podala výpověď.³³⁴ Do jaké míry se toto tvrzení shoduje s pravdou, nelze pro nedostatek pramenů říci, nicméně první doklad o známosti s Jiřím Řehákem je až z roku 1956.³³⁵ Od června roku 1955 pracovala Alena Sedmíková v dopravním oddělení podniku zahraničního obchodu Metalimex, nejprve jako kalkulanka, později jako provozní referentka zpracovávající vývozní zásilky po dopravní stránce.³³⁶ Zda jí tato práce přestala bavit až po určité době či zda tomu tak bylo od samého počátku, není zřejmé. V každém případě již na konci léta 1956 uvažovala o povolání kustodky kdesi v jihočeském kraji.³³⁷ Nakonec působila v Metalimexu až do roku 1959 nebo 1960. V říjnu roku 1960 nastoupila jako podniková právnička do družstva Drupol.³³⁸ Tato práce, byť nenabízela společenskou prestiž, ji uspokojovala – byla samostatná, přiměřeně náročná a někdy jí poskytovala až překvapivý manévrovací prostor: kupříkladu syn jednoho výše postaveného kolegy způsobil spolu s ostatními opraváři televizorů značné manko. Paní Alena našla cestu, jak dotyčného z problému „dostat“, ale nebyla si jistá tím, zda ji chce použít, protože „nemá totiž toho junáka v lásce a soudí, že by nebylo od místa, trochu jej vykoupat“, jak si poznamenal do deníku v roce 1962 František Falerski.³³⁹ Nevíme, jak celý případ skončil, ale naznačuje asertivitu, s níž paní Alena svou práci zřejmě vykonávala.

Alena Sedmíková uzavřela v roce 1957 civilní sňatek s Jiřím Řehákem, bývalým politickým vězněm, který byl, podobně jako František Falerski, odsouzen v procesu Skálová a spol., ale „pouze“ na pět let. Způsob sňatku potvrzuje výše uvedený předpoklad, že Alena Sedmíková nebyla praktikující katoličkou. V opačném případě by se zřejmě jen těžko vzdávala vzájemného udělení svátosti manželství v kostele. V roce 1956 Alena v souvislosti s Jiřím Řehákem píše své matce: „... ale já ted' začínám nový život – než se mi to zase zvoře, protože skoro ani nechci věřit, že by všechno mohlo být tak krásné, jak se to ukazuje.“ I v dalším odstavci odkazuje na těžké období, aniž by bylo možné jakkoliv odvodit, o jakého muže se jednalo.³⁴⁰ Vztah s Jiřím Řehákem je prvním, o němž existují určitější informace. Alena byla velmi šťastná a z jejího dopisu matce zamilovanost doslova

³³⁴ Profesní životopis Aleny Sedmíkové, ANM, fond František Falerski, inv. č. 218.

³³⁵ Dopis Aleny Sedmíkové Růženě Sedmíkové ze dne 13. 8. 1956.

³³⁶ Profesní životopis Aleny Sedmíkové, ANM, fond František Falerski, inv. č. 218.

³³⁷ Dopis Aleny Sedmíkové Růženě Sedmíkové ze dne 13. 8. 1956.

³³⁸ Profesní životopis Aleny Falerské z roku 1990 uvádí, že paní Alena pracovala v Metalimexu do roku 1959 a v Drupolu byla členem od roku 1960. Údaje dochované v Drupolu uvádí, že pro družstvo pracovala od 1. 10. 1960. Pokud se nejedná o chybu způsobenou třicetiletým odstupem od nástupu do Drupolu, nevíme, čím se paní Alena v době mezi zaměstnáním v Metalimexu a Drupolu zabývala.

³³⁹ Deníky 1962–1968, s. 140.

³⁴⁰ Dopis Aleny Sedmíkové Růženě Sedmíkové ze dne 13. 8. 1956.

čiší. Její nastávající byl velmi elegantní, uměl se výborně chovat a zřejmě, co se vztahů se ženami týče, byl i přiměřeně zkušený.³⁴¹ Naopak Alena již v té době měla ve svém chování řadu mužských rysů, které se s věkem spíše prohlubovaly. Po svatbě žili manželé Řehákoví v bytě s paní Sedmíkovou a její vnučkou Janou, protože manželé Vítků opět odjeli do ciziny – tentokrát do Finska.

Jiří Řehák, z politických důvodů nedostudovaný vysokoškolák a redaktor v národním podniku Turista, se ocitl v bytě, který mu nepatřil a v prostředí dvou silných žen, které nepotřebovaly muže živitele, ani ochránitele – celé roky se o sebe úspěšně staraly samy. Paní Alena nikdy neprezentovala touhu po silném muži, o kterého by se mohla opřít atd. I když to mělo své výhody (Jiří Řehák například rád jezdil manželčíným automobilem, který si za své peníze pořídila), musela být pro něj tato situace obtížná. Nejen že se k němu obě ženy nechovaly jako k hlavě rodiny (což byl model, který vysoce pravděpodobně znal z domova),³⁴² ale byl jim oběma v jistém smyslu podřízen – nebydlel „ve svém“ a jeho manželka byla pracovně a ekonomicky úspěšnější než on. Současně dodejme, že vztahy Aleny s matkou už byly řadu let velmi dobré, takže sdílení jednoho bytu pro ni nepředstavovalo problém a novomanželka neměla důvod hledat jiné řešení bytové situace.

Není známo, jaké měli manželé společné zájmy, ani zda a jak paní Alena sdílela zájem svého manžela o unitáře – údajně byl aktivním členem.³⁴³ I na základě této skutečnosti je spíše pravděpodobné, že paní Alena byla katolička pouze formální – učení unitářů se totiž natolik liší od učení římskokatolické církve, že by mohlo být zdrojem vzájemného neladu, pokud by svou víru upřímně praktikovali oba manželé. Dopis, který měla paní Alena potřebu napsat po rozvodu svému prvnímu manželovi, však v seznamu výtek rozmíšky způsobené velmi odlišnými vírami nezmiňuje.³⁴⁴ Ostatně i samotná ochota rozvést se naznačuje u paní Aleny jiné než katolické standardy. Skutečně praktikující katolíci mívají problém i s rozvody sňatků uzavřených pouze civilně.

Manželé Řehákoví neměli děti a pokud to nebylo z důvodů zdravotních na straně paní Aleny, byla to ona, kdo děti nechtěl, což Jiřímu Řehákoví zřejmě vadilo.³⁴⁵ Nenaplněné rodičovství bývá důvodem k rozvodu. Zda toto citlivé téma bylo i jedním

³⁴¹ Deníky 1962–1968, s. 11.

³⁴² Dopis Aleny Řehákové Jiřímu Řehákoví, ANM, fond František Falerski, inv. č. 237.

³⁴³ Deníky 1962–1968, s. 502.

³⁴⁴ Dopis Aleny Řehákové Jiřímu Řehákoví, ANM, fond František Falerski, inv. č. 237.

³⁴⁵ Jiří Řehák se v druhém manželství potomka dočkal.

z důvodů k rozvodu manželů Řehákových, zůstává otázkou. V návrhu na zrušení manželství rozvodem je sice uvedeno, že paní Alena děti nechtěla, ale mohlo se jednat o důvod smyšlený, který měl rozvod usnadnit.³⁴⁶ Pro nechuť paní Aleny k mateřství hovoří spíše to, že dochované ego-prameny nikdy neobsahují stížnosti nad tím, že se jí nedaří mít děti a, později, ani lítost, že je nemá.

3.4 Cesta do manželství a manželský život (1959–1969)

František Falerski se vrátil z vězení 21. října 1959.³⁴⁷ Před opuštěním věznice musel jako všichni vězni podepsat na propouštěcím lístku tzv. „Prohlášení“ tohoto znění: *„Prohlašuji, že po svém propuštění z výkonu trestu zachovám naprostou mlčenlivost o všem, co jsem se během svého výkonu trestu dozvěděl. Jsem si vědom toho, že všechny moje poznatky během výkonu trestu získané jsou součástí státního tajemství a že se vystavím trestnímu stíhání pro protistátní čin, kdybych tento slib mlčenlivosti jakkoliv porušil.“*³⁴⁸ Tento krátký text dává tušit, že kromě přirozeného ostychu, který mužům (nejen) Falerskiho generace nedovolil hovořit o prožitém utrpení, mohlo mít vliv na neochotu hovořit o prožitcích z vězení i vědomí možného postihu.

Po propuštění se František Falerski rychle zotavoval a měl dobrý pocit z toho, jak se obléká a zejména, jak se svým projevem prezentuje svým přátelům a jejich rodinám. Předcházela ho pověst hrdiny, což mu návrat ulehčovalo. Mezi prvními, s nimiž se v prvních dnech na svobodě setkal, byli samozřejmě bývalí spoluvězni.³⁴⁹ Navštívil také Vladislava Klenera, svého velkého přítele, který v té době pracoval ve Lnářích u Blatné. Návštěva ve Lnářích prý byla první Falerskiho cestou za Prahu. Další z cest mimo Prahu uskutečněná v řádu týdnů po propuštění vedla za příbuznými Falerskiho spoluvězňů. Na této cestě jej doprovázel a vozil bývalý družinový rádce „Čtyřky“ Pavel Mikovec. Třebaže v důsledku přijímání lepší stravy přibíral František Falerski na váze a vypadal tedy lépe, po

³⁴⁶ ANM, fond František Falerski, inv. č. 219.

³⁴⁷ Na obálce, v níž je vložen dopis Františka Falerského rodičům, který je datovaný 18. 10. 1959, je rukou paní Falerské napsáno toto: *„došel 26./10. 59, odp. žádná, Ferryček přišel sám 21. X. 59“*, ANM, fond František Falerski, inv. č. 385.

³⁴⁸ NA, fond Správa sboru nápravné výchovy, osobní spis – František Falerski, nezpracováno.

³⁴⁹ Deníky 1962–1968, na s. 8 František Falerski vzpomíná na to, jak byl dva dny po návratu na návštěvě u Závěše Bozděcha, kde jej vyhledal Jiří Řehák. Paní Zora Dvořáková v telefonickém rozhovoru zmínila večeři v restauraci na konci roku 1959, jíž se mimo jiné zúčastnil František Falerski a další již propuštění spoluvězni.

stránce zdravotní na tom byl špatně. Byl uznán neschopným výkonu vojenské služby³⁵⁰ a měl velmi nemocné dutiny. S touto chorobou byl i hospitalizován a hrozila mu operace.³⁵¹

Život Františka Falerskiho po návratu z vězení ovlivňovala rodina, práce, přátelé, potřeba dát svému životu intelektuální rozměr a touha nalézt svůj velký úkol, který by dával jeho životu smysl. Současně nejsme ani náznakem schopni stanovit, jakým způsobem se vyvíjel jeho duchovní život. Vzhledem k tomu, že se jednalo o katolíka praktikujícího i v nesmírně obtížných podmínkách a s rizikem potrestání, chybí nám tak skutečně podstatná informace. Nevíme, jakým způsobem se přechod od minimalizované praxe založené na důrazu na to nejpodstatnější, transformoval do běžné, z nemalé části přesně ritualizované laické předkoncilní praxe. Přesněji řečeno, nevíme, zda se tento přechod vůbec uskutečnil. Ze skutečnosti, že deníkový popis jeho života po propuštění tuto informaci neobsahuje, mnoho odvodit nelze. Jak již bylo zmíněno, prvotním důvodem k psaní deníku nebylo pečlivé zaznamenání každodenních aktivit, ale snaha vyrovnat se s bolestivým vztahovým problémem (viz níže). Jinými slovy, zápisy vztahující se k období prvních měsíců po návratu, provedené *ex post* po více než roce, nejsou (přiznaně!) ani vedeny snahou o co nejkomplexnější popis událostí. Můžeme však předpokládat, že o většině organizačních změn, které se týkaly života církve (zrušení církevního školství, tristní situace s obsazením biskupských stolců apod.), byl František Falerski podrobně zpraven ještě ve vězení. Novou zkušenost mu nicméně mohli přivodit četní laici i příslušníci kléru svou ustrašeností (občas doprovázenou otevřenou spoluprací s režimem), která se na dlouhé roky stala průvodním jevem (nejen) duchovního života mnohých z nich.

V období krátce po návratu se František Falerski poznal i se svou budoucí ženou Alenou, tehdy ještě Řehákovou. V deníkovém zápisu pořízeném v lednu 1962 líčí Falerski manželku svého bývalého spoluvězně takto: *Vtom přišla, v černé sukni a červené bluze s nějakými korály na krku, veliká, neobyčejně silná až tlustá, s černými bohatými vlasy, trochu hřmotná, typ nehezké intelektuálky. [...] První dojem byl, pamatuji se dobře, ohromující. Když vešla, jako by vyplňovala náhle celý prostor, jen nevelmi osvětlovaný nějakou stojací lampou. „No tohle“, tento vulgární výraz pro nepochopitelnost, je nejpřiléhavějším vyjádřením toho, co jsem pocítil. Nepřišlo s ní rozhodně vůbec nic*

³⁵⁰ ANM, fond František Falerski, inv. č. 9.

³⁵¹ Rozhovory s Pavlem Mikovcem na jaře 2012. František Falerski měl prý dlouhodobě nemocné dutiny od práce s pneumatickými nástroji, které používal při fárání v dole. Pobyt v nemocnici kvůli problémům s dutinami zmiňuje v deníku i sám Falerski.

teplého, nic ani lidského, vzdor tomu, že mi darovala jakýsi americký lulkový tabák. Jenom jakési ohromení mne naplňovalo. [...] „Tohle že ti bylo třeba“, pomyslíl jsem si na adresu Jiřího a tu ve mně vyklíčilo podezření, že tak hezký člověk s tak dobrým a lze říci s vybroušeným chováním si asi bral toho nehorázného, ano to je ten správný termín, toto nehorázného a neženského stvoření asi pro něco jiného, než pro ni samu. Přece Jiří, elegán se světáckými sklony, representant, milostně už před krim. tolikrát vyzkoušený a teď tohle! [...] To všechno jsem cítil a ještě také, že tuhle ženu bych si rozhodně nemohl pro sebe vybrat, ještě tak bych ji mohl litovat. [...] A ještě jsem cítil, že vedle téhle robustní a jistě rázného, řekl bych řízného, ženy, je Jiří při veškeré své eleganci, kterou její neelegance ještě zvyšovala, trochu malý, že pro něj jaksi v pokoji, kde jsme seděli, není dost místa, že vůbec nikde, kde je ona, nemůže být pro nikoho místa. A pamatuji si, že jsem pocítil hned tehdy touhu, posadit se proti ní, pochopil jsem, že je to jakýsi balvan v mé cestě, že moje cesta dopředu vede přes něj, že nelze obejít. Že i mne musí být v pokoji, kde jsme, vidět a pocítit. Takové tedy bylo naše seznámení.³⁵² Třebaže skutečnost, že se jedná o dojem zaznamenaný *ex post*, snižuje jeho autenticitu, lze si jen stěží představit, že by se radikálně lišil od dojmu původního – nebyl k tomu důvod. Navíc paní Alena takto skutečně na řadu lidí působila. Podruhé se František Falerski s paní Alenou setkal na Silvestra roku 1959, který se slavil v domě paní Sedmíkové, kde tehdy mladí manželé Řehákovi, jak již bylo řečeno, bydleli. Oslava se příliš nepovedla, Falerski ji popsal jako povrchní, dokonce se s Alenou poněkud nepohodl. Rozhodně neměl v úmyslu v návštěvách manželů pokračovat.³⁵³

Vrůstání Františka Falerskiho do nového života probíhalo na několika rovinách. Oba své rodiče zastihl ještě naživu a mohl se k nim i nastěhovat.³⁵⁴ Tatínek však byl nemocný, byť zpočátku nikoliv ve stavu, který by mu neumožňoval vést vcelku běžný život důchodce jeho věku. Soužití však nebylo bez komplikací. Mezi manžely Falerskými a jejich synem panovalo cosi, co bychom mohli nazvat intelektuální propastí, a František Falerski starší také trpěl postupující sklerózou, což čím dál tím silněji ovlivňovalo běžný chod rodiny. Navíc zde byla nezhojená rána, kterou syn způsobil svým rodičům tím, že byl uvězněný – v myslích rodičů se podle všeho dlouhé roky mísila bolest se vztekem, o čemž

³⁵² Deníky 1962–1968, s. 9–11.

³⁵³ Deníky 1962–1968, s. 11–13.

³⁵⁴ Soužití rodičů s dospělým dítětem (eventuelně i s jeho/její partnerem/kou a dětmi) bylo na přelomu 50. a 60. let (ale *de facto* až do roku 1989) kvůli nedostatku bytů poměrně běžné – nejednalo se tedy ze strany rodičů o nějakou zvláštní oběť. Falerski se záhy po synově návratu z vězení přestěhovali z menšího bytu na náměstí A. V. Suvorova (dnes Bachmačském náměstí) do ulice Nad Panenskou 10.

svědčí některé deníkové zápisy. František Falerski doufal, že bude moci rodičům dlouhé odloučení vynahradit a měl radost, když měl pocit, že se to daří, ale skutečnost byla příliš komplikovaná, než aby bylo možné tohoto cíle dosáhnout stabilně. V květnu 1962 popisuje situaci, kdy jeho rodiče byli i jeho zásluhou viditelně spokojeni a kdy si četl Nietzscheho, který mu poskytoval „*hojivý prostředek*“ na jeho „*četné duchovní rány*“. O něco níže ještě dodává, že po dlouhé době pocítil „*mír duše*“.³⁵⁵ Proč hovoří o ranách duchovních a nikoliv emocionálních, nevíme. Nicméně jak ještě uvidíme, zřejmě úzce souvisely se stavem jeho psychiky a vzájemně se podmiňovaly. František Falerski v deníku také velmi podrobně popisuje poslední dny svého otce, které mimo jiné poznamenal otcův výrok pronesený během jedné z posledních návštěv v nemocnici: „*A dále rány ještě mnohem silnější: ,Ty, [...] ty kdybys byl poslušný, tak jsi mohl dostudovat a mohls dnes být akademikem, takhle nejsi nic. A těch strašných deset let, ty mne zabily, ta leta, kdy jsi byl pryč.*“³⁵⁶ Otcova výčitka syna velmi mrzela, protože otec zemřel, aniž by mezi nimi došlo k usmíření, avšak – zdá se – nevyvolala v synovi lítost nad rozhodnutím, které vedlo k dlouholetému žaláři.

František Falerski pracoval od svého návratu z vězení do roku 1966 jako soustružník v pražském podniku Aritma. Práce ho netěšila, unavovala a frustrovala – po letech manuální práce ve vězení nenastala po pracovní stránce žádná úleva. Navíc se považoval za nešikovného a měl prý malé výdělky. V této době přemýšlel v souvislosti s tím, jak se oblékat, o vlastní identitě: „*...nejsem dělník, jsem dělníkem (z dopuštění božího)*“.³⁵⁷ Těžko hledat verbálně pregnantnější vyjádření skutečnosti, že pracoval v povolání, jež mu bylo cizí. Přesto se snažil nějakým způsobem s tímto zaměstnáním vyrovnat. Svědčí o tom několik obsahově podobných zápisů; první zmínka je z 2. ledna roku 1963: „*Chlebové práci se věnovat s pozorností, vylučující šlendrián, vzít ji za svou a dát jí všechno to, co potřebuje, aby mně mohla dát tu jistou míru zadostiučnění, kterou dát může. Naučit se nové pokoře: cokoliv dělám, to si zaslouží, aby bylo dobře děláno, protože je souměrností vytvářené harmonie.*“³⁵⁸ Přčetné deníkové zápisy dokládají, že proklamovaného cíle nedosáhl – především ji, nikoliv překvapivě, nedokázal vzít za svou. Pro vytvoření celkového obrazu o zaměstnání v Aritmě je však třeba říci, že byl v práci svými kolegy,

³⁵⁵ Deníky 1962–1968, s.161–162.

³⁵⁶ Deníky 1962–1968, s. 222–223; František Falerski starší zemřel 31. 5. 1962.

³⁵⁷ Deníky 1962–1968, s. 480.

³⁵⁸ Deníky 1962–1968, s. 388.

kteří věděli, že se jedná o bývalého politického vězně, hluboce respektován.³⁵⁹ – Václav Vaško, politický vězeň a spolupracovník z Aritmy, ve své knize „*Ne vším jsem byl rád*“ také vzpomíná: „*Dívat se na jeho ruce, úsporné pohyby a eleganci, s níž opracovával kov, byl estetický zážitek.*“³⁶⁰

František Falerski se rovněž vrátil mezi své přátele – především bývalé spoluvězně (a nyní i jejich partnerky), ale také „své“ skauty. Při kontaktu s nimi podle všeho sehrála velkou roli Falerskiho pověst hrdiny a morální autority, kterou si vysloužil ve vězení, a zpočátku se zdálo, že tato pověst mu bude v tomto prostředí ku pomoci. Pro mnoho, možná pro většinu svých přátel, byl František Falerski autoritou v řadě ohledů. Skutečně se k němu obraceli o radu i v oblastech, s nimiž neměl žádné zkušenosti, a on jim sebevědomě radil, nebo v některých případech spíše „kázal“. Zajímavé jsou deníkové pasáže, kde zkušenější a zralejší František Falerski reflektuje dřívější situace, kdy se stavěl do role rádce a mentora, a přiznává, že se mýlil.³⁶¹ V určitý moment „kázání“ poměrně jednoduchých pravd, které byly opodstatněné ve skautském oddíle a nezbytné ve vězení, opouští a nabízí rady postavené na pokusu o syntézu filosofie, teologie a psychologie. Tento přístup, který v normální demokratické společnosti druhé poloviny 20. století nabízela ve formě přednášek, článků a publikací řada kvalitních kněží a teologů, byl v Československu v 60. letech na veřejné úrovni téměř nemyslitelný, a to navzdory politickému uvolňování. Z tohoto důvodu je škoda, že k těmto Falerskiho názorům existují jen nečetné prameny.³⁶²

Po manželově smrti si paní Alena zaznamenala do deníku, že lidé, kteří se dříve obraceli na Františka Falerskiho, se nyní obracejí na ni – tak silnou potřebu opory ze strany Františka Falerskiho měli lidé, kteří ho obklopovali.³⁶³ A přitom se nejednalo o ty, kteří by měli více problémů než on. Pro pamětníky je typický naprostý údiv nad partnerskými a

³⁵⁹ Rozhovor s Mgr. Markem Světlíkem vedený 24. 5. 2016.

³⁶⁰ Vaško, Václav, *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří 2001, s. 265.

³⁶¹ Je překvapivé, že většina Falerskiho přátel a příbuzných, s nimiž bylo možné vést rozhovor, nebyla schopná vysvětlit, proč tak velmi důvěřovali jeho úsudku i v oblastech nespádajících do jeho odbornosti.

³⁶² Srov. např. neodeslaný dopis Janu Horkému, ANM, fond František Falerski, inv. č. 53; František Falerski si na rozdíl od své manželky koncepty vlastních dopisů neschovával, takže na jejich obsah můžeme obvykle usuzovat jen z dochovaných odpovědí jeho přátel.

³⁶³ Srov. deník Aleny Falerské vedený v letech 1964–1970 (dále citováno jako „Deník A. Falerské 1964–1970“), zápis ze dne 25. 4. 1970; Určitou indicii tohoto jednání nalezneme i v kondolenčním dopise Marka Světlíka – ANM, fond František Falerski, inv. č. 274.

psychickými problémy Františka Falerskiho – neměli o nich, ostatně stejně jako jeho žena, ani ponětí.³⁶⁴

Právě v tomto prostředí „Falerskiho“ skautů, bývalých vězňů a jiných přátel pokračovalo pěstování toho, co sám František Falerski nazval „mýtem Bonny“. Tento mýtus o vynikajícím a charakterním člověku vznikl již ve skautském období a během věznění a po návratu z něj byl dále živen a rozvíjen. Vzniká otázka, do jaké míry se na něm podílel sám František Falerski svojí ctižádostivostí a autokratickými sklony, a do jaké míry pouze reagoval na očekávání a požadavky okolí, jež potřebovalo svého hrdinu, někoho, kdo jim bude oporou a bude schopen řešit jejich morální a jiná dilemata.

Falerskiho vztahy s některými bývalými vězni byly narušeny ve chvíli, kdy navázal poměr s Alenou Řehákovou. Fratišek Falerski dokázal působit na lidi a byl si toho vědom. Zájem, který o něj projevovaly manželky jeho spoluvězňů a nejen ony, mu neušel a těšil ho. Podcenil však jejich očekávání a věřil, že nedopustí nic, co by překračovalo společensky přijatelné meze. Věřil, že společné aktivity spočívající například v návštěvách výstav se svolením manžela nevyústí ve vzájemné sblížení apod. Pravděpodobně pod vlivem světa, kde bylo „dobré“ a „špatné“ dobře pojmenovatelné a rozlišitelné, nebyl zvyklý předpokládat a následně se i postavit k oněm vztahovým situacím, kdy každé řešení někomu ublíží a není tedy, přísně vzato, čestné. Manželky kamarádů odmítl několikrát, přičemž v jednom případě mělo toto odmítnutí vážný následek – zamilovaná žena skončila u psychiatra. Téměř komicky působí v této souvislosti Falerskiho deníkové zápisy, v nichž píše, že se snažil na dotyčné manželky kladně působit.³⁶⁵

František Falerski byl zvyklý určovat si výchovné cíle u skautů na svobodě i ve vězení, jeho snahy o působení na vztahy přátel však musely končit nezdarem. Do jaké míry se o to opravdu pokoušel a do jaké si spíše něco namlouval, aby si omluvil kontakty na hranici mezi přátelstvím a flirtem, těžko říci. Nicméně tento svůj omyl později nahlédl, o čemž svědčí i deníkový záznam z doby, kdy už byl ženatý. Eskapády z tohoto období výborně dokládají jak jiné, mnohostranné a těžko zvladatelné bylo nové prostředí, v němž se musel František Falerski etablovat. Svět, do něhož se vrátil, byl politicky, ekonomicky a sociálně odlišný, ale i jeho „osobní“ svět byl mnohem pestřejší, mnohotvárnější a problematičtější. Tím, že před zatčením neměl František Falerski s ženami žádnou

³⁶⁴ Srov. Deník A. Falerské 1964–1970, zápis ze dne 3. 1. 1970.

³⁶⁵ Deníky 1962–1968, např. zápis z 16. 1. 1962.

zkušenost a následujících deset let věznění tuto nezkušenost nijak neumenšilo, stál nyní tvář v tvář čemusi úplně novému ve věku, který nebyl k prvnímu poznávání ženského světa rozhodně ideální.

Vztah s paní Alenou popisuje František Falerski ve svém deníku velmi podrobně (byť neuvádí přesnou dataci jednotlivých událostí), zejména jeho počátek má v úmyslu vypsát celý a se všemi detaily, ač sám uvádí, jak je to pro něj těžké, což zřejmě také bylo důvodem, proč například nepopsal samotný konflikt s Jiřím Řehákem. Bezprostřední zápisy právě prožitých událostí nicméně deník neobsahuje, neboť v roce 1960, kdy jejich vztah začínal, si deník ještě nepsal. Jak z Falerskiho deníků, tak ze vzpomínek jeho neteře MUDr. Jany Žmolíkové a z dopisu³⁶⁶ paní Aleny jejímu prvnímu manželovi Jiřímu Řehákovi lze usuzovat, že manželství Jiřího Řeháka a paní Aleny nebylo ve chvíli, kdy se „na scéně“ objevil František Falerski, v dobré kondici. Zda opravdu již byl ve hře rozvod, jak uvádí František Falerski, či nikoliv, však nelze říci.

Z deníků je zjevné, že Jiří Řehák považoval Františka Falerskiho za přítele a autoritu a také se tak k němu choval (tj. například se mu svěřoval i se svými manželskými problémy). V této složité situaci – navzdory kritičnosti vůči jejímu vzhledu a do jisté míry i chování – spoluvěžňova manželka Františka Falerskiho upoutala.³⁶⁷ Paní Alena také zaujímala ve vztahu k mužům kulantně řečeno aktivní postoj a podle všeho dovedla být ve svém čekání na partnera trpělivá až urputná, což by mohlo vysvětlovat, proč to byla nakonec ona, kdo pro sebe Františka Falerskiho získal.

Není zcela jasné, jak dlouho vztah mezi Františkem Falerskim a paní Alenou trval, ale když došlo k roztržce s Jiřím Řehákem, nebyl již tento vztah chvilkovou záležitostí a také měl za sebou různé peripetie – paní Alena si o několik let později postěžovala ve svém deníku na slib, který po Františku Falerskim Jiří Řehák žádal a kterému František Falerski vyhověl, čímž jí způsobil hořké zklamání, neboť jí současně nijak nedal najevo, že to, co: „...*mezi námi bylo před tím, nebyl jen flirt...*“³⁶⁸ To by naznačovalo, že se František Falerski pokusil z morálních důvodů vztah s paní Alenou ukončit, ale nakonec dal přednost náklonnosti k ní před přátelstvím s Jiřím Řehákem. Třebaže František Falerski neměl o Jiřím Řehákovi příliš vysoké mínění, skutečnost, že se rozešli ve zlém, ho hluboce zasáhla

³⁶⁶ ANM, fond František Falerski, inv. č. 237 (dopis paní Aleny není datován – jedná se o kopii).

³⁶⁷ MUDr. Dagmar Pohunková v rozhovoru vedeném dne 27. 10. 2017 uvedla, že paní Falerská v sobě měla určitou dávku atraktivity, která nevyvěrala z jejího vzhledu či elegance, ale intelektu a formulační schopnosti.

³⁶⁸ Deník A. Falerské 1964–1970, zápis ze dne 30. 5. 1965.

a psychicky poznamenala. Právě kvůli této roztržce si na počátku roku 1962 začal psát deník – potřeboval se někomu svěřit, vše vypsát a zanalyzovat. K tomuto tématu se v něm opakovaně vrací a mimo jiné píše: „*Trpím, možná spravedlivě, možná jen pod masochismem duševního sebetřýznění [...] pocitem nespravedlivého jednání vůči Jiřímu, bývalému Aleninu muži [...] stále se nemohu zbýt pocitu mravního outsiderství.*“³⁶⁹ František Falerski nebyl z této situace pouze přechodně zničený, ale pravděpodobně u něj došlo k nastartování psychických problémů, patrně se jednalo o deprese nebo o chronifikovanou posttraumatickou poruchu, která se, mimo jiné, vyznačuje i depresemi.³⁷⁰ V této chvíli nepoutal hlavní pozornost Františka Falerskiho vztah k paní Aleně, ale k bývalému spoluvězni a také otázka vlastního mravního selhání. Pro katolíka a skauta byla měřítkem rozhodování a správnosti činů mravnost, nikoliv prospěch. Navíc, jak potvrzuje profesor Klener, katolické prostředí, které je oba formovalo, bylo „zákonické“, tj. upřednostňující formu nad obsahem, Boží zákaz/příkaz nad možností vidět konkrétní lidské situace jako složité a tudíž někdy nenabízející mravně nezpochybnitelná řešení. František Falerski usilující o mravní maxima tedy v této konkrétní situaci vinil pouze sám sebe, neviděl podíl, jaký na ní měli oba manželé Řehákovi a logicky po nich nežádal spoluodpovědnost za její řešení.

Není přesně známo, kdy se manželé Řehákovi rozvedli – dochovalo se pouze předvolání k ústnímu jednání u soudu ve věci rozvodu na 5. května 1961.³⁷¹ Nicméně i po rozvodu František Falerski opakovaně váhal nad tím, zda jsou s paní Alenou pro sebe vhodnými partnery. Vzájemná korespondence, v níž převažují dopisy paní Aleny psané Františku Falerskimu, také prozrazuje řadu nedorozumění, ale současně i velkou snahu je detailně zanalyzovat a vysvětlit. Paní Alena a František Falerski si zřejmě byli v mnoha ohledech povahově podobní, ale přesto, nebo právě proto, nebyli jako partneři sourodí. Oba byli ctižádostiví a oba byli „vůdci smečky“.³⁷² Ani jeden z partnerů nechtěl prohrát. František Falerski si také v deníku stěžuje, že s ním paní Alena nechce vést intelektuální debaty (!). Považoval se za člověka, který nemá konečný názor a potřebuje vést diskusi, v jejímž průběhu názor teprve vznikne. Otázka je, zda tomu tak vždy skutečně bylo. Deníky

³⁶⁹ Deníky 1962–1968, s. 113.

³⁷⁰ Jedná se o názor PhDr. Štěpánky Tůmové, soudní znalkyně v oblasti psychologie, která se na autorčinu žádost zabývala deníky Františka Falerskiho, resp. především popisy jeho vlastních psychických problémů. Svá zjištění sdělovala autorce ústně při opakovaných setkáních v letech 2012 a 2013.

³⁷¹ ANM, fond František Falerski, inv. č. 219.

³⁷² S charakteristikou manželů Falerských pomocí německého výrazu „Alpha Tiere“ (jehož česká varianta „alfa samec“ zde z pochopitelných důvodů není použita) přišla doktorka Vachtová, která se s oběma manželi znala velmi dobře a po jistou dobu s nimi byla v každodenním kontaktu (viz níže).

naznačují, že občas nevědomky „kázal“ i paní Aleně. Naopak paní Alena i paní Vachtová se o jeho schopnosti diskutovat vyjadřují ve vzájemné korespondenci s velkým respektem.³⁷³ Alena, ač vážné diskuse schopná byla, ji zřejmě příliš nevyhledávala a v tomto životním období jí po celodenní práci právničky byla často milejší nenáročná společnost přátel a příbuzných. František Falerski naproti tomu ve svém dělnickém zaměstnání intelektuálně trpěl... Řada pozdějších problémů také mohla povstat z toho, že František Falerski na počátku vztahu věřil, že paní Alena má v sobě potenciál, který je možno rozvinout, což byla pouhá iluze – sebevědomá paní Alena opravdu nebyla pro formování osobnosti vhodným objektem.³⁷⁴

Po již zmíněném období váhání se František Falerski nakonec rozhodl, že se s paní Alenou přeci jen ožení (paní Alena se rozhodovat nepotřebovala – měla ve věci dlouhodobě jasno). Do jaké míry sehrál v jeho rozhodování roli fakt, že spolu partneři žili intimním životem již před svatbou, což pro něj bylo jako pro katolíka poměrně problematické, nelze jednoznačně říci, nicméně František Falerski se tímto cítil být vázán. Svatba se konala 15. června 1963, nejprve na národním výboru a poté v kostele.³⁷⁵ Svatbu v kostele považoval za dojemnou a povznášející. Oddávajícím knězem byl „*můj zlatý Slávek*“, bývalý člen Legio angelica P. Slávek Hlaváč, a František Falerski neopomněl ve svém deníku zdůraznit, jak dobrým oddávajícím byl (resp. pochvaloval si i přípravu na manželství, kterou s paní Alenou absolvovali).³⁷⁶ Vzhledem k tomu, jak skoupý byl František Falerski pokud šlo o chválu, muselo se jednat o velmi pěkný zážitek. Tento zápis je na poměrně dlouhou dobu Falerskiho poslední zmínkou náboženského rituálu, jehož byl účasten. Také co se projevů jeho osobní spirituality týče, budeme v tomto životním období dokázání spíše na nepřímé indicie.

Vstup do manželství také v žádném případě neznamenal konec jeho psychických problémů. S několikadenním odstupem od svatby si novomanžel poznamenává: „*Jsem rád, že jsme s Alenkou oddáni. [...] Cítím se ovšem v tom novém stavu poněkud nesvůj. Zatím na mne víc než před tím doléhá pocit, že nic nejsem, nic neznaménám a že ani nic nedovedu. Je mi k pláči ze sebe samého.*“

³⁷³ Srov. např. dopis PhDr. Vachtové paní Aleně z 6. 2. 1973.

³⁷⁴ Deníky 1962–1968, s. 484.

³⁷⁵ Ověřená kopie oddacího listu, ANM, fond František Falerski, inv. č. 11.

³⁷⁶ Deníky 1962–1968, s. 532.

Krátce před svatbou a po rekonstrukci bytu, která byla pro fyzicky pracujícího Františka Falerskiho velmi vyčerpávající, se paní Alena nastěhovala ke svému budoucímu muži a jeho ovdovělé matce. Z tohoto soužití vznikaly problémy, které zachytila ve svém deníku jak paní Alena, tak její manžel, a víme tedy, že nastalou situací trpěli všichni tři členové domácnosti. Komplikované vztahy představovaly další problém mezi mladými manželi a vyžadují bližší pozornost, neboť trvaly až do smrti paní Falerské v roce 1966. Uspokojivé soužití matky, syna a snachy v jedné domácnosti bývá často prakticky neřešitelným problémem. V tomto případě se soužití odehrávalo na pozadí deseti let komunistického vězení a zjevné společenské degradace člověka, jehož budoucnost se rodičům (a nejen jim) zdála svého času téměř růžová. O míře, v jaké zklamal své rodiče, František Falerski nepochyboval, a to nikoliv pouze vzhledem k již zmíněnému nešťastnému rozhovoru s otcem těsně před smrtí.

V deníku z tohoto období paní Alena o svém protějšku píše, že *„ztrácí drahocenná léta bezvýhodnou péčí o svou matku, která ho jen sekýruje a přímo sadisticky týrá. A tak odcházejí po oněch deseti další a další roky, aniž by je mohl plně využít.“*³⁷⁷ Z ostatních záznamů ovšem není zřejmé, čím konkrétně tchýně svého syna trýzní, protože Alena Falerská rozebírá především své pocity, nicméně určitým vodítkem může být zmínka v deníku Františka Falerskiho datovaná 21. června 1964, kterou napsal v souvislosti s projevy matčiny duševní nemoci: *„V jejím hlase je teď ten temný tón zlosti, který nejednou proti mně použila v dobách, kdy její invektivy se ještě opíraly o reálný podklad [...] Hned zhasni, jinak se hned dostaneš tam, kam nechceš. Lidé to uslyší a přijdeš, kam si zasloužíš.“* – *To říká výhruzně. Zamlčené slovo je ‚kriminál‘.*³⁷⁸ Skutečností však je, že bez ohledu na kvalitu vzájemného vztahu, považoval František Falerski za svou morální povinnost se o matku postarat a plnění této své povinnosti do značné míry podřizoval svůj soukromý život. Podstatné je, že péče o matku ho vyčerpávala, ale neničila ho – do značné míry zřejmě i proto, že se tento přístup nepříčil katolické morálce, která mu dávala sílu břemeno péče nést.

Matčin stav se po smrti otce zhoršil – přestala být aktivní ve smyslu duševním i fyzickým.³⁷⁹ Nelad mezi paní Falerskou a její snachou se odrážel i ve zdravotních

³⁷⁷ Deník A. Falerské 1964–1970, zápis ze dne 30. 5. 1965.

³⁷⁸ Deníky 1962–1968, s. 765.

³⁷⁹ Deníky 1962–1968, s. 892–894.

problémech, jimiž obě ženy, pokud spolu musely být, trpěly.³⁸⁰ Paní Aleně v jejím novém domově vadilo, že je na domácnost sama, resp. že jí tchýně ani manžel adekvátně nepomáhají. Je však možné, že svůj podíl na daném stavu měla i její neochota přesně říci, co chce. Z různých deníkových záznamů Františka Falerskiho však také vyplývá, že kromě typických mužských prací, jako je nošení uhlí ze sklepa, se věnoval například i úklidu – na domácích pracích se tedy vzhledem k tomu, co bylo tehdy běžné, podílel nadstandardně, takže na vině nebyla jeho lenost. Právě popsanou situaci lze v soužití tohoto typu označit za téměř klasickou. I běžné neshody ohledně každodenního provozu společné domácnosti trápily všechny její členy. K těmto problémům se časem přidružila duševní nemoc paní Falerské – viděla věci, které se nestaly, hovořila s lidmi, kteří neexistovali, dělala výstupy ponižující všechny zúčastněné apod.³⁸¹ První atak tohoto druhu například zabránil Františku Falerskiemu v odjezdu na společnou dovolenou s Aleninými přáteli.³⁸² To paní Alenu ranilo. Na situace, kdy se její manžel podřizoval matce, reagovala různě: hádkami, psaním deníku, ale také si dokázala prosadit společné trávení času s lidmi, kterým by se František Falerski spíše vyhnul, protože si s nimi neměl mnoho co říci. Projevoval tak snahu vyjít manželce vstříc alespoň v nějakém ohledu, ale s malým výsledkem. Soužití se později tak vyostřilo, že stará paní Falerská proti přítomnosti své snahy protestovala a paní Alena se s přítomností své duševně nemocné tchýně také nedokázala smířit. Píše si: „žádala jsem B., aby prohlásil, že uznám-li to za nutné, dá matku pryč“ – to ovšem bylo pro Františka Falerskiho nepřijatelné. Dokud žila jeho matka, identifikoval se František Falerski s rolí syna více než s rolí manžela.

Stav paní Falerské se poněkud zlepšil, když se dočasně přestěhovala k tetě Karle. Obě staré ženy spolu poměrně dobře vycházely a zjevně si vzájemně poskytovaly příjemnou společnost. Formálně se mělo jednat o pomoc tetě Karle, ale fakticky paní Falerská o domácnost své příbuzné nepečovala. Kromě vzájemného kontaktu se obě ženy mohly těšit z každodenní návštěvy syna a synovce v jedné osobě.³⁸³ V tomto období se poněkud uklidnily i vztahy mezi manžely Falerskými, kteří se nemuseli o dvoupokojový byt s nikým dělit. Po smrti tety Karly se paní Falerská přestěhovala zpět do svého původního bytu a vše se vrátilo do starých kolejí. V této poslední, o něco déle než rok trvající fázi života, byla paní Falerská již plně závislá na svém synovi a jeho ženě a musela

³⁸⁰ Deníky 1962–1968, s. 896 a deník A. Falerské 1964–1970, zápis ze dne 6. 12. 1964.

³⁸¹ Deníky 1962–1968, s. 894.

³⁸² Deníky 1962–1968, s. 754–767.

³⁸³ Deníky 1962–1968, s. 751, 772, 896–897.

pro ně představovat značnou zátěž (při odchodu z bytu například vypínali z důvodu bezpečnosti přívod plynu). K Falerským nedocházela zdravotní sestra ani pečovatelka a sanitární pomůcky ulehčující péči o seniora záhy neschopného sebeobsluhy nebyly k dispozici. Péče o matku tedy ležela především na synovi, ale matka mu ji ulehčovala svou trpělivostí. Z podrobného popisu matčiných posledních měsíců a dní, kdy byla již zcela bezmocná, je cítit dobrý pocit Františka Falerskiho, že splnil svou náročnou úlohu a alespoň částečně svůj dluh vůči matce splatil. Paní Falerská umřela klidně a v synově přítomnosti.³⁸⁴ Několik hodin před očekávanou smrtí, v poslední jasné chvíli uprostřed agonie, jí nabídl kněze – „*Slávečka*“, o němž věděl, že ho má matka ráda. Ona však zaopatření odmítla. Pohřeb matky, stejně jako dříve otce, byl samozřejmě církevní.

Důležitá je také deníková poznámka Františka Falerskiho, že matka byla před svou smrtí – tak jako v jiných náročných situacích – skvělá. Nemyslím, že tento názor vyplývá z momentální silné emoce způsobené matčinou smrtí. Kromě výše popsané trpělivosti lze totiž tento fakt doložit i tím, že to byla paní Falerská, nikoliv její manžel, kdo urputně a nezdolně bojoval za své dítě v době desetiletého věznění.

Přetrvávajícím kamenem úrazu v manželství Františka a Aleny Falerských byla společenská povaha paní Aleny, která i po smrti matky prosazovala ve společenském styku své přátele. Paní Alena byla silná žena, která nebyla zvyklá se podřizovat a František Falerski, na rozdíl od své ženy, neměl v důsledku životních okolností energii prosazovat se na její úkor a tak ve vzájemných rozepřích prohrával, eventuálně se vzdával předem. S nelibostí se účastnil víkendových i delších pobytů v letní vilce rodiny Sedmíkových – často se tam necítil dobře, protože společenský život byl příliš intenzivní a v rodinných vztazích nenalézal, dle jeho soudu, dost tepla.³⁸⁵

František Falerski byl svou povahou spíše autokrat. S touto vlastností je možné být dobrým skautským vedoucím i dobrým spoluvězněm, ale v partnerství s dominantní ženou, jako byla paní Alena, tuto vlastnost uplatnit nešlo. Vezmeme-li v úvahu, že František Falerski vnímal nejen podřízenost, ale i kompromis jako prohru, pochopíme i jeho (někdy až překvapující) uzavřenost vůči manželce.

³⁸⁴ Deníky 1962–1968, s. 888–910.

³⁸⁵ Srov. např. Deníky 1962–1968, s. 779.

Soužití chytré, sebevědomé a emancipované ženy s intelektuálem však mělo i své trochu komické polohy. Když například seděli manželé v kavárně, informoval František Falerski paní Alenu o tom, že švy na punčochách, zejména na levé, se jí točí jako Hegelova vývojová spirála. Jistě ne každá žena by podobné, poněkud přeintelektualizované sdělení přijala jen tak, že by si jen něco zamumlala.³⁸⁶ Paní Alena však byla na určité komunikační zvláštnosti svého muže zvyklá a občas používala stejné „zbraně“ jako on. Deníky například obsahují Falerskiho přepis jednoho sdělení paní Aleny, která se rozhodla, že tentokrát se vyjádří písemně, nikoliv ústně. Obojí naznačuje komunikační potenciál obou manželů, který zůstal nevyužit.

Partnerský nesoulad, který zahrnoval i oblast intimní a který František Falerski zachycuje ve svém deníku, nebyl navenek příliš zjevný (v této souvislosti i poměrně detailně analyzoval, jak se vyvíjel jeho postoj k tělesnosti na pozadí katolické morálky, která mu byla od dětství vštěpována). František Falerski doufal, že manželství ho donutí žít „skutečný“ život. Jeho mládí i pobyt ve vězení byly prochnuté askezí (nikoliv pouze sexuální), která ho, jak byl přesvědčen, chránila před každodenním životem s jeho mnoha projevy a problémy. Nyní v dospělosti vnímá svou dřívější askezi jako formu útěku a chce to změnit.³⁸⁷ Tento postoj by mohl vysvětlovat, proč muž, o něhož měla zájem řada pohledných žen, byl přitahován ženou robustní a ve tváři spíše nehezkou, ale vitální a praktickou, schopnou vést domácnost i zařídit nejrůznější věci. Zejména vitalitu a praktičnost na paní Aleně obdivoval. Dlužno však říci, že řada mužů blízkých Františku Falerskiemu měla problém jeho manželku akceptovat. Nejen že neocenili její praktičnost, ale vadil jim její vzhled, neženské chování, cigareta v ruce... Nikdy by mu to ovšem nedali najevo.³⁸⁸

V zájmu o umění si oba manželé patrně „notovali“. Návštěvy divadelních představení, koncertů, poslech vážné hudby z gramofonových desek, četba starší i moderní literatury apod. nepochybně tvořily pojivo vztahu. František Falerski mnoho svých kulturních zážitků v deníku komentuje, ale bohužel se nezmiňuje o názorech své ženy, ani o tom, zda vůbec a do jaké míry společný kulturní zážitek probírali.

³⁸⁶ Deníky 1962–1968, s. 485.

³⁸⁷ Deníky 1962–1968, s. 107–110.

³⁸⁸ Pro tyto pamětníky bylo typické, že jim bylo krajně žinantní takto o paní Falerské mluvit a svá sdělení činili jaksi „mimo záznam“.

Z toho, co bylo dosud o manželství Františka a Aleny Falerských napsáno, vyplývá, že František – na rozdíl od své ženy – se v manželské roli necítil dobře. Manželství pro Františka Falerskiho rozhodně nebylo útočištěm před světem, který ho marginalizoval. Problém však zřejmě nebyl ve „stavu manželském“ jako takovém, ale skutečně ve vztahu obou partnerů. František Falerski to, zdá se, vyjádřil pregnantně, když si do deníku zapsal, že v jeho manželství není „resonance“.³⁸⁹ Falerskiho pokusy o nápravu a řešení vzájemných problémů střídaly stavy rezignace. Svou roli v tomto kontextu sehrály i tradičně vysoké nároky na sebe samého. Žádný pramen však neobsahuje jediný náznak toho, že by snad uvažoval o rozvodu, což lze přičíst na vrub nejen tomu, že v 60. letech ještě nebyl rozvod běžným jevem, ale i jeho katolickému postoji k manželství.

Životní úroveň manželů Falerských ekonomicky odpovídala střední třídě, přestože prací v Aritmě si František Falerski příliš nevydělal. Paní Alena totiž měla jako právnička rozumné příjmy (nemusela tedy šetřit na oblečení apod.) a přinesla do manželství i vlastní automobil, který se však později po domluvě s manželem rozhodla prodat kvůli vysokým nákladům na údržbu – za utržené peníze si manželé pořídili některé věci do domácnosti. Nic nenasvědčuje tomu, že by kdy svému manželovi vyčítala jeho nízké příjmy. Také po smrti staré paní Falerské měli mladí manželé byt 2 + 1 v nájemném domě jen pro sebe. Třebaže tedy rodina netrpěla nedostatkem, vnímal František Falerski situaci negativně, neboť ekonomický přínos do rodiny bývá pro muže velmi důležitý – často od něho odvíjejí svou sebeúctu.³⁹⁰ Jeho bolestné pocity dokládá několik deníkových zápisů včetně tohoto: „*Velmi mne bolí, jako i potupuje, deklasuje, zbidáčťuje okolnost, že stav mých financí je tak chatrný.*“³⁹¹

Hodnocení vlastní činnosti v Aritmě z pera Františka Falerskiho vychází vždy negativně, ovšem s jednou výjimkou: je rád, že pomohl jednomu svému mladšímu kolegovi na vysokou školu. Za tímto více méně lakonickým deníkovým konstatováním se skrývá velmi zajímavý mezigenerační vztah. Mladý vyučený zámečnický Marek Světlík byl z domova zvyklý číst – tatínek, evangelík s písmáckou tradicí v krvi, měl pěknou knihovnu. Kolegové na dílně, kteří o jeho zájmu o knížky věděli, mu jednou řekli, že by si měl jít na soustružnu popovídat s Falerskim. Tak začal mnohaletý vztah mentora a jeho žáka, který ukončila až smrt staršího z nich. Marek Světlík chodil za Františkem Falerskim

³⁸⁹ Deníky 1962–1968, s. 551.

³⁹⁰ Giddens, Anthony, *Sociologie*, Praha 1999, s. 308.

³⁹¹ Deníky 1962–1968, s. 137.

prakticky denně (mistři ze zámečnické dílny i ze soustružny to tolerovali) a přibližně hodinu si povídali o literatuře, umění či filosofii.³⁹² Po směně spolu šli na zastávku tramvaje a hovořili i cestou. V průběhu let Marek Světlík na Falerskiho popud vystudoval při zaměstnání střední školu a po vojně začal studovat němčinu a finštinu na Filozofické fakultě v Praze. František Falerski v roli mentora skutečně neponechával nic náhodě a dával svému mladému příteli konkrétní rady, kam má na fakultě zajít, kde zjistí, jaké studijní obory se otevírají a jaké jsou tamní požadavky na přijímací zkoušky atd. Byl tedy velmi praktický, což kontrastuje s jeho opakovaně formulovaným přesvědčením o vlastní nepraktičnosti.³⁹³

Názory tohoto dnes již zasloužilého překladatele z finštiny a němčiny na Falerskiho znalosti z literatury mají značnou váhu, protože na rozdíl od jiných pamětníků má srovnání s výkladem vysokoškolských pedagogů – literárních vědců. Podstatné je, že Falerski se výborně orientoval nejen v beletrii (především německé), o níž se učil na arcibiskupském gymnáziu, ale i v literatuře z pozdější doby, kterou musel přečíst až v době po návratu z vězení.³⁹⁴ Výbornou orientaci zejména v německé literatuře umožňovala Falerskimu jeho brilantní znalost němčiny (jeho zamilovaným autorem byl Thomas Mann).³⁹⁵ Precizním způsobem argumentace a dalšími kvalitami se prý vyrovnal vysokoškolským pedagogům a některé i převyšoval. To svědčí nejen o kvalitě vzdělání získaného před zatčením a zřejmě i v průběhu věznění, ale i o usilovnosti, s níž se Falerski nevzdával svého původního intelektuálního zaměření, a to navzdory obtížným životním okolnostem. Mezi autory, z nichž si v poslední dekádě svého života pořizoval výpisky nebo je zmiňoval ve svém deníku patří Arthur Miller, John Reed, Michel de Montaigne, J. W. Goethe, Soren Kierkegaard, Ingeborg Bachmannová, Roger Garaudy, Günter Grass, Max Brod, Franz Kafka, Robert Musil, Lawrence Ferlinghetti, Karel Pecka, J. P. Sartre, Nathalie Sarrautová, Hermann Broch, Ortega y Gasset a mnozí další. Z volby autorů je zjevné, že spíše než úzká specializace byla Falerskimu bližší snaha získat širší rozhled.

Po dlouhých letech v Aritmě dostal František Falerski příležitost pracovat v Galerii Platýz, kde od roku 1964 nebo 1965 působila jako odborná vedoucí PhDr. Ludmila

³⁹² Marek Světlík nebyl jediný, kdo si s Františkem Falerskim chodil k soustruhu povídat. Václav Vaško vzpomíná: „Málokdy u něho někdo nebyl. Neodtrháváje se od práce, přednášel či diskutoval o literatuře, umění, filosofii, politice.“ Vaško, Václav, *cit. dílo*, Kostelní Vydří 2001, s. s. 265.

³⁹³ Deníky 1962–1968, např. s. 89 a 384.

³⁹⁴ Kvalitu výuky na Arcibiskupském gymnáziu v Bubenči prý František Falerski hodnotil velmi vysoko.

³⁹⁵ Kromě němčiny potvrzuje Marek Světlík i výbornou znalost latiny, dodnes si také pamatuje, jak František Falerski recitoval Byronovy verše v angličtině.

Vachtová, jejíž tehdejší přítel byl bývalý skaut z pražské „Čtyřky“ a s Františkem Falerskim ji seznámil. Kromě Františka Falerskiho však doktorka Vachtová poznala i jeho ženu Alenu a vzniklo tak přátelství, které trvalo až do smrti paní Aleny. Doktorka Vachtová rozhodovala kromě programové náplně galerie i o jejích zaměstnancích, které ještě dále schvaloval Český fond výtvarných umění. A protože si byla jistá, že Františku Falerskimu „udělá dobře“, když se bude moci vrátit do intelektuálního prostředí, nabídla mu místo technické síly.³⁹⁶ Podobně jako řada jiných lidí, i Ludmila Vachtová hovoří o Františku Falerskim v superlativech a svá slova dokládá konkrétními příklady. Ludmila Vachtová zřejmě dokázala v pracovním procesu Falerskiho předností výborně využít – kromě již zmíněné výborné komunikativnosti hovoří i o šikovnosti při prodeji obrazů, znalosti cizích jazyků, která se osvědčila při zahraniční cestě atd. O tom, že znala Františka Falerskiho skutečně dobře, svědčí mimo jiné i její postřeh o Falerskiho vysoce teoretickém zaměření a konzervativním uměleckém vkusu. Všechny tyto postřehy korespondují s Falerskiho deníky, ale i s dopisy, které si později vyměňovala s paní Alenou.

František Falerski se ve svých denících (pouze v denících, nikoliv v rozhovorech s manželkou!) se opakovaně vracel k tomu, že nemá radost ze života apod. Třebaže po několika letech ho roztržka s Jiřím Řehákem kvůli paní Aleně přestala intenzivně trápit, nechuť do života a únava přetrvávaly. Když hodnotí svoji novou práci v galerii, uvádí František Falerski řadu výhod – práce nebyla tak namáhavá, ráno nemusel brzo vstávat atd. Nová práce ho přesto nenaplňovala, nenalila mu radost do žil. Byl to nepochybně důsledek jeho psychické kondice, neboť pracovní podmínky v galerii byly s prací v Aritmě nesrovnatelné.

Aktivity v galerii však musely být pro člověka, kterého zajímalo umění, přitažlivé. František Falerski se například zmiňuje o setkání s malířem Janem Zrzavým – měl za úkol u něj vyzvednout nějaká díla. Deník obsahuje popis setkání i uměnovědnou úvahu o jeho tvorbě. František Falerski také zval do galerie ty ze svých přátel, o nichž věděl, že je zajímá umění. Jedním z nich byl i bývalý spoluvězeň Pavel Holý. S Galerií Platýz souvisela i Falerskiho cesta do Paříže v roce 1968. Doktorka Vachtová a František Falerski jeli do Paříže kvůli instalaci a vernisáži výstavy „L'art tcheque actuelle“ v kantýně továrny Renault a ve správní budově téže firmy na Champs Elysées. Díky Františku Falerskimu „vše klaplo“ a zbyl dostatek času na prohlídku památek. Služební cesta do Paříže byla

³⁹⁶ Dopis PhDr. Vachtové adresovaný Lucii Šmídové ze dne 2. 3. 2012.

navzdory skutečnosti, že v roce 1968 lidé vyjížděli do zahraničí ve velkém, skutečně něco mimořádného a František Falerski tuto příležitost dle všeho nepromarnil.³⁹⁷

Jakkoli František Falerski po srpnu 1968 zažíval velké zklamání z politického vývoje, jeho chuť do života (či alespoň vůli žít rozumný život) dosvědčuje skutečnost, že se rozhodl zahájit, resp. dokončit studium. V roce 1968 byl přijat na obor dějiny umění a estetika na Filozofické fakultě UK. Nestalo se tak na základě přijímacích zkoušek – bylo vyhověno jeho žádosti adresované děkanovi fakulty³⁹⁸ a byly mu uznány zkoušky splněné v období před zatčením. Od absolutoria jej dělila rozdílová zkouška, diplomový seminář a diplomová práce. Dochované výpisky, pečlivé a podrobné, naznačují, že studium bral velmi vážně. Z indexu víme, že rozdílovou zkoušku vykonal, ale o diplomové práci ani o jejím tématu není známo vůbec nic.³⁹⁹ V pozůstalosti Františka Falerskiho se však našly podrobné poznámky, v nichž je velký prostor věnován gotickému umění, resp. gotickým katedrálám.⁴⁰⁰ Také kondolenční dopis, který po jeho smrti napsala známá kunsthistorička Růžena Vacková paní Aleně, obsahuje jasný odkaz: „*A zemřel blízko věcí, o nichž psal. Zbraslav Eliščina, Štěchovice s posvátnou idylou pro gotikou přetiženého Hilberta.*“⁴⁰¹ Snad by tyto prameny mohly být určitým vodítkem naznačujícím, jakým tématům se František Falerski ve své diplomové práci věnoval či hodlal věnovat. Nemáme informace, které by umožnily dávat do přímé souvislosti gotický sloh a Falerskiho osobní spiritualitu, nicméně je jisté, že mu jeho znalosti nabyté například při studiu scholastiky ve Studiu catholicu či církevních dějin na arcibiskupském gymnáziu musely při studiu pomoci.

Hluboká potřeba využít svou intelektuální kapacitu vedla Františka Falerskiho ještě v době, kdy pracoval v Aritmě, k několika pokusům o etablování na poli překladatelském a kulturně-žurnalistickém. Tyto pokusy končily se střídavým úspěchem a po jisté době jich zanechal, protože vynaložená námaha nepřinášela očekávané výsledky (připomeňme, že se jednalo o období, kdy ještě žila Falerskiho matka, která vyžadovala péči, a kdy nebylo možné plýtvat časem na psaní mnohastránkových ne vždy uveřejněných článků, jejichž zpracování trvalo i několik měsíců). Doktorka Vachtová zdůraznila, že jeho ideálem byl mnohem spíše filosofický traktát než kulturní žurnalismus. Zda za omezenými

³⁹⁷ Dopis PhDr. Vachtové adresovaný Lucii Šmídové ze dne 2. 3. 2012.

³⁹⁸ Dopis Františka Falerskiho děkanovi Filozofické fakulty Univerzity Karlovy ze dne 17. dubna 1968. ANM, fond František Falerski, inv. č. 36.

³⁹⁹ Výkaz o studiu na vysoké škole, ANM, fond František Falerski, inv. č. 37.

⁴⁰⁰ ANM, fond František Falerski, inv. č. 40.

⁴⁰¹ ANM, fond František Falerski, inv. č. 274.

publikačními úspěchy stál tento fakt, či neschopnost „prodat“ svoji práci, eventuálně břemeno v podobě politického vězeňství, není možné říci. Nicméně lze odůvodněně předpokládat, že se jednalo o kombinaci všech těchto faktorů.⁴⁰²

Pozůstalost Františka Falerskiho obsahovala několik papírových desek s velmi pečlivě zpracovanými články, resp. texty (kupříkladu uveřejněnou knižní předmlouvou apod.) na různá témata, včetně několika překladů určených patrně k publikaci v tisku. Kromě čistopisu článků jsou v deskách vloženy i rukou psané (pracovní) texty, často v několika verzích. Pečlivost, s jakou Falerski vedl tuto agendu (desky jsou opatřeny štítky se strojopisným názvem článku, datem jeho vzniku a eventuálně i periodikem/nakladatelstvím, pro které je určen), vypovídá o důležitosti, jakou pro Falerskiho tyto texty měly. Paní Alena, která uměla rychle a poslepu psát na stroji, jeho články přepisovala, byť není jisté, zda všechny.⁴⁰³

Pozornost si zaslouží i článek v teologickém časopise *Via*⁴⁰⁴ s názvem „*Cesta srdce v Assisi*“. František Falerski v dubnu roku 1968 vycestoval do Itálie, neboť byl pozván na setkání filmových režisérů a teoretiků organizované společností Pro Civitate Christiana s názvem „Spory a shody ve filmu dneška“. Z pozvánky není jasné, proč byl František Falerski na toto setkání pozván, ale jednalo se o pozvání velkorysé – Pro Civitate platila všechny výlohy. Po svém návratu napsal o této laické křesťanské společnosti, resp. o jejích apoštolských aktivitách a mimořádně neortodoxním i civilním fungování článek – organizace byla například založena na demokratickém rozhodování členů komunity, což bylo něco v tehdejší Československu i v římskokatolické církvi nepředstavitelného.⁴⁰⁵

V období Pražského jara se František Falerski angažoval ve skautingu. V letech 1968–1969 byl členem náčelnictva Junáka.⁴⁰⁶ Dále v tomto období působil v redakčním kruhu časopisu *Skauting*.⁴⁰⁷ Jednalo se o časopis zaměřený na teorii a praxi skautské výchovy. V této souvislosti je dobré připomenout, že Falerskiho vztah ke skautingu vchází

⁴⁰² Deníky 1962–1968, s. 880.

⁴⁰³ Blíže k těmto článkům a textům viz monografie Šmidová, Lucie, *Tři životy. František Falerski [...]*, s. 107–110.

⁴⁰⁴ Časopis *Via. Časopis pro teologii* vycházel od května 1968 do října 1970 místo časopisu *Duchovní pastýř. Měsíčník katolického duchovenstva*. Členy redakční rady časopisu *Via* byli mimo jiné ThDr. Antonín Mandl, Karel Pilík a ThDr. Josef Zvěřina, s nimiž se František Falerski znal z vězení.

⁴⁰⁵ Osud druhého článku k tomuto tématu („*Diamonolog v Assisi*“), který se také nacházel ve Falerskiho pozůstalosti, se nepodařilo autorce zjistit.

⁴⁰⁶ Tato informace není obsažena v rigorózní práci ani v monografii o Františku Falerskim, neboť autorka získala Falerskiho průkazku člena náčelnictva až později.

⁴⁰⁷ Od 6. čísla v roce 1969 se tento útvar nazýval redakční radou.

po roce 1959 do nové etapy. V lednu roku 1962 píše do svého deníku: „...skaut (ale vždyť už jsem o kousek dále a dětinské reminiscence na skautský způsob života mne spíše odpuzují)“. Tento zdánlivě negativní postoj je však možné vnímat i jako projev zralosti – skautskou devízou by měla být schopnost integrovat určité skautské hodnoty do každodenního dospělého života, nikoli udržovat se nejrůznějšími rituály ve věčném dětství. V tomto smyslu tedy František Falerski vykročil správným směrem, avšak otázka zní, zda došel tam, kam dojít mohl ve smyslu vnitřního naplnění z uplatňování kvalit, které v něm skauting vypěstoval. Vzhledem k jeho bolestivému vnitřnímu životu je možné (pravděpodobně?), že nikoliv.

František Falerski byl dlouho formován v prostředí, kde víra v Boha představovala přirozený rámec lidské existence. Zatímco v mládí, ale i v době, kdy byl vězněný, můžeme v jeho případě bez rozpaků hovořit o člověku, který má své náboženství, v jehož rituálech, ale i učení je ne-li suverénně, tedy alespoň velmi dobře „zabydlen“, v posledním období jeho života by možná bylo přesnější hovořit spíše o člověku s duchovními či spirituálními potřebami, který se z nějakého důvodu nemůže vrátit tam, odkud vyšel, ale má potřebu žít s Bohem. Již zmíněný poněkud „zákonický“ přístup k mravním požadavkům, který mu byl od dětství vštěpován, přestal být jako nástroj pro zvládnutí obtížných životních situací funkční. Tento černobílý přístup, jehož uplatnění umožňovalo, a někdy přímo vyžadovalo ještě vězeňské prostředí, bylo zapotřebí nahradit duchovním přístupem zralejším, který umožní jeho nositeli vstřebat těžké, tragické a život ohrožující zkušenosti, stejně jako stále se opakující nevzrušivou každodennost, která však s sebou pro člověka, který se nacházel deset let mimo společnost, nesla zejména v počátcích po návratu z vězení, jak jsme již měli možnost poznat, mnohá praktická úskalí. Přiznejme si, že i pro ty, kteří nemuseli projít tragickou a v mnohém deformující životní zkušeností, je akceptace skutečnosti, že mravních maxim nelze dosáhnout, nezřídka obtížná a mnozí na ni reagují jejich relativizací. Zralost ovšem předpokládá schopnost přijmout někdy až bolestné pnutí mezi jejich nedosažitelností na straně jedné a nutností nevzdávat cestu za jejich dosažením na straně druhé. U Františka Falerskiho chybí jakékoliv doklady o tom, že se na tuto cestu vědomě vydal.

I když se na první pohled skutečně může zdát překvapivé, že Falerski dlouhodobě řeší ve svých denících jen obyčejné „světské“ problémy a k otázkám souvisejícím s jeho spiritualitou se vyjadřuje spíše výjimečně, lze tuto situaci vysvětlit: kromě toho, že se

musel naučit žít ve společnosti, jež se zcela radikálně lišila od společnosti, v níž prvních jednadvacet let svého života žil, je nutno mít na paměti, že se teologickým, náboženským apod. otázkám věnoval *de facto* po celý svůj pobyt ve vězení. Deníkové zápisy z období po návratu z vězení zračí potřebu duchovního hledání, ale nenaznačují přesně, kde se František Falerski nacházel, nemapují jeho myšlenkové pochody v této sféře a jejich vývoj. Chybí delší úvahy na toto téma, třebaže v jiných oblastech jimi nešetří. V lednu roku 1962 předkládá definici své příslušnosti ke katolické církvi: „*Katolík (ale vždyť jsem jím vlastně jen s výhradami, nedalo by se to dokonce obrátit a říci, že jsem trochu také katolík?)*“⁴⁰⁸ Tato slova jistě nesvědčí o pravidelném praktikování. O půl roku později si v souvislosti s rozpory, které měl s paní Alenou, poznamenává: „*Prosím jen Boha, aby mi ukázal cestu.*“⁴⁰⁹ Jak o výhradách, tak o způsobu modlitby však můžeme jen spekulovat. Zkraje roku 1963 si do seznamu plánu na následující rok jako pátý bod zapisuje: „*Pokračovat v soustavné četbě Bible. Přečíst Augustinovy: Confesse, Pascalovy ‚Myšlenky‘. – Hledat Boha pro den i pro Alenku.*“⁴¹⁰ Stejný úkol – hledat Boha – si zadal i na rok 1965. V létě roku 1964 hodnotí dovolenou s Aleninými přáteli takto: „*Dovolená byla podle očekávání: Společnost nudná, bylo to duchovně zcela prázdné.*“⁴¹¹ A jen o měsíc později si stěžuje na atmosféru v letní vilce rodiny paní Aleny: „*Matriarchát, který je zdejší politickou praxí, znevažuje ducha i duchovno.*“⁴¹² O tom, jak vypadá dovolená či život duchovně naplněný či jaký život by se musel odehrávat na Hněvšíně, aby ho považoval za duchovně naplněný, můžeme opět jen spekulovat. Třebaže tedy o existenci Falerskiho duchovních potřeb a duchovního hledání není pochyb, četnost deníkových zápisů nepodporuje myšlenku, že by se jednalo o nutkavý, bolestný či jiný podobný problém vyžadující usilovné a okamžité hledání řešení – podle všeho se jednalo o záležitost latentní a dlouhodobou. Ovšem s jednou výjimkou. Je jí teologická úvaha „*Exkurs mučednictví*“. Není jasné, kdy ji František Falerski psal, protože není datovaná. Rukopis odpovídá období po roce 1959, ale bližší datace není možná. Text je psaný rychle, jakoby autor psal z nutkavého vnitřního puzení či z obavy z nedostatku času, a bohužel je často nečitelný. Třebaže činit závěry z částečně nečitelného textu je troufalé, je na základě pasáží, které lze přečíst, oprávněné vzít v úvahu i možnost, že pro Františka Falerskiho byl život těžší než představa mučednické smrti.

⁴⁰⁸ Deníky 1962–1968, s. 17.

⁴⁰⁹ Deníky 1962–1968, s. 269

⁴¹⁰ Deníky 1962–1968, s. 387.

⁴¹¹ Deníky 1962–1968, s. 768.

⁴¹² Deníky 1962–1968, s. 779.

Co se konkrétní náboženské praxe týče, zdá se, František Falerski po návratu z vězení nechodil pravidelně do kostela a ke svátostem (přesněji řečeno, k prvnímu období po návratu, tj. ještě dříve než začal chodit s paní Alenou, nemáme informace žádné).⁴¹³ Prokazatelnou výjimku představuje přijetí svátosti manželství, jíž nezbytně předcházela zpověď. Tato skutečnost nemusí být nutně dokladem vlažnosti víry: je možné, že v sobě nenosil představu přísného či dokonce zlého Boha, který by jej za to potrestal. Současně však absence potřeby chodit ke zpovědi a přijímání signalizuje, že k těmto úkonům buď nenašel rozumové důvody, nebo s nimi neměl spojený vnitřní prožitek, který by ho o jejich nutnosti či prospěšnosti přesvědčil.

Zřejmě hlavní formou Falerskiho spirituální praxe v tomto období byla četba Bible a náboženské literatury. I když u člověka jeho typu nutno předpokládat silný intelektuální zájem, určitou formu *lectio divina*, tj. četbu, rozjímání a kontemplaci biblického textu, také vyloučit nelze. Minimálně v rozjímání měl od svých studijních a legionistických let praxi. František Falerski měl potřebu číst jak křesťanské autory, tak i autory, kteří se k otázce Boží existence třeba i nepřímým způsobem vyjadřovali. Dochované vypsání citáty, ale i deník svědčí o četbě N. A. Berd'ajeva, A. Fuchse, Teilharda de Chardin, F. Nietzscheho, S. Freuda, C. G. Junga, A. Silesia a dalších. Volba těchto autorů zračí nejen potřebu hledání smyslu vlastního života a duchovní hloubky za rituály a zvyklostmi, ale i zkoumání podstaty církve apod. Není také překvapující, že člověk po jistou dobu formovaný jezuitou a akcentující intelektuální poznání četl autory jako Teilharda de Chardin, kteří mu ukazovali cestu překračující tradiční scholastické, resp. novotomistické rámce, v nichž byl vzděláván a které mu logicky připadaly úzké.

Mezi knihami z pozůstalosti Aleny Falerské, které byly vydány v období do roku 1969 (tedy před smrtí Františka Falerskiho) a k nimž se nedochovaly Falerskiho výpisky, se nacházejí tituly jako: *Já a Ty* M. Bubera, *Smrt Krista* G. Papiniho, *Mezi člověkem a Bohem* M. Quoista, Rahnerovo *Zur Theologie des Todes* (K teologii smrti) nebo *Ideologie, Glaube und Gewissen* (Ideologie, víra a svědomí) od R. Egentera a P. Matusseka atd. Ze skutečnosti, že se jedná o publikace vydané před rokem 1969, nelze samozřejmě automaticky vyvozovat, že je František Falerski četl – mohla je před jeho smrtí číst pouze paní Alena (což je méně pravděpodobné) nebo si je mohla pořídit až po jeho smrti. Nicméně zůstává faktem, že u paní Aleny se proces, který bychom mohli nazvat

⁴¹³ Rozhovory s MUDr. Janou Žmolíkovou vedené letech 2011–2017 a dopis Ludmily Vachtové Lucii Šmídové datovaný 8. 3. 2018.

duchovním hledáním či hledáním Boha, nastartoval až po smrti jejího manžela a do značné míry právě v důsledku této ztráty, takže zmíněné knihy je možné považovat původně za zdroj vypovídající o intelektuálním a duchovním zaměření Františka Falerskiho. Výše uvedení autoři svědčí o Falerskiho neochotě (či dokonce neschopnosti) uzavřít se v úzkém teologickém a filosofickém prostoru, kde by se četbou „správně zvolených“ autorů utvrzoval ve svých neměnných názorech a tak nacházel pevnou půdu pod nohama a ochranu před bolestmi a nejistotami života ve společnosti, která nebyla lidem jeho druhu nakloněná.

Na počátku roku 1967 zaznamenáváme v deníku kvalitativně odlišný zápis. František Falerski se při opětovné analýze vlastního nitra obviňuje: „*Slabošství z přesvědčení, že všechno je vlastně jedno! Je to mravní krize náboženská? Není-li Boha, co má potom cenu? A kdy není Boha? Když o něm nevíme.*“⁴¹⁴ Tento zápis je odrazem krize, do níž František Falerski upadal opakovaně v souvislosti se svou neschopností podat takový výkon, jaký si sám předsevzal. Po roce 1959 již logicky nemohl podávat výkony jako v období 1946–1948 (připomeňme tehdejší studium *de facto* tří oborů na vysoké škole, vzdělávání se ve Studiu catholicu, vedení skautského oddílu, členství v roverském kmeni, absolvování povinných brigád atd.),⁴¹⁵ neboť omezení společenská i jeho vlastní mu to neumožňovala. Falerskiho slova odráží absenci vědomí, že jeho život má smysl. Dokud ovšem žila alespoň jeho matka, nebylo pochyb o nutnosti synovy existence. Ale po její smrti a ve společnosti, která bývalé politické vězně nepotřebovala, po boku společenské ženy, která v něm díky své praktičnosti a povolání nebudila pocit, že se bez něj neobejde, muselo nastat obtížné období, možná krize středního věku, které skutečně mohlo vyústit i v podobné pocity a názory v duchovní oblasti.

Ve svých denících věnoval František Falerski značný prostor opravdu kritické analýze vlastního nitra a sebeanalýze vůbec. V první řadě šlo o popisy pocitů, které mohly být depresemi či posttraumatickým stresovým syndromem, což jsou závažná onemocnění vyžadující lékařskou péči, neboť nemocný může být touto nemocí doslova fyzicky i psychicky paralyzován. Nic nenasvědčuje tomu, že by František Falerski odbornou pomoc vyhledal. Naopak se vytrvale obviňoval, zejména z lenosti. Typický je deníkový zápis z listopadu roku 1963, v němž se obviňuje, že celá jeho činnost nestojí za řeč, protože celý týden na nemocenské hodně spal a četl si. Absurdita tohoto sebeobvinění je o

⁴¹⁴ Deníky 1962–1968, s. 919.

⁴¹⁵ Doklady k brigádám, ANM, fond František Falerski, inv. č. 3 a 4.

to zřejmější, že byl na nemocenské s „houserem“, který ho postihl při práci na kopání základů chaty přátel paní Aleny. František Falerski zjevně nebyl schopen si jakkoliv ulevit a vzhledem k závažnosti situace (a s ní související neschopnosti realistického náhledu na ni) není překvapivé, že mu víra v Boha nepomohla situaci překonat.

Františku Falerskimu dlouhodobě chyběla jakási základní radost z faktu, že žije a že může být aktivní, což dokládá řada deníkových zápisů (mnohdy i o rozsahu několika stran). Pro ilustraci (a bez nároku na tematickou úplnost) zde uvedme například: „*Co tu chybí, to je vědomí, že mou práci někdo potřebuje. Že má nějaký smysl.*“ – „*Jsmo rozoráni. Svět se postavil příliš příkře proti tomu, co jsme věřili, co jsme chtěli a co jsme mohli.*“ – „*Chtěl jsem (opravdu!) být vším pro všechny! Nejsem téměř ničím ani sám pro sebe.*“ – „*Ano, raději nebýt, než být takhle.*“ – „*Stojím před zrcadlem a za mnou není nic z toho, co bych si přál, aby za mnou bylo. Žádné dílo, žádné sebezvěštění (Bildung), naopak, za mými rameny vystrkují rozčepýřené partie Nepořádnost, Nedůslednost, Lenost a Pohodlí a také se šklebí Smyslnost.*“ – „*Proč vstávat? Proč nabývat odpovědného vědomí pro dny, jejichž bezúčinnost a prázdnota jsou otřesné?*“⁴¹⁶

Falerskiho deníky jsou určitým záznamem velmi bolestivých vzletů a pádů, protože k pocitům, že špatné období je zažehnáno, se František Falerski velmi upínal. Ve druhé polovině šedesátých let tento urputný postoj pomalu přechází v rezignaci a snahu o stoické řešení. Taková je i první půlka vůbec posledního zápisu z 20. ledna 1968 bilancujícího rok 1967: „*A celkem? Rok jako jich je už řada: bez štávy, bez radosti, bez síly. Nemnoho trápení, nemnoho štěstí. Téměř bez poloh, které by něco opravdu znamenaly. Rok spíše prospaný než prožitý. Rok prostě přežitý.*“ Na to však navazuje velmi jasné, vlastně nadějeplné prohlášení: „*Co dál? Nu – čeká se na ten vnější úder.*“⁴¹⁷

František Falerski se po návratu z vězení stýkal s řadou lidí, kteří později založili a vedli organizaci bývalých politických vězňů K 231. Na ustavujícím shromáždění K 231, které se konalo 31. března na Žofině, seděl František Falerski na pódiu a promluvil jako třetí v pořadí – po generálu Palečkovi a Jaroslavu Brodském. Obě tyto skutečnosti

⁴¹⁶ Deníky 1962–1968, s. 783, 786–787, 884, 914, 915, 935; Je určitou ironií, že člověk, který se roky těžce potýkal s hledáním smyslu svého života a který četl Freuda i Junga, vysoce pravděpodobně neznal Viktora Frankla, dalšího světoznámého psychiatra a psychoterapeuta a také bývalého vězně koncentračního tábora, který vyvinul logoterapii a byl odborníkem na otázky po smyslu života *par excellence*. Odborníkem, který nenabízel řešení rychlá, ale realizovatelná, a to i ve velmi těžkých podmínkách.

⁴¹⁷ Deníky 1962–1968, s. 953.

dokládají důležitost pozice, kterou František Falerski v této organizaci zastával – byl jedním z členů programové komise.⁴¹⁸

Činnost K 231 byla velmi intenzivní a také velmi dobře organizovaná. Nic nebylo ponecháno náhodě. František Falerski se účastnil aktivit pražského ústředí této organizace různým způsobem – ve značně torzovitých pramenech se například dochoval zápis ze schůzky, který pořídil, přičemž ze zápisu je zřejmé, jakým způsobem do jednání zasahoval.⁴¹⁹ Dále víme, že se jako host z ústředí účastnil ustanovovací schůze pobočky v Jihlavě.⁴²⁰ Zachovalo se i několik konceptů dopisů různým organizacím s žádostí o podporu K 231 v jejím úsilí stát se členem Národní Fronty, které psal František Falerski (čistopisy samozřejmě podepisovali tajemník s předsedou).⁴²¹ Dopisy jsou dobře napsané: jdou k věci a zvolený jazyk odpovídá úrovni předpokládaného čtenáře. Navzdory svému naturelu se v K 231 příliš nezviditelňoval, ale sloužil. V samotném čele organizace i v médiích se objevovali jiní lidé. Je velká škoda, že se k tomuto období Falerskiho života nezachovalo více pramenů. Nemůžeme usuzovat nic o tom, jaký měl denní program, kdo byli lidé, kteří mu byli nejbližší, o konkrétním zapojení paní Aleny do práce K 231⁴²² (muselo být neformální), o jeho snech a plánech ani nemluvě.

Aktivita v K 231 představuje z hlediska celospolečenské prestiže a důležitosti životní vrchol života Františka Falerskiho – zaujímal důležitou pozici a zdálo se, že perspektivně bude moci být prospěšný mnoha lidem. Po krátké období existence K 231 poskytovaly hluboká smysluplnost prováděné činnosti i respektované postavení Františku Falerskiho po dlouhé době to, potřeboval. Ústředí K 231 bylo skutečně elitním prostředím pracovitých lidí oddaných svému úkolu a František Falerski byl integrální součástí tohoto společenství.

Na jednu stranu je zcela logické, že člověk Falerskiho kvalit se do činnosti K 231, resp. jejího ústředí zapojil – nejen vězeňská zkušenost jako taková, ale především jeho vůdčí a organizační schopnosti ho k tomu předurčovaly. Současně je však třeba připomenout, že stigma politického vězně jako takové v denících netematizoval. Je možné, že s výjimkou profesní diskriminace mu sociální a mezilidské vztahy skutečně

⁴¹⁸ Blažek, Petr – Bursík, Tomáš – Halla, Josef – Hoppe, Jiří, *Aby se to už neopakovalo. Katalog k výstavě o dějinách sdružení bývalých politických vězňů K-231*, Praha 2008.

⁴¹⁹ ANM, fond K 231, inv. č. 8.

⁴²⁰ ANM, fond K 231, inv. č. 129.

⁴²¹ ANM, fond K 231, inv. č. 496, 501, 503. Autorství rukou psaných konceptů lze na základě specifčnosti Falerskiho rukopisu jednoznačně připsat jemu.

⁴²² Vzpomínky MUDr. Žmolíkové a profesní životopis Aleny Falerské z roku 1990, ANM, fond František Falerski, inv. č. 294

nekomplikovalo. Současně však nutno mít na paměti, že František Falerski si po návratu z vězení svou vězeňskou zkušenost a antikomunismus nefetišizoval a nehodlal si z ní vybudovat ústřední motiv svého dalšího života. Již v roce 1962 píše o vnitřním odstupu od „politického vězeňství“, které nikdy naplno nevyjádřil z ohleduplnosti k druhým.⁴²³ Politické vězeňství je tedy společně s manželstvím, katolictvím a prací v Aritmě i Platýzu další polohou, s níž se plně neidentifikoval.

Po srpnové okupaci nabrala činnost organizace K 231 jiný směr – šlo o to, dohodnout se na dalším postupu a ochránit protagonisty před perzekucí. František Falerski například zajistil přenocování řadě osob, které měly ve chvílích těsně před emigrací obavy ze zadržení. Jedním z nich byl i bývalý agent chodec Otakar Rambousek.⁴²⁴ Členové K 231 se po 21. srpnu 1968 z konspiračních důvodů scházeli v Galerii Platýz u Františka Falerskiho. Důvodem byla dle doktorky Vachtové skutečnost, že prostor, kde pracoval Falerski, měl vlastní východ přímo na ulici a účastníci schůzek byli přesvědčeni, že kdyby chodili hlavním vchodem, byli by nápadní, ale toto řešení považovali za bezpečné.⁴²⁵ Na ministerstvu vnitra ovšem o schůzkách v Platýzu věděli. Ministr vnitra obdržel například tuto informaci: „...na schůzce (K 231) dne 27. 8. se projednal průběh likvidace a úschovy dokumentačních materiálů. Vzhledem k tomu, že [...] nebylo vhodné místo, byly na přechodnou dobu uloženy v místnostech galerie Platýzu u Fr. Falerského, který je členem předsednictva.“⁴²⁶ Členové rozpuštěné K 231 byli po okupaci sledováni jak na československém území, tak v cizině a František Falerski byl ve zprávách opakovaně a explicitně zmiňován. Například ve zprávě za listopad považovala Státní bezpečnost Františka Falerskiho za jednoho z funkcionářů, kteří se „v poslední době“ exponovali nejvíce.⁴²⁷

Ota Rambousek, bývalý člen dokumentační komise K 231, otiskl v roce 1985 v exilovém časopise *Západ* článek „Vznik K 231“. V ústředí K 231 od samého počátku působili jak lidé, kteří byli umírněnější, ochotnější volit cestu vstřícnosti vůči vedení státu, tak lidé bojovnější. Rambousek naznačuje, že spory mezi těmito dvěma proudy měly vést

⁴²³ Deníky 1962–1968, s. 327.

⁴²⁴ Ota Rambousek byl v roce 1949 zatčen Státní bezpečností a odsouzen na doživotí. Na svobodu byl propuštěn roku 1964. V K 231 působil v dokumentační komisi a po srpnové okupaci odešel do emigrace.

⁴²⁵ Dopis PhDr. Vachtové Lucii Šmídové ze dne 2. 3. 2012.

⁴²⁶ Zpráva Plk. JUDr. Františka Vaška pro ministra vnitra Jana Pelnáře obsahující informace o činnosti některých funkcionářů a členů K 231 od 21. 8. do 24. 9. 1968, ÚSD, sb. KV ČSFR, B 126.

⁴²⁷ Zpráva Plk. JUDr. Františka Vaška pro ministra vnitra Jana Pelnáře obsahující informace o činnosti některých funkcionářů a členů K 231 od 14. do 20. 11. 1968, ÚSD, sb. KV ČSFR, B 123.

k odvolání Jaroslava Brodského, generálního tajemníka K 231. K plánované personální obměně uvádí: „Rozhodli jsme se odvolat Jardu Brodského z funkce generálního tajemníka. Na jeho místo byl určen jeden z nejiniciativnějších členů vedení. Inteligentní, čestný, odvážný, dlouholetý mukl, bývalý skaut, František Falerski, mezi námi zvaný ‚Bony‘. Provedení změny bylo určeno na středu 21. srpna.“ Při hodnocení tohoto svědectví nutno vzít v úvahu zřejmě poněkud napjaté vztahy mezi Otou Rambouskem a Jaroslavem Brodským, nicméně pokud je pravdivé, znamenalo by to opětovné potvrzení Falerskiho schopnosti „stoupat vzhůru“, jakmile mu v tom vnější okolnosti přestaly bránit. O to dramatičtější však také muselo být zklamání z okupace a všeho, co jí následovalo.

Po sovětské okupaci se manželé Falerští rozhodli zůstat v Československu. Fratišek Falerski se svými aktivitami v K 231 vystavoval riziku, že bude perzekvován. Současně se vrátil se na vysokou školu. Musel být tedy minimálně mentálně připraven podávat výkon i vzdorovat určité nepřízni osudu. Rána, kterou mu srpnové události zasadily, ale zároveň vyvolávala dojem, jako by neměl sílu dál žít. Pamětnice Zora Dvořáková píše: „Nyní v roce 1968, po dalších ztracených letech, měli (členové K 231 a dalších opozičních hnutí) naději, že by něco ze svých někdejších předsevzetí a plánů mohli uskutečnit. Ale po zkušenostech, které měli za sebou, jejich obezřetnost byla silnější než naděje. Nicméně někteří z nich v skrytu mysli mohli tehdejšímu vývoji více uvěřit, než dávali najevo. Události 21. srpna pak vnímali jako naprostý konec všeho. Když tohle píš, myslím na závěr života Františka Falerskiho-Bonnyho (ročník 1927), vedoucího čtvrtého oddílu Junáka v Praze, člověka osobitého a vzdělaného (před zatčením studoval filosofii), který jako by už neměl sílu dál žít. Nerespektoval varování lékařů, a tak se jeho život uzavřel 6. září 1969.“⁴²⁸ Paní Dvořáková Františka Falerskiho znala dlouhá léta (její manžel byl také bývalý politický vězeň), měla srovnání s tím, jak působil v průběhu let a její názor tedy není výsledkem chvilkového dojmu. Vzhledem k tomu, že v těchto měsících si František Falerski již nevedl deník a dochovaná korespondence nesevřídčí o tom, že by se někomu svěřoval se svými problémy, nezbyvá než nechat otázku jeho postojů a pocitů v posledních měsících jeho života otevřenou.

František Falerski zemřel 6. září 1969 na infarkt, který dostal, když jel na kole do letní vilky na Hněvšíně. Navzdory tomu, že byl ihned převezen do nemocnice, a dle

⁴²⁸ Dvořáková, Zora, *Rok 1968 a K 231. Několik poznámek k diskusi nad knihou Jiřího Hoppeho*, in: *Soudobé dějiny*, č. 3, 2010, s. 442 – 447.

svědectví rodinných příslušníků ještě stihl hovořit s paní Alenou, zemřel. Na základě všeho, co o jeho životě a naturelu víme, je možné si položit otázku, zda se alespoň zčásti nejednalo o fyzickou reakci na jeho psychické problémy.⁴²⁹

3.5 Vdova Alena Falerská (1969 – 1989)

Na rozdíl od předešlých období, kdy spiritualita hrála v životě Aleny Falerské vedlejší a nezřídka v podstatě ignorovanou roli, období po smrti manžela přineslo změnu. U inteligentní ženy můžeme předpokládat, že se snažila aktivně získávat informace o situaci církve v Československu a že její informační zdroje byly různorodé, neboť udržovala kontakty s katolíky působícími v podzemní církvi i s katolíky žijícími v zahraničí. Stejně tak můžeme předpokládat, že poslouchala vysílání zahraničních stanic jako byla Svobodná Evropa apod. Jinými slovy – zmizel propastný rozdíl mezi její představou o náboženské situaci ve státě a skutečností, stejně jako mezi tím, co si dlouho představovala pod pojmem katolická církev a církví skutečnou. Tento stav, který je možno značit za zralou informovanost, začal klíčit již po roce 1948, ale v přiměřené míře ho bylo dosaženo až po roce 1969.

Manželova smrt Alenu Falerskou samozřejmě hluboce zasáhla. Nejen samotný fakt, že se jednalo o náhlou smrt, na niž nebylo možné se připravit, ale i následná četba deníků jí doslova otřásl. Dva týdny po smrti Františka Falerského se obrátila do ciziny na přítele, lékaře a spoluvězně svého manžela Richarda Havla s tímto dopisem: „*Richard, řekni mi, prosím, co bys dělal, kdybys zjistil, žeš po léta někoho ubíjel nepochopením z lenosti, prostředností, lhostejností a přizemností, ačkoliv bylo v Tvých silách to neudělat, a žeš ho tím zabíjel tak spolehlivě a jistě (jen pomaleji) jako kdybys mu vrátil nůž do zad.*“ Následuje pět stran dalšího rukou psaného sebeobviňujícího textu, jemuž v mnoha bodech nutno dát za pravdu – jsou v souladu s tím, na co si její manžel stěžoval ve svých denících a co lze stručně označit jako sobeckost, nevstřícnost, panovačnost apod. Zmiňuje i Boha, resp. jeho hněv, který jí nedovolí pomýšlet na dobrovolný odchod ze života, třebaže si myslí, že za své viny by životem zaplatit měla (tato myšlenka se opakovaně objevuje v její korespondenci, deníku atd.). Odpověď rodinného přítele, jehož životní zkušenost

⁴²⁹ Pro úplnost dodejme, že František Falerský si v roce 1962 v deníku stěžoval na srdeční slabost a posléze i bolest, pomoc lékaře však tehdy nevyhledal (Deníky 1962–1968, s. 341).

politického vězně ho opravňovala k vyjádřením týkajícím se lidského utrpení, sice odmítá vinu paní Aleny za manželovu smrt, ale současně zdůrazňuje, že bolest a utrpení jsou faktory v procesu dozrávání lidské osobnosti nezbytné. Téměř na konci dopisu tohoto hluboce věřícího člověka stojí rada: „*Co bych dělal na Tvém místě? Odpovím Ti ze zkušenosti a nikoliv podle úvahy: Snažil bych se ze všech svých sil, abych šel nadále kupředu a dral se vzhůru. Ne s pocity heroa nebo zatracence, nýbrž s pokorou člověka, který si je dobře vědom, že musí být Bohu vděčen za všechno, co smí prožít.*“⁴³⁰ O tom, že v danou chvíli nebyla Alena Falerská schopna tuto radu uvést do života, svědčí deníkový zápis o několik měsíců později: „*Nevím, co by se na mém dnešním stavu bylo změnilo, kdybych byla nečetla ten jeho deník. Po onom hromovém šoku jeho čtení zahájilo tu novou eru, kterou opravdu nechci přežít. Eru, kdy se dozvídám tolik důležitých věcí, které už jsou zbytečné, eru, jakou bych si byla nikdy nepředstavila jako možnou. Nikdy bych si byla nepředstavila, že je možné takhle zkoušet.*“⁴³¹ Zkušenost bolesti je patrná i z další korespondence těchto dvou přátel. Na straně Richarda Havla se ovšem jedná o téma do značné míry zpracované, což mu umožňuje prožívanou bolest chápat, ale současně mít i určitý nadhled a nenabízet „laciné“ rady.⁴³²

Alena Falerská, stále pracující v Drupolu, měla zřejmě dost sil na to, aby po letech praxe svou práci podnikové právničky zvládala i v této situaci. Navíc zde byla obklopená prakticky orientovanými lidmi, vůči nimž v řadě případů cítila respekt.⁴³³ V soukromí však potřebovala oporu, kterou jí – pro ní překvapivě – poskytovala její sestra Jiřina, která jí po dobu zřejmě několika měsíců denně navštěvovala.⁴³⁴ V dopise matce přiznává, jak svou sestru Jiřinu dříve podceňovala.⁴³⁵

Alena Falerská byla v tomto období zjevně frustrovaná z toho, že její okolí nechápe vinu, kterou nese za manželovu smrt i obtížný život, jaký vedl po jejím boku, a snaží se vyrovnat s tím, že se jí zhroutila představa, kterou si sama o sobě a zejména svém charakteru, vytvořila. Nadto má strach o svou matku, neboť si uvědomovala, že jí svým neštěstím přiděluje bolest a starosti. Paní Růžena Sedmíková, podobně jako v jiných náročných situacích, reagovala prakticky. V jednom z dopisů, který své dceři napsala ve

⁴³⁰ Dopis Richarda Havla Aleně Falerské ze dne 29. 9. 1969, ANM, fond František Falerski, inv. č. 248.

⁴³¹ Deník A. Falerské 1964–1970, zápis ze dne 3. 1. 1970.

⁴³² Konvolut korespondence Aleny Falerské s Richardem Havlem, ANM, fond František Falerski, inv. č. 248.

⁴³³ Dopis Aleny Falerské Růženě Sedmíkové, nedatováno (na obálce je razítko s datem 10. 11. 1971).

⁴³⁴ Deník A. Falerské 1964–1970, zápis ze dne 4. 1. 1970 (zápis následuje po zápisu z 3. 1. 1970 a je chybně datován 4. 1. 1969).

⁴³⁵ Dopis Aleny Falerské Růženě Sedmíkové ze dne 30. 10. 1969.

snaze podpořit ji a poradit, prozrazuje své zřejmě životní krédo: „*Já vím, že zoufalost té ztráty se bude ještě stupňovat [...]. Jenže si myslím, že se budeš muset naučit tu ztrátu nosit v svém srdci a ne na obličejích. Vždyť i Tvé dobré přátele by za chvíli Tvůj zármutek unavoval, lidé se neradi dívají na žal a smutek – toho si, prosím, buď vědoma.*“⁴³⁶ Současně ji matka ujišťuje, že před ní se přetvařovat nemusí. Zmíněný odhad, že dceřino zoufalství se bude ještě stupňovat, bylo přesné – Aleně Falerské trvalo několik let, než byla schopná si vůbec představit, že by po svém boku mohla mít nějakého jiného muže a obyčejný „poměr“ zcela vylučovala.⁴³⁷

Své vdovství přijímala paní Alena s velkou bolestí, ale brala ho jako fakt, před kterým neutíkala. Mezi svými nejbližšími tento stav nepopírala, ani ho násilně nepotlačovala. Současně neexistují žádné důkazy o tom, že by ho na veřejnosti nějak dávala na odiv, že by se jím „oháněla“, činila se zajímavou apod. Jinými slovy, paní Alena se nesnažila v lidech vzbudit svým vdovstvím soucit ani je nějak jinak tímto svým novým a nedobrovolně nabytým stavem manipulovat. Naopak, ve snaze ukrýt svůj zármutek se dokázala ve společnosti i smát.

Současně přiznává i velmi vysokou spotřebu alkoholu („*Za poslední měsíce jsem vypila alkoholu víc než za celý předchozí život, a to jsem nikdy nebyla abstinent.*“), které si povšimli i členové rodiny. Alkohol jí nepomáhal cítit se lépe (plakala naopak ještě více), ale díky němu se jí dařilo každý den usnout.⁴³⁸ Tuto svou zřejmě počínající závislost však záhy překonala. Je možné, že k tomu přispěla i skutečnost, že se k ní ve druhé polovině roku 1970 nebo v první polovině roku 1971 z bytu v ulici Na Valech přestěhovala její matka, která tímto krokem prospěla oběma svým dcerám: starší Jiřina měla pokoj po matce jen pro sebe a Alena neobývala byt sama.

Nejen v tomto prvním kritickém období, ale i v pozdějších letech si paní Alena kladla otázky po smyslu svého života a vcelku jasně formulovala svou touhu po klidu a míru své „duše“. Zejména v prvním desetiletí po smrti svého manžela byly její odpovědi týkající se smyslu orientovány více abstraktně, přičemž jí šlo o to, aby její cíle nebyly „*velikášské*“, ale současně, aby nebyly „*smyslem života v blátě*“.⁴³⁹

⁴³⁶ Dopis Růženy Sedmíkové Aleně Falerské ze dne 4. 11. 1969.

⁴³⁷ Dopis Aleny Falerské Růženě Sedmíkové, nedatováno (na obálce je razítko s datem 10. 11. 1971).

⁴³⁸ Deník A. Falerské 1964–1970, zápis ze dne 25. 4. 1970.

⁴³⁹ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 19. 4. 1976.

Doslova uprostřed duševního marasmu prvních týdnů a měsíců po manželově smrti Alena Falerská konvertovala, přesněji řečeno u ní došlo k procesu, který můžeme označit za skutečnou konverzi, tj. v zásadě přijala římskokatolické vyznání a nikoliv pouze křest jako tomu bylo na počátku 50. let. Paní Alena znala díky svému manželovi řadu vězňů či jinak perzekvovaných kněží, z nichž řada získala alespoň dočasně státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti. Zнала ovšem i celou řadu věřících laiků a mezi nimi i bývalou vedoucí svého muže v galerii Platýz – doktorku Vachtovou či Richarda Havla (v dopise své matce je s dávkou humoru nazývá „svatou společností“ a z mnoha pramenů je zjevné, že vzájemné styky se oproti dobám dřívějším zintenzivnily).⁴⁴⁰ Právě tento druh kontaktů jí umožnil, aby se od samého počátku orientovala na osoby, které se pohybovaly buď na okraji podzemní církve, nebo, zejména později, přímo v jejím středu. Jak ještě uvidíme, i když byla v intenzivním kontaktu s tou částí církve, kterou můžeme označit za více či méně pronásledovanou, nezaujala k ní nekritický postoj (byť nelze paní Alenu označit za člověka, který nebyl vůči církvi loajální, pokud byla tato organizace osočována či napadána představiteli totalitního režimu).

Za počátek své konverze označuje Alena Falerská chvíli, kdy ji na podzim roku 1969 navštívil Václav Vaško, spoluvězeň a přítel Františka Falerského: „... *on mi jen přinesl Katolické noviny, ve kterých byla noticka o Bonnym a já si ty noviny jen tak náhodou přečetla celé a byl tam jeden moc pěkný článek, který se mi zdál jako hlazení po duši a tak jsem tohle hlazení začala vyhledávat.*“⁴⁴¹ Václav Vaško⁴⁴² patřil mezi ony „svaté přátele“ a současně bývalé přátele Františka Falerského, s nimiž se paní Alena dlouhodobě stýkala. Jako kamarád a spoluvězeň Františka Falerského (ten ho obdivoval pro jeho činorodost zaměřenou na různé katolické projekty), zcela logicky pokračoval v návštěvách i po jeho smrti. Jako jeden z iniciátorů založení Díla koncilové obnovy a tedy i příznivec přijetí a aplikace závěrů 2. vatikánského koncilu mohl být inteligentní paní Aleně poučeným partnerem do diskuze. Třebaže se vídali (zpravidla ve společnosti jiných osob) v některých

⁴⁴⁰ Dopis Aleny Falerské Růžně Sedmíkové, nedatováno (na obálce je razítko s datem 10. 11. 1971).

⁴⁴¹ Jedná se o noticku na s. 3 ve sloupku s nadpisem „Z domova“, Katolické noviny, č. 38, roč. XXI., 1969 (21. září).

⁴⁴² Václav Vaško (1921–2009), katolík původně žijící na Slovensku, člen Rodiny (uskupení katolické mládeže iniciované a zprvu i vedené slovinským jezuitou Tomislavem Kolakovičem), za války zatčený gestapem a držený ve vazbě, po válce diplomat v Moskvě, po únoru 1948 odvolaný a posláze i propuštěný z MZV, v letech 1953–1960 vězněný, v 60. letech působil v dělnických a úřednických profesích, v roce 1968 spoluzakladatel Díla koncilové obnovy a v letech 1971–1981 zaměstnanec nakladatelství České katolické charity. Do roku 1989 se živil jako korektor. Byl činný v podzemní církvi, v roce 1988 se stal členem výboru Desetiletí duchovní obnovy. Spoluzaložil nakladatelství a vydavatelství Zvon, je autorem řady knih zaměřených především na dějiny církve v českých zemích ve 2. polovině 20. století.

obdobích i relativně často, jejich vztah se nikdy nestal natolik familiérním, aby kupříkladu jako jiní její přátelé jezdil do letní vilky na Hněvším a pomáhal s opravami.

Minimálně v prvních letech po konverzi Alenu Falerskou poněkud trápilo vědomí, že její opravdový zájem o křesťanství vznikl v době, kdy hledala útěchu. V dopise Richardu Havlovi vysvětluje, že se jí křesťanství stalo jakousi náhražkou ztraceného života, v němž jí bylo dobře. Měla tedy obavy, že je pokrytec a že by na jejím zájmu mohlo být cosi falešného. Jedním dechem se mu svěřuje i s dalším problémem: „*Od počátku jsem totiž přesvědčena o tom, že mé představy o náboženství, Bohu a křesťanství se nemohou vtěsnat do církevního učení o dogmatech, bohoslužbě apod. Ze svých osobních vnitřních důvodů nemohu přijmout protestantské řešení nehledě k tomu, že z mnoha důvodů se mi nezdá ani rozumné a v dnešním stavu světa jaksi nadbytečné.*“ Rozpory mezi vlastním názorem a církevním učením i v zásadních věcech Alenu Falerskou provázely dlouhodobě, ne-li nadosmrti. Tento problém se snažila řešit samostudiem – pořizovala si dostupnou novější literaturu, které však bylo pomálu. Současně však měla v roce 1971 pocit, že se důrazy kladené staršími církevními teology pomalu přesouvají „správným“ směrem, v důsledku čehož se církev stále více stává i „její“ církví.⁴⁴³ Jak vidíme, na rozdíl od nezpochybnovaného vdovství, které přišlo zvnějšku a neodvolatelně, byla katolická identita paní Aleny pochybnostmi provázena. Nelze však říci, zda vznikaly skutečně na základě zde uváděných důvodů, či zda je do jisté míry „nevyhledávala“, aby si odůvodnila pocit nedostatečné vnitřní sounáležitosti s katolickou vírou a církví, která mohla vyplývat z toho, že jí po dlouhé roky byly rodinou i společností představovány v poměrně temných barvách.

Zájem Aleny Falerské o křesťanství nebyl pouze teoretický a společenský v tom smyslu, že se stýkala se svými věřícími přáteli a četla. Navštěvovala bohoslužby a záhy si nalézala cesty i k vyjádření vlastních názorů. V dopise Richardu Havlovi píše: „*Dožrala jsem se totiž nad jedním článkem v katolickém měsíčníku natolik, že jsem dopsala do redakce, poprvé ve svém životě. A rovnou cestou o budoucnosti církve, když ani nevím, jestli k ní patřím.*“⁴⁴⁴ Razantní akce jako následek naštvanosti – bez ohledu na to, zda se jednalo o „vlastní“ obor – byla pro paní Alenu charakteristická a nepřekvapí tedy ani v této oblasti.

⁴⁴³ Dopis Aleny Falerské Richardu Havlovi z dubna 1971.

⁴⁴⁴ Dopis Aleny Falerské Richardu Havlovi z dubna 1971.

Richard Havel nebyl jediný katolický laik, s nímž ji pojilo přátelství a který žil na západ od našich hranic. Za nějaký čas po svatbě se švýcarským sochařem Florinem Granwehrem se odstěhovala i Ludmila Vachtová, která – dle svých slov – Alenu Falerskou do „*svaté společnosti*“ uvedla.⁴⁴⁵ Zcela pravda to není, protože paní Alena se s řadou lidí z této společnosti znala díky svému manželovi, ale díky doktorce Vachtové poznala nové lidi a zintenzivnila styky s těmi, které již znala. V době úmrtí Františka Falerskiho již pravděpodobně žila Ludmila Vachtová v Curychu⁴⁴⁶ a kontakt s Alenou v době mimo její návštěvy v Československu měl především písemnou podobu. První dopisy byly zaměřeny více prakticky (paní Alena z velké části organizovala stěhování věcí doktorky Vachtové z Československa do Švýcarska), ale víra v Boha, náboženství a společní známí se záhy staly hojně probíranými tématy.

Rostoucí zájem Aleny Falerské o křesťanství neunikl paní Růženě Sedmíkové, jejíž vztah k náboženství a Bohu byl odtažitý: „*Tvoje náboženské citění Ti nemohu vyčítat, já jsem jen proti tomu, aby se věci přeháněly. Vždyť já také věřím, že něco vyššího nad námi je, vždyť každá věc má svého stvořitele, jak by bylo možné, aby ho neměl člověk.*“⁴⁴⁷ Pokud měla paní Sedmíková podobný názor i v dětství a mládí dcery Aleny (a spíše se zdá, že měla – viz kapitola o dětství a mládí obou manželů), je pochopitelné, že její osobní příklad nemohl její dcery k praktikované víře vést. Podobně si Alenina zájmu o víru povšimly i její neteře, kterým kupříkladu doporučovala číst Bibli.

Přítelem Františka Falerskiho, Ludmily Vachtové a posléze i Aleny Falerské byl Josef Zvěřina.⁴⁴⁸ První Zvěřinův a Alenin doložený kontakt je z doby nedlouho po Falerskiho smrti, ale je vysoce pravděpodobné, že se poznali již dříve.⁴⁴⁹ Nastupující

⁴⁴⁵ Dopis Ludmily Vachtové Lucii Šmídové ze dne 8. 3. 2018.

⁴⁴⁶ Tento předpoklad je odvozen z faktu, že nejstarší dochovaný dopis v konvolutu korespondence mezi Ludmilou Vachtovou a Alenou Falerskou je od L. Vachtové, není datovaný, ale obsahuje informaci, že L. Vachtová přiletí 4. nebo 5. prosince, přičemž obsah dopisu odpovídá roku 1969.

⁴⁴⁷ Dopis Růženy Sedmíkové Aleně Falerské ze dne 11. 11. 1971.

⁴⁴⁸ Josef Zvěřina (1913–1990), absolvent arcibiskupského gymnázia a Lateránské univerzity v Římě, diecézní kněz a po válce i kněz zapojený do pastorace vysokoškolské mládeže. Za okupace byl internovaný, po únoru 1948 sloužil u PTP a posléze byl odsouzen k dvaadvacetiletému žaláři v procesu Bárta a spol. Po propuštění v roce 1967 (!) pracoval v manuálních profesích, ale účastnil se i ekumenických setkání v Jirchářích a zapojil se do neoficiální výuky teologie pro zájemce o kněžství. V roce 1968 se účastnil zakládání Díla koncilové obnovy a stal se odpovědným redaktorem časopisu *Via*. Ze Zvěřinova podnětu se také začal pořádat přednáškový cyklus pro laiky s názvem „Živá teologie“. V roce 1969 začal učit na teologické fakultě v Litoměřicích (zde splnil podmínky pro habilitaci, ale ministerstvo kultury ho odmítlo jmenovat docentem), ale již o rok později byl donucen odejít. V roce 1969 se také vrátil do pastorace jako pomocný duchovní při arciděkanství kostela sv. Václava v Praze Smíchově.

⁴⁴⁹ Jedná se o děkovaný dopis paní Aleně Falerské (poděkování za spolupráci) ze 7. 6. 1970, který za Výtvarnou sekci Liturgické komise podepsali Josef Zvěřina, Jiří Reinsberg a zřejmě Václav Dvořák (jméno

normalizace způsobila, že Josef Zvěřina, tento výjimečný člověk, kněz, kunsthistorik, teolog, vysokoškolský pedagog a dlouholetý vězeň komunistického režimu, nejprve přišel o práci na teologické fakultě a posléze byl poslán jako řadový farář do Praskoles a Lochovic, třebaže z řady důvodů (mj. i kvůli svým starým rodičům a faktické nezkušenosti s venkovskou pastorcí) prosil apoštolského administrátora Františka Tomáška o možnost zůstat v Praze.⁴⁵⁰ Zvěřinovo náročné působení v této farnosti (tj. 1971–1974, resp. 1975) je možné blíže poznat i díky jeho korespondenci s Alenou Falerskou. První dochovaný dopis z této korespondence napsala paní Alena a *de facto* se jedná o poděkování Josefu Zvěřinovi, že pozval jí a Ludmilu Vachtovou na faru do Praskoles. Kontakt dvou přátel se odehrával na faře, u paní Falerské doma (minimálně jednou Zvěřina navštívil i vilku na Hněvšíně), po telefonu a samozřejmě formou dopisů, z nichž řada se nedochovala. Paní Alena si jako právnička a manželka dvou politických vězňů musela být vědoma rizik spojených s kontakty s bývalými politickými vězni a příslušníky kněžského stavu zvláště. Její hojně styky s lidmi z těchto sociálních skupin svědčí o tom, že těchto rizik nedbala, a to ani u Josefa Zvěřiny, pro kterého, jako celoživotního neúnavného katechety dospělých⁴⁵¹ a principiálního bojovníka proti totalitě, bylo typické, že se dlouhodobě pohyboval na hraně zákona a často i zákon porušoval.⁴⁵²

Skutečnost, že Josef Zvěřina udržoval kontakt s Alenou Falerskou a Ludmilou Vachtovou, nebyla v jeho životě ničím výjimečným. Z dalších zajímavých žen, které se s ním přátelily, jmenujme kupříkladu historičku umění a spolužačku z filozofické fakulty doc. Miloslavu Holubovou, známou spisovatelku Evu Kantůrkovou, lékařkou, překladatelkou a redaktorkou katolických samizdatů MUDr. Dagmar Pohůnkovou, historičku umění, biblistku a teoložku doc. Mireiu Ryškovou (která u něho v podzemní církvi studovala v 80. letech teologii) či literární historičku Marii Rút Křížkovou. Nejhlubší a nejdější přátelství ho ovšem poutalo s prof. Růženu Vackovou, profesorkou klasické archeologie a historičkou umění a také dlouholetou politickou vězenkyní, s níž se

je špatně čitelné). Autoři dopisu jsou též rádi, že mohli připomenout „našeho Bonnyho“. Z textu nelze nijak odvodit, čeho přesně se spolupráce týkala. ANM, fond František Falerski, inv. č. 276.

⁴⁵⁰ Dopis Josefa Zvěřiny Františku Tomáškovi ze dne 27. 10. 1970, AAP, elench 1970, č.j. 4822/1970, korespondence; Dopis Josefa Zvěřiny Františku Tomáškovi ze dne 6. 12. 1970, NA, fond CDČT, pozůstalost Josef Zvěřina (1885–2008), neuspořádáno.

⁴⁵¹ Zvěřinově katechezi dospělých je věnována celá diplomová práce – Slavičková, Marta, *Josef Zvěřina jako katecheta dospělých*, obhájeno na CMTF UP, Olomouc 2004.

⁴⁵² Téměř standardně se jednalo o jednání proti paragrafu o tzv. maření státního dozoru nad církvemi (§ 178 trestního zákona č. 140/1961 Sb.).

znali i manželé Falerští. Vzájemná korespondence zmíněných žen se Zvěřinou byla dosud publikována pouze v případě paní Kantůrkové.⁴⁵³ Dopisy, které si Zvěřina vyměňoval s Ludmilou Vachtovou, se nedochovaly, ale minimálně některé z nich mohly být čtivé a radostné. O jednom z celé řady dopisů referuje Ludmila Vachtová přítelkyni Aleně takto: *„Budulka mi napsal skotačivý list, v němž cituje Juvenala⁴⁵⁴ o koupelích, vínu a Venuších. Škoda, že tentokrát nezafungovala jeho občasná a známá dopisová zapomnětlivost a že nevložil list určený mě do nějaké sesterské obálky. To by asi bylo podivení, co je to za hovory.⁴⁵⁵ (Těž mě v tom dopise ujišťuje, že se nestará sestrám o sukně, neboť není dámská krejčová.)“⁴⁵⁶*

Josef Zvěřina se nastěhoval na faru, kterou bylo nutno celou zrekonstruovat, v čemž mu zcela zásadním způsobem pomáhala jeho první farní hospodyně paní Krtilová. Zvěřina se také s vervou pustil do rekonstrukce kostela sv. Mikuláše a kaple sv. Prokopa. Nezdá se však, že by se Zvěřinovy návštěvy do těchto prací zapojovaly.⁴⁵⁷ Problém přesahující Zvěřinovy možnosti se však objevil v souvislosti s pronájmem prostor na děkanském úřadě v Lochovicích. Církev se zde dostala do sporu se Státním statkem Lochovice a Západočeskými papírnami. Třebaže k vyústění sporu chybí na Arcibiskupství pražském prameny, z korespondence mezi Zvěřinou a paní Alenou je možno vyvodit, že se v této kauze angažovala velmi profesionálně a zřejmě zadarmo. Alena Falerská také díky své pozici v Drupolu zařizovala péči o Zvěřinovo auto – malý Fiat, kterému říkal Budulínek (tato přezdívka, jak již bylo naznačeno, se později přenesla na Zvěřinu samotného).⁴⁵⁸ Její vztah ke Zvěřinovi tedy nebyl vztahem intelektuálky, která po smrti manžela hledá pouze partnera do diskuze, ale i vztahem kamarádky ochotné pomoci v praktických věcech. Současně je třeba uvést, že podobným způsobem paní Alena pomáhala celé řadě svých přátel a Zvěřinovi se v tomto ohledu nedostávalo nadstandardní péče.

Korespondence mezi Josefem Zvěřinou a Alenou Falerskou je na první pohled „svá“ – navzdory závažnosti některých témat má v sobě často hravost, někdy doslova bujnou:

⁴⁵³ Korespondence s Alenou Falerskou vyjde v knižní podobě v roce 2020 a s Mireiou Ryškovou v roce 2021.

⁴⁵⁴ „Budulka“ byla přezdívka Josefa Zvěřiny; Juvenal (Decimus Iunius Iuvenalis), římský básník žijící na přelomu 1. a 2. století našeho letopočtu.

⁴⁵⁵ Narážka na dosud vcelku nepublikovaný Zvěřinův cyklus úvah „Hovory k sestrám“.

⁴⁵⁶ Dopis Ludmily Vachtové Aleně Falerské ze dne 18. – 19. 12. 1973.

⁴⁵⁷ Pomoc s rekonstrukcí far či kostela byla za normalizace běžným jevem u návštěvníků v těch farnostech, jejichž faráři našli odvahu zvát si věřící hosty (nejčastěji křesťanskou mládež) na víkendové či delší pobyty.

⁴⁵⁸ Srov. např. dopis Josefa Zvěřiny Aleně Falerské ze dne 1. 2. 1973.

„Se zbožným čau“⁴⁵⁹ (Zvěřina), „Drahý Otakárku, Bělásku a Paví očko“⁴⁶⁰ (Falerská), „Tvůj Osel“⁴⁶¹ (Zvěřina), „Nevrčte, drahoušku“⁴⁶² (Zvěřina), „To jsem se dost překvapila.“⁴⁶³ (Falerská), „Váš něžný bodlák“⁴⁶⁴ (Falerská). Zvěřina občas do vzájemného dialogu vkládá i jemnost („vyprávím jí kožíšek“).⁴⁶⁵ Hraní se zkratkami, používání slov jako „šleopard“ či „krytýgr“, občasné nepřilíš organické navazování textu, to vše jasně signalizuje oboustrannou spontaneitu projevu, stejně jako důvěru, že ten druhý je na stejné vlně a nebude si to vykládat špatně. Také některé z dopisů paní Aleny, které vyjadřují i určitou frustraci nad nedostatečnou blízkostí či otevřeností, lze paradoxně vnímat jako projev důvěry, že takový vztah je oboustranně možný a je tedy možné o tom psát.

Korespondence má však i jiné polohy. Kromě opakovaně vyjadřované úcty a radosti ze Zvěřinovy přítomnosti si paní Alena dovoluje použít v dopise ze dne 2. 7. 1972 tón, který – ač mu nelze vyčíst neslušné, neřku-li hrubé formulace – je tak důrazný, že by si jej zřejmě z okruhu Zvěřinových přátel a známých dovolil jen málokdo: „Myslím, že jste se dost změnil. [...] Myslím, že na tuto změnu doplácíte ztrátou vnitřní jednodlosti a opravdovosti, protože v hloubi duše víte, že tomu tak je a snad i proč tomu tak je. [...] zdá se mi, že se necháváte zavlékat do jakéhosi intelektuálního psychologizování, které v jádru není nic jiného, než vymyšlení krásných důvodů pro nekrásné příběhy, touha vyhnout se tomu nazývat věci pravými jmény a touha neztratit tvář, že Vás těší, že jste jakýmsi středem elitního kroužku a podvědomě se bojíte o něj přijít, středem společnosti, která Vás přitahuje, ale zároveň podivně zbavuje jistoty, i když Vás mnohdy obklopuje obdivem až absolutním.“ Nevíme, k čemu se Zvěřina stavěl způsobem pro paní Alenu tak nepřijatelným, můžeme pouze spekulovat.⁴⁶⁶ Logicky tedy ani nevíme, zda vnímání paní Aleny alespoň částečně odpovídá skutečnosti, tj. zda si Zvěřinovo jednání nevysvětluje po svém. V každém případě se v textu velmi ostře vymezuje vůči jeho smířlivosti a vstřícnosti, což jsou kvality, které na Zvěřinovi lidé téměř bez výjimky oceňovali.

⁴⁵⁹ Dopis Josefa Zvěřiny Aleně Falerské ze dne 27. 10. 1971

⁴⁶⁰ Dopis Aleny Falerské Josefu Zvěřinovi ze dne 13. 6. 1974.

⁴⁶¹ Korespondenční lístek Josefa Zvěřiny Aleně Falerské, nedatováno.

⁴⁶² Dopis Josefa Zvěřiny Aleně Falerské ze dne 1. 2. 1973.

⁴⁶³ Dopis Aleny Falerské Josefu Zvěřinovi ze dne 6. 4. 1972.

⁴⁶⁴ Dopis Aleny Falerské Josefu Zvěřinovi ze dne 13. 6. 1974.

⁴⁶⁵ Dopis Josefa Zvěřiny Aleně Falerské ze dne 30. 8. 1971.

⁴⁶⁶ Z určitých náznaků obsažených v korespondenci mezi paní Alenou a doktorkou Vachtovou můžeme usuzovat, že se jednalo o postoj k neuspořádanému soukromému životu významného katolického intelektuála Jiřího Němce, kterému se narodilo nemanželské dítě. Nicméně třebaže není pochyb o tom, že paní Alena byla k Jiřímu Němcovi velmi kritická (svědčí o tom celá řada dopisů doktorce Vachtové), stále se, co se důvodu kritiky v tomto dopise týče, pohybujeme na úrovni spekulace.

V tomto kontextu je zajímavé srovnání s dopisem ze dne 26. 6. 1974, který také obsahuje osten kritičnosti. Zde víme velmi přesně, co bylo jeho příčinou. Paní Alena pomáhala Zvěřinovi s brožurou pro snoubence, kteří mají v úmyslu mít svatbu v kostele. Zasahování paní Aleny do textu bylo značné. Zvěřina si to uvědomoval a paní Alenu před MUDr. Dagmar Pohunkovou prohlašoval za spoluautorku textu. Doktorka Pohunková, která dělala pro Zvěřinu a Oto Mádra redaktorskou práci, však text dále doplnila. Paní Alena se domnívala, že se jednalo o příliš velký a neorganický zásah, který kvalitu textu snížil. Byla přesvědčená, že to paní doktorka udělala paní Aleně „na truc“, neboť jí vadilo, že ji Zvěřina tak velmi vyzdvihoval.⁴⁶⁷ Ať byla skutečnost jakákoliv – paní Alena žádné důkazy pro své přesvědčení nikde neuvádí (proč také) –, byla na doktorku Pohunkovu velmi rozčilená a i Zvěřinův smířlivý postoj k celé věci, tedy to, že změny akceptoval, jí ranil. Přesto tento dopis ani zdaleka nevyznívá tak tvrdě, jako dopis předešlý. Zdá se tedy, že důvod, který vedl k napsání prvního dopisu, musel být velmi závažný a překračoval osobní zájmy paní Aleny.

Alena Falerská se vyjadřovala, eventuelně spolupracovala na více Zvěřinových textech než pouze na brožuře pro snoubence. Nestalo se tak náhodou či z popudu paní Aleny – Josef Zvěřina dlouhodobě usiloval o to, aby jeho texty byly srozumitelné i lidem mimo církvev, přesněji řečeno i těm, kteří nebyli obeznámeným ani s nejzákladnějšími výrazy používanými v církvi.

Paní Alena brala svou roli kritičky některých Zvěřinových textů velmi vážně a nutno říci, že nepatřila mezi slepé obdivovatele jeho tvorby. Třebaže v dopisech jemu určených volí slova opatrněji, v některých dopisech Ludmile Vachtové dává průchod svým názorům zcela nepokrytě. Pro srovnání uvedme citát z dopisu Zvěřinovi ze dne 27. 1. 1973: „*(neteř Iva) Mimo jiné pravila, že se jí to zdá nějaké přeházené a divné a že tomu moc nerozumí, tedy že jednak nerozumí tomu, co čte, a jednak že nerozumí tomu, co se vlastně chce říci. Tohle dvojí nerozumění může být vlastně stejné, ale také snad nemusí.*“ a citát týkající se stejného Zvěřinova textu z dopisu doktorce Vachtové: „*Josef – to už jsem možná i psala – začal konečně tvořit své povídaní pro mládež. Zatím jsou toho asi 4 stránky. Dala jsem to přečíst Ivě a ta koukala jak jelen a nevěděla vůbec, o čem je řeč. A myslím, že to dočetla jen proto, že nevěděla, jak to udělat, aby to číst nemusela. Skoro se mi zdá, že to ten Josef ani nikdy nesepíše, což by zase bylo lepší, než kdyby to sice sepsal, ale ono to k ničemu*

⁴⁶⁷ Dopisy Aleny Falerské PhDr. Ludmile Vachtové ze dne 29. 6. 1974, 7. 7. 1974.

nebylo.⁴⁶⁸ Ve druhém – upřímnějším – citátu paní Alena nad Zvěřinou jako autorem téměř láme hůl. V tomto konkrétním případě víme, že se Zvěřina s pokorou sobě vlastní pokusil text přepsat, nevíme však, o jaký text se jednalo.⁴⁶⁹ Dalším, ještě tvrdším, příkladem kritiky Zvěřinova psaní, je dopis paní Aleny doktorce Vachtové z 24. února 1973, který obsahuje tato slova: „*A s tím Josefovým psáním. Tak si myslím, že pes je zakopán hlavně v tom, pro koho je to psaní určeno. Zdá se, že Josef by dokázal docela slušně napsat takové povídaníčko v rámci české strany mírného pokroku pro mládež či čtenářstvo vůbec z katolického prostředí, tedy pro lidi, kteří mají určité třeba povrchní znalosti a ponětí. Ale to on nechce (a také nemyslím, že by zrovna tohle povídání bylo tak zvlášť důležité). Ale lidi, kteří nevědí vůbec nic a snad jen podvědomě něco hledají, ty on vůbec nezná a nedovede si je ani představit. Tím méně si dovede představit, jak uvažují, jak hledají, co by jim něco řeklo, jaký mají slovník, co cítí. [...] Je to důsledek života ve skleníku a zájmu, který byl vždy orientován jedním směrem. A proto myslím, že z toho psaní nemůže nic pořádného vzejít, tím spíše, když se nad každou větou bude uvažovat, jestli se vejde nebo nevejde do nějakého dogma nebo jiného učení, a když tedy chybí svoboda myšlení, dokonce i umění svobodně myslet, a tím i bezprostřednost, které je potřeba, má-li kdo být tím, co čte, vzat tak řečeno za srdce.*“ Tento názor paní Aleny prozrazuje její špatný odhad zejména co se týče Zvěřinova „života ve skleníku“, neboť jestli se Zvěřina něčemu celoživotně a poměrně úspěšně bránil – byť často jen v rámci svých omezených možností –, byl to právě život bez kontaktu s lidmi mimo jeho sociální skupinu, která sama o sobě byla poměrně široká, neboť byl nejenom knězem, ale i intelektuálem. Nicméně pesimismus paní Alenu nepohltil zcela a ve spolupráci se Zvěřinou pokračovala. Tento druh činnosti jdoucí za rámec běžné redaktorské práce představuje typickou aktivitu danou okolnostmi totalitního zřízení – za normálních okolností by ji vykonával profesionál a samotný Zvěřina by možná při své katechetické práci používal texty jiných lidí, neboť by byly k dispozici. Vzhledem k tomu, že Zvěřina psal jak oficiální texty, tak texty samizdatové, které byly často vydávány v zahraničí, byla paní Alena touto aktivitou poněkud ohrožena.

Alena Falerská však, zdá se, svoji kritiku nesdělovala Zvěřinovi pouze na papíře. V dopise doktorce Vachtové z 11. března 1973 píše o tom, jak Zvěřinu za jeho práci kritizovala tváří v tvář: „*Josefovi jsem řekla všechno, nebo skoro všechno, včetně toho, že je nazýván Motýlkem, ale podařilo se mi to povídat bez vzteku, který mě už mezi tím přešel.*

⁴⁶⁸ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové z konce ledna 1973.

⁴⁶⁹ Dopis Josefa Zvěřiny Aleně Falerské 1. 2. 1973.

Koukal na mne trochu na způsob čerstvě vyvorané myši a pak mi začal povídat o tom, že přece jen snad některým lidem byl prospěšný a pomohl jim a že jich třeba není málo. To jsem zase koukala já, protože se mi zdálo, že je to řeč o něčem jiném. Což jsem pravila. Ale nedožral se...“ Nejedná se samozřejmě o doslovný záznam rozhovoru, ale interpretaci paní Aleny, nicméně i tak zřejmě můžeme usoudit, že se nechovala příliš empaticky. Ostatně, na nedostatek empatie doplácel i její druhý manžel. Josef Zvěřina byl natolik dobromyslný na straně jedné a natolik zaměřený na svůj katechetický cíl na straně druhé, že ani podobné jednání ze strany paní Aleny nemohlo jejich kontakty a spolupráci ohrozit. Současně však nutno říci, že Zvěřina byl z těch výjimečných mužů, kteří byli ochotni se otevřít a přiznat své bolavé místo a když už pro nic jiného, tak právě pro toto si ohleduplné jednání zasloužil. A paní Alena Zvěřinova bolavá místa znala – kupříkladu v roce 1972 jí napsal: „*Nenávidí mě prostě proto, že jsem flandák, černej... To je sice vyznamenání (kdybych byl děvkař, chlastoun... tak by mě to asi nestihlo); ale někdy bolí.*“⁴⁷⁰ A podobných příkladů existuje více.⁴⁷¹

Zvěřinovy kontakty s jeho kamarádkou samozřejmě pokračovaly i po jeho přestěhování do Prahy. Navštívili spolu kupříkladu Bergmanův film „Šepoty a výkřiky“. Alena také nepřestávala být kritická, pokud měla zato, že je k tomu důvod. Například Zvěřinovi vyčítala, že neustále „*motýlkuje*“ místo toho, aby šel svou prací „*do hloubky*“. Zvěřina prý nesouhlasil, ale rozešli se v dobrém.⁴⁷² Jednou mu také vyčetla, že si málo všímá přátel. Zvěřina to měl okomentovat slovy, že tentokrát dostal kázání on a s povzdechem dodat: „*No jo, přátele, ale kdo se vlastně stará o mě, když mě nepotřebuje?*“ I toto je ukázka Zvěřinovy schopnosti přiznat vlastní bolest.⁴⁷³ Jak paní Alena reagovala, není známo.

Zvěřina nežádal paní Alenu o teologické rozbory svých textů, ale její teologické (i „teologické“) názory byl vždy ochoten vyslechnout („*Napsala jste mi své první vyznání víry. Beru je do sebe velmi dychtivě pro jeho původnost a беру je do sebe s úctou jako Váš nejvnitřnější projev. Beru je skutečně do sebe, protože mně, jak jsem již řekl, postrkuje kus dál. Vidíte, je to kus sesterské pomoci a lásky bratru knězi.*“).⁴⁷⁴ Na rozdíl od často bojovné

⁴⁷⁰ Dopis Josefa Zvěřiny Aleně Falerské ze dne 28. 2. 1972.

⁴⁷¹ Srov. např. Křížková, Marie Rút – Zvěřina, Josef, *Žít jako znamení. Rozhovory s Josefem Zvěřinou*, Praha 1995, s. 85 a 97.

⁴⁷² Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 6. 3. 1976.

⁴⁷³ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 28. 3. 1976.

⁴⁷⁴ Dopis Josefa Zvěřiny Aleně Falerské 13. 11. 1971.

a urputné paní Aleny však reagoval vstřícně, byť se s tímto *credem* pravděpodobně plně neztotožňoval.⁴⁷⁵ Paní Alena měla k teologii skutečně rezervovaný vztah, neboť měřítkem pravdivosti jí byla věda (nebo to, co si pod tímto pojmem představovala). To, že křesťanské náboženství je zjevené Bohem, že Kristus je považován za Boha i člověka, že Panna Maria byla počata bez tzv. prvotního hříchu, proměňování oplatky na skutečné Tělo Kristovo apod., to vše považovala za historicky podmíněnou mytologii, jíž je nutno se zbavit.⁴⁷⁶ Josef Zvěřina se prý na tyto názory „tvářil tuze málo slibně“.⁴⁷⁷ Své konkrétní protiargumenty, ale i celkovou nechuť k této disciplíně opakovaně sdílela s doktorkou Vachtovou. Pro ilustraci ocitujme její postoj (nikoliv argumentaci, kterou uvádí v jiných dopisech) vyjádřený v dopise z 24. února 1973: „[...] (ó Tomáši zahradnický, ó růžičko akvinská), víra nesmí pošilhávat po vědeckých důkazech, musí zůstat bezbranná, bez lidských jistot, mlčící a tajemná. Kdyby alespoň byla mlčící, měla bych o vztek méně.“ Zřejmě to byla spíše nátura paní Aleny, než vzdělání, jež jí neumožnilo v klidu akceptovat fakt, že jsou obory a disciplíny, které metodickým nástrojům používaným přírodními vědami ze své podstaty unikají, ale přesto je logické a správné je nechat, aby se vyvíjely „po svém“, tj. stanovovaly si vlastní cíle a metody poznání. Současně je vzhledem k sebevědomí a liberálním (v rámci církve, samozřejmě) názorům paní Aleny překvapující, že na rozdíl od Miroslavy Holubové či Mirei Ryškové neřešila úlohu ženy v církvi.

Alena Falerská měla ráda Hanse Künga (v dopisech ho nazývala „Jeníkem“), velmi progresivního teologa, jemuž bylo mimo jiné odňato právo učit katolickou teologii na univerzitní půdě, a dokonce se rozhodla, že ho přeloží (pokud tak učinila, text se nedochoval).⁴⁷⁸ Velmi kladně hodnotila i Héldera Câmara, brazilského kněze a významného představitele teologie osvobození. Nedostatečné vzdělání paní Aleny v oblasti teologie však vzbuzuje určité podezření, zda za jejím nadšením pro tyto teology není spíše kritika učení církve a chování kléru ze strany těchto teologů než jejich teologie samotná. V neposlední řadě ji zaujal i Pierre Teilhard de Chardin, což není až tak překvapivé vzhledem k jejímu respektu vůči vědě.

Léta trvající odmítání řady základních teologických premis, stejně jako kritika církve a kléru vzbuzují pochybnosti, zda je možno zastávat tyto postoje a současně být ještě

⁴⁷⁵ *Credem* je míněn dopis Aleny Falerské Josefu Zvěřinovi ze dne 10. 11. 1971.

⁴⁷⁶ Srov. dopis Aleny Falerské Josefu Zvěřinovi ze dne 6. 4. 1972.

⁴⁷⁷ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 26. 6. 1973.

⁴⁷⁸ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 10. 9. 1973.

katolíkem. Kupříkladu jestliže se dokázala ztotožnit s výrokem, že „Církev je dnes největší překážkou víry“,⁴⁷⁹ lze se oprávněně ptát, zda si uvědomovala, že – z teologického pohledu – křtem do této církve vstoupila, je její integrální součástí a tím tedy i součástí mystického těla Kristova. Jinými slovy, uvědomovala si, že nelze mít „římskokatolickou“ víru v Ježíše Krista⁴⁸⁰ a současně neakceptovat církev? Odpověď je možná dobré hledat spíše na rovině psychologické než intelektuální či duchovní. Zatímco kritika a pochybnosti jsou nezbytnou součástí zdravého duchovního vývoje, projevy paní Aleny budí dojem, že se jednalo o jakousi chronickou vnitřní iritaci, která si hledala důvod, aby mohla být projevna a teologie, klérus, církev apod. se všemi svými viditelnými chybami jí v tomto ohledu posloužili jako obětní beránci.

V souvislosti s kritikou Zvěřinových teologických názorů však zdůrazněme, že Alena Falerská kritizovala skutečně pouze Zvěřinovy teologické názory a jeho práci, nikoliv jeho charakter. Na té samé stránce dopisu, na níž paní Alena, zjevně podrážděná Zvěřinovými názory, „zpívá“ o „Tomáši zahradnickém“, také píše: „*Ve čtvrtek má Josef přijít a jestli mě ten vztek při pohledu na toho přemilého člověka nepřejde, tak nevím, jak to dopadne.*“ Odhlédneme-li od pravděpodobného faktu, že výrok je míněn v určité nadsázce, vidíme jasné oddělení Zvěřiny a jeho názorů. Dopisy doktorce Vachtové skutečně obsahují celou řadu pasáží, kdy paní Alena oceňovala Zvěřinovy povahové vlastnosti.⁴⁸¹ Jedním z příkladů nejen kladného, ale v pozitivním slova smyslu i familiérního vztahu je tato věta v dopise z 23. dubna 1974: „*Ted' zrovna volal Budulínek. Je to drahoušek. Jedu se za ním podívat poslední dubnový den.*“ Nicméně i postoj paní Aleny ke Zvěřinově práci se vyvíjel. Dopis z 30. května 1974 je zjevně prost frustrace zachytitelné ve starších dopisech doktorce Vachtové: „*Tak ku příkladu jsem si o Budulkovi nikdy nic špatného nemyslela, ale na druhé straně jsem ho zase neměla za nějaký formát. Dokonce mi přišlo, že ti, co ho za ten formát mají a jeho autoritu vzývají, značně přehánějí. A ajta. Možná, že ta změna v nahlížení je způsobena také tím, že se ten pán jeví tak, jako kdyby mě bral vážně, a že já tedy z nafoukanosti nevím, kudy kam a projevují sklony k adoraci. Ale přece jen si myslím, že nejsem tak úplně praštěná, aby tohle byl jediný důvod. Ale ať je to, jak chce, faktem zůstává, že je mi s ním čím dále tím líp.*“ Určitá uvolněná a jemná sebeironie je pravděpodobně důsledkem vědomí, že její práce vede k žádoucím výsledkům. Pozitivní

⁴⁷⁹ Poznámky a výpisky A. Falerské týkající se náboženství a teologie, ANM, fond František Falerski, inv. č. 297.

⁴⁸⁰ Míněno pojetí Ježíše Krista v souladu s nicejsko-cařihradským vyznáním víry.

⁴⁸¹ Například dopisy Aleny Falerské Ludmile Vachtové z 23. 4. 1971, 12. 6. 1973, 22. 10. 1973 apod.

ladění však netrvalo věčně – již v červnu a červenci 1974 si paní Alena stěžovala na Zvěřinovu smířlivost týkající se doplnění textu o snoubencích (viz výše).

Alena Falerská a Josef Zvěřina měli společného přítele (byť v případě paní Aleny by bylo zřejmě vhodnější říci, že známého) – Jiřího Reinsberga, již tehdy známého pražského kazatele a Zvěřinova mladšího spolužáka.⁴⁸² Paní Alena měla k Reinsbergovi rezervovaný vztah – Ludmile Vachtové se svěřila, že jí na něm vadí údajný nedostatek sebereflexe. V jistý moment prý došlo mezi Reinsbergem a Zvěřinou k roztržce.⁴⁸³ Navzdory svému kritickému postoji k Jiřímu Reinsbergovi se Alena Falerská snažila jeho vztah se Zvěřinou urovnat tím, že intervenovala u Zvěřiny. V dopise doktorce Vachtové z 23. dubna 1971 píše, že Zvěřina poslal Reinsbergovi gratulaci k svátku s tím, že by se měla ukončit série nedorozumění a Reinsberg prý říkal, že Zvěřina tímto uznal svou chybu. Paní Alena v tomto kontextu zdůrazňuje, že Zvěřina je tolerantní a plný dobré vůle. Bez ohledu na to, že nevíme, co se skutečně mezi Zvěřinou a Reinsbergem odehrálo, můžeme zde pozorovat pro ni typickou potřebu řešit problémy. U právničky se jedná o téměř ideální vlastnost, zda to byla vlastnost příjemná i jejímu okolí, v tomto případě Zvěřinovi (a eventuálně i Reinsbergovi, pokud se o její iniciativě dozvěděl), se můžeme pouze dohadovat. Nicméně vztah paní Aleny k Jiřímu Reinsbergovi nejen že nebyl nesmiřitelný (průběžně se s ním stýkala), ale časem k němu začala chodit do kostela Matky Boží před Týnem (k „Týnu“) na nedělní mše, protože jí jeho kázání oslovovala.⁴⁸⁴

Část Zvěřinových aktivit v Praskolesích byla zaměřená na řeholní sestry – voršilky, které působily v cca 60 km vzdáleném Ročově a ve 30 km vzdáleném Zvíkovci. Poskytoval jim duchovní péči a současně k nim vozil na návštěvu řadu svých návštěvníků z fary (i návštěvy řeholních sester vyžadovaly odvalu, neboť sestry měly návštěvy zakázané).⁴⁸⁵ Sestry na oplátku občas přijížděly za Zvěřinou pomoci mu kupříkladu se zahradou. Aleně Falerské nebyly řeholní sestry jakožto sociální skupina příliš sympatické – byla přesvědčená, že potřebuje intelektuálně náročnější partnery a pro hlubokou víru tiše

⁴⁸² P. Jiří Reinsberg (1918–2004), skaut, člen spolku ministrantů Legio angelica, absolvent pražského arcibiskupského gymnázia. V Římě vystudoval teologii a vstoupil do zahraniční armády. Po válce byl krátce kaplanem v Berouně a v letech 1946 až 2003 působil v pražském chrámu Matky Boží před Týnem.

⁴⁸³ Ani jedno z tvrzení týkajících se J. Reinsberga, o němž se paní Alena dělila s doktorkou Vachtovou, nejsme schopni kvůli nedostatku pramenů posoudit.

⁴⁸⁴ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové z konce června 1974.

⁴⁸⁵ Rozkošná, Pavlína, *Život sester řádu svaté Voršily v období komunismu*, diplomová práce, obhájeno na FHS UK, 2013, s. 72.

vzdorujících sester, které režim pronásledoval i zneužíval současně, neměla ve své racionalitě a průraznosti příliš pochopení. Kontaktům s nimi se tedy spíše vyhýbala.

Zvěřinova duchovní péče zahrnovala i duchovní cvičení, která však poskytoval sestřám a laikům odděleně. Doktorka Vachtová uvádí, že se s paní Alenou jedněch exercicií zúčastnila. Zajímavé prý v tomto případě bylo, že na akci dorazily výhradně ženy.⁴⁸⁶

Alena Falerská byla emancipovaná a soběstačná žena, která ze svého nadbytku dokázala dávat druhým. Je zvláštní, že se Zvěřina nepokusil kritiku církve a jejího učení ze strany paní Aleny poněkud usměrnit například odkazy na nové možnosti a úkoly vyplývající ze závěrů II. vatikánského koncilu, konkrétně například na vzrůstající roli laiků v církvi. To, co bylo oficiálně neuskutečnitelné, neboť totalitní režim aplikaci závěrů koncilu v oblasti laických aktivit nepřál a povolil prakticky pouze změny v oblasti liturgické, bylo možné realizovat na úrovni podzemní církve. Ze žádných pramenů nelze vyčíst, proč se paní Alena na tomto poli neangažovala mnohem více – soudě dle jejích aktivit a kontaktů, strach či nedostatek energie za tím zřejmě hledat nelze.

Poněkud zarážející je, že se Alena Falerská nijak nestavěla proti tomu, že kostely zcela automaticky uklízely ženy. Na konci svého prvního manželství důrazně vytkla Jiřímu Řehákovi, že po ní chtěl, aby se automaticky věnovala domácím pracím, protože je žena, zatímco ona sice byla ochotná se domácnosti věnovat, ale nikoliv protože je to její ženská povinnost.⁴⁸⁷ Proč jí pohled na ženy uklízející kostely nechával klidnou, zůstává záhadou (eventualitu, že navštěvovala farnost, kde se úklidu věnovali muži, můžeme zcela vyloučit). Stejně tak neřeší otázku svěcení žen apod. Obojí je zarážející například ve světle názorů Hanse Künga, oblíbence paní Aleny, jehož vize postavení žen v římskokatolické církvi předpokládá právě i kněžské svěcení.⁴⁸⁸ Skutečně se zdá, se paní Alena tradiční i „tradiční“ role v církvi akceptovala a neměla potřebu mít v církvi alespoň teoreticky stejné (tj. relativně rovné) šance jako v zaměstnání. Současně je nepřehlédnutelná genderová neutralita jejích rolí a fakt, že si aktivity volila sama a nikoliv podle něčího pokynu.

Z pochopitelných důvodů se v žádné korespondenci Aleny Falerské nedozvídáme podrobnosti o odnětí státního souhlasu Josefu Zvěřinovi ke konci roku 1974, jejím názoru

⁴⁸⁶ Dopis Ludmily Vachtové Lucii Šmídové ze dne 3. 2. 2018.

⁴⁸⁷ Dopis Aleny Řehákové Jiřímu Řehákovi, ANM, fond František Falerski, inv. č. 237.

⁴⁸⁸ Srov. např. Küng, Hans, *Žena v dějinách křesťanství*, Praha 2017, s. 104–109.

na tuto věc apod. Nicméně doufala, že se s ním nyní, když se přestěhuje do Prahy, bude vídat častěji.

Zvláštní kapitolu v životě paní Aleny představuje její snaha získat jako přítele P. Antonína Bradnu.⁴⁸⁹ Není zřejmé, kdy a jak se Bradna s Alenou Falerskou potkali. Jejich dochovaná korespondence je sporá – dochovaly se jen dva dopisy, které lze bez pochyb označit jako dopisy paní Aleny tomuto knězi. Přesto se Antonín Bradna, jehož Alena Falerská nazývala Krokodýlem či Krokem, stal na řadu let počínaje rokem 1971 někdy až obscesivním tématem řady dopisů, které paní Alena psala doktorce Vachtové. Bradna měl mezi inteligentními katolíky kredit nejen jako politický vězeň, ale i jako intelektuál, o čemž svědčí například jeho časté kontakty s doktorkou Pohunkovou a Václavem Vaško (s touto ve své době téměř nerozlučnou dvojicí se Alena Falerská potkávala u Zvěřiny i u Bradny). Není tedy divu, že zaujal i paní Alenu. Ve své snaze navázat vztah se rozhodla pomáhat při opravách a zařizování fary – prováděla fyzickou práci jako lakování atd. a sháněla v Praze některé části vybavení. Někdy Bradnovi sháněla i součástky na jeho malý vůz značky Fiat.⁴⁹⁰ Zvala ho také do letní vilky na Hněvšíně – marně.⁴⁹¹ Doufala však i v možnost dialogu a dokonce věřila, že Bradna by určité texty napsal lépe než Zvěřina a zvažovala, zda v tomto ohledu nepodniknout nějaké kroky. Občas k rozhovoru, který paní Alena považovala za inteligentní, došlo, ale nebylo neobvyklé, že Bradna ji nechal pracovat na faře a sám odešel. Také někdy pozval návštěvu, jejíž rozhled debatu, v níž paní Alena doufala, vylučoval apod. Pokud ji navštívil v Praze, vždy u toho byl někdo třetí. Z celé řady dopisů, které psala Alena Falerská doktorce Vachtové, lze vycítit, že Bradnovi asi nebylo vždy příjemné, že paní Alena za ním jezdí, ale nebyl schopen jí to říci, pouze naznačit. Z dopisů, však také vyplývá, že paní Alena byla vůči těmto náznakům zcela imunní a své úsilí o navázání přátelství naopak ještě zvýšila (jednou přinesla Bradnovi balíček korespondenčních lístků s vyplněnou adresou, které jí měl posílat a on jí občas nějaký skutečně poslal). Zdá se, že pokud šlo o to získat nějakého člověka, chovala se paní Alena doslova umanutě. Svůj „boj o Bradnu“ nevzdávala, byť v roce 1974 (tj. po několikaletém úsilí) přiznala částečnou prohru, když

⁴⁸⁹ P. Antonín Bradna (1922–2006), skaut, absolvent arcibiskupského gymnázia v Praze a teologické fakulty tamtéž. Po svém vysvěcení na kněze působil v několika farnostech. V roce 1952 byl zatčen a odsouzen na 15 let v procesu Bradna a spol. V roce 1964 byl propuštěn, působil v manuálních profesích, v roce 1968 začal pracovat na Arcibiskupství pražském jako pastorační referent a v roce 1971 se vrátil do duchovenské činnosti jako farář a posléze děkan v Budyni nad Ohří.

⁴⁹⁰ Např. dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 10. 2. 1974 aj.

⁴⁹¹ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 17. 7. 1974.

doktorce Vachtové napsala, že se s Bradnou při zařizování fary/bytu stýká písemně i osobně víc než se Zvěřinou, ale zatímco se Zvěřinou jsou kamarádi, v případě Bradny to neplatí, neboť jsou jen známí. Bradna ji sice občas potřebuje, ale kamarádit s ní nechce.⁴⁹² Písemný kontakt však nepřerušila a do Budyně nad Ohří jezdila dál, přestože se tam minimálně nějaký čas necítila moc dobře – po jedné velké oslavě na faře u Bradny v roce 1973, kterou její účastníci považovali za povedenou, napsala přítelkyni Lídě: „*Když jsem tam tak tlustě seděla (hubeně to neumím) a mlčela hubou a nedělala ani koně ani blbé dítě, šlo mi hlavou všelicos, zejména velmi vtíravý dojem, že je gruntovně nepatřičné se míchat do této společnosti a že se tam nehodím, prostě snad proto, že tam nejsem doma a je všechny váží vzájemně pouta, která já s nimi nemám a i když bych chtěla, mít asi nemohu.*“⁴⁹³ Pocit, že do této katolické společnosti nezapadá, zřejmě nebyl pouze subjektivním pocitem paní Aleny. Její přítelkyně Ludmila Vachtová v jednom dopisu přirovnává dojem, jakým v této společnosti působí, ke „*kulovému blesku*“.⁴⁹⁴

Pro Alenu Falerskou, jak jsme již zaznamenali, byla typická schopnost přiznat sobě i svým nejbližším pravdu o vlastní situaci či vině – pokud ji nahlédla, samozřejmě. Do této kategorie patří i nahlédnutí vztahu k Antonínu Bradnovi. Po dlouhých letech, kdy se snažila Bradnovu odtažitost nějakým způsobem přemoci, si v roce 1975 přiznala, že je do něj zamilovaná, že „*s ním chce být za jakýchkoliv podmínek*“. Nelze říci, jak dlouho tento stav trval, paní Alena si to uvědomila velmi náhle a byla z toho svým způsobem „v šoku“. Přítelkyni Ludmile Vachtové o tom kromě jiného napsala: „*Tuze, tuze nerada bych rozmnožila řady oněch všelijakých ženských, co zpola hystericky, zpola neuroticky, ale vždycky jaksi smrdutě obletují pány dané profese.*“⁴⁹⁵ Vzájemné kontakty Brady i paní Aleny však pokračovaly podobně neurčitě a odtažitě jako dříve, neboť Bradna, ač mu nevšední zájem paní Aleny neunikl, neměl o bližší vztah zájem a paní Alena nepolevovala ve svých obvyklých aktivitách, jako byla pomoc s lakováním na faře apod. Vzhledem k názorovému vývoji paní Aleny není překvapivé, že byla zjevně více frustrovaná faktem, že o ni Bradna nemá zájem, než tím, že se jednalo o muže žijícího v celibátu, protože neměla před tímto závazkem ostych tak typický pro řadu tradičních katolíků. Neschopnost paní Aleny přestat usilovat o muže, který ni zájem nemá, ukončil přibližně po roce muž, o kterého zprvu neměla zájem ona, ale který si její pozornost svou usilovností dokázal získat.

⁴⁹² Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 10. 5. 1974.

⁴⁹³ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 28. 9. 1973.

⁴⁹⁴ Dopis Ludmily Vachtové Aleně Falerské ze dne 27. 8. 1975.

⁴⁹⁵ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 12. 8. 1975.

Dalším zajímavým člověkem, s nímž byla Alena Falerská v kontaktu, byl P. Bonaventura Bouše OFM, kterému jeho farníci a přátelé nezdávka přezdívali „BB“ či „Bardotka“.⁴⁹⁶ Bouše působil jako kaplan v Záběhlicích, kde se vytvořilo poměrně neortodoxní společenství farníků, vůči němuž jako kněz projevoval značné pochopení a toleranci, jejímž zdrojem však nebyla lhostejnost, ale láska k bližnímu.⁴⁹⁷ Paní Alena do Záběhlic po určitý čas jezdila, potom přestala, ale připouštěla, že jí záběhlické společenství něco dalo.⁴⁹⁸ Za kaplanem Boušem jezdila do Záběhlic i celá řada pražských intelektuálů, z nichž někteří byli v hledáčku StB. Za všechny jmenujme Ivana Medka, Radima Palouše či Jiřího Němce.⁴⁹⁹

Bouše byl v poměrně nezáviděníhodné pozici – jako kněze a řeholníka se ho socialistická společnost snažila vytlačit na svůj okraj a v církvi se dostal minimálně do jednoho závažného konfliktu známého jako „Kauza BB“. Jednalo se o text „*Naděje katolictví v zemích českých*“ publikovaný v časopise *Duchovní pastýř*,⁵⁰⁰ kritický vůči církvi, který by pravděpodobně i dnes pro mnohé katolíky, které máme ve zvyku označovat jako tradiční či konzervativní, byl obtížně přijatelný. Byl to však text naléhavý, přímo alarmující, který psal člověk, jemuž na církvi skutečně záleželo. Do problému byla zatažena Teologická komise⁵⁰¹, významný orgán, jehož byl Bouše členem, a také biskupové. Výsledkem série nedorozumění (protože ničím jiným tato „kauza“ *de facto* nebyla) bylo nejen Boušeho vyloučení z komise, ale kupříkladu také Zvěřinovo obvinění z hereze. Jaký byl postoj Aleny Falerské k celé situaci nevíme, byť Zvěřina se o ní v souvislosti se svým osobním vyznáním víry zmiňuje.⁵⁰² Jsme však informováni o postoji, jaký paní Alena zaujala k vyčítavému dopisu, který Bouše napsal apoštolskému administrátorovi Františku Tomáškoví poté, co mu byl odňat státní souhlas

⁴⁹⁶ P. Bonaventura Bouše OFM (1918–2020), teolog, liturgik, v 50. letech spolu s ostatními řeholníky internován, po propuštění pracoval jako průvodčí v tramvaji a v Ústavu dějin umění AV. V roce 1968 učil na teologické fakultě a v roce 1969 získal státní souhlas k výpomoci v duchovní správě v Praze u Panny Marie Sněžné, kde působil do roku 1972. Od dubna 1972 do konce ledna 1974 působil v Záběhlicích opět jako výpomocný duchovní. Za normalizace byl součástí týmu překládajícího liturgické texty a podepsal Chartu 1977. Po roce 1989 vypomáhal v duchovní správě v Ústí nad Labem.

⁴⁹⁷ Halík, Tomáš – Jandourek, Jan, *Ptal jsem se cest*, Praha 1997, s. 55–57.

⁴⁹⁸ Dopisy Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 26. 2. 1974 a 23. 4. 1974.

⁴⁹⁹ Novotný, Vojtěch, „*Běda Církvi*“. *Bonaventura Bouše burcující*, Praha 2012, s. 144–145.

⁵⁰⁰ *Duchovní pastýř*. *Měsíčník katolického duchovenstva* vycházel v letech 1950 – 1990 s výjimkou období od května 1968 do října 1970, kdy místo něho vycházela *Via*. *Časopis pro teologii*.

⁵⁰¹ Teologické komise při Sboru biskupů a ordinářů ČSSR byla ustavena 16. 3. 1970 jejím schválením biskupskou konferencí. Důležitost tohoto orgánu čítajícího několik desítek členů vyplývala nejenom z náplně práce (mj. poradní činnost v teologických otázkách), ale také z jeho složení: navzdory počínající normalizaci do ní byli jmenováni i teologové, kteří byli pro tuto práci svým vzděláním a životní zkušeností vysoce kvalifikováni (například bývalí političtí vězni, absolventi teologických studií v Římě apod.).

⁵⁰² Dopisy Josefa Zvěřiny Aleně Falerské ze dne 25. 10. 1971 a 13. 11. 1971.

s duchovenskou činností v Záběhlicích (kopie tohoto dopisu se nalézala v pozůstalosti paní Aleny).⁵⁰³ Paní Alena v krátkém dopise Tomáškově sděluje, že Boušeho tónu a invektiv lituje.⁵⁰⁴ Zda o tom Bouše věděl, není zřejmé.

O Boušeho silných emocích, které ne vždy dokázal usměrnit a které mu tudíž komplikovaly život, svědčí jeho mnohahodinová návštěva paní Aleny u ní doma v dubnu 1974, která se inkriminovaného dopisu také dotkla: „*Pak se mě zeptala,⁵⁰⁵ jestli jsem četla dopis Tomáškově. Řekla jsem, že ano a že mi toho dopisu bylo velmi, velmi líto. A odehrál se výbuch první. Dozvěděla jsem se, že dnes by ho napsal ještě ostřeji. Soudila jsem, že to je tedy alespoň důvod k radosti, že ho napsal tehdy. B. prý věděla přesně, přímo to slyšela, co tomu budou všichni ti říkat. Když se mi nelíbí, jak jsem hrdě doznala, ty invektivy na Františka a bratry, je to tím, že jsem zkažená páterskou výchovou, co je do mě od mládí vtlučována. Pravila jsem, že je to přímo skvělý argument, hlavně v mém případě...*“ Následuje popis velmi vzrušené diskuze, v níž Bouše prý argumentoval i tím, že má ducha proroctví. Paní Alena reagovala tím, že lže, je fanatic atd. atd.⁵⁰⁶ Bez svědectví třetí strany, která by dosvědčila, o čem všem a jak se Bouše s paní Alenou bavili, není možné dělat závěry ohledně vzájemné argumentace, ani o chování obou zúčastněných. Nicméně lze tuto pasáž z dopisu doktorce Vachtové považovat za jeden z dokladů toho, jak úkorně Bouše ztrátu státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti nesl. Ve chvíli, kdy prožíval vnitřní bolest, se navíc nemoudře vystavil ženě, která rozhodně nebyla konejšivým mateřským typem. Nepřekvapí, že to bylo možná jejich poslední setkání jen ve dvou (o rok později se zase setkali a dohodli, že Bouše paní Alenu navštíví, nicméně není známo, zda se tak stalo – první domluvený termín Bouše odřekl).⁵⁰⁷

Již zmíněný P. Jiří Reinsberg byl další zajímavý člověk, s nímž se Alena Falerská občas vídala. Na rozdíl od Zvěřiny, Boušeho či Bradny nebyl vězněný ani internovaný, ale do této skupiny kněží patřil. Důvodem mohly být jeho snahy zavádět pokoncilní liturgické změny co nejdříve, ale také jeho minulost – s mnohými vězněnými kněžími se znal z pražského arcibiskupského gymnázia, spolku ministrantů Legio angelica či z římských studií. Kontakty s paní Alenou nebyly nijak intenzivní, zpravidla se vídali během větších návštěv u společných přátel. Jednou ji prý v průběhu výletu, jehož se účastnila i doktorka

⁵⁰³ ANM, fond František Falerski, inv. č. 283.

⁵⁰⁴ Dopis Aleny Falerské Františku Tomáškově ze dne 12. 4. 1974.

⁵⁰⁵ Alena Falerská mluví o Boušem v ženském rodě, protože ho nejen v tomto dopise nazývá „Bardotkou“.

⁵⁰⁶ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 23. 4. 1974.

⁵⁰⁷ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 11. 11. 1975.

Vachtová, „nadzdvihl“ tím, že řekl: „že musím přiznat, že nejsem normální, protože má situace není normální (jako že není Bonny, že nemám děti a tak). Ani nevím, jestli na tom nebylo více pravdy, než bych si chtěla připustit.“⁵⁰⁸ Tato Reinsbergova poznámka (pokud jí opravdu řekl) značí, do jaké míry přijal mentalitu socialistického člověka, který považuje za normální, že žena vystuduje vysokou školu, chodí do práce a má dítě nebo děti – za první republiky, v níž Reinsberg prožil prvních dvacet let svého života (přesněji řečeno devatenáct let, protože v roce 1937 odjel studovat do Říma), totiž měly vysokoškolsky vzdělané ženy děti zřídkakdy. Zcela neobvyklý je však komentář paní Aleny, která skutečnost, že nemá děti, neměla potřebu řešit ani ve své korespondenci, ani ve svých denících, které si čas od času vedla. Z určitých náznaků v deníku Františka Falerského z doby, kdy ještě nebyli manželé, víme, že paní Alena byla ochotná dítě přijmout, pokud by byla těhotná, ale početí se aktivně bránila. Vzhledem k tomu, že ovdověla ve středním věku, tj. v době, kdy se řada žen stále realizuje péčí o své odrůstající děti, bylo by pochopitelné, kdyby faktu, že nemá děti, litovala. Žádný pramen to však nedokazuje, stejně jako pocit, že by snad jako bezdětná žena nějak vybočovala. Toto je první zmínka, nicméně ji nerozvádí a dopis jí naopak zakončuje. Současně však nelze tvrdit, že by měla k dětem vztah negativní – opakovaně pečovala o kamarádkyiny děti, přičemž tato péče někdy zahrnovala i návštěvy třídních schůzek apod.⁵⁰⁹ Věnovala se také svým neteřím a po většinu života s nimi měla hezké vztahy (Ivana Vítků, mladší z neteří, například vzpomíná, jak pro ni paní Alena psala v mládí milostné dopisy, které měly u adresátů úspěch).

Alena Falerská byla dále v kontaktu s profesorkou Růženu Vackovou, kterou občas navštěvovala a měla ji velmi ráda, což opakovaně v dopisech doktorce Vachtové zdůrazňovala.⁵¹⁰ Ze známějších lidí jmenujme také Ivana Medka, s nímž se vídala při občasných návštěvách v jeho velkém bytě, který ji ovšem intelektuálně i lidsky zklamal (paní Alena měla výhrady vůči jeho rozvodu, neboť jeho první manželky si vážila).

Bližší kontakt se zřejmě snažila navázat i s apoštolským administrátorem Františkem Tomáškem.⁵¹¹ V prvním dopise, který mu napsala, se dozvídáme, že navštěvovala kostel u Panny Marie Sněžné kvůli společenství, také ovšem oceňovala přijímání pod obojí. Na

⁵⁰⁸ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 10. 5. 1974.

⁵⁰⁹ Dopis Aleny Falerské Josefu Zvěřinovi ze dne 26. 10. 1972.

⁵¹⁰ Srov. např. dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 28. 9. 1973 a jiné.

⁵¹¹ P. František Tomášek (1899–1992), kněz, katecheta a autor katechismu, v roce 1949 tajně vysvěcený na biskupa, v roce 1951 zatčen a poslán na nucené práce. Po návratu působil v pastoraci, zúčastnil se II. vatikánského koncilu. Z pozice apoštolského administrátora podpořil projekt Desetiletí duchovní obnovy a zasadil se o svatořečení Anežky české.

závěr dopisu se ptá, zda by jej mohla se svou přítelkyní navštívit.⁵¹² Tomášek odpověděl kladně a navíc ocenil větu z jejího dopisu, která se váže ke jmenovanému společenství: „*Zažívám téměř vždy to, co jinde bylo jen výjimečné, totiž nekompromisní závaznost Krista s jistotou Boží lásky.*“⁵¹³ Pomiňme nyní, co přesně je míněno „nekompromisní závazností Krista“ a podívejme se na celou větu z jiného úhlu.⁵¹⁴ V ego-pramenech, které po sobě Alena Falerská zanechala, je výjimečná – podává informaci o jejím pozitivním prožitku z přijetí svátosti. Prožitek, resp. kladný prožitek jako takový samozřejmě není podmínkou dobrého křesťanského života, nicméně jeho absence spolu s nezájmem například o to, jak se modlit, je poněkud zarážející. U paní Aleny jako kdyby neexistovala úleva po sv. zpovědi či radost po sv. přijímání a přitom se v obou případech z římskokatolického hlediska jedná o svátost a tedy přímý kontakt s Bohem. Formální praxe nic vyššího či většího neumožňuje. Paní Alena však o víře neustále přemýšlí a například k P. Jiřímu Reinsbergovi chodila kvůli jeho kázání. Tento přístup má sice svou logiku, zejména s ohledem na Reinsbergův pověstný humor, nicméně kázání je „zbytná“ část mše sv. – jejím důvodem a cílem je eucharistie, tj. proměna chleba a vína v Ježíšovo tělo a krev, přičemž podle římskokatolické teologie se skutečně jedná o autentické tělo a krev Ježíše Krista a nikoliv pouhý symbol. Jinými slovy řečeno, je možné, že paní Alena byla pod vlivem svého evangelického mládí více, než si myslela. Upřednostňování kázání před eucharistií by tomu nasvědčovalo. O vztahu – nevztahu paní Aleny ke svátostem svědčí i tato pasáž z dopisu Ludmile Vachtové: „*Ozval se Budulka... je s ním přeci jen dobře pobejt. Chtěla bych vědět, jestli mu není divné, že nikdá od něho nepožaduji rozhřešení neb útěchu či něco na ten způsob. Ale nikdy se ani slovem nezmíní, jakže to s těmihle věcmi mám, což si cením, protože bych to beztoho souvisle říci neuměla.*“⁵¹⁵ I výše řečené tedy naznačuje, že náboženská praxe paní Aleny byla zřejmě mnohdy (většinou?) okleštěná o velmi podstatný prvek a že její katolictví nebylo žito tak plně, jak mohlo být. Jinými slovy, že se svou náplní blížilo spíše volnočasové aktivitě.

Důvody, proč se paní Alena snažila navázat přátelství s Tomáškem, nejsou známé, nicméně vlastnosti jako neohroženost apod. jimi v tomto období Tomáškovy života nemohly být. Apoštolský administrátor obě přítelkyně zřejmě přijal 22. října 1971. Může se zdát neobvyklé, že nejvyšší představitel církve v zemi přijal dvě „obyčejné“ laičky, ale

⁵¹² Dopis Aleny Falerské Františku Tomáškovi ze dne 5. 10. 1971, ANM, fond František Falerski, inv. č. 259.

⁵¹³ Dopis Františka Tomáška Aleně Falerské ze dne 10. 10. 1971, ANM, fond František Falerski, inv. č. 259.

⁵¹⁴ Slovní spojení „závaznost Krista“ však Alena Falerská zjevně používala opakovaně – viz dopis Josefu Zvěřinovi ze dne 2. 7. 1972, kde hovoří o bezpodmínečné závaznosti Krista.

⁵¹⁵ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 23. 9. 1975.

toto jednání je plně v souladu s celoživotním Tomáškovým důrazem na pastorační práci. Vztah se však dále nerozvíjel. Alena Falerská sice Tomáška asi dva měsíce po své návštěvě pozvala k sobě na Pohořelec,⁵¹⁶ ale on zdvořile odmítl.⁵¹⁷ V první čtvrtině roku 1972 jí však poslal pozdrav z Říma.⁵¹⁸ K Tomáškovým 73. narozeninám mu paní Alena napsala dopis, který na jedné straně obsahuje gratulaci, ale na straně druhé také konstatování, že jí Tomáškův článek uveřejněný v Katolických novinách mrzel.⁵¹⁹ Jedná se o článek „*O čistotu víry*“ reagující na kritické prohlášení 33 především německých a holandských teologů s názvem „*Proti rezignaci v církvi*“, které bylo sepsáno v souvislosti s uváděním závěrů II. vatikánského koncilu do praxe.⁵²⁰ Tomášek se k prohlášení stavěl velmi negativně. Paní Alena svou (přísně vzato) kritiku Tomáška a jeho článku sice omlouvala slovy: „*Odpusťte mi laskavě opovržlivost předchozí věty, která by dozajista neměla mít v gratulaci místa a kterou jsem si tedy měla odpustit především sama...*“⁵²¹ ale na faktu, že se vyjádřila tak, jak se vyjádřila, to nic nemění. Jako věřící katolička měla samozřejmě právo se k takové věci vyjádřit, zůstává však otázkou, proč měla potřebu svůj postoj Tomáškovu sdělovat a navíc při takové příležitosti? Důvody možná nebudou až tak teologické (byť paní Aleně byl progresivistický proud v církvi sympatický), jako psychologické – nikdo z okolí paní Aleny nebyl ušetřen její potřeby sdělovat (někdy domnělou) pravdu o dotyčném z očí do očí a nebylo-li to možné, tedy alespoň na papíře. Kromě již zmíněného dopisu paní Aleny týkající se Boušeho reakce na odnětí státního souhlasu s duchovenskou činností a dvou Tomáškových velikonočních přání se žádná další korespondence nedochovala. Vztah zřejmě nebyl jeho protagonisty udržován ani na formální rovině, což lze usoudit z korespondence paní Aleny s doktorkou Vachtovou.

V neposlední řadě udržovala Alena Falerská občasný kontakt s bývalými legionisty P. Bohuslavem Hlaváčem, knězem, který ji s Františkem Falerským oddával a který ho také pohřbíval a také s již zmiňovaným P. Mílou Štvánem přezdívaným Špalek. Je svým způsobem zvláštní, že se paní Alena stýkala s tolika „pátéry“, jak je občas nazývala, protože měla zejména k jejich formaci řadu výhrad. Je možné, že svou roli sehrála její společenskost i neschopnost odmítnout ty, kteří za ní přišli pro radu či s žádostí o pomoc.

⁵¹⁶ Dopis Aleny Falerské Františku Tomáškovu ze dne 21. 12. 1971, ANM, fond František Falerski, inv. č. 259.

⁵¹⁷ Dopis Františka Tomáška Aleně Falerské, Vánoce 1971, ANM, fond František Falerski, inv. č. 259.

⁵¹⁸ Dopis Aleny Falerské Františku Tomáškovu ze dne 14. 3. 1972, ANM, fond František Falerski, inv. č. 259.

⁵¹⁹ Dopis Aleny Falerské Františku Tomáškovu ze dne 30. 6. 1972, ANM, fond František Falerski, inv. č. 259.

⁵²⁰ Tomášek, František, *O čistotu víry*, in: Katolické noviny, č. 24, roč. XXIV., 1972, s. 1.

⁵²¹ Dopis Aleny Falerské Františku Tomáškovu ze dne 30. 6. 1972, ANM, fond František Falerski, inv. č. 259.

Paní Alena také i nadále udržovala kontakty s „Bonnyho“ skauty, přičemž se nejednalo jen o formální kontakty – opakovaně je žádala o pomoc. Scházela se i s Jiřím Navrátilem, s nímž se ovšem po roce 1989 náhle stýkat přestala. Důvodem mohlo být to, že ho podezírala se spolupráce s StB.

Alena Falerská poměrně úspěšně oddělovala svůj svět, v němž díky svým kontaktům občas žila na hraně zákonnosti a svět pracovní. Její kolegyně ing. Jarmila Špryňarová, která do podniku Drupol nastoupila na počátku 70. let jako ekonomka, na svou starší kolegyni, s níž se skamarádila, vzpomíná ráda a s respektem. Paní Alenu zažila jako velmi rychlou, spolehlivou a oblíbenou kolegyni, která kupříkladu neváhala a jeden víkend věnovala budování její chaty. Kromě toho, že práce podnikového právníka v Drupolu se v průměru dala zvládnout za dobu kratší než osm hodin denně, to byla právě rychlost paní Aleny, která jí umožňovala v pracovní době udržovat i rozsáhlou korespondenci. Inženýrka Špryňarová také zavzpomínala na kulturní rozhled paní Aleny – při podnikovém „nakupovacím“ zájezdu do Drážďan se její kamarádka rozhodla, že nepůjdou nakupovat, ale navštíví galerii, kde se samozřejmě ujala zasvěceného výkladu. I paní Alena měla svou kamarádku ráda, vážila si jejího názoru a nejednou ji zmiňovala ve své obsáhlé korespondenci s doktorkou Vachtovou. O svém otci a „svaté společnosti“ však paní Alena s kolegy s práce nikdy nehovořila.

Inženýrka Špryňarová také byla shodou okolností účastna rozhovoru paní Aleny s jedním kolegou, který váhal, zda má vstoupit do komunistické strany (byl podnikovým vedením KSČ postaven do téměř „klasické“ situace: pohrozili mu, že pokud nevstoupí, neudrží si svou dosavadní funkci). Paní Alena, která kolegu dobře znala, dotyčnému řekla, ať vstoupí, že ona ve straně také byla.⁵²² To je přístup, který nebyl u vyloučených/vyškrtnutých členů KSČ z 50. let obvyklý – kritičnost těchto komunistů vůči normalizačnímu režimu a normalizačním komunistům byla pověstná. Kromě znalosti ne zrovna snadného životního osudu svého kolegy, mohla za tímto postojem být i upřímná sebereflexe svého komunistického mládí a tedy i absence potřeby kohokoliv apriorně dehonestovat za krok, který před lety učinila i ona sama. Alena Falerská byla vůči komunistům dlouhodobě velmi kritická, ale zejména od lidí, kteří měli rodiny apod., hrdinství neočekávala.

⁵²² Rozhovor s ing. Jarmilou Špryňarovou vedený dne 11. 4. 2016.

V Drupolu se Alena Falerská seznámila se svým třetím manželem ing. Václavem Palečkem.⁵²³ I když si povšimla, že o ni má jeden z jejích kolegů – vedoucích pracovníků zájem, nepřikládala tomu přílišnou důležitost. Nicméně ing. Paleček své city neskrýval, záhy jí vyznal lásku a oznámil, že se stěhuje od své rodiny a pokud se nebude moci nastěhovat k paní Aleně, odstěhuje se do pohraničí.⁵²⁴ Paní Alena nevěděla, co si počít, a celou situaci detailně rozebírala v dopisech doktorce Vachtové.⁵²⁵ Na rozdíl od svého protějšku nebyla zamilovaná, ale měla ho ráda a velmi oceňovala jeho až neuvěřitelnou pracovitost a pečlivost. Jak se později ukázalo, poprvé v životě se mohla – co se různých oprav a podobných činností týče – zcela spolehnout na svého partnera. Velmi ji také překvapovala jeho citovost, otevřenost až vydanost (v pozitivním smyslu), stejně jako naprostá neznalost oblastí jakými jsou umění, filosofie, literatura apod. Strojní inženýr Václav Paleček, muž z venkova, který začínal své odborné vzdělání v učilišti a střední i vysokou školu (ČVUT – fakultu strojní) studoval při zaměstnání, však Alenu požádal, aby mu tedy nějaké knihy doporučila, že si je přečte. První knížkou, kterou mu dala ke čtení, byl Exupéryho „*Malý princ*“. Ing. Paleček se skutečně jevil jako člověk ze zcela jiného těsta, než byli Alenini předešlí partneři a paní Alena, jak opakovaně zdůrazňovala v dopisech své přítelkyni, si vážila toho, že má někoho „*nejbližnějšího*“. Jestliže až dosud se paní Alena v dopisech doktorce Vachtové prezentovala jako intelektuálka, od této chvíle nabývá na významu partnerka a posléze i manželka, přičemž je na základě znalosti kontextu pravděpodobné, že tato sebezprezentace odpovídala skutečnosti.

Vznik tohoto vztahu představoval v životě paní Aleny velký zlom, který ji částečně vytrhl z dosavadního prostředí „svaté společnosti“, neboť s ní byl obtížně slučitelný kvůli mravním zásadám uznávaným touto sociální skupinou. Velký problém měla paní Alena s faktem, že její potenciální partner byl ženatý a zejména, že měl tři děti (není zřejmé, zda sňatek byl uzavřen i v kostele). Byť nejmladšímu bylo v době, kdy se o ni začal její budoucí manžel zajímat, již patnáct let, měla pocit, že by mravně selhala, kdyby nový vztah pokračoval, a to i přesto, že ing. Paleček tvrdil, že má v úmyslu se odstěhovat od rodiny za každých okolností. Alena Falerská neměla v úmyslu podřizovat svůj život

⁵²³ Bezprostředně před tím, než autorka v roce 2016 přišla do Drupolu za ing. Špryňarovou, řešila ing. Špryňarová s těmi kolegy, kteří Alenu Falerskou ještě pamatovali, zda má autorce o tomto vztahu říci. Nakonec padlo rozhodnutí, že nikoliv, protože by tím mohli povést paní Alenu ublížit. Autorka o tomto vztahu samozřejmě věděla, ale považuje vzniklou situaci za pěkný důkaz toho, že paní Alenu měli její kolegové skutečně rádi a chtěli ji prezentovat v tom nejlepším světle.

⁵²⁴ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 3. 10. 1976.

⁵²⁵ Srov. zejména dopisy Aleny Falerské Ludmile Vachtové z období od října 1976 do dubna 1977.

takovým katolickým požadavkům, jako je nerozlučitelnost manželství, nicméně to, co si pod pojmem „mravnost“ představovala, do jisté míry s učením katolické církve v souladu bylo. Obojí dokládají dva citáty z dopisů doktorce Vachtové. Ještě v době, kdy netušila, že bude řešit problém rozpadu manželství svého (zpočátku) potenciálního partnera, se kvůli nerozlučitelnosti manželství pohádala se Zvěřinou a tuto hádku popsala následujícími slovy: *„S Budulkou jsem prodělala další boj, tentokrát na téma křesťanské manželství, s přímým zřetelem na jeho nerozlučitelnost. Pravila jsem, že ta slova „člověk nerozlučuj“ nemohu brát jako právní normu, když jiná tak neberu, a že se má jednat spíše o to, „co láska spojí“ a že nerozlučitelnost je proti smyslu křesťanství, protože náhle je tu forma povýšena nad vnitřní obsah. A Budulka se lze rozčilil, ale zle, to nebylo akademické debatování, a velmi na mne řval (dokonce tak, že když pak šel vedle na večeri, pravil matce: «Že jsem ale řval, že jo?»), protože třeba se prý faráři ženit budou a všechno možná bude, ale princip nerozlučitelnosti musí zůstat (s čímž bych konečně souhlasila, kdyby to nebylo ve formě právní se sankcemi, ale jako ideální, jako třeba miluj svého bližního a nepřátele své atd.) a že by z křesťanství nic nezbylo, kdyby církve od té nerozlučitelnosti ustoupila atd. A marné všechny řeči.“*⁵²⁶ Rozvod jako takový tedy paní Alena principiálně uznávala. (Bylo by zajímavé vědět, zda hádka skutečně proběhla přibližně takto, tj. zda skutečně padaly řečené argumenty řečeným způsobem a pokud ano, zda Zvěřinovo – na jeho poměry nestandardní – chování bylo reakcí na blíže nespecifikované nevhodné chování paní Aleny doprovázející její názory či důsledkem jeho momentální neschopnosti věcně vysvětlit, v čem přesně se paní Alena dle církevního učení mylí.) Nicméně na počátku vztahu s ing. Palečkem popsala paní Alena doktorce Vachtové své vnitřní dilema takto: *„Ale obávám se, že tentokrát to není ani tak idealismus, alespoň já bych to zrovna idealismem nenazvala. Spíše pudem sebezáchovy nebo možná i pýchou nebo snad konzervatismem, já nevím přesně. Ale nemohu prostě X let chodit po světě a vést všelijaké řeči a pak při nejbližší příležitosti udělat něco, co je s těmi řečmi v naprostém rozporu. Jak, kdybych to udělala, bych si mohla dále číst pana Saint-Exupéryho, konferovat s Josefem a snad i s Václavem a Danou⁵²⁷ a tak podobně. A mně se nechce přijít o tyhle přátele. Kdyby to byl Krokodýl, tyhle problémy by ovšem existovaly taky, jenže v tom případě bych si sama před sebou byla jista, že nic nepáchám, protože na ten jejich zákaz osobně kašlu. Zde by pouze vyvstával problém, jak by to snášel Krokodýl sám a věděla bych, že jiným do toho nic není. Ale tohle je něco zcela jiného. Vždyť tady je okruh*

⁵²⁶ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 19. 4. 1976.

⁵²⁷ Míňena Dana Frelová.

*lidí (kolem něho), kteří až dosud právem k němu měli určité vztahy, ke kterým má závazky.*⁵²⁸ Zdá se, že především z tohoto důvodů trvalo několik měsíců, než se k ní a paní Sedmíkové mohl její nový partner nastěhovat. V tom samém dopise také píše o svých obavách z reakce kolegů v práci (není prý „stavěná na tajné plotky“) a neméně se obává, zda by jejich vztah unesl všechnu tu „špínu“ (jejíž příchod realisticky očekávala), kterou by si museli projít. Důvody pro vztah však začaly záhy převládat nad důvody proti: „Možná je to spoluzpůsobováno tím, že přicházím na to, že – pokud mě vůbec někdy někdo měl takhle rád až do těch hrdel a statků a bez jakékoliv obrany – docela určitě se mi to už napříště nikdy nepříhodi. A tak hodného kluka že také už nikdy nepotkám. A že pro něho zřejmě znamenám tolik, že bych ho měla tak či onak na svědomí, kdybych tuto záležitost ukončila.“⁵²⁹

Ing. Paleček se k Aleně Falerské nastěhoval na jaře roku 1977 a jeho odchod od rodiny neprobíhal klidně. Kdy přesně byl Václav Paleček představen jednotlivým přátelům své nové partnerky není zřejmé, ale dělo se tak průběžně. Zatímco paní Alena řešila, jak žít, aby se mohla – obrazně řečeno – podívat svým přátelům do očí, oni nejednou reagovali způsobem, kterého se obávala: počáteční dojem, že se jí staří katoličtí přátelé a známí ozývají, jen když něco potřebují, se časem změnil více méně v jistotu. Výjimkou byl Josef Zvěřina, který na ni „zahlížel“, ale četnost jejich styků se nesnížila. Přátelství byla pro paní Alenu důležitou platformou, kde se tato bezdětná a extrovertní žena realizovala. Vzájemné sepětí katolických přátel dané nejen společnou vírou, ale i společným politickým nepřitelem však – jak se ukázalo – začalo dostávat trhliny ve chvíli, kdy narazilo na životní realitu paní Aleny.

Vztah s Václavem Palečkem sice skončil 16. února 1984 sňatkem, ale prošel mnoha zvraty. Nejméně dvakrát se nový partner paní Aleny vrátil k rodině, přičemž (pokud se můžeme spolehnout na dopisy paní Aleny adresované doktorce Vachtové) to byl vždy on, kdo se chtěl vrátit zpátky ke své nové ženě (poprvé se údajně chtěl vrátit prakticky okamžitě). Po prvním odchodu šla paní Alena za Jiřím Reinsbergem, protože Zvěřina nebyl v Praze. Reinsberg prý byl velmi normální, věcný, nekázal a předložil svoji interpretaci situace. Nic víc. Při setkání s Václavem Vaško, které následovalo záhy, byl Vaško údajně pobouřen, že Reinsberg neuznává svátost manželství a rozhodl se prý, že si s ním o tom půjde promluvit. Zřejmě tak učinil, protože při dalším setkání prý Reinsberg

⁵²⁸ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 22. 10. 1976.

⁵²⁹ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 21. 11. 1976.

„mluvil jak katechismus“ a doporučil paní Aleně, aby zašla za sestřičkami a poprosila je, aby se za ní modlily. Ač se rozešli zdvořile, paní Alena se rozhodla Reinsberga již nekontaktovat. Je to pochopitelné, neboť její vztah k sestřičkám byl dlouhodobě skeptický, v jistém smyslu i nadřazený, a představa, že by s nimi měla probírat svůj soukromý život, pro ni byla nepředstavitelná. O tom, že i Reinsbergova proměna působila nezrale, ani nemluvě. Následoval prý rozhovor s Václavem Vaško, během něhož mu prý paní Alena na skutečných příkladech z jeho života vyčetla v této oblasti pokrytectví.⁵³⁰ A protože jej znala opravdu dlouho, věděla, zdá se, jak „tnout do živého“. Lze říci, že po tomto rozhovoru byly jejich vztahy minimálně na určitý čas prakticky přerušeny.

Josef Zvěřina, který – jak jsme viděli výše – dokázal být ve věci manželství nesmiřitelný, se po svém návratu zachoval jako zralý pastýř a vzal celou věc za zcela jiný konec: „*A co se týče těch povinností, odpovědnosti a práva odejít za svým zájmem atd., k tomu pravil, že zde záleží jen na tom, zda ten starý vztah je mrtvý a zda lze mezi námi vytvořit vztah smysluplný a ne jen nějaký náhražkový vztah z oboustranné nebo jednostranné slabosti, litování nebo čeho.*“⁵³¹ V dané chvíli představoval smířlivý rozhovor tohoto druhu prakticky jediné možné řešení, neboť jiné diskuzi paní Alena zřejmě otevřená nebyla. Nicméně je pravděpodobné, že se v případě Václava Palečka jednalo o rozvod občanského sňatku, jehož ukončení nemusel Zvěřina vnímat až tak problematičticky.

Alena Falerská se v situaci opakovaně opouštěné ženy samozřejmě necítila dobře. Nechtěla být sama, ale současně odmítala přijmout svého partnera bez podmínek. Chtěla po něm, aby si skutečně vyřešil všechny osobní záležitosti včetně úplného dokončení rodinného domu a rozvodu. Finanční otázky neřešila a byla velkorysá – o manželův rodinný dům či chalupu zájem neměla. Současně se starala se o svou stárnoucí matku, která trpěla silnými artritickými bolestmi, což negativně ovlivňovalo její psychiku. Nalézala se tedy v náročné situaci. Řada žen na jejím místě by se upnula k víře, jakožto smysluplné životní cestě, na niž má nyní více času než dříve. Nestalo se tak. Víra byla pro paní Alenu více intelektuální a vztahovou záležitostí (vztahovou ve smyslu k lidem, nikoliv k Bohu). Nic nenasvědčuje tomu, že by si kladla otázky, co jí touto situací chce Bůh sdělit a podobně. Stručně řečeno – víra jí zřejmě nebyla oporou.

⁵³⁰ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 22. 1. 1978.

⁵³¹ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 22. 1. 1978.

K otřesům a problémům v soukromém životě se přidaly i problémy v zaměstnání. 2. ledna 1980 odešla Alena Falerská z Drupolu. Formálně se jednalo o rozvázání pracovního poměru dohodou, ale ona sama tvrdila, že byla „vyštípána“ svým nadřízeným, neboť měla přístup k mnoha informacím nejen jako právnička, ale i jako partnerka člověka zodpovědného za výrobu.⁵³² Na Krajském výboru družstev se necítila příliš dobře, práce – ač nebyla stresující – jí opravdu nebavila. Psaní zpráv, hlášení atd. jí nedávalo smysl.⁵³³ Po nějaké době však přešla do Ústředního svazu výrobních družstev, kde se naopak cítila velmi dobře. Společně s Jiřím Dousekem zde napsala publikaci „*Jednací řády výrobních družstev*“, které vyšly v roce 1985.⁵³⁴ Nebyl to však první vydaný počin paní Aleny – v letech 1973 a 1975 vydalo nakladatelství Albatros vystřihovánky hradu Zvíkov, ke kterému paní Alena napsala úvodní text o dějinách hradu.

Ve svém volném čase se Alena Falerská starala o svou matku, která v roce 1984 zemřela. Často jezdila na Hněvšín, který po seznámení se svým třetím manželem zvelebovala i za jeho vydatné pomoci, stále se ještě trochu stýkala s bývalými katolickými přáteli, v létě několikrát vycestovala k moři (do Jugoslávie a do Sovětského svazu)⁵³⁵ a samozřejmě četla. V její pozůstalosti se našly desítky stran výpisků a poznámek s teologickými tématy, které však často nemají nadpisy, takže není možné je identifikovat (zejména v těch situacích, kdy se vlastně ani nejedná o výpisky, ale komentáře). Důkladné poznámky si pořídila ze samizdatového vydání pojednání „*Víra v moderním světě*“ od Ignáce Leppa. Tato kritická a prakticky orientovaná (ve smyslu konkrétních návodů jak žít) kniha ji velmi zaujala a opakovaně o ní se Zvěřinou hovořila. Další publikací, kterou lze bez problémů identifikovat, je „*Učení víry pro vstup dospělých do církve Kristovy*“ od Jana Evangelisty Urbana OFM, ale dochované výpisky jsou minimální.⁵³⁶

Můžeme si být jisti tím, že listopad 1989 zastihl potřetí vdanou Alenu Falerskou (příjmení svého třetího manžela nepřijala) již v důchodu. Zda ji zastihl i jako alespoň částečně praktikující katoličku však zřejmě není.

⁵³² Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 1. 12. 1979.

⁵³³ Dopis Aleny Falerské Ludmile Vachtové ze dne 11. 11. 1980.

⁵³⁴ Dousek, Jiří – Falerská, Alena, *Jednací řády výrobních družstev*, Praha 1985.

⁵³⁵ Materiály související s výjezdy do zahraničí (vlastní poznámky, pokyny cestovních kanceláří apod.), ANM, fond František Falerski, inv. č. 298 a 301.

⁵³⁶ Poznámky a výpisky A. Falerské týkající se náboženství a teologie, ANM, fond František Falerski, inv. č. 297.

4. STÁŘÍ ALENY FALERSKÉ (1989 – 2004)

4.1 Situace římskokatolické církve v daném období

25. listopadu 1989 pronesl kardinál Tomášek dnes již legendární slova, že on i církve jsou na straně národa. Toto vystoupení spolu s kanonizací Anežky České předznamenalo po dekádě nevídanou viditelnost katolíků v zemi do značné míry antikatolické. Do nového období vstoupila církev s velkým společenským kreditem a – jak již bylo uvedeno – i se značným lidským kapitálem.

Radost a očekávání uvnitř i vně církve bylo veliké, což však neznamená, že církev ve svém celku byla připravena a ochotna se skutečně měnit. Vedle nemalého počtu laiků i kléru právem očekávajících rychlé změny v duchu II. vatikánského koncilu se našlo i mnoho těch, kteří si představovali, že pád komunismu s sebou ponese i návrat k náboženské praxi a životnímu stylu v řadě ohledů *de facto* předkoncilnímu, resp. prvorepublikovému a na církev na západ od našich hranic nezdědka pohlíželi s obavami. V nejedné farnosti i diecézi tak vývoj vyústil spíše ve frustraci než radostné dílo obnovy.

Zemi nově otevřenou v přeneseném i faktickém smyslu navštívily kromě papeže Jana Pavla II. (v letech 1990, 1995 a 1997) i jiné významné církevní osobnosti (např. Chiara Lubichová) a čeští katolíci dostali příležitost – často za pomoci české exilové komunity – zapojit se do aktivit katolických institucí demokratických států (vzdělávacích institucí, nemocnic, řeholních společenství apod.) a nabýt tak zkušenosti dříve nedostupné.

Záhy se jedním z nejznámějších katolíků v zemi stal Tomáš Halík, vlivný a stejnou měrou obdivovaný i nenáviděný kněz, vysokoškolský pedagog a spisovatel, jehož kritičnost vůči tradičnímu kléru a tradiční pastorační praxi se stala pověstnou. Desetiletí duchovní obnovy, u jehož zrodu stál, však zacházelo na úbytě, neboť nové poměry nabízely atraktivnější program než náročný a dlouhodobý duchovní seberozvoj.

Jak se ukázalo, tradiční český protikatolický resentment byl utlumen jen nakrátko. V tomto kontextu například nutně narazily snahy o církevní restituce. Vleklá krize na Katolické teologické fakultě či nedostatečná schopnost vyrovnat se mravně přijatelným způsobem se spolupracovníky StB v řadách kléru apod. nejenže poškodily image církve navenek, ale neprosplývaly jí ani uvnitř. Naopak velmi dobře si od počátku vedlo církevní

školství a i řeholní sestry tradičně odváděly vynikající práci v nemocnicích a sociálních zařízeních (jistě také není náhodou, že zakladatelkou hospicového hnutí v našich zemích je katolická laička a lékařka Marie Svatošová).

Politický katolicismus reprezentovaly od samého počátku tradiční Československá strana lidová, která se musela vyrovnávat s pověstí kolaborantské strany a při prvních parlamentních volbách také s nepříjemnou aférou kolem předsedy Josefa Bartončíka, a Křesťanská demokratická strana založená v řádu dní po 17. listopadu 1989 katolíkem a disidentem Václavem Bendou (v roce 1996 se sloučila s Občanskou demokratickou stranou). Křesťanský demokrat Benda a lidovec Josef Lux se stali nejviditelnějšími představiteli křesťanské politiky. Zvláště lidovci si však – zčásti neprávem – získali pověst strany, která je ochotná k jakýmkoliv ústupkům výměnou za účast na vládě.

V neposlední řadě umožnila změna režimu nejen zkoumat a zveřejnit osudy katolických obětí komunistického režimu, ale umožnila i zahájit proces svatořečení kardinála P. Josefa Berana, P. Adolfa Kajpra, P. Josefa Toufara, Matky Vojtěchy Hasmandové a dalších.

Z hlediska genderu nepřekvapil hlasitý důraz z úst představitelů církve, ale i laiků na roli ženy jako matky, která se realizuje v domácnosti péčí o rodinu s více dětmi (tento názor v dřívějších dobách vysoké zaměstnanosti žen nemohl být prezentován veřejně), aniž by však bylo jakkoli zpochybňováno například vzdělání žen. Současně se ženy stávaly členkami pastoračních a ekonomických rad, postupně se mezi ministranty začaly objevovat i první dívky, některé ženy získaly povolení podávat sv. přijímání a oficiální studium katolické teologie se ženám také otevřelo. Striktní omezení kněžského a jáhenského svěcení na muže zůstalo nezměněno, nicméně pod vlivem koncilu bylo nově zavedeno stálé jáhenství (tj. nižší kněžské svěcení) ženatých mužů.

Spiritualita tohoto období byla mnohotvárná, k čemuž přispívala hojnost křesťanské literatury, možnost svobodně pořádat poutě, duchovní cvičení či různé kurzy a konference, ale také možnost čerpat inspiraci ze zahraničí. Kolektivní i individuální spiritualita také těžila z vlivu spirituality a charismat různých opět veřejně působících řádů a kongregací a postupem času se u úzké vrstvy věřících projevil i zájem o kontemplaci.

4.2 Plody dlouholetých zkušeností

Politické a společenské změny po listopadu 1989 nasměrovaly život a spiritualitu Aleny Falerské novým směrem. Paní Alena, ač v důchodu, byla zjevně „sedmíkovsky“ činorodá, přičemž se zdá, že značnou část svých sil věnovala činnostem se spiritualitou nesouvisejícím. Po dobu jednoho měsíce od 22. ledna do 24. února 1990 si paní Alena velmi podrobně zapisovala svoje aktivity v ústředí českého Junáka – každodenní provoz, průběh schůzek, úkoly, dojmy...⁵³⁷ Není jasné, jak se paní Alena v tomto důležitém orgánu ocitla, avšak jedním z těch, kteří jí úkolovali, byl JUDr. Antonín Sum, jenž se na obnově Junáka aktivně podílel.⁵³⁸ Je možné, že se s ním znala již dříve skrze svého druhého manžela Františka, neboť oba muži byli zavřeni přibližně ve stejnou dobu. Stejně tak nemůžeme nic napsat o její motivaci, byť se nabízí pieta vůči již zemřelému manželovi Františkovi-Bonnymu, stejně jako vlastní skautské aktivity v době okupace. Pro nedostatek pramenů nelze ani stanovit, jak dlouho paní Alena v – tehdy ještě nevoleném – ústředí pracovala.⁵³⁹

Situace v ústředí byla chvílemi poněkud chaotická, což bylo dáno dobou, resp. rychlostí změn, které s sebou přinášela. Paní Alena se ve svých záznamech – jak bylo ostatně vždy jejím zvykem – stavěla k dění v ústředí Junáku kriticky, zejména k hádkám. O tom, že její postřehy často odpovídaly pravdě, svědčí například i slova jiného pracovníka ústředí ing. Vladimíra Kopřivy, který byl také kritický k mezilidským vztahům.⁵⁴⁰ Paní Alena byla v Junáku členkou hospodářské rady. Kromě drobností jako byla odpovědnost za nakládání s hotovostí, starost o knihu došlé pošty, psaní dopisů apod. bylo jejím úkolem vyjednat a uzavřít rozsáhlé smlouvy s Českou státní pojišťovnou, což v řádu týdnů

⁵³⁷ Deník Aleny Falerské 1990.

⁵³⁸ JUDr. Antonín Sum (1919–2006), účastník druhého (domácího) odboje, právník, tajemník Jana Masaryka, politický vězeň odsouzený v procesu s Miladou Horákovou na 22 let, spisovatel. Po propuštění v roce 1962 pracoval v manuálních profesích, později jako tlumočnick apod. V roce 1968 byl starostou Junáka.

⁵³⁹ Vzhledem k tomu, že jediným známým pramenem k zapojení paní Aleny do činnosti organizace Junák je již zmíněný deník, 24. únorem 1990 přicházíme nejenom o informace vážící se k působení paní Aleny v ústředí, ale v Junáku vůbec.

⁵⁴⁰ Rozhovor s ing. Vladimírem Kopřivou pro Paměť národa: <https://www.pametnaroda.cz/cs/kopriva-vladimir-20130407-0>, přistoupeno elektronicky 10. března 2020.

splnila.⁵⁴¹ Dále se věnovala oficiální registraci Junáka, dojednávala pro jeho členy možnosti slevy na jízdném na dráze apod.⁵⁴²

V roce 1990 působila Alena Falerská i v Občanské komisi při českém ministerstvu vnitra, jejíž členové se účastnili práce v pohovorových komisích (některé interní dokumenty uvádějí nepřesný název „prověřkové komise“).⁵⁴³ Třebaže se dochovaly poměrně podrobné instrukce k této práci včetně dílčího seznamu již prověřených osob (s podrobnostmi o výsledcích prověrky), není známo, v kterých konkrétních komisích paní Alena zasedala, kolik osob prověřovala apod.⁵⁴⁴ Při pohledu na podtrhané a okomentované materiály však můžeme usuzovat, že se prověrek účastnila takřikajíc se vši vervou.

Minimálně v první polovině 90. let byla Alena Falerská členkou Rady pro hospodářské záležitosti Arcibiskupství pražského.⁵⁴⁵ Jednalo se o soukromý poradní sbor kardinála Vlka. Je tedy nasnadě, že členy takového sboru byli jen lidé, kterým důvěřoval. Vzhledem k tomu, že jméno kardinála Vlka se v žádné dochované korespondenci ani v denících paní Aleny nedochovalo, nemůžeme o způsobu, jakým se do rady dostala, ani spekulovat. Skutečnost, že český primas byl obklopen rádci, až tak překvapivá není – vždyť kardinál Tomášek spolupracoval dokonce s lidmi, kteří byli aktivně zapojeni v disentu. Nicméně potřeba toho druhu poradenství, jaký poskytovala paní Alena, zcela jasně vyplývá z politických a s nimi souvisejících hospodářských změn.

Účast v radě předpokládala mimo jiné vypracovávání různých analýz, posudků apod. Dokument nazvaný *«Připomínky ke „Koncepci správy církevního majetku“ a.s. Unica ze dne 26. dubna 1993»* (navzdory tomu, že nemáme k dispozici text připomínkové koncepce) zcela jasně prokazuje dobrou orientaci paní Aleny v problematice zakládání a fungování obchodních společností. Z celé řady připomínek nutno uvést její ohrazení proti nikým nezdůvodněné změně výše majetkových podílů mezi církevní složkou a společností Waldstein z původního poměru 60% : 20% (obsaženém v původně prezentovaném návrhu)

⁵⁴¹ Pojistné smlouvy, ANM, fond František Falerski, inv. č. 291.

⁵⁴² Deník Aleny Falerské 1990, např. zápis ze dne 20. 2. 1990.

⁵⁴³ Rozkaz ministra vnitra České socialistické republiky ze dne 23. února 1990 o zřízení pohovorových komisí v oboru působnosti ministerstva vnitra České socialistické republiky, ANM, fond František Falerski, inv. č. 294.

⁵⁴⁴ Autorka kontaktovala Jiřího Gruntoráda, který byl členem stejné občanské komise, JUDr. Falerskou si však nepamatoval.

⁵⁴⁵ Vzhledem k tomu, že se nedochovaly prameny na straně Arcibiskupství pražského (tj. nejsou k dispozici v Národním archivu, který fondy Arcibiskupství pražského uchovává), je nutno vycházet z kusých informací obsažených v pozůstalosti Aleny Falerské.

na 55% : 27% a poukázání na problémy, které mají co do činění se samotnou podstatou zakládané společnosti – považuje například za nutné, aby ve stanovách i společenské smlouvě bylo jasně řečeno, že vklady jednotlivých společníků se mohou zvyšovat jen poměrně tak, aby jejich procentní výše zůstala zachovaná. Současně upozorňuje, že pokud v pětičlenné dozorčí radě budou jen dva zástupci církevní složky, není zajištěna deklarovaná majorita postavení církve. Doporučuje proto, aby dozorčí rada měla tři zástupce církve.⁵⁴⁶ Nakonec navrhuje, aby byl materiál po zpracování změn opět podroben odborné expertíze. Paní Falerská si byla zjevně vědoma toho, že původní návrh by umožňoval nepřátelské převzetí společnosti a tedy i zásadní negativní konsekvence pro církevní majetek.

Ke druhému dochovanému posudkovému materiálu, který se týká Společnosti majetkové správy, s.r.o. existuje i úvodní dopis kardinálu Vlkovi. Jestliže v předešlém případě si čtenář posudku klade otázku, zda se paní Falerská nesnažila mezi řádky naznačit, že vytýkané chyby jsou vlastně záměrné, v tomto druhém případě tuto možnost formuluje zcela otevřeně: *„mám pocit, že by se dalo s úspěchem pochybovat o serióznosti a hodnotě obou připomínkových materiálů [...] buď se jedná o práci značně diletantskou nebo o záměr (k připuštění této druhé možnosti mě svádí to, že největší nedostatky vidím právě u těch nejdůležitějších úprav [...]) Netajím se tím, že mám obavy, aby (snad v trochu přehnané formulaci) se buď zakládající společníci nestali jen jakousi ozdobou společnosti nebo aby se hospodaření společností nepodobalo hokynářství s výsledkem snědeného krámu...“* Po úvodním dopisu kardinálu Vlkovi následuje *„Průvodní zpráva k připomínkám ke smlouvě a stanovám“*, kde mimo jiné uvádí, že navrhovaná společenská smlouva i stanovy jsou nevyvážené, protože některé body jsou velmi podrobné, zatímco ta ustanovení, která jsou podstatná, nejsou zařazena vůbec nebo jsou formulována nejasně a nedostatečně. Oba projekty, třebaže jim kardinál Vlk byl původně nakloněn, se nerealizovaly.⁵⁴⁷ Lze předpokládat, že mimo jiné i pod vlivem paní Aleny.

Kromě výše řečeného měla Alena Falerská zájem i o Masarykovo demokratické hnutí, nicméně nevíme, zda se vůbec stala členkou.⁵⁴⁸ Podobně jako v předešlém období, „světské“ zájmy a povinnosti paní Aleny se s jejími zájmy spirituálními překrývaly jen

⁵⁴⁶ Dokument „Připomínky...“ je datovaný 13. 5. 1993, ANM, fond František Falerski, inv. č. 296.

⁵⁴⁷ Email mgr. ing. Martina Opatrného, bývalého ekonoma Arcibiskupství pražského, Lucii Šmídové ze dne 19. 2. 2020.

⁵⁴⁸ Materiály související s Masarykovým demokratickým hnutím, ANM, fond František Falerski, inv. č. 293

částečně a byla to ona, kdo poskytoval svoje „know-how“ někomu jinému, nikoliv naopak. Nejen v tomto případě je zjevná podoba mezi dcerou a otcem v tom smyslu, že oba byli ochotni investovat takřkajíc „ze svého“, a to i v situacích, kdy muselo být zjevné, že pro sebe ve smyslu hmotném či společenském nic nebo téměř nic nezískají. Odměnou jim mohl být pouze dobrý pocit a určitá, ne vždy navenek zjevná, míra vlivu. U věřícího člověka (praktikujícího katolíka nevyjímaje) není neobvyklé, že věnuje svůj čas církvi, jejímž je členem. U paní Falerské si však mírou jejího katolictví obecně, ani tím, zda v tomto období praktikovala, nemůžeme být vůbec jisti. Je možné, že podobně jako v období tzv. normalizace, se jednalo mnohem více o aktivitu vyplývající z určitého vztahu než z duchovní orientace. Přesto můžeme poradenství pro arcibiskupa alespoň částečně za specifickou formu osobní spirituality považovat.

Co se soukromého života paní Aleny týče, v roce 1990 ji krátce po sobě potkala dvě neštěstí. Nejprve jí 6. června 1990 zemřel manžel. Dle vzpomínek rodiny se jednalo o rakovinu, přičemž ing. Paleček, který již nějakou dobu viditelně chřadnul, zemřel v řádu dní po té, co mu byla nemoc diagnostikována. A Josef Zvěřina, kterého bez přehánění můžeme označit za skutečně věrného přítele paní Aleny, náhle zemřel 18. srpna v italském Nettunu. Obě úmrtí nesla paní Alena velmi těžce. S ing. Palečkem, jejím „nejbližším“, odešla z života paní Aleny jistota milujícího, prakticky orientovaného, technicky zdatného a manuálně zručného partnera, o kterého se mohla (a v jejím věku i potřebovala) opřít víc než o své dva první manžely. Se Zvěřinou odešel člověk vysoce inteligentní, vzdělaný, vstřícný a chápající. Podobní mužové se v jejím životě již neobjevili.

Paní Alena samozřejmě měla svou sestru a neteře, i nadále udržovala některá stará přátelství včetně toho s doktorkou Vachtovou, které úspěšně překonávalo několikery hranice (po roce 1989 pomáhala schopná právnička své přítelkyni čelit neochotným českým úřadům v bitvě o spravedlivou výši důchodu).⁵⁴⁹ V neposlední řadě musela paní Alena investovat nemálo energie i do záležitostí týkajících se domu Na Valech, kam se nedlouho před smrtí nastěhovala.

Ve volném čase Alena Falerská jezdila do rodinné vilky na Hněvšíně. Zajímala se také o politiku (což dosvědčují i její poznámky k politické situaci)⁵⁵⁰ a četla. Jedním z autorů, kterého si šla i poslechnout (a pečlivě si jeho přednášku zapsala), byl prof. P.

⁵⁴⁹ Kopie dopisů Ludmily Vachtové, ANM, fond František Falerski, inv. č. 284.

⁵⁵⁰ Poznámky Aleny Falerské, ANM, fond František Falerski, inv. č. 299.

Tomáš Halík.⁵⁵¹ Zda byl původ jejího zájmu více intelektuální či duchovní, není možné říci. V každém případě se v dopise, který je s největší pravděpodobností určen právě P. Halíkovi, vyjadřuje k tématům spíše nespirtuálním – připomíná sice svoje přátelství s Josefem Zvěřinou, ale vyčítá adresátovi jeho názor na zednáře a připomíná zásluhy svého otce-zednáře.⁵⁵² Skutečnost, že pozornost paní Aleny přitáhl bytostný intelektuál a liberální teolog ve světle jejího naturelu i dlouhodobých kritických názorů na teologii a církev nijak nepřekvapuje. Celkově lze ke spiritualitě Aleny Falerské v tomto období říci, že zatímco je nesporné, že společenské a politické změny měly na vnější projevy její spirituality vliv co do formy i obsahu, u vnitřních projevů nemůžeme žádné závěry činit – prameny, které by tento niterný aspekt osvětlovaly, neexistují.

Po převratu se Sedmíkova dcera Jiřina i obě její dcery především snažily uvést v širší známost Jiřího Sedmíka.⁵⁵³ Na hradčanský dům byla umístěna pamětní deska s portrétem Jiřího Sedmíka, který v 60. letech vytvořil podle fotografie František Falerski. Paní Alena byla v čilém kontaktu s Konfederací politických vězňů, ale neměla potřebu příběh svého druhého manžela medializovat. Nicméně vůči tomuto společenství měla velkou důvěru – věnovala mu manželovy deníky a také jeho skautskou košili, na které byly domovenky z KČT i Junáka, odznak „tří orlích per“ apod.⁵⁵⁴

Alena Falerská byla silná žena ve smyslu fyzickém i přeneseném. Navzdory ztrátám, které v životě utrpěla, i zhoršujícím se zdraví, byla až do pozdního důchodu velmi aktivní – kupříkladu její poslední řidičský průkaz je z roku 2002. Měla lásku k přírodní vodě a byla v ní až do vysokého věku schopná uplavat i několik kilometrů za den. Zejména její fyzické výkony jsou obdivuhodné vzhledem ke skutečnosti, že byla celoživotní silná kuřačka. Poslední rok jejího života však byl poznamenán radikálně se zhoršující kondicí fyzickou i psychickou. K delší dobu trvajícím kardiovaskulárním problémům se přidaly problémy s chůzí a krátkodobou pamětí. Po pádu, který se jí přihodil doma, byla hospitalizována na chirurgii, rehabilitačním oddělení a také na psychiatrii, kde jí byla diagnostikována počínající demence Alzheimerova typu.⁵⁵⁵ Postup nemoci se nějakou

⁵⁵¹ Zápis z přednášky prof. Halíka, ANM, fond František Falerski, inv. č. 300.

⁵⁵² Kopie dopisu panu profesorovi, ANM, fond František Falerski, inv. č. 267.

⁵⁵³ Velkou zásluhu má tomto ohledu MUDr. Jana Žmolíková.

⁵⁵⁴ 15. pobočka KPV darovala deníky zasloužilému skautskému vedoucímu a amatérskému historikovi Miroslavu Hopfingerovi.

⁵⁵⁵ Žádost o umístění Aleny Falerské v ústavu v Samopši ze dne 27. 4. 2004 podepsaná její neteří MUDr. Janou Žmolíkovou.

dobu dařilo utlumit, ale schopnost sebeobsluhy se postupně snižovala. Poslední období svého života strávila paní Alena v nemocnici, kde 22. září 2004 zemřela.

5. ZÁVĚR

Spiritualita manželů Falerských se po většinu jejich života odehrávala buď na pozadí dramatických, život ohrožujících změn či – v tom lepším případě – za dlouhodobé a víceméně bezvýchodné situace. Přesto nelze říci, že to byly pouze vnější, mimo rodinu se odehrávající okolnosti, které jejich spiritualitu v různé míře určovaly.

V prvním období do roku 1948 měla spiritualita obou manželů institucionální formu a/nebo s touto formou nějakým způsobem souvisela. František Falerski nejenže byl praktikující katolík, ale navštěvoval i některé školy a volnočasové organizace vedené katolickými duchovními. Jednu z těchto organizací – Legio angelica – můžeme označit za spolek vzniklý přímo v reakci na rozšířený antikatolický resentment české společnosti. Falerskiho spiritualita se vyvíjela v souladu s požadovanou náboženskou praxí a rituály odpovídajícími jeho věku (první přijímání, biřmování atd.) a nadto byla formována sociálními prostředními, která poměrně intenzivně vnášela nejen katolické hodnoty, ale i konkrétní s katolictvím související aktivity do jeho každodenního života a tím jej specificky ovlivňovala. Za nadstandardní lze považovat opakovanou zkušenost s exerciciemi a studium scholastické filosofie.

Falerskiho názory v tomto období, stejně jako jeho činy, byly v souladu s učením církve, resp. tím, co mu bylo jako učení církve předkládáno. Jeho postoj k morálce byl „zákonický“, tj. nepřipouštějící aplikaci závazných pravidel na konkrétní podmínky na základě vlastního úsudku, resp. svědomí. Součástí i důsledkem Falerskiho dětské a mladické spirituality bylo kladení vysokých nároků na sebe samého nejen v oblasti náboženské (lze říci, že víra v Boha ho často doslova poháněla vpřed). V kontaktu s lidmi vně církevního prostředí své náboženské názory rigidně neprosazoval, ale pokud k tomu byla příležitost, dokázal je nabízet nenápadnou formou (výlet jeho skautského oddílu do sázavského kláštera k P. Klementovi).

Protektorát přinesl do života Františka Falerskiho nutnost vyrovnat se se zákazem skautingu (v jeho případě pevně propojeného s katolickou praxí) a posléze i zavřením arcibiskupského gymnázia. Třebaže v prvním případě určitou dobu pokračoval (nikoliv samoúčelně) v činnosti navzdory zákazu, znamenalo to v jeho životě významnou redukci katolického milieu, které mimo jiné i díky své náročnosti přispívalo k budování jeho sebedůvěry nejen na poli duchovním. Redukce kontaktu s katolickým prostředím

i duchovního života jako takového dosáhla svého dna při pobytu v Humpolci, kde byl František Falerski nasazen na práci pro Německou říši. První interakce Falerskiho spirituality s totalitním režimem tedy proběhla způsobem, který s sebou nenesl riziko ztráty svobody či dokonce života a vposledku jej posílila psychologicky i sociálně.

Československo nenabízelo katolické vysoké školství (pouze střední a základní) a tak František Falerski po maturitě kromě svého studia na státní škole navštěvoval jedinou vzdělávací katolickou organizaci, která usilovala o víceméně vysokoškolský režim studia – Studium catholicum. Skutečnost, že Falerskiho víra v Boha se v této době posunula i do oblasti, kterou lze označit jako intelektuální zájem, může být příčinou i následkem těchto studií. Kontakty s bývalými legionisty, které pěstoval po dobu války, sice pokračovaly, ale nevyústily do aktivit spojených s obnovou spolku či do budování následnických organizací (vlastní skautský oddíl, který převzal a udržel za těžkých válečných podmínek, mu byl pochopitelně bližší). Třebaže absolventi arcibiskupských gymnázií byli v hledáčku komunisty ovládaných bezpečnostních složek již od roku 1945, František Falerski v době před únorem 1948 zřejmě sledován nebyl, což mohlo být dané jeho mládím a omezenými katolickými aktivitami (nebyl členem Kolakovičovy „Rodiny“, nestudoval na římských univerzitách, nepokoušel se o vstup do politiky apod.). V této době se jeho spiritualita nevyvíjela pod přímým, ani nepřímým politickým tlakem, který by ho nutil vzdorovat či hledat kompromisní řešení.

Do roku 1948 se spiritualita Františka Falerskiho zcela odehrávala v hranicích dané katolickou církví a byla typicky chlapecká/mužská, což bylo dáno tím, že měla charakter institucionální religiozity, přičemž církevní školy a organizace tento rys ještě umocňovaly. S touto situací byl vnitřně i navenek v souladu a to nejen v době, kdy jí prožíval, ale i později, byť k institucím, které ji nesly, dokázal být kritický. Celkově lze také říci, že víra v Boha mu byla po celé dětství a mládí zdrojem sebevědomí, jasně profilované identity a také nástrojem ukotvení ve společnosti, aniž by se nezbytně muselo jednat o prostředí katolické. Falerskiho katolická identita skutečně tvořila v tomto období jakousi bazální platformu, z níž a na níž bylo možné budovat identity další – skautskou, filosofickou apod., tedy identity, pro které se svobodně rozhodl. Co se představ o vlastní spirituální budoucnosti týče, považoval za logické a přirozené, že se ponese v rámci daném římskokatolickou církví.

Vliv církevních institucí formujících Alenu Sedmíkovou nebyl příliš významný, což vyplývalo z postojů manželů Sedmíkových, jejichž příslušnost k českobratrské církvi měla více co do činění s politikou a československým vlastenectvím, než s autenticky reflektovanou a praktikovanou vírou v Boha. Vztahy s významnými osobnostmi ČCE a významný manažerský a donátorský podíl Jiřího Sedmíka na jejích projektech byly důležitější než občasný náboženský rituál v kostele či soukromí domova. Prostředí, které mělo na Alenu Sedmíkovou doma i ve škole vliv, tedy nelze označit za evangelické ve smyslu konkrétní náboženské praxe a prosazovaných hodnot, nelze hovořit o evangelické identitě rodiny, resp. jejích jednotlivých členů. Změna náboženských postojů Jiřího Sedmíka v době války, resp. po jeho zatčení, kterou otevřeně prezentoval v korespondenci s rodinou, na dcery a manželku vliv neměla.

Alena Sedmíková se vůči institucionalizovanému náboženství vnitřně ostře vyhraňovala. Tento postoj nabýval konkrétní podobu v jejích deníkových úvahách nesených v sekularizačním duchu. Je příznačné, že její averze se nekoncentrovala jenom na vlastní církev, ale často zahrnovala i církev římskokatolickou. V ČCE jí obzvláště vadili lidé, kteří se vůči ní nacházeli ve formační pozici. Tato situace, spolu s konkrétním příkladem rodičů, způsobila, že evangelická víra s jejím učením a rituály se nikdy nestala integrální součástí jejího života (nedošlo k jejímu zniternění) a zůstala povrchní a bez vlivu na její orientaci v životě. V tomto životním období však Alena Sedmíková nenašla důvod a/nebo odvalu z evangelické církve vystoupit a naopak se připravovala na konfirmaci.

Náboženskou praxi Aleny Sedmíkové lze označit za genderově neutrální a nezdá se, že by otázku genderové nerovnosti v ČCE⁵⁵⁶ – navzdory své emancipovanosti, k níž byla od dětství vychovávána – nějak řešila, což mohlo vyplývat z faktu, že evangelickou víru ani církev nevzala za své.

Na samém počátku období vymezeného lety 1948–1969 se zdálo, že spiritualita Františka Falerskiho se bude i nadále vyvíjet v rámci formální církevní instituce, která bude – podobně jako za protektorátu – vystavena tlaku totalitního režimu. Záhy se ukázalo, že jak vnější, tak konkrétní Falerskiho podmínky se od situace protektorátní budou radikálně lišit. Zatčení a následné uvěznění znamenalo ztrátu vnějšího institucionálního rámce církve, ale nikoliv ztrátu církve jako společenství věřících tvořících tzv. mystické

⁵⁵⁶ V ČCE směly být ženy až do roku 1953 pouze kazatelkami, nikoliv farářkami.

tělo Kristovo, jehož hlavou je sám Kristus. Toto mezi římskými katolíky přijímané učení do značné míry určovalo Falerskiho spiritualitu po celých deset let. Nikoliv povinnosti, které – opět dle církevního učení – přestávají být povinnostmi ve chvíli, kdy není možné je splnit, ale vnitřní pohnutky byly motorem jeho zapojení do nepovolených náboženských rituálů (včetně přijímání svátostí) a jiných aktivit (sestavení *creda*, vzdělávání spoluvěznů ve scholastické filosofii apod.). Na násilí (nejen) v duchovní oblasti tedy František Falerski reagoval konkrétními kroky odporu, které můžeme označit za aktivní adaptaci (asimilaci). Doufal, že jeho aktivity zůstanou utajené, avšak ne vždy tomu tak bylo. Míru jeho zaujetí pro katolickou věc, stejně jako neúspěchy při skrývání duchovních aktivit dokládá skutečnost, že byl v osobním vězeňském spise označen za kněze a mnozí jeho spoluvězni ho pokládali za hluboce věřícího člověka, jehož teologické vzdělání je srovnatelné s kněžským. Své pochybnosti o učení Tomáše Akvinského nedával spoluvěznům najevo, což bylo způsobeno jeho vůdcovskou rolí mezi vězni. S knězem, kterého považoval za vzdělaného, však své pochybnosti řešil. Nicméně soulad Falerskiho postojů a názorů s katolickým učением paradoxně dokládá i jeho vztah s mladším spoluvězněm – čistotě tohoto vztahu ve smyslu absence sexuality (resp. smyslnosti vůbec) příkládá i po letech velkou důležitost.

Víra v Boha, resp. nástroje s touto vírou spojené, byly Františku Falerskimu prostředkem, jehož pomocí dokázal pomáhat druhým. Pro své názory v této oblasti se však dostával i do více či méně otevřených konfliktů s některými spoluvězni. Nelze říci, zda mu víra v Boha byla autentickou vnitřní oporou, můžeme si však být jisti, že mu byla zdrojem prvořadé osobní identity, oné již zmíněné bazální platformy, na níž mohl budovat vnucenou identitu politického vězně, pokračovat v rozvoji skautské a vůdčí identity apod. Genderová jednostrannost Falerskiho spirituality byla ve vězení vzhledem k okolnostem ještě utužena.

Nejen uvěznění, ale i propuštění na svobodu po deseti letech představovalo velký životní zlom, což se projevilo i na Falerskiho spiritualitě. Zda k jejím změnám došlo záhy či spíše postupem času, nelze stanovit. Nové prostředí a nová životní etapa také vyžadovaly zralost spočívající v opuštění černobílého vidění světa (včetně vidění „zákonického“), které bylo funkční v mládí a v extrémním prostředí vězení, a jeho nahrazení zralším viděním a postoji reflektujícími složitost lidského života. Tento problém, ač si ho František Falerski byl částečně vědom, se mu nepodařilo vyřešit, což ho

omezovalo nejen na poli spirituálním. Podobné platí i o askezi, která se mu nestala přiměřeně voleným duchovním nástrojem, ale měřítkem jeho (často domnělého) selhání. Jestliže od dětství až do propuštění zaznamenáváme u Františka Falerskiho vysokou míru aktivní adaptace (s výjimkou základní a střední školy, kde je na místě hovořit spíše o adaptaci pasivní neboli akomodaci), po návratu z vězení můžeme hovořit o téměř učebnicovém příkladu maladaptability (tj. nedostatečné či nesprávné adaptability) na mnoha úrovních.

Nečetné deníkové zmínky týkající se spirituality dávají tušit proces intelektuálně orientovaného hledání (Falerskiho znalosti teologické literatury byly na svou dobu zřejmě nadstandardní) a nikoliv prožívání standardní praxe založené na návštěvách bohoslužeb, pravidelném přijímání svátostí apod. Hledání se zjevně týkalo nejen formy Falerskiho spirituality, ale i jejího obsahu. Za určitou hraniční mez tohoto procesu lze považovat situaci, kdy o existenci Boha – po mnoha letech na svobodě – pochybuje. Přesto zůstával až do své smrti ve své vlastně celoživotní roli člověka, k němuž si lidé chodí pro radu, přičemž odpovědi, které jim nabízel, obsahovaly i prvek spirituální, a trávil čas s hluboce věřícími lidmi, příslušníky kléru nevyjímaje.

Falerskiho morální zásady vyvěrající z římskokatolického náboženství a pevně na něm stojící byly těžce (vy)zkoušeny po navázání vztahu s jeho budoucí ženou Alenou. Za tento vztah zaplatil nejen ztrátou některých svých přátel a známých, ale také ztrátou představy o sobě samém jakožto mravním člověku. Tato situace byla spouštěčem mnohaletých, zřejmě doživotních, psychických problémů, resp. (vysoce pravděpodobně) nerozpoznaného a tedy i neléčeného psychického onemocnění, které mu způsobovalo nemalé utrpení.

Za specifický projev Falerskiho spirituality, resp. zvnitřněných katolických mravních zásad, lze částečně považovat i jeho péči o velmi nemocnou matku (částečně proto, že podobný postoj zaujímal i lidé nevěřící), která měla to štěstí, že mohla zemřít doma v přítomnosti svého syna. V této souvislosti je nutno zdůraznit, že v 60. letech 20. století se péčí o nemocné příbuzné téměř výhradně zabývaly ženy a Falerskiho jednání tedy nebylo obvyklé.

Pokud jde o Falerskiho vlastní aktivity, byla spiritualita tohoto závěrečného období jeho života zaměřena intelektuálně a byla tedy genderově neutrální (výjimku představuje

již zmíněná péče o matku). Co se však kontaktů s věřícími lidmi týče, setkával se – podobně jako celý předešlý život – i s příslušníky kléru, tedy sociální skupinou tvořenou výhradně muži.

S výjimkou křtu v římskokatolické církvi nedlouho po roce 1951 a církevního sňatku s Františkem Falerskim (což je svátost, jíž musela předcházet svátost smíření) nemáme o spiritualitě Aleny Falerské až do manželovy smrti žádné informace. Lze předpokládat, že se nejedná o náhodu, ale důsledek skutečnosti, že spiritualita v tomto období nebyla součástí jejího života, byť její první i druhý manžel byli věřící.

Konverze Aleny Falerské v roce 1969 se váže k veskrze tragické záležitosti – náhlé smrti manžela. Konkrétní formy její spirituality však do značné míry určuje pomalu nastupující normalizace, která opět marginalizuje dřívější oběti komunistického režimu. Přátelství s lidmi, kteří jsou nejen věřící, ale současně v mnoha případech také režimu nepohodlní, resp. aktivně proti režimu vystupující, staví paní Alenu v některých případech na pomezí světa tzv. šedé zóny a disentu, čímž se vystavovala riziku, že ohrozí svou nikoliv prestižní, ale zajímavou práci právničky výrobního družstva a posléze jeho nadřízených orgánů.

Z hlediska čistě formálního bylo paní Alenu v normalizačním období možno řadit mezi spíše praktikující katolíky. Za volbou kostela, který se rozhodla v neděli navštívit, však často stála konkrétní osoba kněze či farníků, eventuelně obojí. Avšak povinnostmi jako byla právě nedělní návštěva kostela se, podobně jako její rodiče, necítila vázána.

Intenzivní potřebu paní Aleny hovořit o teologii, církvi apod. sytili její přátelé při osobním styku, ale také v korespondenci. Třebaže se v korespondenci setkáváme názory vytříbenějšími než v deníku psaném v době války, paní Alena stále „bojuje“ s církví, jejími dogmaty apod. Nově se paní Alena díky Josefu Zvěřinovi dostala do pozice redaktorky či oponentky textů s katolickou tematikou, které byly zamýšleny pro mimocírkevní čtenáře.

Naopak velmi tradičně pomáhá paní Alena svým (nejen) katolickým přátelům právními radami, neštítí se manuální práce a v neposlední řadě se projevuje jako člověk, který – což bylo velmi ceněné – je schopný sehnat náhradní díly na automobily.

Zatímco představa vztahu s knězem pro Alenu Falerskou apriorní morální problém nepředstavovala, vztah s ženatým mužem, který byl otcem tří prakticky odrostlých dětí,

pro ni velký problém byl. Vztah s jejím budoucím třetím manželem se také způsobil ochladnutí vztahů s některými lidmi z katolického prostředí, které do té doby považovala za své přátele.

Třebaže není možné říci, že by se Alena Falerská v době normalizace neidentifikovala s katolictvím, rozhodně si pod její katolickou identitou nelze představovat tradičně pojaté myšlení a praxi. Její katolictví bylo intelektuálně pojímané a založené na vztazích.

Jestliže návštěvy kostela v době normalizace šly ruku v ruce se společenskostí, pracovitostí a potřebou sebevzdělání, v letech po listopadu 1989 se ukázalo, že spiritualita paní Aleny se zřejmě zredukovala na dobrovolnou právnickou pomoc pražskému arcibiskupovi a sebevzdělávání. Podobně jako před revolucí zůstávala podoba její spirituality genderově neutrální. Církevní obřad pro Alenu Falerskou důležitý nebyl – její třetí svatba nebyla církevní a co se pohřbu týče, žádné přání/instrukce tomto smyslu svým blízkým nezanechala, třebaže závěť napsat neopomněla.

Spiritualita manželů Falerských postupem doby nabývala celou paletu forem o různé hloubce a intenzitě počínaje formami institucionálními až po zcela privátní a nekonvenční. Spiritualita jako samozřejmá součást každodenního života, opora i nástroj pomoci v těžkých chvílích, způsob trávení volného času i naplňování potřeby žít ve vztazích a mnohé další formy ukazují velkou variabilitu individuálně prožívané spirituality u obou zkoumaných osob. Navzdory skutečnosti, že spiritualitu jako takovou (skupin i jednotlivců) oba totalitní režimy silně ovlivňovaly, nelze stanovit bezvýhradnou příčinnou souvislost v tom smyslu, že čím zásadnější, tvrdší apod. politické, společenské či církevní změny, tím zásadnější proměna či větší hloubka prožívání individuální spirituality obou či jednoho z manželů Falerských. Současně však platí, že určité druhy spirituality by bez podmínek zapříčiněných totalitními režimy neexistovaly (typicky se jedná o velmi specifickou spiritualitu politických vězňů).

V případě Františka Falerského lze zastávané názory a vyznávané hodnoty označit za katolické, a to i v situacích, kdy se formální katolické praxi nevěnoval, třebaže mohl. Co se konkrétního jednání týče, s porušováním pravidel ve smyslu plnění církevních povinností problém neměl. Avšak jednáním, které na základě svých zvnitřněných hodnot kvalifikoval jako mravní selhání (hřích), si způsobil rozvrat své psychiky. Mravní měřítko a hodnoty

Aleny Falerské nelze označit za katolické, ale ani za evangelické. Přesto se jednalo o hodnoty z křesťanství vyvěrající a poměrně zřetelné (nejčastěji se jednalo o nezanedbatelnou pomoc přátelům).

Pokud se jednalo o spiritualitu institucionální, byla u obou manželů – v souladu s dobou, v níž ji prožívali – silně genderově podmíněná. Oba tuto situaci přijímali. Zejména v případě Aleny Falerské to mohlo být zapříčiněno skutečností, že ženy-intelektuálky již byly ve 2. polovině 20. století v katolické církvi vcelku běžně akceptované a ona sama necítila povolání k jáhenské službě apod. Navíc se intelektuálně realizovala spoluprací s nejméně dvěma významnými církevními představiteli.

V reakci na útlak v oblasti náboženské a spirituální vůbec se oba manželé Falerští chovali způsobem, který lze označit za přiměřenou adaptaci zahrnující jak zdánlivou vnější konformitu s požadavky totalitního režimu (akomodaci), tak podstupování rizik s cílem vydobýt si osobní svobodu (asimilaci).

Spiritualitu manželů Falerských se díky bohatosti dochovaných pramenů podařilo nahlédnout z mnoha úhlů a badatelské otázky se podařilo zodpovědět. Přesto je oprávněné tvrdit, že analýzu jejich spirituality by za použití nástrojů, jimiž disponuje psychologie, bylo možné dovést ještě dále. Kromě zkoumání, zda je duchovní vývoj zkoumaných osob v různých etapách vývoje zdravý či nikoliv (a proč), je možné si v souvislosti s vyšším věkem položit i otázkou po duchovní zralosti/moudrosti. Související a neméně důležitá je i otázka představy o Bohu – jaká je, kdo jí (často nechtěně) formoval apod. Mají-li se církevní dějiny ubírat i cestou zkoumání individuální spirituality, nebude jejich přístup bez pohledu, který poskytuje psychologie, skutečně komplexní.

6. EPILOG

Alena Falerská si urnu s popelem svého druhého manžela nechala doma, třebaže rodina Falerských měla pěkný hrob. Po smrti paní Aleny se neteře rozhodly věnovat urnu Františka Falerskiho Konfederaci politických vězňů, kteří ji společně s jeho skautskou košilí uložili v prostoru Památníku obětem komunismu na motolském hřbitově pod desku s nápisem:

«František Falerski „Bonny“

3. 4. 1927 – 6. 9. 1969

vůdce 4. oddílu Junáka v Praze

spoluzakladatel K-231»

Věnuje 15. pobočka KPV SOVF

Alena Falerská byla po civilním pohřbu také zpopelněna a její popel byl v den jejích nedožitých 75. narozenin rozptýlen členy rodiny a přáteli na zahradě u milované hněvšínské vilky.

7. POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

7.1 Archivy

Archiv a muzeum Skautského institutu

Fond 4. oddíl Praha

Archiv Arcibiskupství pražského

Fond Elenchy

Fond Personálie kněží

Archiv bezpečnostních složek

Fond Vyšetřovací spisy – Centrála

Archiv hlavního města Prahy

Fond Soukromá pětitřídní škola obecná, Pélleova 15, Bubeneč

Fond Arcibiskupské československé gymnasium v Praze XIX.

Fond Jiráskovo gymnasium Praha II. – Nové Město, Resslova 10.

Archiv Kanceláře prezidenta republiky

Fond Kancelář prezidenta republiky

Archiv ministerstva zahraničních věcí

Fond Osobní spisy 1945–1992

Fond Osobní spisy 1918–1945

Archiv Národního muzea

Fond František Falerski

Fond K 231

Archiv Univerzity Karlovy

Fond FF UK

Fond PF UK

Národní archiv

Fond Centrum dějin české teologie, pozůstalost Josef Zvěřina

Fond MŠ I. Praha

Fond Policejní ředitelství Praha II. – všeobecná spisovna

Fond Sedmík

Fond Státní prokuratura
Fond Státní soud
Fond Správa Sboru nápravné výchovy
Fond Školští bratři

Ústav pro soudobé dějiny

Fond Sbírka KV ČSFR

Ústřední archiv Českobratrské církve evangelické

Fond Synodní rada ČCE

Ústřední vojenský archiv

Fond Kancelář legií
Fond Domáci odboj
Fond Sbírka 255

7.2 Rozhovory s pamětníky

PhDr. Zora Dvořáková
JUDr. Vladimír Fišera
Mons. prof. Tomáš Halík, Th.D.
J. Havel
Ing. Pavel Holý
Bohumír Jakubják
Prof. MUDr. Vladislav Klener, CSc.
Ing. Jiří Kněžů
Ing. Jiří Kutil, CSc.
JUDr. Jiří Navrátil
Doc. PhDr. Libor Ovečka, Th.D.
MUDr. Dagmar Pohunková
Prof. PhDr. Ing. Jiří Royt, Ph.D.
Jiří Ryant
Doc. PhDr. Mireia Ryšková

Prof. PhDr. Jan Sokol, CSc., Ph.D.

Jiří Stránský

PhDr. Jan Stříbrný

Mgr. Marek Světlík

Jaroslav Šikýř

ing. Jarmila Špryňarová

Ing. František Vilím

Ing. Zdeněk Vilím

Mgr. Ivana Vítků

Jiří Zachariáš

MUDr. Jana Žmolíková

7.3 Dobová periodika

Katolické noviny 1968–1969, 1972

Legio angelica. Měsíčník pro liturgickou a sociální výchovu chlapců 1930–1940

Masarykův lid (datace neznámá)

Skauting 1968–1969

Svobodné slovo 1945

Via 1968

Západ 1985

7.4 Vydané prameny, soukromé tisky, autobiografie, rozhovory atd.

Almanach Arcibiskupského gymnasia Praha – Bubeneč, Praha 2003.

Bartošek, Karel, *Český vězeň. Svědectví politických vězeňkyň a vězňů let padesátých, šedesátých a sedmdesátých*, Praha – Litomyšl 2001.

Bible. Písmo svaté Starého i Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Český ekumenický překlad, Praha 2008.

Bradna, Antonín, *Zaradoval jsem se... Útržky ze života*, Kostelní Vydří 2002.

- Brodský, Jaroslav, *Řešení gama*, Ústí nad Labem 2007.
- Deset let Českobratrské evangelické církve 1918-1928*, Praha 1928.
- Firt, Julius, *Knihy a osudy*, Brno 1991.
- Foglar, Jaroslav, *Život v poklusu*, Praha 1997.
- Frankl, Viktor, E., *A přesto říci životu ano. Psycholog prožívá koncentrační tábor*, Kostelní Vydří 2016.
- Gaudium et spes, Řím 1965,
http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html, přistoupeno elektronicky dne 1. 12. 2019.
- Halík, Tomáš – Jandourek, Jan, *Ptal jsem se cest*, Praha 1997.
- Halík, Tomáš, *To že byl život? Z podzemní církve do labyrintu svobody*, Praha 2018.
- Holubová, Miloslava, *Necestou cestou*, Praha 1998.
- Hurikán, Bob (vl. jménem Peterka, Josef), *Dějiny trampingu*, Praha 1990.
- Kantůrková, Eva – Zvěřina, Josef, *Dialog o víře*, Praha 1993.
- Katechismus katolické církve*, Praha 1995.
- Kopřiva, Vladimír (ed.), *Malé stádce*, Praha 2015.
- Křížková, Rút, *Knihy víry, naděje a lásky. 70 let působení salesiánů v Čechách a na Moravě*, Praha 1996.
- Křížková, Marie Rút – Zvěřina, Josef, *Žít jako znamení. Rozhovory s Josefem Zvěřinou*, Praha 1995.
- Lešánovský, Karel, *Se štítem a na štítě. Nezradili skautský slib*, Praha 2000.
- Liturgická příručka pro ministranty*, Praha 1934.

Mucha Jiří, *Studené slunce*, Praha 1991.

Novák, Josef („Peša“), *Stručný nástin dějin. LEGIO ANGELICA družina hochšumnistrantů pod ochranou sv. Václava. Se zvláštním zřetelem k skautským oddílům LA*, nedatováno, rukopis.

Opasek, Anastáz, *Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera*, Praha 2013.

Pilík, Karel – Palán, Aleš, *Není trní bez růže. Karel Pilík v rozhovoru s Alešem Palánem s předmluvou Chiary Lubichové*, Kostelní Vydří 2007.

Plajner, Rudolf, *Zavátou junáckou stezkou. Výběr z díla*, Praha 2001.

Příbáň, Michal a kol., *Český literární samizdat 1949–1989. Edice, časopisy, sborníky*, Praha 2018.

Putna, Martin, C., *Kniha Kraft. Ein Bildungsroman*, Praha 1995.

Přadénko z drátů, Praha 2010.

Rambousek, Ota, *Paměti lichoběžníka*, Praha 1999.

Rambousek, Ota, *Vznik K–231*, in: *Západ*, č. 1, roč. 7, 1985, str. 21-25.

Reinsberg, Jiří – Svoboda, Bohumil, *Hospodin rozjasnil svou tvář*, Praha 2003.

Reinsberg, Jiří – Svoboda, Bohumil, *Legio angelica a P. Method K. Klement OSB*, Svitavy 2000.

Rejman, Bohuslav, *Vzpomínky byvšího člověka č. 2090 Bohuslava Rejmana*, Vysoké Mýto 2006.

Rybář, Jan – Beránek, Josef, *Deník venkovského faráře*, Praha 2016.

Sedmdesát let skautských oddílů Mawadani. Jubilejní sborník 1945-2015, Praha 2015, interní tisk.

Sedmík, Jiří, *Po cestách ke Královskému umění*, Praha 1937.

Sedmíková, Růžena, *Paměti Růženy Sedmíkové*, nedatováno, rukopis.

Sokol, Jan – Beránek, Josef, *Nebát se a nekrást*, Praha 2003.

Sokol, Jan, *Plamen Ducha nezhásejte*, in: Katolický týdeník, č. 37, roč. 1, 1990, s. 2.

Svojsík, Antonín Benjamin, *Základy junáctví. Návod pro výchovu čes. skauta na zákl. systému R. Baden-Powella Scouting*, Praha 1912.

Šetřilová, Jana – Čechura, Jaroslav (eds.), *Listy důvěrné. Vzájemná korespondence Hany a Edvarda Benešových*, Praha 1996.

Šimková, Dagmar, *Byly jsme tam taky*, Praha 2011.

Švagrová, Marta – Suchý, Jiří, *S řeholníky jsme hráli kulečnick i ping-pong*, in: Lidové noviny, 30.12.2017, https://www.lidovky.cz/kultura/s-reholniky-jsme-hrali-kulecnik-i-ping-pong-rika-jiri-suchy.A171229_105435_ln_kultura_jto Přistoupeno 11.6.2019.

Unto the Glory of God. The Life of Catholics in Czechoslovakia, Trnava, Praha 1955.

Vacek, Václav – Beránek, Josef, *Měl jsem štěstí na lidi*, Praha 2013.

Vacková, Růžena, *Ticho s ozvěnami. Dopisy z vězení z let 1952–1967*, Praha 1994.

Vacková, Růžena, *Profesorka archeologie náčelníkovi věznice*, in: Teologické texty, č. 3, 2004, s. 3–4.

Vaško, Václav, *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří 2001.

von Büllow, Erik M. – Holý, Pavel, *Zemřel vzácný člověk*, in: Věrní zůstaneme, č. 1, 2003, s. 13–14.

Vorel, Jaroslav – Šimánková Alena a kol., *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*, Díl I., Praha 2003.

Vorel, Jaroslav – Šimánková, Alena – Babka, Lukáš, *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*, Díl II., Praha 2004.

Vorel, Jaroslav – Šimánková, Alena – Babka, Lukáš, *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech*, Díl III., Praha 2004.

Vosátka, Mirko, *Rowerské dopisy*, Praha 1946.

Vosátka, Mirko, *Táboření. Z deníku starého zálesáka*, Praha 1946.

Vzpomínky na Milu Štvána – Špalka, Skauti Legio Angelica. Středisko Mawadani, Praha 2017, interní tisk.

Zachariáš, Jiří, *Bonnyho skautská košile, František Falerski – skautingem zapomínaná osobnost*, http://www.kpv-praha15.wz.cz/kpv_SOVF_clanek09.htm. Přistoupeno elektronicky dne 14. 3. 2017.

50 let Svatováclavského pensionátu, Praha 1948.

7.5 Sekundární literatura

Balík, Stanislav – Hanuš, Jiří, *Katolická církev v Československu 1945–1989*, Brno 2013.

Balík, Stanislav – Hanuš, Jiří, *Letnice dvacátého století. Druhý vatikánský koncil a české země*, Brno 2012.

Balík, Stanislav, *Junák – skaut – Příklad Rudolfa Plajnera*, in: L. Fasora, J. Hanuš, J. Malíř, D. Nečasová (eds.), *Člověk na Moravě ve druhé polovině 20. století*, Brno 2011, s. 101–124.

Balík, Stanislav, *Junák – skaut – Příklad Věna Fanderlika*, in: L. Fasora, J. Hanuš, J. Malíř, L. Vykoupil (eds.), *Člověk na Moravě v první polovině 20. století*, Brno 2006, s. 451–466.

Balík, Stanislav, *Katolická církev v českých zemích a její reakce na události roku 1989*, in: P. Mačala, P. Marek, J. Hanuš, *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, Brno 2010, s. 628–635.

Biel, Robert, *Das Rahnersche Postulat der Entklerikalisierung der Kirche und seine Theologie der Laien*, no. 6, vol. LXII, 2015, s. 21–31.

Blažek, Petr, *Typologie opozice a odporu proti komunistickému režimu. Přehled koncepcí a limity bádání*, in: P. Blažek (ed.), *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989*, Praha 2005, s. 10–24.

Blažek, Petr, *Ženy v disentu*, in: *Moderní dějiny.cz*, Praha 2013, <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/zeny-v-disentu/>.

Blažek, Petr – Bursík, Tomáš – Halla, Josef – Hoppe, Jiří, *Aby se to už neopakovalo. Katalog k výstavě o dějinách sdružení bývalých politických vězňů K-231*, Praha 2008.

Boeve, Lieven, *Theology at the Crossroads of University, Church and Society*, London – Oxford – New York – New Delhi – Sydney 2016.

Bouška, Tomáš – Pinerová, Klára – Louč, Michal (eds.), *Českoslovenští političtí vězni. Životní příběhy*, Praha 2009.
http://www.politictivezni.cz/dokumenty/dokumenty/ceskoslovensti-politicti-vezni-%E2%80%93-zivotni-pibehy-2009_20101203114117_5.pdf

Brown, Raymond E., *Doctrinal Diversity and the Thinking Christian*, in: *Catholic Mind*, no. 1354, vol. LXXIX, June 1981, s. 8–18.

Břečka, Bruno, *Kronika čs. Skautského hnutí 1900–1990*, Brno 1999.

Bursík, Tomáš, *Přišli jsme na svět proto, aby nás pronásledovali. Trestanecké pracovní tábory při uranových dolech v letech 1949–1961*, Praha 2009.

Bursík, Tomáš, *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe! Životy politických vězeňkyň v československých věznicích padesátých a šedesátých let dvacátého století*, Praha 2006.

Cavanagh, Michael E., *The Concept of Sin in Pastoral Counseling*, in: *Pastoral Psychology*, no. 2, vol. 41, 1992, s. 81–87.

Cieslar, Jan, *Časopis Junák (Skaut–Junák) a český skauting v letech 1915–1940*, diplomová práce, obhájeno na FF UK, Praha 2003.

Cihla, Václav, *Politické procesy v 50. letech, diplomová práce*, obhájeno na PF UK, Praha 2013.

Cuhra, Jaroslav, *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969 – 1972*, Praha 1999.

Čechurová, Jana, *Jiří Sedmík svobodným zednářem*, in: J. Čechurová, P. Andrš, L. Velek a kol. (eds.), *Poslání historik. Pocta prof. Robertu Kvačkovi k 80. narozeninám*, Praha 2012, s. 396–405.

Čechurová, Jana, *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, Praha 2002.

Černý, Jan Karel, *Historické příčiny a souvislosti současného postavení římskokatolické církve v české společnosti*, bakalářská práce, obhájeno na FF UK, Praha 2016.

Československá vlastivěda, díl X. Osvěta, Praha 1931.

de Fiores, Stefano – Goffi, Tullo, *Slovník spirituality*, Kostelní Vydří, 1999.

Dejmek, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. Část první. Revolucionář a diplomat (1884–1935)*, Praha 2006.

Dejmek, Jindřich, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. Část druhá. Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935–1948)*, Praha 2008.

Doležalová, Iva, *Postavení a role ženy v křesťanství*, in: L. Formánková, K. Rytířová (eds.), *Abc feminismu*, Brno 2004, s. 151–167.

Doležalová, Markéta (ed.), *Církev za totality – lidé a místa. Sborník k životnímu jubileu opata Heřmana Jsefa Tyla*, Praha 2016.

Doležalová, Markéta (ed.), *Katolická církev v Československu. Kardinál Josef Beran a jeho doba*, Praha 2020.

Drápal, Jakub, *Poslušen zákonů své země a svého stavu. Kamill Resler – obhájce K. H. Franka*, Praha 2014.

Dřimal, Ludvík, *Katecheze dětí a mládeže v období první Československé republiky*, in: *Studia theologica*, č. 3, 2003, s. 61–68.⁵⁵⁷

Dušková, Martina, *Sjednocení dětských organizací u nás po roce 1948 s přihlédnutím k organizaci Junák*, diplomová práce, obhájeno na FF UK, Praha 1996.

Dvořáková, Zora, *Rok 1968 a K 231. Několik poznámek k diskusi nad knihou Jiřího Hoppeho*, in: *Soudobé dějiny*, č. 3, 2010, s. 442 – 447.

Dvořáková, Zora, *Z letopisů třetího odboje*, Praha 1992.

Ettler, Dominik, *Legio Angelica – historie a inspirace pro výchovu ministrantů*, diplomová práce, obhájeno na KTF UK, Praha 2016.

Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Pavlíček, Tomáš W. a kol., *Kněžské identity v českých zemích (1820–1938)*, Praha 2017.

Fiala, Petr et. al. , *Český politický katolicismus 1848–2005*, Brno 2008.

Fiala, Petr – Hanuš, Jiří (eds.), *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*, Praha 2002.

Fiala, Petr – Hanuš, Jiří (eds.), *Koncil a česká společnost. Historické, politické a teologické aspekty přijímání II. vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*, Brno 2000.

Fic, Viktor M., *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918. 1. díl. Vznik československých legií v Rusku 1914-1918, ruská otázka a boj za svobodný stát*, Praha 2006.

Fic, Viktor M., *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918. 2. díl. Bolševici a československé legie, počátek jejich ozbrojeného konfliktu, březen - květen 1918*, Praha 2007.

Fic, Viktor M., *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914-1918. 1. díl. Vznik československých legií v Rusku 1914-1918, ruská otázka a boj za svobodný stát*, Praha 2008.

⁵⁵⁷ Tato studie byla citována tzv. z druhé ruky.

Figura, Michael, *Meeting Christ in the Church*, in *Communio. International Catholic Review*, no. 2, vol. XXIV, Summer 1997, s. 234–244.

Fowler, James W., *Stages of Faith. The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*, New York 1981.

Frielingsdorf, Karl, *Falešné představy o Bohu. Jejich vznik, odhalení a překonání*, Kostelní Vydří 1995.

Gaďourek, Ivan – Nehněvajsa, Jiří, *Žalářovani, pronásledovani a zneuznani. Svědectví ještě žijících obětí stalinismu v českých zemích*, Brno 1997.

Gebhart, Jan – Kuklík, Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha 1996.

Giddens, Anthony, *Sociologie*, Praha 1999.

Gjuričová, Adéla, *Uvědomělé kichotiády. Politické myšlení Růženy Vackové*, in: *Soudobé dějiny*, č. 2, 2005, s. 285–308.

Gjuričová, Adéla, *20. stoletím s čistým štítem i utkvělými představami. Růžena Vacková*, in: P. Marek, J. Hanuš, J. (eds.), *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*, Brno 2006, s. 546–556.

Goffman, Erving, *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*, Engelwood Cliffs, 1963.

Grün, Anselm – Dufner, Meinrad, *Spiritualita zdola*, Kostelní Vydří 1997.

Guardini, Romano, *O podstatě uměleckého díla*, Praha 2009.

Gula, Richard M., *Spirituality and Morality. What are we talking about?*, in: CH. E. Curran, L. A. Fullam (eds.), *Ethics and Spirituality*, Mahwah 2014, s. 39–59.

Hall, Todd W. – Brokaw, Beth Fletcher, *The Relationship of Spiritual Maturity to Level of Object Relations Development and God Image*, no. 6, vol. 43, July 1995, s. 373–431.

Hanuš, Jiří, *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*, Brno 2005.

Hanuš, Jiří, *Pozvání ke studiu církevních dějin*, Brno 1999.

Hanuš, Jiří et al., „*Služebníci neúčinní*“. *Kněžská identita v českých zemích ve 20. století*, Brno 2015.

Harna, Josef, *Církev v první československé republice v české historiografii. Stav výzkumu ke konci první dekády 21. století*, in: P. Mačala, P. Marek, J. Hanuš, *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, Brno 2010, s. 145–163.

Hartmann, Jan – Svoboda, Bohumil – Vaško, Václav, *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska?*, Praha 2003.

Havelková, Hana, *První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly*, in: L. Formánková, K. Rytířová (eds.), *abc feminismu*, Brno 2004, s. 169–182.

Hejl, Vilém, *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha 1990.

Holečková, Marta Edith, *Cesty českého katolického samizdatu 80. let*, Praha 2009.

Hoppe, Jiří, *Opozice 68. Sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*, Praha 2009.

Hoppe, Jiří, *Starosti pana Nováka. Každodenní život "obyčejného člověka" v 60. letech*, in: *Dějiny a současnost*, č. 3, 2005, s. 35–38.

Hornáková, Lucie, *Hospitálský řád sv. Jana z Boha v období dvou totalit*, diplomová práce, obhájeno na FF MUNI, Brno 2007.

Horská, Pavla – Kučera, Milan – Maur, Eduard – Stloukal, Milan, *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*, Praha 1990.

Horská, Pavla, *Naše prababičky feministky*, Praha 1999.

Hošťálková, Marta, *Reflexe dějin katecheze římskokatolické církve v Čechách a na Moravě v období první československé republiky*, in: P. Mačala, P. Marek, J. Hanuš, *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, Brno 2010, s. 260–270.

Janák, Dušan, *Organizace a řízení československého vězeňství 1945–1955*, in: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945–1955*, Praha 2001, s. 3–49.

Jančařová, Markéta, *Právní úprava výuky náboženství v Českých zemích v 19. a 20. století*, in: *Revue církevního práva*, č. 1, roč. 14., 2008, s. 31–60.

Jančík, Drahomír, *Vývoz československého uranu do Sovětského svazu v letech 1946–1959*, in: *Acta Oeconomica Pragensia*, č. 7, roč. 15, 2007, s. 194–208.

Janeczek, Stanisław, *O szkole jezuickiej inaczej. Renesansowy fundament tradycyjnej szkoły humanistyczno-filozoficznej*, in: *Roczniki teologiczne*, no. 4, vol. XLVII, 2000.

Jaffé, Aniela, *Vzpomínky, sny, myšlenky C. G. Junga*, Brno 1998.

Jechová, Květa, *Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému*, in: O. Tůma, T. Vilímek, M. Otáhal, K. Jechová, D. Weber, M. Franc, *Pět studií k dějinám české společnosti*, Praha 2008, s. 69–129.

Jechová, Květa, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, in: O. Tůma, T. Vilímek, L. Kalinová, K. Jechová, M. Otáhal, *Česká společnost v 70. a 80. letech. Sociální a ekonomické aspekty*, Praha 2012, s. 176–246.

Kábrt, Vojtěch, *Protestantismus na českém severovýchodě. Život evangelických sborů v katolické společnosti od poloviny 19. století do roku 1938*, disertační práce, obhájeno na FF UKH, Hradec Králové 2015.

Kaplan, Karel, *Československo v letech 1945 – 1948. 1. část*, Praha 1991.

Kaplan, Karel, *Československo v letech 1948 – 1953. 2. část*, Praha 1991.

Kaplan, Karel – Paleček, Pavel, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2001.

Kaplan, Karel, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993.

Kaplan, Karel, *Stát a církev v Československu 1948–1953*, Brno 1993.

Kaplan, Karel – Pacl, Vladimír, *Tajný prostor Jáchymov*, České Budějovice 1993.

Kárník, Zdeněk, *České země v éře první republiky (1918–1938). Díl první. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*, Praha 2000.

Kárník, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl druhý. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*, Praha 2002.

Kárník, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl třetí. O přežití a o život (1936–1938)*, Praha 2003.

Kašparů, Max, *Základy pastorální psychiatrie pro zpovědníky*, Brno 2002.

Klimek, Antonín, *Boj o Hrad (2.). Kdo proti Masarykovi? Vnitropolitický vývoj 1926–1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Praha 1998.

Klimek, Antonín, *Velké dějiny zemí koruny české XIII. 1918–1929*, Praha a Litomyšl 2000.

Kohoutek, Rudolf a kol., *Základy sociální psychologie*, Brno 1998.

Kolář, Pavel – Pullman, Michal, *Co byla normalizace? Studie o pozdním socialismu*, 2016.

Kolektiv autorů, *Odboj a odpor proti komunistickému režimu v Československu a ve Střední Evropě. Sborník k mezinárodní konferenci Resistance and opposition against the Communist regime in Czechoslovakia and Central Europe 15th–16th April 2009*, Praha 2010.

Koutek, Ondřej, *Prokop Drtina. Osud československého demokrata*, Praha 2011.

Kučera, Rudolf a kol., *Identity v českých zemích 19. a 20. století. Hledání a proměny*, Praha 2012.

Kuklík, Jan a kol., *Dějiny československého práva 1945–1989*, Praha 2011.

Küng, Hans, *Žena v dějinách křesťanství*, Praha 2017.

Kýr, Aleš, *Některé sociologické aspekty zacházení s vězni v ČSR v letech 1945–1955*, in: D. Janák (ed.), *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945–1955*, Opava 2001, s. 23–45.

Kýr, Aleš, *Zacházení s vězni na území ČSR v letech 1945–1955*, in: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945–1955*, Praha 2001, s. 50–66.

Lenderová, Milena – Kopičková, Božena – Burešová, Jana – Maur, Eduard (eds.), *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.

Lenderová, Milena, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999.

Lenderová, Milena, *Přelom století: ženy, jejich lékařky, deníky a vlastní těla*, in: *Čas secese. Kapitoly z kulturních dějin přelomu 19. a 20. století*, České Budějovice 2007, s. 309-321.

Lužný, Dušan, *Náboženství a moderní společnost. Sociologické teorie modernizace a sekularizace*, Brno 1999.

Macek, Petr, *Liturgické hnutí v českých zemích na příkladu časopisu Pax*, in: *Teologické texty. Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie*, roč. 25, č. 1, 2014, s. 17–28.

Machálek, Vít, *Přínos politologa profesora Petra Fialy k reflexi vztahů mezi katolickou církví a českou společností v moderních dějinách*, in: P. Mačala, P. Marek, J. Hanuš, *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, Brno 2010, s. 419–428.

Marek, Pavel, *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Olomouc 2005.

Matějček, Jiří, *Dětství ve středních vrstvách: v Čechách 1935–1945*, in: T. Jiránek, J. Kubeš (eds.), *Dítě a dětství napříč staletími. 2. Pardubické bienále. 4.–5. dubna 2002*, Pardubice 2003, s. 73–77.

Mervart, Jan, *Kulturní politika KSČ mezi jejím XII. a XIII. sjezdem (1962–1966)*, in: Z. Kárník, J. Kocian, J. Pažout, J. Rákosník (eds.), *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, svazek VI., Praha 2009.

Macek, P. et al., *Heslář pojmů ze sociální psychologie*, Brno 2000. <http://is.muni.cz/el/1423/jaro2011/PSY708/um/HESLAR.pdf>, Přístupeno elektronicky dne 12. srpna 2014.

- Murphy, Robert, F., *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, Praha 2004.
- Nakonečný, Milan, *Sociální psychologie*, Praha 2009.
- Nečasová, Denisa, *Nový socialistický člověk. Československo 1948–1956*, Brno 2018.
- Nelson, James M., *Psychology, Religion, and Spirituality*, New York 2009.
- Němec, Ludvík, *Church and State in Czechoslovakia. Historicavllly, Juridically, and Theologically Documented*, New York 1955.
- Novotný, Vojtěch, „*Běda církvi...*“ *Bonaventura Bouše burcující*, Praha 2012.
- Novotný, Vojtěch, *Desatero tvůrčích období Josefa Zvěřiny*, in: *Universum. Revue České křesťanské akademie*, č. 3, roč. 20, 2010, s. 14–18.
- Novotný, Vojtěch, *Josef Zvěřina, teologická fakulta a křesťanské umění*, in: J. Royt, M. Ottová, A. Mudra (eds.), *Regnum Bohemiae et Sarum Romanum Imperium. Sborník k počtě Jiřího Kuthana, Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, Praha a České Budějovice* 2005, s. 35–64.
- Novotný, Vojtěch, *Katolická teologická fakulta 1939–1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*, Praha 2007.
- Novotný, Vojtěch, *Odvaha být církvi. Josef Zvěřina v letech 1913–1967*, Praha 2013.
- Novotný, Vojtěch, *Teologie ve stínu. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*, Praha 2007.
- O'Donoghue, Noel Dermot, *Christ in the Contemplative Tradition*, in: *Catholic Mind*, no. 1358, vol. LXXIX, December 1981, s. 42–50.
- Opatrný, Aleš, *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, Kostelní Vydří 2002.
- Opočenská, Jana, *Křesťanství*, in: B. Knotková – Čapková et al., *obrazy ženství v náboženských kulturách*, Praha – Litomyšl 2008, s. 68–109.

- Opočenská, Jana, *Zpovzdálí se dívaly také ženy. Výzva feministické teologie*, Praha 1995.
- Orye, Lieve, *To Be or Not To Be Scientific is Not the Question. A Science Scholar's Challenge for the Study of Religion*, in: Council of Societies for the Study of Religion, no. 1&2, vol. 34, February&April 2005, 13–18.
- Palata, Aleš, *Autoritativní režim druhé republiky a české katolické elity*, diplomová práce, obhájeno na KTF UK, Praha 2018.
- Pažout, Jaroslav (ed.), *Každodenní život v Československu 1945/1948–1989*, Praha 2015.
- Pehr, Michal, *Metamorfózy národního. Proměny moderního češství ve třetí Československé republice (1945–1948)*, in: R. Kučera et al., *Identity v českých zemích 19. a 20. století. Hledání a proměny*, Praha 2012, s. 193–211
- Pejšoch, Ivo, *Komunistické puče. Historie pokusů o vojenské svržení komunistického režimu v Československu v letech 1948–1958*, Cheb 2011.
- Petráček, Tomáš, *Církev, tradice, reforma. Odkaz Druhého vatikánského koncilu*, Praha 2016.
- Petráček, Tomáš, *Historické kořeny českého proticírkevního resentimentu*, in: *Cesty katecheze*, č. 3, 2011, s. 22–24.
- Petrusek, Miloslav (ed.), *Velký sociologický slovník*, Praha 1996.
- Pietryja, Jan M., *Jungowska koncepcja poczucia winy a świadomość grzechu*, in: *Roczniki teologii duchowości*, no. 2, vol. 57, 2010, s. 231–244.
- Pinerová, Klára, *Do konce života. Političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita*, Praha 2017.
- Pinerová, Klára, *Vývoj vězeňských subkultur v Československu v letech 1948–1960*, diplomová práce, obhájeno na UHSD FF UK, Praha 2006.
- Pinerová, Klára – McDermott, Kevin, *The Rehabilitation Process in Czechoslovakia. Party and Popular Responses*, in: K. McDermott, M. Stiebbe (eds.), *De-Stalinising Eastern Europe. The rehabilitation of Stalin's victims after 1953*, New York 2015, s. 109–131.

Pochybová, Michaela, *Biografie Ruženy Vackové*, bakalářská práce, obhájeno na FPE ZČU, Plzeň 2015.

Pokorný, Jindřich, *Parsifal. Osudy jedné demokratické skupiny v letech 1938–1945 s poválečným dovětkem*, Praha 2009.

Pospíšil, Jan, *Likvidace advokacie po vítězství KSČ v únoru 1948*, in: L. Babka, V. Veber (eds.), *Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Hradec Králové 2002, s. 154–176.

Prokešová, Tereza, *Konfederace politických vězňů ČR: Pobočka č. 19 Chrudim*, diplomová práce, obhájeno na FF UPCE, Pardubice 2009.

Průcha, Václav a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa. 1. díl. Období 1918 – 1945*, Brno 2004.

Průcha, Václav a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa. 2. díl. Období 1945 – 1992*, Brno 2009.

Putna, Martin C., *Česká katolická literatura 1918–1945*, Praha 2010.

Putna, Martin C., *Česká katolická literatura 1945–1989*, Praha 2017.

Rahner, Karl, *What is a Sacrament?*, in: *Catholic Mind*, no. 1281, vol. LXXII, March 1974, s. 34–42.

Rahner, Karl, *Základy křesťanské víry*, Svitavy, 2004.

Rahner, Karl – Vorgrimler, Herbert, *Teologický slovník*, Praha 1996.

Ratzinger, Josef, *Úvod do křesťanství*, Brno 1991.

Reichel, Jiří, *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, Praha 2009.

Robbins, Jeffrey W., *Theses on Secular Theology*, in: *Council of Societies for the Study of Religion*, no. 2, vol. 37, April 2008, s. 31–36.

Rozkošná, Pavlína, *Život sester řádu svaté Voršily v období komunismu*, diplomová práce, obhájeno na FHS UK, Praha 2013.

Ryšková, Mireia, *Eklesiologie Josefa Zvěřiny*, in: V. Novotný (ed.), *Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století*, Opera Facultatis theologiae catholicae – Theologica et Philosophica, Praha 2008, s. 168–176.

Salajka, Milan, *Orientační teologický slovník*, Praha 2000.

Scola, Angelo, *The Dignity and Mission of Women. The Anthropological and Theological Foundations*, in: *Communio. International Catholic Review*, n. 1, vol. XXV, Spring 1998, s. 42–56.

Scott, Hilda, *Does Socialism Liberate Women? Experiences from Eastern Europe*, Boston 1974.

Scheffczyk, Leo, *Faith and Witness. Confessio and Martyrium*, in: *Communio. International Catholic Review*, no. 3, vol. XXII, Fall 1995, s. 406–417.

Schindler, David L., *Modernity, Postmodernity and the Problem of Atheism*, in: *Communio. International Catholic Review*, no. 3, vol. XXIV, Fall 1997, s. 563–579.

Schulze Wessel, Martin, *Tužby katolického duchovenstva a založení Československé církve. Dotazníková akce Bohumila Zahradníka-Brodského 1918, Bůh a bohové. Církev, náboženství a spiritualita v českém 19. století*, Praha 2003, s. 245–254.

Sklenář, Michal, *Děkan Václav Boštík. Farnost v Ústí nad Orlicí mezi lety 1927 a 1963 jako obraz dějin římskokatolické církve*, Praha 2019.

Sládek, Karel et al., *The Christian roots of European identity: A central European perspective*, Červený Kostelec 2019.

Slavičková, Marta, *Josef Zvěřina jako katecheta dospělých*, obhájeno na CMTF UP, Olomouc 2004.

Smékal, Vladimír, *O lidské povaze. Krátká zamyšlení nad psychickou a duchovní kulturou osobnosti*, Brno 2005.

Smékal, Vladimír, *Psychologie duchovního života*, Brno 2017.

Soldán, Ladislav, *Český katolický modernismus – od snah literárních a uměleckých k cílům nábožensko-reformním. Nad základním profilem hnutí a některými novými badatelskými podněty*, in: P. Mačala, P. Marek, J. Hanuš, *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, Brno 2010, s. 206–220.

Starý, Karel, *Vznik, vývoj a činnost organizace K–231 v roce 1968*, diplomová práce, obhájeno na FF UK, Praha 1992.

Steiniger, Bohumil, *Tělocvičné spolky a skauting v období Rakouska-Uherska*, in *Historický obzor*, č. 1–2, roč. 14, 2003, s. 34–39.

Stránský, Stanislav, *Vězeňství v letech 1948–1955*, in: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945–1955*, Praha 2001, s. 67–69.

Stránský, Stanislav, *Vztahy retribučních a politických vězňů*, in: D. Janák (ed.), *Vězeňské systémy v Československu a ve střední Evropě 1945–1955*, Opava 2001, s. 106–108.

Sullivan, Francis A., *The Church We Believe In. One, Holy, Catholic and Apostolic*, Mahwah 1988.

Synek, Jan, *Svobodni v nesvobodě. Náboženský život ve věznicích v období komunistického režimu*, Praha 2013.

Šebek, Jaroslav, *Hnutí duchovní obnovy v českém a katolickém prostředí českých zemí v meziválečném období – pokus o komparaci*, in: *Časopis Matice moravské*, roč. 124, č. 1, 2005, s. 155–169.

Šebek, Jaroslav, *Hnutí duchovní obnovy v českém a německém katolickém prostředí meziválečného Československa a jeho projev ve sféře vzdělanosti a výchovy*, in: E. Procházková (ed.), *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. Tři sta let benešovského gymnázia. Sborník příspěvků z pracovního semináře (Benešov 18. září 2003)*, Benešov, 2005, s. 157–176.

Šebek, Jaroslav, *Zkoumání církevních dějin v období první republiky – bílá místa a další směry bádání*, in: J. Libor (ed.), *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*.

Sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10.–12. září 1999, Brno 2000, s. 69–77.

Šimsová, Milena (ed.), *Prošli jsme v jeho síle. Evangelíci v čase druhé světové války*, Praha 2003.

Šmíd, Marek, *Reflexe meziválečného působení českých katolických intelektuálů v poválečné historiografii*, in: P. Mačala, P. Marek, J. Hanuš, *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, Brno 2010, s. 235–241.

Šmídová, Lucie, *Legio angelica – nástroj disciplinace katolických chlapců. Výchova ke kněžství a k laické misijní činnosti v Legio angelica pod vedením P. Methoda K. Klementa, OSB v letech 1927–1937*, in: *Časopis Národního muzea. Řada historická*, roč. 185, č. 3–4, 2016, s. 39–48.

Šmídová, Lucie, *Reflexe teroru, perzekuce a zvláště státní moci a jejich důsledků bývalým politickým vězněm Františkem Falerskim*, in: *Časopis Národního muzea. Řada historická*, roč. 183, č. 1-2, 2014, s. 35–48.

Šmídová, Lucie, *Tři životy. František Falerski - skaut, politický vězeň a osobnost K 231*, Praha 2018.

Šmídová, Lucie, *Tři životy Františka Falerskiho*, rigorózní práce, obhájeno na ÚHSD FFUK 2014.

Špringl, Jan, *Protektorátní vzor mladého člověka. Kuratorium pro výchovu dětí a mládeže v Čechách a na Moravě (1942–1945)*, in: *Soudobé dějiny*, č. 1–2, roč. 11, 2004, s. 154–177.

Timiadis, Emilianos, *The Concern for Women in the Orthodox Tradition*, in: *Catholic Mind*, no. 1319, vol. LXXVI, January 1978, s. 44–56.

Tomášek, Dušan – Kvaček, Robert, *Causa Emil Hácha*, Praha 1995.

Tomek, Prokop, *Dvě studie o československém vězeňství*, Praha, 2000.

Tomek, Prokop, *Vývoj československého vězeňství v letech 1948–1989*, in: L. Babka, V. Veber (eds.), *Za svobodu a demokracii. III. Třetí (protikomunistický) odboj*, Hradec Králové 2002, s. 45–53.

Urbański, Stanisław, *Mistycyzm. Zjednoczenie przekształcające*, in: *Roczniki teologiczne*, no. 5, vol. XLII, 1995.

Valentová, Radka, *Pedagogický přínos učitelského ústavu kongregace školských bratří ve Svatém Janu pod Skalou*, bakalářská práce, obhájeno na KTF UK, Praha 2009.

Vaněk, Miroslav a kol., *Orální historie: Metodické a "technické" postupy*, Olomouc 2003.

Vaněk, Miroslav – Mücke, Pavel, *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*, Praha 2015.

Vantová, Alena, *Fungování sekretariátu pro věci církevní 1967–1989*, diplomová práce, obhájeno na ETF UK, Praha 2013.

Vaško, Václav, *Dům na skále. 3, Církev vězněná*, Kostelní Vydří 2008.

Veber, Václav, *Čeští katolíci v očích státní bezpečnosti na přelomu padesátých a šedesátých let minulého století*, in: P. Mačala, P. Marek, J. Hanuš, *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, Brno 2010, s. 613–618.

Ventura, Václav, *Jan Evangelista Urban – život a dílo. Sonda do dějin české teologie a spirituality*, Brno 2001.

Vlček, Vojtěch, *Ženské řehole za komunismu (1948–1989). Sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze*, Olomouc 2005.

Vlček, Vojtěch, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, Olomouc 2004.

Vogel, Jiří, *Naděje i ohrožení plynoucí z formování křesťanské identity*, in: *Theologická revue. Čtvrtletník Univerzity Karlovy v Praze. Husitské teologické fakulty*, roč. 88, č. 1, 2017, s. 17–30.

von Dülmen, Richard, *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha 2002.

Weaver, Andrew J., *Psychological Trauma. What Clergy Need to Know*, in: *Pastoral Psychology*, no. 6, vol. 41, 1993, s. 385–408.

Wejman, Henryk, *Powołanie do świętości a postava miłosierdzia*, in: *Roczniki teologii duchowości*, no. 1, vol. 56, 2009, s. 24–35.

Wohlgemuthová, Hana, *Role sociální stigmatizace v životě politických vězňů padesátých let*, bakalářská diplomová práce, obhájeno na FF MUNI, Brno 2008.

Zimmermannová, Marie, *Vývoj katechetiky v českých zemích v letech 1920–1994*, Červený Kostelec 2017.

Zvěřina, Josef, *Dobro a zlo v umění*, rukopis, nejdříve 1945, nejpozději 1947.

7.6 Publikované práce Aleny Falerské

Dousek, Jiří – Falerská, Alena, *Jednací řády výrobních družstev*, Praha 1985.

Falerská, Alena, *Zvíkov* (text k plastickým vystřihovánkám hradu Zvíkova), výtvarné zpracování Pavel Sivko, Praha 1974, 1977 a 1990.

7.7 Publikované práce Františka Falerskiho

Falerski, František, *Cesta srdce v Assisi*, in: *Via*, č. 6, 1968, s. 119–120.

Falerski, František, *Garaudyho Symposion*“, in: *Knižní kultura*, měsíčník pro knižní tvorbu, ediční činnost a otázky knižního trhu, č. 3, roč. 2, 1965, str. 116.

Falerski, František, *„Problémy problémové edice“*, in: *Knižní kultura*, měsíčník pro knižní tvorbu, ediční činnost a otázky vnitřního trhu, č. 9, roč. 1, 1964, s. 352–352.

Falerski, František, *"Skutečnost proti snům o překládacích strojích"*, in: Knižní kultura, měsíčník pro knižní tvorbu, ediční činnost a otázky knižního trhu, č. 1, roč. 2, 1965, str. 1–2.

Falerski, František, *To věčné*, in: Skauting. Měsíčník českých a slovenských junáckých pracovníků pro teorii a praxi skautské výchovy, č. 2, roč. 26, 1968, s. 2–4.

Falerski, František, *Umění a dvě nakladatelství*, in: Knižní kultura, č. 5, roč. 2, 1965, s. 190–203.

Falerski, František, *Stendhal – autor Dějin italského malířství*, in: Stendhal, Energické múzy. Výbor ze statí o literatuře, umění a hudbě vybral J. O. Fischer, Praha 1970, s. 22–25.

Falerski, František, *Zamyšlení nad Homérem*, in: Homér, Odysseova dobrodružství, výbor z řec. originálu uspořádal [...] Rudolf Mertlík, Praha 1968, s. 7–14.

8. SEZNAM ZKRATEK

AAP	Archiv Arcibiskupství pražského
ABS	Archiv bezpečnostních složek
AHMP	Archiv hl. m. Prahy
ANM	Archiv Národního muzea
ČCE	Českobratrská církev evangelická
ČsOL	Československá obec legionářská
FSC	Fratres Scholarum Christianarum, Bratři křesťanských škol (školští bratři)
KČT	Klub českých turistů
KPV SOVF	Konfederace politických vězňů – Skautský oddíl Vělna Fanderlika
KSČ	Komunistická strana Československa
KV ČSFR	Komise vlády Československé federativní republiky pro analýzu let 1969–1970
LTK	Letní tábor Komenského
MHMP	Magistrát hlavního města Prahy
MS	Ministerstvo spravedlnosti

MŠ I.	Ministerstvo školství, první období
NA	Národní archiv
NA CDČT	Národní archiv, Centrum dějin české teologie
OFM	Ordo Fratrum Minorum, Řád menších bratří (františkáni)
OPraem	Sacer Candidus et Canonicus Ordo Praemonstratensis, Řád premonstrátských řeholních kanovníků (premonstráti)
OSB	Ordo Sancti Benedicti, Řád sv. Benedikta (benediktini)
SDB	Societas Don Bosco, Společnost sv. Františka Saleského, Salesiáni Dona Boska (salesiáni)
SLR	Sdružení legionářských rodin
SOPVP	Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých (po obětech nacismu)
StB	Státní bezpečnost
ÚA CČE	Ústřední archiv Českobratrské církve evangelické
ÚSD	Ústav pro soudobé dějiny
VÚA	Vojenský ústřední archiv